

Sveučilište u Zagrebu

Katolički bogoslovni fakultet

Blažka Riosa

**AUTORSTVO I HERMENEUTSKE
PRETPOSTAVKE JUDINE POSLANICE**

DOKTORSKI RAD

Zagreb, 2025.

Sveučilište u Zagrebu

Katolički bogoslovni fakultet

Blažka Riosa

AUTORSTVO I HERMENEUTSKE PRETPOSTAVKE JUDINE POSLANICE

DOKTORSKI RAD

Mentor:

Prof. dr. sc. Mario Cifrak

Zagreb, 2025.

University of Zagreb

Catholic Faculty of Theology

Blažka Riosa

**THE AUTHORSHIP AND
HERMENEUTICAL ASSUMPTIONS OF
THE EPISTLE OF JUDE**

DOCTORAL DISSERTATION

Supervisor:

Prof. dr. sc. Mario Cifrak

Zagreb, 2025

BILJEŠKA O MENTORU

Prof. dr. sc. Mario CIFRAK rođen je 1966. u Virovitici gdje je završio i osnovnu školu. Maturirao je 1985. na Interdijecezanskoj srednjoj školi za spremanje svećenika u Zagrebu. Diplomirao je 1993. na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Zagrebu. Apsolvirao je i klasičnu filologiju. Za svećenika je zaređen 27. lipnja 1993. Na Papinskom biblijskom institutu u Rimu postigao je 1997. licencijat biblijskih znanosti (SSL), a na Teološkom fakultetu Sveučilišta u Freiburgu (Breisgau) promoviran je 2001. u doktora teologije.

Na Katedri Svetog pisma Novog zavjeta Katoličkoga bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu zaposlen je od 2003. godine. Godine 2007. izabran je u znanstveno zvanje i na radno mjesto docenta, godine 2011. u znanstveno-nastavno zvanje izvanrednog profesora, godine 2017. u znanstveno-nastavno zvanje redovitog profesora a 2023. godine u znanstveno-nastavno zvanje redovitog profesora u trajnom zvanju. Od 2009. do 2013. bio je predstojnik Instituta za teološku kulturu Katoličkoga bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Dužnost dekana Fakulteta obnašao je 2017. – 2018. godine, 2020. – 2021. godine te od 2024. godine.

U ak. god. 2019. – 2020. održao je seminar “Christologie der Apostelgeschichte” na Teološkom fakultetu Sveučilišta u Grazu.

Dobitnik je međunarodne nagrade *Joachim Gnilka* 2021. u Szegedu, a njemu je posvećen i zbornik s međunarodne biblijske konferencije koja je održana 2020. u Szegedu: *Sacrifice and Ritual. From Abraham to Christ. 31th International Biblical Conference Szeged 24-26 August, 2020*, Szeged, 2021.

Na slobodnoj studijskoj godini 2021./22. volontirao je na Pravoslavnom bogoslovskom fakultetu “Sv. Kliment Ohridski” Sveučilišta u Skopju.¹

¹ Podaci su preuzeti s web stranice Katoličkog bogoslovnog fakulteta <https://www.kbf.unizg.hr/profesor/prof-dr-sc-mario-cifrak/> (pristupljeno, 17.5.2024)

ZAHVALA

Željela bih izraziti svoju najdublju zahvalnost svima koji su me podržavali tijekom cijeloga puta pisanja ove disertacije.

Prije svega, duboko sam zahvalna svom mentoru, prof. dr. sc. Mariju Cifraku, na njegovom strpljenju, razumijevanju i podršci tijekom pisanja cijele disertacije. Njegovo stručno vodstvo, pronicljive povratne informacije i dosljedna podrška bili su neprocjenjivi tijekom procesa istraživanja i pisanja. Zaista sam mu zahvalna na njegovim ispravicima i komentarima koji su uvelike pridonijeli jasnoći, točnosti i ukupnoj kvaliteti ovog rada.

Također bih željela izraziti svoju zahvalnost Dušanki Profeta, prof., koja je pružila brižljivu pomoć u pregledu i ispravljanju teksta. Njezina pažnja posvećena detaljima i spremnost da pomogne osigurali su viši standard jasnoće i preciznosti u konačnom tekstu.

Željela bih izraziti svoju iskrenu zahvalnost profesoru Prof. Dr. Tobiasu Nicklasu na njegovoj podršci i vodstvu tijekom ovog istraživanja. Njegovi naponi u olakšavanju pristupa literaturi i izvorima bili su neprocjenjivi i uvelike su pridonijeli dubini i širini ovog rada. Njegovo vodstvo tijekom pisanja rada, kao i njegovi promišljeni komentari, odigrali su ključnu ulogu u oblikovanju i jasnoći ovog rada. Zaista sam mu zahvalna na vremenu, stručnosti i predanosti.

Duboko sam zahvalna svojoj obitelji i bližnjima na njihovoj nepokolebljivoj podršci, ohrabrenju i razumijevanju tijekom ovog putovanja. Njihovo strpljenje, emocionalna snaga i vjera u moje sposobnosti održali su me u najizazovnijim trenucima.

SAŽETAK

Judina se poslanica sa svojih 25 redaka ubraja među kraće poslanice Novoga zavjeta, ali se još uvijek ističe po stilu pisanja i bogatom rječniku kojega Juda koristi. Poslanica je u Hrvatskoj slabo poznata, biblijsko-teološki zanemarena, ali ni u inozemstvu nije često bila predmet proučavanja no to se u zadnje vrijeme ispravlja.

U prva tri poglavlja koristit će se opisna ili deskriptivna metoda istraživanja a istraživanje će se temeljiti na proučavanju domaće i strane literature o ovoj temi. Pregledom literature moći ćemo sintetizirati prethodna istraživanja. Pregledom literature od 1900. godine naovamo istražuju se mišljenja autora o autorstvu i autentičnosti Judine poslanice, vremenu nastanka i protivnicima. Pri tome se uzima u obzir s kojim hipotezama/dokazima su autori potkrijepili svoje zaključke. Komentatori su složni da u Judi iz prvog retka trebamo prepoznati Isusova polubrata Judu i Jakovljeva brata ali nisu svi složni oko pitanja autentičnosti poslanice. Među glavne argumente protiv autentičnosti poslanice ubrajaju se razumijevanje 3., 17., i 20. retka i doksologije u kontekstu kasnijeg vremena, Judino poznavanje grčkog jezika i Hegesipova priča. S pretpostavkom da Juda piše protiv gnosticizma, vrijeme nastanka Poslanice pomaknulo se na kraj 1. stoljeća ili početak 2. kada bi Juda sigurno bio mrtav. Ali zbog toga što pretpostavka kako se Juda bori protiv gnosticizma u zadnje vrijeme ne dobiva podršku, gubi se i argument za kasno datiranje. Identifikacija protivnika je zbog preopćenitog opisa praktički nemoguća. Što se vidi i u istraživanju literature kada autori u novije vrijeme ostavljaju to pitanje otvoreno. Što se tiče vremenskog okvira, najraniji pretpostavljen datum Judine poslanice su 50-te godine, a najkasniji negdje u 2. stoljeću. Dva glavna čimbenika koja utječu na datum su autentičnost poslanice i identifikacija Judinih protivnika. Kako su oba područja nedorečena, pitanje datiranja ne može se sa sigurnošću potvrditi. Ako pretpostavimo da Judini protivnici nisu bili gnostici, poslanica se dobro uklapa u apostolsko vrijeme.

U zadnjem poglavlju slijedi biblijsko-teološka analiza Judine poslanice gdje će se koristiti povijesno-kritička metoda bez tekstualne kritike.

Ključne riječi: autorstvo, autentičnost poslanice, pseudoepigrafija, protivnici, krivovjerje, gnosticizam, apostolsko vrijeme

SUMMARY

The Epistle of Jude, with its 25 verses, is among the shortest epistles of the New Testament, but it still stands out for its writing style and the rich vocabulary that the author of Jude uses. The Epistle is poorly known in Croatia, neglected biblically and theologically, and has not often been the subject of study abroad either.

The Epistle of Jude has been received differently throughout history. While the Church was still in its infancy, and was attacked by various heresies and schisms, the Epistle of Jude served as a good example of how to defend itself against the attacks of false teachers. After the Church became dogmatically stronger, and after heresies, at least seemingly, no longer caused difficulties, the Epistle lost its purpose and slowly sank into oblivion. Due to its brevity, and some would say aggressive tone, the Epistle of Jude was forgotten by theologians for a long time, but recently they have shown interest in it again. The Epistle contains not only instructions for fighting false teachers, but also depictions of God's salvation throughout history, God's action through Christ, and the image of Christ as judge. It also contains the most beautiful depiction of the doxology in the New Testament.

The first three chapters will use a descriptive research method, and the research will be based on the study of domestic and foreign literature on this topic. By reviewing the literature, we will be able to synthesize previous research. A review of the literature from 1900 onwards explores authors' opinions on the authorship and authenticity of the Epistle of Jude, its date of origin, and its opponents.

It is precisely the linguistic completeness of this Epistle and the use of a lot of *hapax legomena* that raises many questions and dilemmas about who the real author of the Epistle of Jude is. Is it Jude, a Galilean peasant, who comes from Jesus' family, or is someone else hiding under that name? The first chapter will present the conclusions of various authors on the issue of identifying the Jude mentioned in the first verse of the Epistle. In the research, we noticed two things. The first concerns who they identified as the author of the Epistle, and the second was the arguments they had used to justify their conclusions. Wherever possible, the year of the first edition of the work was used as a starting point, as this provides the best insight into the similarities and differences between different time periods and authorial positions. Underlying

the question of authorship is another question, which is the authenticity or inauthenticity of the Epistle of Jude. Commentators agree that in Jude from the first verse we should recognize Jesus' half-brother Jude and the brother of James, but not all agree on the question of the authenticity of the Epistle. The main arguments against the authenticity of the Epistle include the understanding of verses 3, 17, and 20 and the doxology in the context of a later time, Jude's knowledge of the Greek language, and the story of Hegesippus. Many of the authors presented advocate pseudonymity, since pseudonymous works were not unusual for that time and for Jewish literature in general. Jörg Frey is the most responsible for defending the pseudonymity of the Epistle. However, the practice at the time was such that a very famous and influential person who would be immediately recognized by everyone would usually be chosen as a pseudonym, and Jude is usually disputed, that is, he is not considered a sufficiently influential person. One of the most important authors among those who advocate the authenticity of the Epistle is Richard Bauckham.

In the second chapter, we will be interested in the authors' opinions and their conclusions on the issue of Jude's opponents. We will present the author's identification of Jude's opponents and their characteristics. In the Epistle of Jude, verses 4, 8, 10, 11, 12, 13, 16 and 19 describe the character of the opponents against whom Jude fights. The problem that the authors encounter is that the description of the opponents is too general, which makes it difficult to identify them correctly with certainty. The authors opt for various heresies (Gnostics, Libertines, Antinomians, Carpocratians, Nicolaitans, etc.) with which they can identify Jude's opponents. The assumption that Jude fights against Gnosticism has recently lost support. However, there are also a certain number of authors who, after presenting the characteristics of the opponents, do not decide to identify the opponents, but leave this question open.

In addition to the authorship and the question of the opponents, we will also be interested in the dating of the Epistle of Jude, which will be described in the third chapter. The earliest assumed date of the Epistle of Jude is the 50s, and the latest is somewhere in the 2nd century. Authors often take into account two criteria when determining the time frame of the Epistle, which are the identification of the author and the identification of the heresy in the Epistle of Jude. The dating of the Epistle of Jude may also depend on: the interpretation of some verses of the Epistle, the possible influence or knowledge of Paul's teachings, the relationship with the Second Epistle of Peter, the death of his brother James, the fall of Jerusalem, the 'early Catholicism', and others. The earlier date (before 90 AD) is influenced by the fact that the

Epistle is an authentic work fighting against the heresies of the 1st century, in which there is no indication of a formulated faith, of a closed circle of apostles (twelve + Paul), and that all the apostles might already be dead or that the readers no longer expected the Parousia. The pseudonymity of the Epistle, Gnosticism, elements of 'early Catholicism', dead apostles and a closed circle of apostles point to a later date. The influence of Paul's teaching, the primacy of Jude over Peter or Peter's primacy over Jude, the death of his brother James, the fall of Jerusalem and the story of Hegesippus serve the authors as an upper or lower limit to the time frame of the Epistle of Jude. Since the question of authorship and the identification of the opponents are unclear, the question of dating cannot be confirmed with certainty. If we assume that Jude's opponents were not part of Gnosticism, then the Epistle fits well into the apostolic period.

The last chapter follows a biblical-theological analysis of the Epistle of Jude, where the historical-critical method will be used without textual criticism.

Based on the analysis of the literature of other authors who have written about the Epistle of Jude, a personal proposal, i.e. a scientific contribution, would be made in the conclusion regarding the issue of authorship, the issue of the identity of Jude's opponents and the time frame of the Epistle of Jude.

Key words: authorship, authenticity of the Epistle, pseudepigraphy, opponents, heresy, Gnosticism, apostolic times

SADRŽAJ

BILJEŠKA O MENTORU	I
ZAHVALA.....	II
SAŽETAK.....	III
SUMMARY	IV
UVOD	1
1. PITANJE AUTORSTVA JUDINE POSLANICE	4
1.1. Novi zavjet	4
1.2. Isusova braća	4
1.3. Hegesipova priča o unucima	5
1.4. Judina poslanica u prvim stoljećima kršćanstva	6
1.5. Pregled literature	6
1.5.1. 1900. – 1910.	7
1.5.2. 1911. – 1930.	11
1.5.3. 1931. – 1960.	18
1.5.4. 1961. – 1970.	25
1.5.5. 1971. – 1980.	36
1.5.6. 1981. – 1990.	43
1.5.7. 1991. – 2000.	48
1.5.8. 2001. – 2010.	54
1.5.9. Od 2011. do naših dana	62
1.6. Tablični prikaz autora.....	68
1.7. Zaključak.....	70
2. NARAV JUDINIH PROTIVNIKA I IDENTIFIKACIJA KRIVOVJERJA	73
2.1. Judina poslanica	73
2.2. Opis krivovjerja.....	73
2.3. Pregled literature	76
2.3.1. 1900. – 1989.	76
2.3.2. Od 1990. do naših dana	124
2.4. Zaključak poglavlja	152
3. PITANJE VREMENSKOG OKVIRA JUDINE POSLANICE.....	155
3.1. Identifikacija autora Poslanice	155
3.2. Identifikacija protivnika odnosno njihovog krivovjerja.....	156
3.3. Tumačenje redaka Poslanice	156

3.4.	Pavlovo učenje	163
3.5.	Druga Petrova poslanica i Judina poslanica	164
3.6.	Smrt brata Jakova	166
3.7.	Pad Jeruzalema	168
3.8.	Znakovi 'ranog katolicizma'	169
3.9.	Drugo.....	171
3.10.	Tablični prikaz autora.....	172
3.11.	Zaključak.....	174
4.	BIBLIJSKO-TEOLOŠKA ANALIZA JUDINE POSLANICE.....	176
4.1.	Uvodni pozdrav (Jd 1-2)	176
4.2.	Svrha i povod Poslanice (Jd 3-4).....	177
4.3.	Osuda bezbožnika (Jd 5-16).....	178
4.4.	Pozivi voljenima (Jd 17-23)	181
4.5.	Završna doksologija (Jd 24-25).....	183
4.6.	Zaključak.....	184
	ZAKLJUČAK	185
	LITERATURA.....	190
	Bilješka o autorici.....	196

UVOD

Položaj Judine poslanice najbolje opisuje rečenica teologa Davida DeSilve: „Kad bi izdavači Biblije prestali tiskati Judu, mogle bi proći godine dok neki ljudi to primijete. A ni tada mnogi ne bi imali ništa protiv.”¹

Judina poslanica je kroz povijest bila različito prihvaćena. Dok je Crkva još bila u nastajanju, i napadana od strane različitih hereza i šizmi, Judina poslanica je služila kao dobar primjer kako se obraniti pred napadima lažnih učitelja. Nakon što je Crkva dogmatski ojačala, i nakon što hereze, barem naizgled, više nisu uzrokovala poteškoće, Poslanica je izgubila svoju svrhu i polako tonula u zaborav. Zbog svoje kratkoće, a neki će reći i agresivnog tona, Judina je poslanica duže vrijeme bila zaboravljena od strane teologa ali u zadnje vrijeme za nju opet pokazuju interes. Poslanica ne sadrži samo upute za borbu protiv lažnih učitelja nego i prikaze Božjeg spasenja kroz povijest, Božjeg djelovanja kroz Krista i sliku Krista kao sudca. Uz to sadrži i najljepši prikaz doksologije u Novom zavjetu.

Upravo jezična dovršenost ove Poslanice, i korištenje dosta *hapax legomena*, postavlja puno pitanja i dilema oko toga tko je stvarni autor Judine poslanice. Je li to Juda, galilejski seljak koji dolazi iz Isusove obitelji, ili se netko drugi krije pod tim imenom. U radu će biti prikazani zaključci raznih autora o pitanju identifikacije spomenutog Jude iz prvog retka Poslanice. U Novom zavjetu šest osoba nosi ime Juda (apostol Juda Iškariotski, apostol Juda Jakovljević, Juda Galilejac, Juda iz Damaska, Juda Barsaba i Juda Isusov brat). U istraživanje su uključena djela autora objavljena od 1900. godine naovamo. Pri tome uočavamo dvije stvari. Prva se odnosi na to koga su identificirali kao autora Poslanice a druga su argumenti koje su koristili za obrazloženje svojih zaključaka. Gdje god je to bilo moguće, za polazište nam je služila godina prvog izdanja djela jer se time dobiva najbolji uvid u sličnosti i razlike različitih vremenskih razdoblja i autorskih stavova. Pod pitanjem autorstva krije se još jedno pitanje a to je pitanje autentičnosti ili neautentičnosti Judine poslanice. Oni koji smatraju da se pod imenom Jude krije nama nepoznata osoba uvrstavaju Poslanicu među pseudonimna djela. Dosta prikazanih autora zalaže se za ovo tumačenje jer pseudonimna djela nisu bila neobična za ono vrijeme i općenito za židovsku literaturu. Međutim, tadašnja je praksa bila takva da bi se obično za pseudonim birala neka vrlo poznata i utjecajna osoba koju bi svi odmah prepoznali, a to se Judi

¹ John PAINTER - David A. DESILVA, *James and Jude*, Grand Rapids, 2012., 177.

obično osporava, odnosno ne smatra ga se dovoljno utjecajnom osobom. Jedan od najbitnijih autora među onima koji zagovaraju autentičnost Poslanice jest Richard Bauckham. A Jörg Frey je najzaslužniji za obranu pseudonimnosti Poslanice.

Neće nas zanimati samo mišljenje autora o pitanju autorstva nego i koje zaključke su donosili o pitanju Judinih protivnika. Prikazat ćemo autorovu identifikaciju Judinih protivnika i njihove karakteristike. U Judinoj poslanici reci 4, 8, 10, 11, 12, 13, 16 i 19 opisuju karakter protivnika protiv kojih se Juda bori. Problem do kojega autori dolaze jest to da je opis protivnika preopćenit, za neke od njih čak previše klišeiziran, zbog čega ih je teško sa sigurnošću ispravno opisati i identificirati. Autori se odlučuju za različite hereze ((rani) gnostici, libertinci, antinomisti, karpokratovci, nikolaiti...) s kojima mogu poistovjetiti Judine protivnike obično na osnovi 4., 8., 11. i 19. retka. Međutim, postoji i izvjestan broj autora koji se nakon izloženih karakteristika protivnika ne odlučuju za identifikaciju protivnika nego to pitanje ostavljaju otvorenim odnosno zaključče da je ponašanje protivnika posljedica pogrešnog razumijevanja Pavlove teologije. Judin je tekst za današnje vrijeme premalo specifičan da bi se sa sigurnošću mogao napraviti profil Judinih protivnika a još ih je teže identificirati s neko poznatom grupom heretika iz onog vremena.

Uz autorstvo i pitanje protivnika, zanimat će nas i datiranje Judine poslanice. Datum može varirati od druge polovine 1. stoljeća pa sve do 2. stoljeća. Autori često uzimaju u obzir dva kriterija kada određuju vremenski okvir Poslanice a to su identifikacija autora i identifikacija krivovjerja u Judinoj poslanici. Datacija Judine poslanice može ovisiti i o: tumačenju nekih redaka Poslanice, mogućem utjecaju ili poznavanju Pavlovog učenja, odnosu s Drugom Petrovom poslanicom, smrti brata Jakova, padu Jeruzalema, 'ranom katolicizmu' i drugom. Na raniji datum (prije 90. godina) utječu činjenice da je Poslanica autentično djelo koje se bori protiv krivovjerja 1. stoljeća, u kojoj nema naznake o formuliranoj vjeri, o zatvorenom krugu apostola (dvanaestorica + Pavao) i o tome da bi svi apostoli mogli biti već mrtvi ili da čitatelji više ne očekuju paruziju. Na kasniji datum upućuje pseudonimnost Poslanice, gnosticizam, elementi 'ranog katolicizma', mrtvi apostoli i zatvoren krug apostola. Utjecaj Pavlovog učenja, Judin primat nad Petrom ili Petrov primat nad Judom, smrt brata Jakova, pad Jeruzalema i Hegesipova priča služe autorima kao gornja ili donja granica vremenskog okvira Judine poslanice.

Četvrto poglavlje bit će posvećeno biblijsko-teološkoj analizi Judine poslanice. Poslanica služi kao podsjetnik da je primljenu vjeru potrebno čuvati i braniti pred svima koji bi je htjeli okaljati.

Autor ohrabruje svoje čitatelje da ostanu vjerni i tako izbjegnu kaznu koja čeka sve one bezbožnike na Božjem sudu. Uz to vjernici trebaju pružati pomoć onima koji su pali pod utjecaj krivovjerja. Poslanica završava doksologijom koja predstavlja jedan od najboljih zaključaka u Novom zavjetu.

1. PITANJE AUTORSTVA JUDINE POSLANICE

1.1. Novi zavjet

„Juda, sluga Isusa Krista, brat Jakovljevi:...“ (Jd 1,1)

Na početku Judine poslanice, u 1. retku, autor se identificira kao Juda. Za točniju identifikaciju dodaje da je 'brat Jakovljevi'. Ime Juda (grčki Ἰούδας) bilo je u počecima kršćanstva vrlo popularno među Židovima. U Novom zavjetu šest² osoba nosi ime Juda:

- Apostol Juda Išariotski (Mt 10,4; 26,14; Mk 14,10; Iv 12,4)
- Apostol Juda Jakovljevi odnosno Tadej (Lk 6,16; Mt 10,3; Mk 3,18; Iv 14,22 i Dj 1,13)
- Juda Galilejac (Dj 5,37)
- Juda iz Damaska (Dj 9,11)
- Juda Barsaba (Dj 15,22)
- Juda, Isusov brat (Mt 13,55; Mk 6,3)

1.2. Isusova braća

Jedini par braće po imenu Juda i Jakov za koji znamo iz Novog zavjeta jesu Isusova braća. To su bila četiri brata: Jakov, Josip, Juda i Šimun (Mk 6,3). U Matejevu evanđelju Šimun na popisu dolazi prije Jude zbog čega se ne može ustvrditi tko je bio najmlađi među njima. Prema 1 Kor 9,5 braća su, osim Jakova, bila uključena u misionarska putovanja i bila su oženjena. Jakov je bio u Jeruzalemu i tamo je vodio Apostolski sabor te postao vrlo ugledna osoba imenom Jakov Pravedni. Nakon Isusove smrti Jakov je postao vodeća osoba u jeruzalemskoj zajednici. Isusova braća bila su dobro poznata među židovskim i poganskim kršćanima u ranom kršćanstvu.

U razdoblju patristike formirale su se tri različite teorije³ kako prevoditi grčku riječ ἀδελφός i razumjeti termin 'Isusova braća'.

- 1) Grčki crkveni oci i istočna ortodoksna tradicija grčku riječ ἀδελφός prevode kao brat i vjeruju da su Isusova braća Josipovi sinovi iz prijašnjeg braka.

² Među ovih 6 osoba ne ubrajaju se Jude spomenute u Isusovu rodoslovlju u Matejevu i Lukinu evanđelju.

³ Najpregledniji opis svih teorija izložen je u Richard J. BAUCKHAM, *Jude and the Relatives of Jesus in the Early Church*, Edinburgh, 1990., 19-32.

- 2) Latinski zapad na čelu s Jeronimom, i kasnije rimsko katolička tradicija, riječ ἀδελφός u kontekstu Isusove braće prevode kao Isusovi bratići (rođaci u 1. koljenu). Ta teorija ima nekoliko različitih varijanti. Moguće je da svi bratići pripadaju jednoj obitelji, ili da dolaze iz različitih obitelji.
- 3) Protestantska tradicija slijedi teoriji Helvidija i vjeruje da su Isusova braća sinovi Josipa i Marije koje su dobili nakon Isusova rođenja. Grčku riječ ἀδελφός prevode kao brat.

Uz tri navedene teorije postoji još jedna. Neki od autora grčku riječ ἀδελφός ne shvaćaju u biološkom kontekstu nego prevode kao 'duhovni' brat o čemu će biti riječi kasnije u ovom radu.

1.3. Hegesipova priča o unucima⁴

Hegesipova priču o Judinim unucima ovdje je priložena iz razloga što je autori dosta često koriste za argumentaciju svojih teorija. U ovom dijelu prikazana je u cijelosti, a kasnije će biti napravljen samo osvrt na nju. Bitna je zbog toga jer se u njoj spominju Judini unuci i zbog toga jer Hegesip za Judu kaže da je bio Gospodinov brat po tijelu.

Poglavlje 19. Domicijanova zapovijed da se pobiju Davidovi potomci.

Ali kada je taj isti Domicijan zapovjedio da se Davidovi potomci pobiju, drevna predaja kaže da su neki heretici podnijeli tužbe protiv Judinih potomaka (za kojeg se kaže da je bio Spasiteljov brat po tijelu), na temelju toga da su bili iz Davidove loze i da su bili u srodstvu sa samim Kristom. Hegesip iznosi ove činjenice sljedećim riječima.

Poglavlje 20. Rođaci našega Spasitelja.

1. Iz obitelji Gospodnje još su živjeli Judini unuci, za kojeg se kaže da je bio Gospodinov brat po tijelu.

2. Dobivena je informacija da su pripadali Davidovoj obitelji, a caru Domicijanu ih je donio Evocatus. Jer Domicijan se bojao Kristova dolaska kao što ga se bojao i Herod. I upita ih jesu li oni Davidovi potomci, i oni priznadoše da jesu. Zatim ih je pitao koliko imovine imaju, odnosno koliko novca posjeduju. I obojica odgovoriše da imaju samo devet tisuća denara, od kojih polovica pripada svakome od njih.

4. I ovo imanje se nije sastojalo od srebra, već od komada zemlje koji je sadržavao samo trideset i devet jutara, i od kojeg su davali svoje poreze i uzdržavali se vlastitim radom.

5. Zatim su pokazali svoje ruke, pokazujući tvrdoću svojih tijela i žuljevitost proizvedenu na njihovim rukama neprekidnim teškim radom kao dokaz njihovog vlastitog rada.

⁴ Euzebij Cezarejski priču je zapisao u svom djelu Crkvena povijest. Priča je na engleskom jeziku dostupna na web stranici: <https://www.newadvent.org/fathers/250103.htm> (pristupljeno 22.5.2024.)

6. I kad su ih pitali o Kristu i njegovom kraljevstvu, kakvo je ono bilo te gdje i kada se imalo pojaviti, odgovorili su da to nije vremensko ni zemaljsko kraljevstvo, nego nebesko i anđeosko, koje će se pojaviti na svršetku svijeta, kad dođe u slavi suditi žive i mrtve i dati svakome po djelima njegovim.

7. Čuvši to, Domicijan ih nije osudio, nego ih je, prezirući ih kao ništavne, pustio i dekretom zaustavio progon Crkve.

8. Ali kad su bili pušteni, upravljali su Crkvama jer su bili svjedoci i također rođaci Gospodinovi. I pošto je uspostavljen mir, živjeli su do vremena Trajana. Ove stvari povezuje Hegešip (Euzebij, *Hist. eccl.* III 19,1-20,8).

1.4. Judina poslanica u prvim stoljećima kršćanstva

Dio autora koji će biti spomenuti u sljedećem odjeljku uzima prihvaćenost, odnosno poznavanje Judine poslanice u ranoj Crkvi, kao vanjski dokaz kod argumentacije o autorstvu Poslanice. Zbog toga će ovdje biti naveden cijeli prikaz poznavanja Poslanice u prvim stoljećima, a kasnije samo sažeci. Autor Kelly o tome kaže:

Čini se da je Judina poslanica bila široko popularna u 2. stoljeću budući da je bila priznata kao Sveto pismo oko 200. g. u Rimu (Muratorijev kanon), Africi (Tertulijan, *De cult. fem.* i. 3) i Aleksandriji (Klement: u Euzebij, *Hist. eccl.* vi. 14. I). Nakon toga gubi na vjerodostojnosti i Origen, koji je sam pozdravlja (*In Matt.* x. 17) kao 'punu zvučnih riječi nebeske milosti', implicira (*ib.* xvii. 30) da su je neki ljudi odbacili. Euzebij to potvrđuje, svrstavajući je (*Hist. eccl.* vi. 13. 6; 14. I) među knjige koje su bile osporavane, a razlog je očito (Didim, PG xxxix, 1811-18; Jeronim, *De vir. ill.* iv) njezino naginjanje apokrifnim knjigama poput 1. Henokove. Unatoč tome, Atanazije ju je uključio u svoj poznati kanon iz 367. (*Ep. fest.* xxxix: PG xxvi, 1437), i od tada je njezin položaj općenito bio osiguran, iako su Crkve koje govore sirijskim jezikom (kao što bismo trebali očekivati, s obzirom na njihov konzervativni razvoj kanona) postale usklađene tek početkom 6. stoljeća, kada je objavljena filoksenovska revizija.⁵

Neki od autora Judinu poslanicu prepoznaju i unutar djela nekih drugih ranokršćanskih pisaca, međutim mnogi se s time ne slažu. „Mogu se primijetiti neke paralele između Jude i *Didahé*, *Prve poslanice* Klementa Rimskog, *Barnabine poslanice*, *Polikarpova mučeništva*, tekstova Justina Mučenika, Atenagore ili Teofila, ali nije moguće nedvosmisleno dokazati da su ti tekstovi citirali Judu.“⁶

1.5. Pregled literature

⁵ John N. D. KELLY, *A Commentary on the Epistles of Peter and of Jude*, New York, 1969., 223-224.

⁶ Kalina WOJCIECHOWSKA - Mariusz ROSIK, *A Structural Commentary on the So-called Antilegomena: Volume 2: the Letter of Jude: Expecting for the Mercy*, Göttingen, 2021., 18.

1.5.1. 1900. – 1910.

U tom je razdoblju šest autora pisalo o Judinoj poslanici.

1. William Bennett

Djelo *The General Epistles: James, Peter, John and Jude* autora Williama Bennetta ne spominje godinu izdanja ali je vjerojatno izašlo u prvim godinama⁷ 20. stoljeća. Autor je mišljenja da je spomenuti Juda u prvom retku brat Gospodnji i brat Jakovljevi.⁸ Vjerojatno je bio oženjen i hodao naokolo propovijedajući evanđelje. Za razliku od Isusa ili Jakova bio je daleko manje utjecajan. Njegovi unuci, prema tradiciji, bili su dovedeni pred Domicijanov sud. Bennett također spominje da je ime Juda u ono vrijeme bilo vrlo često. Ne vidi potrebe da ga se identificira s apostolom Judom Jakovljevim jer Juda za sebe ne kaže da je bio apostol. Prema njegovu mišljenju sadržaj Poslanice⁹ niti potvrđuje niti opovrgava Judino autorstvo jer upućuje na vrijeme malo prije kraja prvog stoljeća. Autor ističe da oklijevanje kod prihvaćanja Poslanice u kanon nije bilo zbog njezinog autorstva. „Unutarnji dokazi zahtijevaju da Poslanicu datiramo ne ranije od otprilike 70.-75. godine po Kr., ali nema razloga zašto mlađi brat našega Gospodina ne bi živio u to vrijeme. Stoga možemo prihvatiti Judino autorstvo oko 75. godine.“¹⁰

2. Orello Cone

Iz 1901. godine imamo komentar autora Orella Conea u kojem nešto malo saznajemo o autoru Judine poslanice. Od svih mogućih osoba imenom Juda Cone spominje samo osobu na popisu apostola iz Lukinog evanđelja, gdje je Juda opisan kao sin Jakovljevi. Identifikacija tog Jakova ostaje nepoznanica. Ali Juda se na početku Poslanice identificira kao '*brat Jakovljevi*'. Zbog nadovezivanja na bratsku vezu s Jakovom, a ne na svoj apostolski stalež, Cone misli da postoji jako mala mogućnost da bi autor Judine poslanice mogao biti apostol Juda Jakovljevi. On zaključuje da je autor Judine poslanice želio biti prepoznat kao Jakovljevi i Isusov brat.¹¹ To je

⁷ Djelo je izašlo u različitim izdavačkim kućama a jedno datira iz 1903. godine.

⁸ Autor iznosi i druga mišljenja o Judinu autorstvu koja su bila aktualna u njegovo vrijeme. Više o tome vidi William H. BENNETT (ur.), *The General Epistles: James, Peter, John and Jude*, Edinburgh, n.d., 95-96.

⁹ O apostolima se govori kolektivno, a njihovo učenje je stvar sjećanja. Pavlova teologija razvijena je u potpunosti. Pojavili su se lažni učitelji koji su najavljeni za posljednja vremena. *Isto*, 94.

¹⁰ *Isto*, 95.

¹¹ Orello CONE, *The Epistles To The Hebrews, Colossians, Ephesians, And Philemon, The Pastoral Epistles, The Epistles Of James, Peter, And Jude: Together With A Sketch Of The History Of The Canon Of The New Testament*, New York, 1901., 343.

uglavnom sve o identifikaciji autora Judine poslanice što Cone iznosi i iz čega možemo zaključiti da prema njegovu mišljenju Judina poslanica nije autentično djelo.

3. Charles Bigg

Prvo izdanje Biggove knjige *A Critical and Exegetical Commentary on the Epistles of St. Peter and St. Jude* također datira iz 1901. godine. U njoj se donosi širi pogled na problematiku autorstva na početku 20. stoljeća. Juda se u Poslanici identificira kao '*sluga Isusa Krista*' i '*brat Jakovljevi*'. Bigg spominje pet osoba imenom Juda koje poznamo iz apostolskih i poslije apostolskih vremena:

- Juda Iškariotski,
- Apostol Juda Jakovljevi (Tadej),
- Juda, brat Gospodnji, brat Jakovljevi,
- Juda Barsaba,
- Juda, posljednji židovski biskup Jeruzalema.¹²

Bigg misli da je značenje toga što Juda za sebe kaže da je '*sluga Isusa Krista*' to da je bio vjeran kršćanin, ali ne i da je bio apostol. Drugi opis, međutim, '*brat Jakovljevi*' povezuje ga s Jakovom koji je bio poznat kao vođa Crkve u Jeruzalemu (Dj 15,21), autorom Jakovljeve poslanice i bratom Gospodina (tako ga naziva Pavao u Gal 1,19). Time Bigg zaključuje da se Juda identificira kao jedan od braće Gospodina (zbog različitih popisa u Novom zavjetu ne može se utvrditi je li bio najmlađi brat ili jedan od najmlađih).

Bigg dalje spominje Hegesipovu priču o dvojici Judinih unuka koji su bili dovedeni pred Domicijanov sud te povlači iz te priče zanimljive zaključke:

Pretpostavimo da je unuk umro 105. godine nakon Krista, negdje na sredini Trajanove vlasti, sa 70 godina. On bi bio rođen 35. godine nakon Krista; njegov otac je mogao biti rođen prije 13. godine nakon Krista; a djed nakon 9. godine prije Krista. S druge strane, ako pretpostavimo da je Juda bio jedno od mlađe djeca Josipa i Marije, on bi trebao biti rođen nakon 1. godine po Kristu; njegov sin nakon 24. godine i unuk nakon 47. godine. Najstariji unuk bi tako u tom primjeru imao samo 70 godina u vrijeme Trajanove smrti, i ne bi bilo nimalo iznenađujuće da su on ili njegov mlađi brat poživjeli i za vrijeme Hadrijanove vlasti. Ako je Hegesipova priča istinita, slijedi da je Juda bio stariji od Gospodina, drugim riječima, da je bio sin Josipa iz prijašnjeg braka.¹³

¹² Charles BIGG, *A Critical and Exegetical Commentary on the Epistles of St. Peter and St. Jude*, Edinburgh, 1961., 323.

¹³ *Isto*, 318.

Ovdje se Bigg nadovezuje na Klementa Aleksandrijskog koji je slijedio drevnu tradiciju iz Jakovljeva protoevanđelja smatrajući da je Juda Josipov sin iz prethodnog braka. Po toj tradiciji Juda bi bio malo stariji od Krista. Da su to bila braća iz Josipova prijašnjeg braka može biti i razlog zašto su u više navrata pozivala na određena prava da se miješaju u Gospodinovu slobodu djelovanja.¹⁴

Na temelju Hegesipove priče Bigg donosi još jedan zaključak a to je da se tu po prvi put Judu izričito naziva brat Gospodnji iako se pretpostavlja da ni Juda ni Jakov nisu za sebe koristili taj naziv. Prema 1 Kor 9,5 Isusova braća bila su dobro poznata u poganskom gradu Korintu. Iako Isusova braća nisu sebe tako nazivala, Crkva ih je poznavala pod tim imenom.

Na pitanje problematike koja se bavi time zašto se Juda identificira s bratom Jakovom, a ne s Isusom, Bigg odgovara sljedećim argumentima:

- brat Jakov je bio vrlo poznata osoba u židovskom kršćanstvu,
- Judina poslanica nije židovska ili upućena židovskom krugu čitatelja,
- oni kojima je Poslanica upućena dobro su znali tko je Juda i kakav autoritet ima,
- 'brat Gospodnji' nije bila službena oznaka (da bi ga Juda koristio za sebe, moglo bi se činiti da se poziva na autoritet koji bi bio iznad autoriteta apostola).¹⁵

U Biggovo vrijeme postojala su i drugačija mišljenja¹⁶ o pitanju autorstva Judine poslanice. Ali njegovo je mišljenje da je Judinu poslanicu napisao stariji Isusov brat Juda i da se radi o autentičnoj Poslanici.

4. Adolf Jülicher

Nekoliko godina kasnije Adolf Jülicher izdaje knjigu *An introduction to the New Testament*. U poglavlju o Judinoj poslanici Jülicher započinje od identifikacije Jakova i kaže da je jedini prepoznatljivi Jakov bio Jakov, brat Isusa, što bi značilo da je Juda također bio brat Isusa. Odgovarajući opis relacija imamo u Mk 6,3 i Mt 13,55. Na pitanje zašto Juda izostavlja taj podatak, odgovor bi, prema Jülicheru, bio zbog poštovanja prema Isusu.

Jülicher je također mišljenja da je Judina poslanica pseudoepigraf. Razlozi za to su sljedeći:

¹⁴ *Isto*, 315.

¹⁵ *Isto*, 318-319.

¹⁶ Keil se zalagao za teoriju da je autor Poslanice Juda apostol (Juda Jakovljevi Lk 6,16). Grotius podržava teoriju da je autor Poslanice Juda, petnaesti i posljednji židovski biskup Jeruzalema. Dr. Harnack predlaže teoriju da je autor moguće Juda, ali da su riječi '*brat Jakovljevi*' dodane kasnije kako bi ga smjestili u apostolsko vrijeme no da sigurno nije u pitanju biskup Jeruzalema. Više o njihovim teorijama vidi *Isto*, 319-320.

- reci 3 i 20 stavljaju pisca Judine poslanice u kasnije vrijeme u kojem već možemo govoriti o pravovjernoj vjeri,
- također, i vrijeme apostola je prošlo (17. redak), a prošlo je i puno vremena od Isusovih riječi prema 4. retku.¹⁷

On time stavlja Judinu poslanicu u drugo stoljeće, odnosno u vrijeme kada bi Juda, brat Isusa, već bio mrtav. Pošto nema tragova o tome da je prvi redak Poslanice bio dodan ili mijenjan, Jülicher daje sljedeće objašnjenje za odabir pseudonimnog imena Juda: „Najvjerojatnija je pretpostavka da je autor rođenjem pripadao onim krugovima u kojima se posebno štovalo sjećanje na Jakova, i da se nije usudio svoje dobronamjerno djelo pripisati samom Jakovu, već se zadovoljio imenom iz njegove obitelji“.¹⁸ Jülicherov je zaključak po pitanju autorstva Judine poslanice taj da pisac nije pripadao prvim dvjema generacijama kršćana, ali je bio egipatski kršćanin.¹⁹

5. Joseph B. Mayor

Joseph Mayor u svojoj knjizi objavljenoj 1907. godine teoriju o autoru Judine poslanice temelji na pretpostavci da se radi o prisnoj Poslanici. Argument za tu odluku je prihvaćanje Judine poslanice u prvim stoljećima kršćanstva (primjerice koncil u Kartagi 397. godine, Jeronim, Ćiril Jeruzalemski, Origen, itd.). Identifikaciju Jude započinje nabranjem svih Juda koji se spominju u Novom zavjetu (Juda Išariotski, Juda Jakovljevi, Juda Galilejac, Juda Barsaba, Juda iz Damaska i Juda jedan od braće Gospodina). Pošto je postojalo toliko osoba imenom Juda, Juda sam sebe dodatno opisuje kao '*brat Jakovljevi*'. Jedini vrlo poznati Jakov u ono vrijeme bio je vođa jeruzalemski zajednice, Jakov, također Isusov brat. Mayor misli da dopuna imena nije služila samo za identifikaciju nego i za veću težinu i poštovanje prema Judinoj poslanici. Braća su bila sinovi Josipa i Marije koji su se priključili Crkvi tek nakon raspeća i nisu se ubrajali među dvanaesticu apostola.²⁰

Mayor na osnovi teksta Novog zavjeta dolazi do istih zaključaka o Judi kao i neki drugi autori. Juda je, dakle, bio najmlađi (Mt 13,55) ili skoro najmlađi (Mk 6,3) sin, sudjelovao je na

¹⁷ Adolf JÜLICHER, *An Introduction to the New Testament*, London, 1904., 231.

¹⁸ Još jedna mogućnost koju autor spominje jest ta da je Juda nakon bratove smrti živio u vrijeme u kojem nitko od Gospodnjih apostola nije ostao u Palestini, i stoga bi se mogao koristiti za personificiranje navjestitelja prorečene grozote s većom sposobnošću nego bilo koji drugi kršćanin prve generacije. *Isto*, 232.

¹⁹ *Isto*, 231.

²⁰ Joseph B. MAYOR, *The Epistle of St. Jude and the Second Epistle of St. Peter*, London, 1907., cxlvi.

misijskim putovanjima zajedno sa ženom (1 Kor 9,6) i vjerojatno propovijedao Židovima (Gal 2,9).

Joseph Mayor spominje Euzebija Cezarejskog i njegovo navođenje pisca Hegesipa o unucima Jude. Ovu priču on uzima kako bi dokazao da je Judina poslanica bila napisana prije 1. stoljeća. Argumentira to ovako:

Domicijanova vlast trajala je od 81. do 96. godine. Juda je očito bio, kao što smo vidjeli, Gospodinov najmlađi brat, te je mogao biti rođen do 10. godine nakon Krista ako uzmemo da je Isus rođen 6. godine prije Krista. ... pretpostavimo da je imao sinove prije 35. godine i unuke prije 60. godine nakon Krista. ... Na početku Domicijanove vlasti Juda bi imao 71 godinu. Ako je Poslanica pisana 80. godine Juda bi imao 70 godina ..., a njegova unučad oko 20.²¹

Mayor, kao i prije njega Bigg, interpretiraju Hegesipovu priču na način koji im omogućava da potkrijepe Judino autorstvo.

6. Arthur S. Peake

Autor Peake u svom djelu *A Critical Introduction to the New Testament* zajedno obrađuje Judinu i Drugu Petrovu poslanicu. Peake je dosta skeptičan oko pitanja autorstva Judine poslanice. On bilježi da je Poslanica autentična u slučaju da je Jakov, s kojim se Juda identificira, brat Isusa.

Druge su opcije da je to djelo pseudoepigraf (ali je Juda premalo poznat da bi to imalo smisla) ili da su riječi '*brat Jakovljev*' dodane kasnije te je Poslanicu napisao neki nepoznati Juda. Ideja da je doba apostola prema 17. i 18. retku već prošlo više odgovara piscu iz kasnijeg vremena nego Judi. Peake spominje da neki od učenjaka datiraju Poslanicu u drugo stoljeće, u vrijeme kada je Juda bio već mrtav. Gnostički karakter lažnih učitelja prema Peaku ne može se dokazati iako postoje velike sličnosti s gnosticima iz drugog stoljeća. Peake sve to uzima u obzir i kada donosi zaključak da „vaganje vjerojatnosti možda ide protiv autorstva Jude brata Gospodina, ali nema odlučujućih razloga za odbacivanje tradicionalnog gledišta“²².

1.5.2. 1911. – 1930.

²¹ *Isto*, cxlviii.

²² Arthur S. PEAKE, *A Critical Introduction to the New Testament*, London, 1909., 100.

Za razdoblje od 1911. do 1930. godine bit će također predstavljeno šest autora i njihov odgovor na pitanje autorstva Judine poslanice.

1. Montague R. James

Godine 1912. objavljena su dva komentara od kojih je jedan autora Montague R. Jamesa *The Second Epistle General of Peter and the General Epistle of Jude*. U pisanju uvodnog dijela komentara pomogla su mu djela J. B. Mayora, C. Bigga i Dr Chasea.

James identifikaciju Jude započinje s identificiranjem Jakova. On u imenu Jakov prepoznaje Isusova brata, autora Jakovljeve poslanice i prvog vođe jeruzalemske zajednice, koji je umro mučeničkom smrću (prema Hegesipovim zapisima). Nakon što je objasnio tko bi spomenuti Jakov mogao biti, dolazi i do identiteta Jude. Za Judu kaže da je to Jakovljevi najmlađi brat, ili jedan od najmlađe braće, ovisno o tome koji zapis u Novom zavjetu čitamo - Mt 13,55 ili Mk 6,3.

Autor se ne upušta u diskusiju na koji način možemo razumjeti novozavjetne riječi 'Isusova braća', nego samo izlaže sve tri mogućnosti. To se može razumjeti kao: „a) sinovi Josipa iz prijašnjeg braka i tako stariji od Isusa; b) sinovi Josipa i Marije, i tako mlađi od Isusa; c) nisu u pitanju braća nego bratići.“²³

O Judi, osim toga da je bio brat Gospodnji, ne znamo ništa drugo. James, slično kao Mayor i Bigg, također spominje Hegesipovu priču o dvojici Judinih unuka koji su bili poslani pred Domicijanov sud. Ali priču ne uzima zato da bi odlučio je li Juda bio Isusov stariji ili mlađi brat, kako su to napravili Mayor i Bigg. Njemu priča služi kao osnova za obje hipoteze. Za hipotezu da je Juda bio mlađi Isusov brat James navodi Mayorovu teoriju koju smo prethodno spomenuli. Zanimljivo je da za hipotezu o starijem bratu ne spominje Biggovu teoriju nego donosi svoju interpretaciju. Ako bi Juda bio stariji Isusov brat, mogao bi biti rođen oko 6. godine prije Krista i na početku Domicijanove vladavine imati 85 godina, a njegova unučad oko 40 godina.²⁴

Razlog zašto se Juda u Poslanici nije identificirao kao 'brat Gospodnji' prema Jamesu može biti i poniznost. U svojim se bilješkama autor još jednom osvrće na spomenutog Jakova. U Novom

²³ Montague R. JAMES, *The Second Epistle General of Peter and the General Epistle of Jude*, Cambridge, 1912., xxxvii.

²⁴ *Isto*, xxxviii.

zavjetu se ime Jakov spominje tri puta: Jakov Zebedejev sin (Jakov veliki); Jakov Alfejev (Mt 10,3; Mk 3,18; Lk 6,15; Dj 1,13); i Jakov brat Gospodnji (Mt 13,55; Mk 6,3). On zaključuje da je skoro sigurno spomenuti Jakov u Judinoj poslanici ista osoba kao prvi biskup Jeruzalema a to može biti samo Jakov brat Gospodnji.²⁵ Jamesu je bilo dovoljno da identifikaciju pisca Judine poslanice argumentira time što je utvrdio Jakovljevi identitet.

2. Rudolf Knopf

Drugi komentar koji je izašao 1912. godine sedmo je izdanje djela *Die Briefe Petri und Judä* autora Rudolfa Knopfa. On smatra da postoje dvije mogućnosti kako pristupiti problematici pitanja autorstva Judine poslanice. Jedna je mogućnost da se za autora jednostavno kaže da je to neki nepoznati Juda, brat također nepoznatog Jakova i tu istraga završava. A druga je mogućnost, za koju se odlučio i Knopf, da se pokuša identificirati Juda koji se spominje kao autor Poslanice.

Knopf argumentirano²⁶ odbacuje mogućnost da bi Juda mogao biti Juda Jakovljevi, ali se zauzima za stav da je Juda brat Jakova i brat Gospodnji. Ovo su njegovi argumenti:

- postoji samo jedan Jakov za kojeg nisu potrebna dodatna identifikacijska objašnjenja, Jakov poznat na početku kršćanstva a to je Jakov brat Gospodnji;
- samo jedna vrlo poznata i utjecajna osoba može detaljnije definirati drugu osobu;
- iz Mk 6,3 i Mt 13,55 znamo da se jedan od braće Isusa i Jakova zvao Juda;
- riječi u Mk 6,3 Knopf tumači time da se radi o trećem, starijem, Isusovu bratu;
- Juda je bio jedan od putujućih misionara spomenutih u 1 Kor 9,5;
- prema Hegesipovoj priči, Judini su unuci bili Gospodinova rodbina;
- prema izvješću Julija Afrikanaca, Gospodinova je rodbina bila vrlo cijenjena u kršćanskim krugovima.²⁷

Nakon identifikacije Jude dolazi do preokreta. Prema Knopfu, ono što možemo ustvrditi o životu Jude, i ono o čemu govori Judina poslanica, ne ide zajedno. Naime, hereza protiv koje se Juda bori ukazuje na kasnije razdoblje.²⁸ Potom, redak 17 Knopf također tumači kao da ide

²⁵ *Isto*, 37.

²⁶ Jedan protuargument zašto Juda ne može biti ista osoba kao Juda Jakovljevi (iz Lk 6,16 i Dj 1,13) jest taj da bi se u tom slučaju Juda sigurno identificirao kao apostol Isusa Krista. Drugi bi bio da naziv Juda Jakovljevi ne može biti Juda brat Jakovljevi, nego se tu radi o sinu i ocu. Rudolf KNOPF, *Die Briefe Petri und Judä*, Göttingen, 1912., 202.

²⁷ *Isto*, 202-203.

²⁸ Tu sam autor kaže da je vrlo teško odrediti vremenski okvir hereze. Postoji mogućnost da se pojavila prije 90. godine. Za više informacija vidi *Isto*, 206.

u prilog kasnijem vremenu, jer govori o vremenu nakon apostola. Za retke 3. i 20. misli da prikazuju već uspostavljeno formiranje čvrste tradicije koja je značajna za poslije apostolsko vrijeme.

Knopf zaključuje da bi prethodno identificirani Juda vrlo teško mogao biti živ u tako kasnom razdoblju. Dilema oko Judinog poznavanja grčkog jezika i pitanja zašto se ne identificira kao 'brat Gospodnji' služi mu kao argument da možda Juda, brat Jakovljevi, ipak nije pravi autor Poslanice. Lakše mu je pretpostaviti da se radi o pseudoepigrafskoj Poslanici.

Sažetak Knopfovog istraživanja o pitanju autorstva Judine poslanice jest taj da bi Juda, brat Jakovljevi i Isusov, u vrijeme nastanka Poslanice (kraj 1. stoljeća) sigurno bio mrtav. Osoba koja je kasnije napisala Poslanicu, piše u ime slavnih i vrlo poznatih osoba ali ih se ne usuđuje direktno poistovjetiti s braćom Gospodina.²⁹

3. Gustav Wohlenberg

Za razliku od nekih drugih autora, Gustav Wohlenberg je prilično uvjeren u zaključke do kojih dolazi. Autor Judine poslanice vidi Isusa Krista kao nebeskog Kralja i Gospodina. Pošto ne spominje svoje apostolstvo, vjerojatno se ne radi o apostolu. S tim argumentom Wohlenberg odbacuje mogućnost da bi autor mogao biti apostol Juda Jakovljevi (tzv. Tadej).

Da se Juda nadovezao na svog brata Jakova, prema Wohlenbergu je moguće tumačiti na samo jedan način, a taj je da je Jakov bio vrlo dobro poznata osoba, barem među naslovnici. Spomenuti Jakov, bez dodatnih atributa, tako ne može biti nitko drugi nego prvi vođa zajednice u Jeruzalemu. S tim svima poznatim Jakovom Juda postaje jednoznačno identificiran i njegova Poslanica dobiva na ugledu. Wohlenberg također misli da se Juda iz skromnosti suzdržava nazvati Gospodinovim bratom. Za Judu pretpostavlja da je mogao biti propovjednik koji je propovijedao Izraelcima i da je bio oženjen.³⁰

Hegesipovu priču o Judinim unucima navodi više kao dodatnu informaciju. Wohlenberg je uvjeren u to da je autor Judine poslanice jedan od Isusove braće, odnosno jedan od sinova Josipovih i Marijinih³¹ i u to nema sumnje.

²⁹ *Isto*, 212.

³⁰ Gustav WOHLBERG, *Der erste und zweite Petrusbrief und der Judasbrief*, Leipzig, 1915., 278-279.

³¹ Wohlenberg predstavlja sva tri moguća tumačenja Isusovih rodbinskih veza. Da su Isusova braća došla iz Josipovog prijašnjeg braka, čini se neprirodno i utemeljeno na dogmatsko-etičkim predrasudama. Da su Isusova braća bila zapravo rođaci, nema smisla niti utemeljenja. Više o tome vidi *Isto*, xxxix.

4. James Moffatt

Moffatt identifikaciji autorstva Judine poslanice pristupa iz drugog kuta. Autor se pita je li netko možda kasnije ubacio dio '*brat Jakovljevi*' kako bi Judu povezao s vođom jeruzalemske zajednice, ili je možda cijeli naslovni dio Poslanice pseudonim?³² Moffatt nije sklon ideji o pseudoepigrafu jer ne vidi razlog da netko stavi Poslanicu pod ime Juda, brat Jakovljevi, ako o Judi ne znamo ništa ali očekujemo da će riječi nepoznate osobe zadobiti pažnju.

Osobno ime Juda bilo je često u ono vrijeme. Moffatt spominje da među Isusovom braćom imamo Jakova i Judu koji su bili mlađi od Isusa. Jakov je bio svima dobro poznat, a o Judi znamo jako malo. Slično kao i s teorijom o pseudoepigrafu, Moffatt i tu ima poteškoća s razumijevanjem zašto nema izravnog opisa 'brat Krista' ako se radi o Isusovu mlađem bratu. Moffatt tu spominje riječi Klementa Aleksandrijskog da se radi o poniznosti i poštovanju prema Gospodinu.

Moffatt na temelju Judine poslanice primjećuje kako Juda podsjeća svoje slušatelje da se prisjete riječi apostola o predviđenom krivom učenju posljednjih dana. Juda se osvrće na apostolsko doba, što prema autoru ima smisla jer oko 90. godine svi su apostoli vjerojatno već mrtvi. Sa druge strane, on primjećuje da Judino iznenađenje nad nastalom situacijom stvara osjećaj da se radi o nečem novom. Šokiran izgledom i prodorom, Juda inzistira da je to novost koju su unaprijed predvidjeli apostoli. Slušatelji se trebaju držati apostolske tradicije i ne spominje biskupe i prezbitere koji tek kasnije postaju čuvari vjere.³³

Moffatt Poslanicu datira u prvo stoljeće i bliža mu je ideja o mogućnosti da je autor Judine poslanice nama nepoznati Juda koji je imao brata Jakova.³⁴ To bi bilo vjerojatnije kada pisca Jakovljeve poslanice ne bi izjednačavali s vođom jeruzalemske zajednice. Juda nije bio apostol, ali „nećemo ni puno pogriješiti ako pretpostavimo da je Juda bio neki učitelj ili prorok egipatske Crkve, odnosno, po svoj prilici, aleksandrijske“³⁵.

5. Joseph Felten

³² James MOFFATT, *The General Epistles: James, Peter, and Judas*, London, 1928., 224.

³³ *Isto*, 225-226.

³⁴ *Isto*, 225.

³⁵ *Isto*, 224.

U sličnom vremenskom okviru s prije opisanim djelom u Njemačkoj je izašlo djelo Josepha Feltena *Die zwei Briefe des heiligen Petrus und der Judasbrief*. U tom djelu on dolazi do tri zaključka koja će ovdje biti prikazana. Autor je ponajprije odlučio identificirati Jakova iz prvog retka Judine poslanice. Prema njemu, Jakov, sin Zebedejev, koji je umro 42. godine ne može biti spomenuti Jakov. Ako bi postojalo više značajnih Jakova u Novom zavjetu, onda bi u Novom zavjetu postojali jasni opisi kako bi se mogli razlikovati jedni od drugih. Ali to, prema Feltenu, nije slučaj i on, zbog toga zaključuje da su Jakov, brat Gospodnji i apostol Jakov mlađi ili sin Alfejev, jedna te ista osoba. Ovo su argumenti³⁶ koji potkrepljuju njegovu izjavu:

- Na popisu apostola jasno je napravljena razlika između Jakova, sina Alfejeva, i Jakova, sina Zebedejeva.
- Kada Pavao posjeti Petra u Jeruzalemu „*Od apostola ne vidjeh nikoga drugog osim Jakova, brata Gospodinova*“ (Gal 1,19). Uz Petra, Jakov se ubraja među najstarije apostole. Nakon što Jakov, sin Zebedejev umre, Novi zavjet navodi Jakova bez dodatnih opisa. Da je postojao drugi apostol, Jakov, Gospodinov brat, koji bi živio u isto vrijeme kao apostol Jakov, sin Alfejev, moralo bi biti jasno zapisano na kojega od njih se što odnosi. Međutim, Pavao primjerice u Gal 2,9, nakon smrti Jakova Zebedejeva, spominje samo Jakova.
- Ispod Isusovog križa spominje se majka Jakova mlađega i Josipa (Mk 15,40) koja je u Iv 19,25 imenovana Marija Kleofina. Prema Hegesipu, Kleofa je bio brat Josipa, Isusovog zemaljskog oca. Marija Kleofina bi onda bila Marijina šogorica. Jakov i Šimun su onda braća. Jakov može biti sin Alfejev ili sin Kleofin jer se radi o dva različita izgovora istog aramejskog imena Chalpai.

Sljedeći zaključak do kojega je Felten došao jest taj da je spomenuti Juda iz prvog retka Poslanice brat apostola Jakova, sin Alfejev. Ovo su argumenti³⁷ za njegovu izjavu:

- '*brat Jakovljevi*' trebao je biti vrlo poznata i ugledna osoba među kršćanima u 1. stoljeću a takva osoba je bila apostol Jakov, sin Alfejev, vođa jeruzalemske zajednice.
- Luka u evanđelju 6,15 i Dj 1,13 spominje Judu Jakovljevog. Ne može biti Juda sin Jakovljevi jer je malo vjerojatno da bi među apostolima bila dvojica s tako velikom razlikom u godinama. Vjerojatnije je da se ovdje radi o Judi, bratu Jakovljevu. A taj

³⁶ Joseph FELTEN, *Die zwei Briefe des heiligen Petrus und der Judasbrief*, Regensburg, 1929., 237-239.

³⁷ *Isto*, 240-241.

Jakov bi bio Jakov, sin Alfejev. Juda je na nekim mjestima (prim. Mt 10,3) nazvan Tadej.

Treći, posljednji, zaključak do kojeg dolazi Felten jest to da je Juda bio jedan od dvanaestorice. Već je bilo gore spomenuto da je Juda Jakovljevi ili Tadej jedan od apostola. Drugi su argumenti za to³⁸:

- Kada se Juda u Poslanici naziva bratom Jakovljevim on to vjerojatno ne čini kako bi stekao autoritet za sebe, nego da se izdvoji od ostalih osoba imenom Juda.
- Redak 17 ne govori o tome da Juda nije bio dio apostolskog zbora. Autor Druge Petrove izražava se na vrlo sličan način u 3,2 ili u 1 Pt 1,12 i nitko ne sumnja u njegovo apostolstvo.
- Crkveni oci Tertulijan i Origen kao autora Poslanice navode apostola Judu.

Na pitanje zašto autor koristi opis '*sluga Isusa Krista*' umjesto 'brat Gospodnji', Felten odgovara da se nazivom '*sluga Isusa Krista*' misli na one Kristove slugе koji se na poseban način posvećuju širenju kršćanskog nauka.³⁹

Felten prihvaća autentičnost Poslanice. Ovo su njegovi argumenti:

- položaj Poslanice u prvim stoljećima kršćanstva,
- vjerojatnije je da je autor slijedio židovsku tradiciju iz koje je nastala apokrifna literatura (Henokova knjiga ili Uzašašće Mojsija) nego da ju izravno citira,
- Poslanica se ne bori protiv gnosticizma,
- retci 3. ('*vjeru koja je jednom zauvijek predana svetima*') i 20. ('*presvetoj vjeri*') slični su drugim izrazima koji se spominju u Novom zavjetu i u kojima se o vjeri govori objektivno, bez ikakve poveznice s poslije apostolskim razdobljem,
- tekstualna tradicija ne podržava hipoteze o naknadnoj interpolaciji u 1. retku Poslanice.⁴⁰

6. Hans Windisch

Prvo izdanje *Die katholischen Briefe* autora Hansa Windischa datira iz 1930. godine. On misli da je malo vjerojatno da bi autor Judine poslanice bio neki obični kršćanin Juda, koji je imao

³⁸ *Isto*, 241-243.

³⁹ *Isto*, 254.

⁴⁰ *Isto*, 245-249.

nebitnog brata Jakova. Smislenije je da braća Juda i Jakov dolaze iz Isusove obitelji – dakle oni su Isusova braća. Prema Windischu, dodatak '*brat Jakovljevi*' služi za identifikaciju Jude i jačanje njegovog autoriteta.

Isusov brat Juda već je mrtav u doba Domicijana. Windisch misli da to što se krvno srodstvo s Isusom ne spominje direktno upućuje na kasnije vrijeme i ne palestinsko podrijetlo Poslanice. Zbog toga zaključuje da je Judina poslanica apostolski pseudoepigraf.⁴¹ Također utvrđuje da u retku 17. nepoznati autor razotkriva da on nije Juda Gospodinov brat i da piše u vrijeme poslije apostolskog razdoblja.⁴² Windisch dakle Judinu poslanicu smješta među pseudoepigrafska djela.

1.5.3. 1931. – 1960.

U ovom dijelu bit će predstavljena djela autora unutar dužeg vremenskog raspona jer je za to vrijeme pronađeno malo literature. Bit će prikazano ukupno devet autora.

1. Friedrich Hauck

Prvo izdanje *Die Briefe des Jakobus, Petrus, Judas und Johannes: Kirchenbriefe* autora F. Haucka izdano je 1935. godine. Po pitanju autorstva Judine poslanice, Hauck je došao do sljedećih zaključaka:

- autor sebe ne naziva apostolom,
- pod nazivom '*brat Jakovljevi*' misli se na među kršćanima vrlo dobro poznatog Jakova Gospodinovog brata,
- Judinu poslanicu je napisao nepoznati autor.⁴³

Hauck navodi različite razloge zbog kojih misli da je Judina poslanica djelo nepoznatog autora. Ti su razlozi sljedeći:

- Judina poslanica dolazi iz pogansko-kršćanske zajednice,
- u retku 17. osvrće se na vrijeme apostola,
- Poslanica ukazuje na crkveni nauk i na čvrstu tradiciju vjere,

⁴¹ Hans WINDISCH, *Die katholischen Briefe. Dritte, stark umgearbeitete Auflage von Herbert Preisker*, Tübingen, 1951., 38.

⁴² *Isto*, 45.

⁴³ Friedrich HAUCK, *Die Briefe des Jakobus, Petrus, Judas und Johannes: Kirchenbriefe*, Göttingen, 1949., 103.

- kolebljiva prosudba Crkve u prihvaćanju Poslanice u prvim stoljećima kršćanstva.⁴⁴

Prema Haucku, Judina je Poslanica pseudoepigraf. Ali zašto bi netko između svih bolje poznatih osoba odabrao baš Judu? Hauck misli da je nepoznati pisac možda „odabrao Judu, brata Jakovljeva, kao ime autora jer je u Jakovljevoj poslanici našao nagoviješten gnosticizam protiv kojeg se borio. Stoga je vjerovao da se bori na istoj fronti kao i Jakov.“⁴⁵ Tako bi riječi Poslanice dobile na važnosti za čitatelje.

2. Raymond F. Stoll

Društvo *Catholic Biblical Association* izdalo je 1942. godine komentar Novoga zavjeta. Komentar Judine poslanice napisao je Raymond Stoll. Opis autora Judine poslanice započinje riječima: „Stara tradicija svjedoči da je autor ove Poslanice sveti Juda apostol. Ova tradicija je osnovana na snažnoj biblijskoj osnovi.“⁴⁶ U tom se djelu navodi da se u Lk 6,16 i Dj 1,13 među apostolima spominje Juda, brat Jakovljev. Ponekad se on naziva Tadej i bio je jedan od apostola. Stoll misli da redak 17 ne isključuje Jude iz apostolskog kruga nego samo podsjeća slušatelje što su čuli od apostola. „On sebe naziva slugom Isusa Krista, što je oznaka ne samo za svakog kršćanina, nego posebno za apostole koji su bili u službi evanđelja (Rim 1,1; Jak 1,1).“⁴⁷ Stoll još dolazi do zaključka da je Jakov bio sin Alfejev, ponekad zvan i Jakov Mlađi i da je bio jeruzalemski biskup. A nakon njegove smrti kršćani su se sjećali njegove veličine. Jakov Mlađi imao je brata Judu i bio je jedan od braće Gospodinove.⁴⁸

Prema Stollu, autor Judine poslanice je apostol Juda, zvan i Tadej, koji je bio brat Jakova Mlađeg i brat Gospodinov.

3. Henry C. Thiessen

Djelo *Introduction to the New Testament* Thiessen prvi put izdaje 1943. godine. U tom djelu on iznosi stav da je Judina poslanica autentično djelo. Na početku iznosi popis ranih autora koji su

⁴⁴ *Isto*, 103.

⁴⁵ *Isto*, 103-104.

⁴⁶ Raymond F. STOLL, The Epistle of St. Jude, u: Henry J. GRIMMELSMAN - John F. MCCONNELL - Joseph J. TENNANT (ur.), *A Commentary on the New Testament Prepared By the Catholic Biblical Association Under the Patronage of the Episcopal Committee of the Confraternity of Christian Doctrine*, New York, 1942., 649.

⁴⁷ *Isto*, 651.

⁴⁸ *Isto*, 649.

koristili Judinu poslanicu, ili su se na nju nadovezivali, u vrijeme kad pitanje autorstva nije bilo problematično. Po njemu su vanjski dokazi u skladu sa samim tekstom Poslanice.

Autor u Jakovu vidi Isusova brata i prema tome bi i Juda bio brat Isusov.⁴⁹ To potkrjepljuje Novim zavjetom gdje stoji da je Isus imao braću koja su se tako zvala (Mt 13,55 i Mk 6,3). Svi ostali Jude koji se spominju (njih šestorica) u Novom zavjetu tako za Thiessena ne dolaze u obzir. On još ističe da se Juda razlikuje od ostalih Juda po tome što se poziva na svog brata, koji je imao veliki ugled među čitateljima, a ne na svog oca. O Judi još kaže da je bio mlađi Isusov brat, da je bio oženjen, i da je povjerovao u svoga brata Isusa tek nakon njegova uskrsnuća te postao propovjednik, ali nije bio apostol.⁵⁰

Iako Hegesip spominje u svojim pričama Judine unuke, za Thiessena je Juda bio premalo značajna osoba da bi kao pseudonim mogao utjecati na ugled Poslanice.

4. Johann Michl

Prvo izdanje *Die katholischen Briefe* autora Johanna Michla objavljeno je 1953. godine. S njegovim djelom okrećemo se drugoj polovini prošlog stoljeća. Michl utvrđuje da bi na prvi pogled u prvom retku Judine poslanice mogli identificirati spomenute osobe kao vrlo dobro poznatog Jakova, Gospodinova brata i njegova brata Judu koji se također spominje kao brat Isusov (Mk 6,3 i Mt 13,55). O Judi ne znamo puno osim da su njegovi unuci bili dovedeni pred Domicijanov sud. Michl iznosi i još neke od mogućih teorija.

Prva od njih bi bila teorija da su Jakov i Juda bili apostoli. Michl navodi da u Markovu i Matejevu evanđelju imamo popis apostola gdje iza Jakova, sina Alfejeva, stoji Tadej. Kod Luke je Tadej nazvan Juda Jakovljevi. Autor kaže da ako bismo mogli Judu Jakovljeva razumjeti kao Judu brata Jakovljeva, onda bi Juda postao brat Jakovljevi, sin Alfejevi. Na taj bi način braća Juda i Jakov ujedno bili i apostoli. Tu teoriju, kaže Michl, potvrđuje i najstarije Tertulijanovo izvješće gdje piše da je autor Judine poslanice apostol Juda.⁵¹

Ali Michl upozorava da su imena Juda i Jakov u ono vrijeme bila jako česta, tako da je vjerojatno postojalo više parova braće s imenima Juda i Jakov. Zbog toga ne bismo trebali odmah pretpostaviti da su Gospodinova braća i apostoli iste osobe. Također je nemoguće tvrditi

⁴⁹ Henry C. THIESSEN, *Introduction to the New Testament*, Grand Rapids, 1954., 293.

⁵⁰ *Isto*, 293-294.

⁵¹ Apostol Juda bio je vjerojatno već tada prepoznat kao Juda, brat Gospodinov, što je bilo katoličko mišljenje sve do Michlova vremena. Johann MICHL, *Die katholischen Briefe*, Regensburg, 1968., 70.

da je Juda Tadej bio brat Jakova, sina Alfejeva. Ako su obojica (apostol Juda i brat Gospodinov) smatrani braćom Jakovljevom, ali različitim osobama, onda se postavlja pitanje na kojeg se Judu ovdje misli. Da bi se izbjegao nered, Michl preporučuje da Jakova vidimo kao vođu jeruzalemske Crkve a Judu kao brata Gospodinova.⁵² Jakov je bio poznati vođa Crkve u Jeruzalemu i obojica su bili braća Gospodinova. Ali se u znak poštovanja Juda naziva slugom umjesto bratom i na taj način pokazuje svoju predanost Kristu.

Druga teorija koju spominje Michl jest ta da neki od nekatoličkih (i katoličkih) učenjaka predlažu da se tu radi o nepoznatom autoru (pseudoepigrafu) koji pripisuje djelo Gospodinovu bratu Judi na temelju znakova poslije apostolskih vremena u Judinoj poslanici. Ali to, prema Michlu, može ukazivati samo na vrijeme nakon Pavla. Svakako je od vremena apostola (redak 17) prošlo neko vrijeme.

Pismo napisano na grčkom ne mora govoriti protiv autorstva palestinskog Jude, jer je pismo mogao sastaviti suradnik ako sam brat Gospodinov nije dovoljno vladao grčkim jezikom... U svakom slučaju, od apostola je prošlo određeno vrijeme. Dakle, pismo vjerojatno pripada ili, najranije, kraju apostolskog razdoblja ili poslije apostolskom razdoblju. Ne može se sa sigurnošću osporiti, ali ni tvrditi da je Gospodinov brat Juda još bio živ. Dakle, može se pretpostaviti da nije Juda osobno napisao pismo, već njegov učenik ili netko drugi tko je smatrao da pripada tradiciji Gospodinova brata. To postaje točnije što je pismo kasnije napisano.⁵³

Čini se da Michl više naginje teoriji da je Poslanica pseudoepigraf.

5. Henry Willmering

Komentar na Judinu poslanicu u djelu *A Catholic Commentary on Holy Scripture* napisao je H. Willmering. On naglašava da se na popisu apostola navode dvojica Juda – Juda Išariotski i Juda Jakovljevi. Prema katoličkoj interpretaciji,⁵⁴ Juda Jakovljevi znači Juda brat Jakova. Brat Juda i Jakov spominju se u Mk 6,3 kao braća⁵⁵ Kristova. Zbog toga Willmering misli da gore navedena interpretacija, da je Juda brat Jakovljevi, ima smisla. Indikacija Jakova značila bi da

⁵² Isto, 70.

⁵³ Isto, 71.

⁵⁴ Za nekatoličke pisce kaže da oni ne identificiraju apostola s autorom Poslanice jer Juda Jakovljevi prevode kao Juda sin Jakova. H. WILLMERING, The Epistle of St Jude, u: Bernard ORCHARD - Edmund SUTCLIFFE - Reginald C. FULLER - Ralph RUSSELL (ur.), *A Catholic Commentary on Holy Scripture: with a foreword by the Cardinal Archbishop of Westminster*, New York; Toronto; Edinburgh, 1954., 1191.

⁵⁵ Prema članku 'The 'Brethren of the Lord' autora S. Shearera, koji je objavljen u istom djelu *A Catholic Commentary on Holy Scripture*, i kojega Willmering spominje, braća Gospodinova nisu bila njegova prava braća, niti polubraća, nego njegovi bratći. Za Shearera je to jedini ispravan prijevod grčke riječi ἀδελφοί. S. SHEARER, The 'Brethren of the Lord', u: Bernard ORCHARD - Edmund SUTCLIFFE - Reginald C. FULLER - Ralph RUSSELL (ur.), *A Catholic Commentary on Holy Scripture: with a foreword by the Cardinal Archbishop of Westminster*, New York; Toronto; Edinburgh, 1954., 844.

se radi o osobi koja je imala veliku čast u ono vrijeme. Što bi se moglo reći za Jakova brata Gospodinova, koji je postao vođa jeruzalemske zajednice i Pavao ga naziva apostolom (Gal 1,19). I Willmering prihvaća opće mišljenje da je Juda zbog poniznosti izbjegavao staviti za sebe nazive apostol i brat Gospodinov. Autor Poslanice je apostol Juda, brat Jakovljevi i rođak Kristov.⁵⁶

6. William Barclay

Barclayevo djelo *The Letters of John and Jude* prvi je put izašlo 1960. godine. Autor Barclay utvrđuje da se u Novom zavjetu spominje pet osoba imenom Juda: Juda iz Damaska, Juda Barsaba, Juda Išariotski, Juda sin Jakovljevi i Juda brat Isusov. Jedini od navedenih Juda za kojeg znamo da ima brata Jakova jest Juda, brat Gospodnji. Barclay svoju teoriju, da je autor Judine poslanice Juda Jakovljevi i brat Isusov, argumentira tako što odgovara na neke prigovore koji se protive njegovoj teoriji. Njegovi argumenti⁵⁷ ukratko glase ovako:

- 1) Odgovor na prigovor zašto Juda u Poslanici ne spominje svoje bratske veze s Isusom jest taj da je to zbog njegove velike poniznosti. Jer Isus nije bio samo njegov brat, nego i njegov Gospodin. Uz to, ako Juda piše Crkvama u Palestini, onda ima više smisla pozivati se na brata Jakova, vođu u Jeruzalemu.
- 2) Naslov '*sluga Isusa Krista*' nije ograničen na dvanesticu apostola, a čak i ako bi bio vezan za apostole u širom smislu riječi, braća Gospodnja povezana su nakon uzašaća s jedanaesticom (Dj 1,14). Isusova braća sudjelovala su u misionarskom radu i bila su dio apostolskog kruga. To bi bio argument na prigovor da Juda opisom '*sluga Isusa Krista*' sebe naziva apostolom.
- 3) Na prigovor da je Juda govorio aramejski, a ne grčki, odgovara da je službeni jezik onog vremena bio grčki, kojeg su ljudi govorili uz svoj materinji jezik. Grčki u Judinoj poslanici je grub i snažan. Sasvim je moguće da je Juda sam pisao, ali je moguće i da je imao pomoćnika i prevoditelja.
- 4) Barclay argumentira da je hereza protiv koje se Juda bori potpuna suprotnost ortodoksnom židovstvu. Vjera u jednog Boga, Zakon i anđeli su u domeni židovstva zbog toga među hereticima možemo vidjeti Židove koji su se obratili na kršćanstvo. To bi bio odgovor na prigovor zašto bi Juda pisao Grcima – hereza protiv koje se bori je gnosticizam koji je bio u domeni Grka.

⁵⁶ Isto, 1191.

⁵⁷ Za detaljniji opis svih argumenata, vidi William BARCLAY, *The Letters of John and Jude*, Edinburgh, 1973., 198-202.

- 5) Na prigovor zašto je toliko dugo trebalo da Poslanica uđe u kanon ako su znali da se radi o djelu Jude, Isusova brata, Barclay odgovara: „Istina je da je prije kraja prvog stoljeća Crkva bila uglavnom poganska; Židovi su smatrani neprijateljima i kleveticima Crkve. Tijekom Isusova života braća su mu zapravo bila neprijatelji; i moglo se dogoditi da se tako židovsko pismo poput Judine poslanice borilo protiv predrasuda da bi uopće ušlo u Novi zavjet.“⁵⁸
- 6) Ako je Judina poslanica djelo nekog nepoznatog Jude, koji je slučajno imao brata Jakova, kako bi uopće takva Poslanica dobila neki autoritet.
- 7) Pripisivanje nekog djela drugom čovjeku, pseudonimnost, nije bila strana praksa u ono vrijeme. Ali obično se djelima davalo ime vrlo poznatih i utjecajnih ljudi. Čitatelji bi odmah znali na čije se ime djelo odnosi. Međutim Juda nije jedan od njih, njegov život je potpuno nepoznat, njegovo ime nije bilo poznato. Imalo bi nekog smisla da je uz Judino ime stajalo brat Gospodinov, tako bi čitatelji znali o kome je riječ. Ali ovako kako sada stoji zapisano, prilično je nejasno tko je autor. A to je suprotno onome što bi se pseudonimom željelo postići.

Barclayev je zaključak „da nećemo pogriješiti ako povjerujemo da je ova Poslanica zapravo djelo Jude, brata Isusova.“⁵⁹

7. Charles E. B. Cranfield

Cranfieldov komentar na Judinu poslanicu izašao je 1960. godine. Judu iz 1. retka Poslanice autor povezuje s Judom iz Mk 6,3, koji je bio brat Jakovljevi i Isusov. Najsmislenija mu je Helvidijeva teorija – sinovi Josipa i Marije i mlađa Isusova braća – prema kojoj bi Juda lako mogao živjeti do 80. godine nakon Krista. Hegesipova priča o dvojici Judine unučadi ne isključuje mogućnost da bi Juda mogao biti živ oko 80. godine. To što se Judina poslanica ne spominje u ranim kršćanskim djelima, nije, prema Cranfieldu, dovoljan dokaz da Poslanicu nije napisao Juda, brat Gospodinov. Razlog je u njezinoj kratkoći i relativnoj nevažnosti. Još jedan argument za potporu Judinog autorstva kojeg Cranfield spominje jest citiranje iz apokrifne literature. Te su knjige bile vrlo štovane u prvom stoljeću, vjerojatno i među članovima Gospodinove obitelji. Postoji mogućnost da je Judina poslanica bila pseudoepigraf, ali

⁵⁸ Isto, 201.

⁵⁹ Isto, 203.

Cranfield u tome vidi previše poteškoća i nejasnoća. Time autor zaključuje da je Judinu poslanicu napisao Juda, brat Isusov.⁶⁰

Cranfield nigdje ne spominje dilemu koja je bila bitna za prethodne autore a ta je zašto Juda u Poslanici eksplicitno ne navodi da je Isusov brat.

8. Eugene H. Maly

Malyjevo djelo izašlo je iste godine kao i Cranfieldovo. Maly u uvodu svoga djela *The Epistles of Saints James, Jude, Peter* ukratko predstavlja problematiku autorstva i do kojih su zaključaka bibličari došli. On kaže da se Juda identificira sa svojim bratom Jakovom, biskupom jeruzalemske zajednice i autorom Jakovljeve poslanice, da posvjedoči svoju pravovjernost. Braća Jakov i Juda, prema Mk 6,3, Isusova su rodbina. Prema Malyju, Juda utvrđuje svoj autoritet priznanjem potpune predanosti Isusu Kristu i podsjećanjem na bratsku vezu s vrlo poznatim Jakovom. Maly ne može potvrditi teoriju je li autor Juda bio ista osoba kao apostol Juda (Dj 1,13) zvani Tadej ali navodi da je stav katoličkih učenjaka u njegovo vrijeme bio da se radi o dvije različite osobe. Autor također ne odbacuje teorije da je Poslanica pseudoepigraf, kako to neki tvrde. Jer ako ju vremenski stavimo na kraj prvog stoljeća bilo bi nemoguće da je netko od Isusovih suvremenika i dalje živ. Osim toga, pseudonimnost u Svetom pismu nije ništa neobično. Također, kaže Maly, opće je priznato da je autor Judine poslanice koristio usluge tajnika jer se pretpostavlja da je njegovo poznavanje grčkog jezika bilo skromnije.⁶¹ Za autora Malyja pitanje autorstva ovisi o vremenskom okviru Judine poslanice.

9. Julian P. Love

Love u svom komentaru *The First, Second, and Third Letters of John; The Letter of Jude; The Revelation to John* ukratko izlaže svoj pogled na pitanje autorstva. On ne daje nikakav jasan odgovor o tom pitanju jer smatra da je predaja nepouzdana, a da Sveto pismo ne daje jasan odgovor.

Opis '*sluga Isusa Krista*' može označavati bilo kojeg kršćanskog vođu. Pod drugim opisom, '*brat Jakovljev*', „pisac se očito želi poistovjetiti s obitelji Jakova koji je bio glava jeruzalemske

⁶⁰ Charles E. B. CRANFIELD, *I and II Peter and Jude. Introduction and Commentary*, London, 1960., 146-148.

⁶¹ Eugene H. MALY, *The Epistles of Saints James, Jude, Peter*, Collegeville, 1960., 26.

Crkve, a time neizravno i sa samim Isusom, budući da je taj Jakov bio brat Gospodinov. Tako bi njegov autoritet bio ojačan i ljudi bi bili skloniji poslušati ono što je napisao.“⁶²

1.5.4. 1961. – 1970.

U tom razdoblju Judina poslanica dobiva najviše pozornosti od strane različitih autora. Pogledat ćemo što četrnaest autora kaže o tome tko je autor Judine poslanice.

1. Johannes F. Schneider

Schneider u svom djelu *Die Briefe des Jakobus, Petrus, Judas und Johannes: die katholischen Briefe* pokazuje da je svjestan kako postoje dileme oko autentičnosti Judine poslanice. Zbog toga uzima u obzir vanjsko svjedočanstvo, crkvenu predaju, i unutarnje svjedočanstvo. On vidi da kada se ova tri čimbenika

međusobno odvagaju, može se doći do utemeljenog suda o povijesnom kontekstu, pitanju autorstva, te vremenu i mjestu na kojem je napisan novozavjetni tekst. Vanjski podaci sadržani u Poslanici i drevna crkvena predaja neće se od samog početka promatrati sa skepsom, nego će se odbaciti tek onda kada se ne mogu uskladiti sa sadržajem teksta. U povijesti interpretacije koristila su se oba puta: konzervativni i povijesno kritički.⁶³

Schneider dolazi do sljedećih zaključaka:

- autor Judine poslanice ne smatra se apostolom,
- Jakov iz prvog retka Poslanice jest Jakov, brat Isusov, čime Juda time također postaje brat Isusov,
- vjera u 3. i 20. retku upućuje na kasnije vrijeme,
- neprihvaćenost od svih Crkava u početku kršćanstva mogla bi značiti da Poslanica dolazi od nepoznatog autora i samo je pripisana Judi,
- upotreba židovskih apokrifnih spisa ne govori nužno protiv autentičnosti Poslanice,
- ako je Juda, brat Isusov, autor Poslanice onda bi trebala biti napisana u vrijeme njegovog života, dakle 70. – 80. godine nakon Krista,
- ne može se s potpunom sigurnošću isključiti autorstvo Jude.⁶⁴

⁶² Julian P. LOVE, *The First, Second, and Third Letters of John; The Letter of Jude; The Revelation to John*, Richmond, 1967., 32.

⁶³ Johannes F. SCHNEIDER, *Die Briefe des Jakobus, Petrus, Judas und Johannes: die katholischen Briefe*, Göttingen, 1961., 2.

⁶⁴ *Isto*, 123-124.

Autor misli da pretpostavka da je Poslanicu napisao neki nepoznati Juda, koji bi također imao nepoznatog brata Jakova nema smisla. Isusova braća bila su vrlo cijenjena u ranom kršćanstvu iako su postali njegovi sljedbenici tek nakon njegovog uskrsnuća. Zapravo je jedini par braće po imenu Juda i Jakov koji se spominje u Novom zavjetu spomenut među Isusovom braćom. Juda Isusa ne vidi samo kao svog brata, dakle kroz fizički odnos, nego ga prepoznaje kao Gospodina. I samo s nazivom '*sluga Isusa Krista*' može ispravno okarakterizirati odnos u kojem se nalazi s Isusom.⁶⁵

2. Karl H. Schelkle

Prvo izdanje Schelkleove knjige *Die Petrusbriefe. Der Judasbrief* datira iz 1961. godine. Autor vrlo detaljno objašnjava pitanje identifikacije autora Judine poslanice. Pritom si postavlja dva pitanja na koja želi odgovoriti.

1) Tko je spomenuti Juda iz prvog retka Poslanice?

Schelkle odgovara da je u ono vrijeme ime Juda bilo među Židovima časno i često. U Novom zavjetu spomenuti su Juda Iškariotski (Mt 10,4), Juda Jakovljevi (Lk 6,16) i Juda jedan od Isusove braće (Mk 6,3). Prema učestalosti imena teško je bilo ispravno identificirati ljude. Apostol Juda Jakovljevi ista je osoba kao apostol Tadej (Mt 10,3). Radi se o Jakovljeviom bratu. Ime Jakov također je bilo časno i često kao i Juda. Iz Novog zavjeta znamo za Jakova, sina Zebedejeva (Dj 12,2), Jakova, sina Alfejeva (Mt 10,2; Mk 3,17), Jakova Mlađeg, sina Marije (Mt 27,56; Mk 15,40), Jakova, brata Gospodinova (Mt 13,55; Dj 12,17; Gal 1,19), Jakova Judinog (Lk 6,16) i autora Jakovljeve poslanice (Jak 1,1). Schelkle misli da bi nadovezivanje na brata Jakova imalo smisla samo u slučaju da je on bio vrlo poznata osoba. Najvjerojatnije bi to bio Jakov brat Gospodinov, autor Jakovljeve poslanice. Schelkle se ne slaže s idejom da su Isusova braća bila dio dvanaestorice⁶⁶. Nakon uskrsnuća Isusova braća se nalaze među učenicima, ali se razlikuju od apostola (1 Kor 9,5) i zbog toga je tendencija da se Isusova braća Jakov i Juda razlikuju od apostola Jakova i Jude. U tom duhu autor razumije i 17.

⁶⁵ Isto, 124-125.

⁶⁶ Pretpostavlja se da su Isusova braća Jakov i Juda (Mt 13,55) identični piscima Judine i Jakovljeve poslanice. Apostol Jakov, sin Alfejev mogao bi biti brat Jude, nazvanog Tadej. Autori Judine i Jakovljeve poslanice bili bi dakle članovi dvanaestorice i braća Gospodinova. Za detaljniji opis argumenata protiv tog stava vidi Karl H. SCHELKLE, *Die Petrusbriefe. Der Judasbrief*, Freiburg, 1988., 141.

redak u Judinoj poslanici. Majka Isusove braće je bila Marija, majka Jakova Mlađega i Josipa (Mk 15,40) a ne Isusova majka Marija. Isusova braća zapravo su njegovi rođaci.⁶⁷

2) Je li Juda autor Poslanice?

Tradicija je, kaže Schelkle, težila tome da identificira autora Judine poslanice s apostolom i bratom. „Juda Tadejev, brat Gospodinov i jedan od dvanestorice, smatrao se, a i dalje se smatra, autorom Poslanice Novoga zavjeta.“⁶⁸ Međutim, on navodi nekoliko pitanja⁶⁹ koja ovu tvrdnju stavljaju pod upitnik. Gospodinova braća imala su važnost u ranoj Crkvi i zbog toga ne bi bilo iznenađenje kad bi netko stavio Poslanicu pod njihova imena. Prema ovome autoru, većina egzegeta ozbiljno razmatra ta pitanja i zbog toga kažu da je Poslanica pseudoepigraf. Njegov zaključak je da je „nepoznati židovski kršćanin na prijelazu stoljeća pod Poslanicu stavio ime Juda,“⁷⁰

Schelkle izvrsno prikazuje sve poteškoće koje se pojavljuju kod pitanja autorstva. Uz to svaku teoriju ozbiljno argumentira kako bi se stekla šira slika rješavanja problematike autorstva.

3. Alois Stöger

Stöger u svom dijelu *Der Brief des Apostels Judas* ukratko predstavlja svoje razumijevanje autorstva u Judinoj poslanici. On misli da je Juda brat Jakovljevi i posljedično tome brat Gospodinov. U Novom zavjetu spomenut je u Lk 6,16 i Dj 1,13 pod imenom Juda Jakovljevi. Od ranih se vremena osoba Juda Jakovljevi poistovjećuje s Tadejem, koji je spomenut u Matejevu i Markovu evanđelju (Mt 10,3; Mk 3,18). Stöger smatra da nakon Jakovljeve smrti Juda Poslanicom želi nastaviti njegovo apostolsko djelovanje. Za njega je Juda jedan od dvanaestorice apostola i Isusov rođak; Juda se predstavlja s dvostrukim autoritetom.⁷¹ Naziv 'sluga Isusa Krista' Stöger tumači da je Juda Kristov apostol, potpuno mu je predan, i od Krista je poslan.⁷²

⁶⁷ *Isto*, 140-142.

⁶⁸ *Isto*, 140.

⁶⁹ Djeluje li Juda na poganskom teritoriju? Je li dovoljno dobro poznao grčki? Je li možda imao pomoć tajnika? Poslanicu Schelkle datira u 90. godine što opet dovodi u pitanje jeli moguće da je Isusov brat tada još bio živ? *Isto*, 142-143.

⁷⁰ *Isto*, 143.

⁷¹ Stöger tu ideju pronalazi u djelu Schelklea. Alois STÖGER, *Der Brief des Apostels Judas*, Düsseldorf, 1962., 16.

⁷² *Isto*, 15-16.

Čitanje Stögerovog komentara stvara osjećaj da je pitanje autorstva Judine poslanice vrlo jednostavno i jednoznačno određeno i nema potrebe za argumentiranjem donesenih zaključaka.

4. W. J. Roberts

Roberts u svojoj knjizi *I and II Peter and Jude* prihvaća teoriju o autentičnosti Judine poslanice. Na temelju čega on tako odlučuje, nije nam poznato ali znamo da neki učenjaci nisu bili skloni teoriji o autentičnosti Poslanice. „To je jednostavno u skladu s općom tendencijom radikalnih kritičara da NZ knjige datiraju u kasno vrijeme. Ova tendencija započela je u vrijeme radikalnih evolucijskih dana njemačke škole i teško ju je preokrenuti.“⁷³

Malo više argumenata iznosi kada identificira Judu. On vidi da se u evanđeljima spominju tri osobe po imenu Juda – Juda Iškariotski, Juda ne-Iškariotski i Juda polubrat Isusov. Po tome što je Origen Judu identificirao kao Isusova brata, Roberts smatra da je to vjerojatno ispravan zaključak. Za razliku od Jude, prema Robertsu, Jakova je lakše identificirati jer je u ono vrijeme postojao samo jedan dovoljno značajan i svima poznat Jakov. To je bio brat Gospodinov, vođa i mučenik jeruzalemske Crkve. Time se diskusija o autorstvu Judine poslanice kod njega zaključuje.

5. Bo Reicke

Bo Reicke u uvodu svoga djela *I and II Peter and Jude* predstavlja problematiku autorstva. Na početku želi provjeriti je li Juda koji se spominje u prvom retku Poslanice možda bio spomenut i na nekom drugom mjestu u Novom zavjetu. Juda ne može biti apostol Juda Jakovljevi (Lk 6,16; Dj 1,13) zbog sljedećih razloga:

- otac apostola Jude zvao se Jakov,
- Židovi obično nisu sinu davali očevo ime, zbog toga je malo vjerojatno da bi postojao uz oca Jakova i brat Jakov,
- u duhu 17. retka, dvanaestoricu bi se smjestilo u ranije razdoblje.⁷⁴

Za Reicke je smislenije da je Juda jedan od Isusove braće. Umjesto 'brat Isusov', kao izraz skromnosti, Juda koristi naziv '*sluga Isusa Krista*'. Judin brat Jakov bio bi također brat Isusov i bitna osoba u ranoj Crkvi jer je bio vođa jeruzalemske Crkve. Svoju teoriju potkrjepljuje

⁷³ J. W. ROBERTS, *I and II Peter and Jude*, Austin, 1963., 89.

⁷⁴ Bo REICKE, *The Epistles of James, Peter, and Jude: Introduction, Translation, and Notes*, New York, 1964., 190.

spominjanjem Euzebija (preuzima Hegesipovu priču) i njegovog djela *Povijest Crkve* gdje se spominju Judini unuci. U tom trenutku Reicke dolazi do problema. Juda bi, prema Euzebiju, živio negdje do 80. godine, a Poslanica je bila napisana na kraju prvog stoljeća. Ako se još uzme u obzir i poznavanje grčkog jezika, onda je teško potvrditi autorstvo galilejskog seljaka Jude, Isusova brata. Reicke nudi dva moguća rešenja:

- autor Poslanice je nepoznati Juda o kome ne znamo ništa i nije spomenut drugdje u Novom zavjetu;
- autor piše u ime Jude, Jakovljeva i Isusova brata, koji bi autoritet dobio preko utjecajnog brata Jakova. Možda je njegov osobni učenik napisao Judinu poslanicu u duhu svog mentora.⁷⁵

Reicke zaključuje da „korištenjem Jakovljeva imena u 1. retku, autor bi možda želio citirati Judu, brata Isusova“⁷⁶.

6. Richard C. H. Lenski

Lenski je u svom djelu na strani onih koji zagovaraju autentičnost Judine poslanice. U korist njezine autentičnosti autor navodi činjenicu da je Poslanica bila poznata već u 2. stoljeću. Drugi argument kojim potvrđuje autentičnost jest taj da je njemu „teško razumjeti zašto bi pisac iz drugog stoljeća izabrao tako nepoznatog čovjeka kao što je Juda da krivotvori Poslanicu u njegovo ime. Još je nevjerojatnije zašto bi jedan krivotvoritelj trebao upotrijebiti drugog krivotvoritelja; što je istina bez obzira je li autor Druge Petrove ili Judine krivotvoritelj broj jedan. I oboje nisu otkriveni sve do modernih vremena.“⁷⁷

Pisac Judine poslanice je dakle Juda, brat Jakovljev i jedan od Isusove braće. Lenski vidi više argumenata na strani pretpostavke da se radi o srodstvu⁷⁸. Opis '*sluga Isusa Krista, brat Jakovljev*' upućuje na to da se „Judina biološka povezanost s Jakovom razlikuje od njegovog duhovnog odnosa s Kristom“⁷⁹. Sve što autor još dodaje o Judi jest to da Juda nije bio apostol.

7. P. J. du Plessis

⁷⁵ Isto, 191.

⁷⁶ Isto, 194.

⁷⁷ Richard C. H. LENSKI, *The Interpretation of the Epistles of St. Peter, St. John and St. Jude*, Minneapolis, 1966., 603.

⁷⁸ Za opširnu raspravu o tumačenju riječi ἀδελφός vidi Richard C. H. LENSKI, *The Interpretation of the Epistle to the Hebrews and the Epistle of James*, Minneapolis, 1966., 505-507.

⁷⁹ Richard C. H. LENSKI, *The Interpretation of the Epistles of St. Peter, St. John and St. Jude*, 605.

P. J. du Plessis u svom je članku „The Authorship of the Epistle of Jude“ mišljenja da je autor Judine poslanice Juda Barsaba (Dj 16,22). Autor navodi da se tradicionalno uzimaju u obzir dvije hipoteze o Judi. Jedna je da je Juda bio jedan od dvanestorice, apostol Juda, a druga da je Juda jedan od Isusove braće. Treća mogućnost koja se obično ne uzima u obzir, a koju autor želi naglasiti, jest ta da je Juda bio Juda Barsaba. Du Plessis preuzima tu ideju od W. J. Fourniera i pokušava popuniti fundamentalne dijelove teorije koji kod njega nedostaju. Iako du Plessis ne može potvrditi esenski utjecaj na Judinu poslanicu, postoji unutarnji dokaz slaganja između Djela apostolskih 15 i Judine poslanice.

Du Plessis dakle pretpostavlja da je autor Judine poslanice Juda Barsaba. Tako Dj 15 mogu objasniti Judinu referencu na apostole u recima 4. i 17. '*predana svetima*' koja bi se mogla odnositi na određenu skupinu apostola i starješina. Tu se, prema du Plessisu, radi o posebnoj skupini apostola i starješina na koje se vjera odnosi i koji izvrsno odgovaraju Dj 15,2.⁸⁰ Iako se u Dj 15 uglavnom bave problemom obrezanja, predmet rasprave su bile i druge teme (Dj 15,29). Sve što se može pretpostaviti, prema du Plessisu, jest to da je osoba koja je bila prisutna na jeruzalemskom sastanku mogla napisati Judinu poslanicu.⁸¹ Za sada je sve to samo hipoteza⁸² koja traži daljnje istraživanje.

O Judi bratu Jakovljevom i Isusovom ne znamo puno. Za razliku od Jude Barsabe o kojem prema du Plessisu znamo ovo:

Sve što o njemu treba reći jest da je osoba koja je opisana u Djelima 15 u potpunom skladu s onim što bismo očekivali od autora Judine poslanice: on je filološki sposoban, posjeduje proročke sposobnosti, kretao se u apostolskim krugovima, istaknuta je ličnost s autoritetom među braćom i, iznad svega, posjeduje vještine potrebne da napiše Poslanicu koja opominje i ohrabruje i koje će kasnije dobiti kanonski autoritet.⁸³

Jedino što je još ostalo za objasniti jest fraza '*brat Jakovljev*'.

Ono što je bilo rečeno podudara se s načinom na koji Djela apostolska 15 upotrebljavaju riječ ἀδελφός: Juda i Sila bili su „*vodeći među braćom*“ (Dj 15,22), i oni „*mnogim riječima ohrabriše i utvrdiše braću*“ (Dj 15,32). Stoga bi bilo sasvim prirodno da Juda upotrijebi riječ brat u ovom smislu. Očit je razlog zašto Juda govori o Jakovu, a ne o Pavlu ili Petru. Ako se pod Jakovom misli na "stup" Jeruzalema, on i Juda su vjerojatno bili pridruženi istoj zajednici ili grupi zajednica. On bi tada bio eminentno "brat" Jakovljev i njegovi bi čitatelji to jasno razumjeli.⁸⁴

⁸⁰ P. L. du PLESSIS, The Authorship of the Epistle of Jude, u: *Neotestamentica* (1966.), 195.

⁸¹ Detaljnije o tome u kakvom su odnosu Dj 15 i Judina poslanica vidi *Isto*, 195-196.

⁸² Ako pretpostavku da je autor Judine poslanice Juda Barsaba shvatimo ozbiljno, moguće je iz nje izvući različite zaključke. Du Plessis u svom članku opisuje do kojih zaključaka dolazi. *Isto*, 196-197.

⁸³ *Isto*, 197.

⁸⁴ *Isto*, 197-198.

Du Plessis ne odbacuje tradicionalno gledište o autorstvu Judine poslanice, ali ostaje otvoren za ideju o Judi Barsabi kao autoru Poslanice.

8. Alfred R. C. Leaney

Neke nove argumente o autorstvu Judine poslanice donosi autor Leaney u svom djelu *The Letters of Peter and Jude: a Commentary on the 1. Letter of Peter, a Letter of Jude and the 2. Letter of Peter*. Prema opisu autora iz prvog retka Poslanice bilo bi logično zaključiti da je autor Juda, brat Jakovljevi i Isusov (Mk 6,3). Ali se Leaney ne slaže s ovakvim zaključkom. Njegovi su protuargumenti⁸⁵ sljedeći:

- U 4. retku autor osuđuje ljude, koji su „*odavna već zapisani za ovaj sud*„. Da je autor zaista bio brat Isusov, trebao bi reći da je sam Isus upozorio na pojavu takvih ljudi.
- U 17. retku čitatelje poziva da se sjete „*riječi što ih prorekoše apostoli Gospodina našega Isusa Krista*“. Umjesto da se za upozorenje poziva na autoritet Isusa, on se poziva na apostole.

Leaney zbog toga ne iznenađuje da Juda nigdje ne tvrdi da je Isusov brat. Ali svejedno možemo zaključiti da je autorovo ime bilo Juda (ispravnije bi bilo Judas).⁸⁶

Juda se poziva na brata Jakova bez objašnjenja tko je Jakov. Leaney vidi objašnjenje u tome što Juda sebe jednostavno naziva '*sluga Isusa Krista*' i time nas želi podsjetiti na Jakovljevu poslanicu i na to da je njegov brat.⁸⁷

Juda također nigdje ne tvrdi da je bio apostol jer je njihovo vrijeme već prošlo (redak 17). I time završava Leaneyeva identifikacija autora Judine poslanice.

9. Albertus F. J. Klijn

Za Klijna je sasvim razumljivo da je spomenuti Jakov iz prvog retka Poslanice brat Gospodinov. Juda je pripadao palestinskoj kršćanskoj zajednici što Klijn zaključuje na osnovi Euzebijeve (Hegesipove) priče o Judinim unucima. Juda nema dovoljno autoriteta sam po sebi i zbog toga se predstavlja kao Jakovljevi brat i poziva na autoritet vjere (reci 3. i 17.).⁸⁸

⁸⁵ Alfred R. C. LEANEY, *The Letters of Peter and Jude: a Commentary on the 1. Letter of Peter, a Letter of Jude and the 2. Letter of Peter*, Cambridge, 1967., 81-82.

⁸⁶ Isto, 83.

⁸⁷ Isto, 83.

⁸⁸ Albertus F. J. KLIJN, *An introduction to the New Testament*, Leiden, 1980., 160-161.

U vrijeme kada je Klajn pisao svoje djelo (prvo izdanje izašlo je 1967. godine) nije bilo puno protivnika autentičnosti Poslanice što on i spominje. Teško mu je povjerovati da bi netko nepoznat preuzeo ime također nepoznatog Jude. Prihvatanje Judine poslanice u počecima također govori u prilog autentičnosti.

10. Ernest M. Sidebottom

Prvo izdanje djela *James, Jude, 2 Peter: Based on the Rev. Standard Version* autora Sidebottoma datira iz 1967. godine. Sidebottom identificiranje autora započinje popisom osoba imenom Juda koje su bile povezane s kršćanstvom. On ih navodi 5: Juda Iškariotski, Juda Jakovljevi (Tadej), Juda Isusov brat, Juda iz Damaska i Juda Barsaba. Između njih se odlučuje za Judu koji nije bio apostol ali je bio brat Jakova, biskupa Jeruzalema i time Isusov brat. Sidebottom ima i svoj argument oko dileme zašto bi netko stavio Poslanicu pod ime Juda, odnosno pod ime jedne skroz opskurne osobe.

Ime Juda bilo je najprikladnije za bivanje na čelu protunapada na gnosticizam, koji je, barem kasnije, uvelike koristio ideju da je Juda Isusov blizanac, te tvrdio da je Jakov Pravedni jedan od njihovih heroja (usp. Jd 1,1). Nedavno otkriveno Evanđelje po Tomi zapravo bi trebalo biti od te iste osobe, a ono počinje, 'Ovo su tajne riječi koje je živi Isus izgovorio, a Didimus Juda Toma zapisao'. Kao što je gore istaknuto, i 'Didimus' i 'Toma' znači 'blizanac', tako da je 'Juda' jedino ime koje stoji samostalno.⁸⁹

Autor Sidebottom nije prvi učenjak koji spominje Evanđelje po Tomi, ali je jedini autor do sada koji ga uzima ozbiljno i na tome gradi svoju teoriju. On podupire teoriju pseudonimnosti Judine poslanice.

11. Michael Green

Green će u svom djelu zastupati stav o autentičnosti Judine poslanice. Na početku iznosi vanjske dokaze (ranokršćanske pisce) o autorstvu Judine poslanice gdje pitanje autorstva, zapravo, nikada nije bilo problem. Juda se s opisom '*brat Jakovljevi*' dovoljno identificira jer je u ono doba bio samo jedan svima poznati Jakov, brat Gospodinov. Prema tome slijedi da je Juda također bio jedan od Isusove polubraće. To je podržao zapažajući „židovsku obojanost Poslanice, posebno ljubav prema židovskim apokalipsama i aramejskim strukturama rečenice

⁸⁹ Ernest M. SIDEBOTTOM, *James, Jude, 2 Peter: Based on the Rev. Standard Version*, Grand Rapids, 1982., 79.

(s upotrebom tri stiha), zajedno s dobrim grčkim, koji se mogao i očekivati u jezično mnogostrukoj Galileji⁹⁰.

Na pitanje zašto Juda ne koristi za sebe naziv 'brat Gospodnji', Green odgovara da iz svoje poniznosti prema Isusu, i zbog nevjerovanja u njega za vrijeme njegovog života, Juda i Jakov izbjegavaju sebe nazvati bratom Gospodnjim.

Sljedeći argument na koji ima prigovor jest taj da Juda nije mogao napisati Poslanicu jer je u vrijeme Domicijana već duže vrijeme bio mrtav. Tu Green uzima Mayorovu pretpostavku da bi Juda imao 70 godina, a unuci 20 godina da je Poslanica napisana 80. godine.⁹¹

Green spominje još dvije mogućnosti tko bi mogao bit autor⁹² Poslanice ali ni jedna od njih nema dovoljnu težinu.

Da je Poslanica bila pseudoepigraf, ili da ju je napisao nama nepoznati Juda, koji bi imao (slavnog) brata Jakova, prilično je nevjerovatno. On zaključuje da ima puno više argumenata za to da je Poslanica autentična nego da nije. Juda, prema Greenu, nije bio dovoljno izrazita ličnost da bi se mu pripisalo neko djelo. „Gotovo je nevjerovatno da bi se pseudoepigraf pripisao nekome o kome se ništa ne zna.“⁹³

12. Wilfrid J. Harrington

Harringtonov *Uvod u Novi zavjet* prijevod je djela koje je izašlo 1968. godine. Prema Harringtonu, vjerojatnije je autora Judine poslanice identificirati s Judom, bratom Gospodinovim i Jakovljevim iz Mt 13,55 i Mk 6,3, nego s apostolom Judom Jakovljevim. Juda ne tvrdi za sebe da je apostol, na što ukazuje i 17. redak gdje se Juda distancira od apostola. Grčki jezik Poslanice nadilazi sposobnosti galilejskog seljaka. „Stil je odviše dotjeran za pisca seoskog galilejskog podrijetla kakav je bio sv. Juda, ali je Poslanicu mogao dotjerati tajnik koji je vjerojatno bio pokršteni Židov s helenističkim obrazovanjem.“⁹⁴

Onima koji kažu da je Poslanica pseudoepigraf, Harrington odgovara da nema razloga stavljati Poslanicu u 2. stoljeće ili pred kraj 1. stoljeća, jer je zabluda protiv koje se Juda bori zametak

⁹⁰ Michael GREEN, *2. Petrova, Judina*, Novi Sad, 1984., 38.

⁹¹ *Isto*, 39.

⁹² Green spominje još apostola Judu, jednog od dvanestorice i trećeg jeruzalemskog crkvenog nadglednika, Judasa. Za argumente zašto oni ne mogu bit autori vidi *Isto*, 37.

⁹³ *Isto*, 39.

⁹⁴ Wilfrid J. HARRINGTON, *Uvod u Novi zavjet: spomen ispunjenja*, Zagreb, 1993., 389.

gnosticizma. I ako pretpostavimo da više nema prve generacije kršćana (17. redak) i vjera poprima oblik doktrine (3. redak), Juda bi mogao još biti živ u vrijeme oko 80. godine.⁹⁵

13. John N. D. Kelly

John Kelly u uvodu svoga djela *A Commentary on the Epistles of Peter and of Jude* spominje da su imena Juda i Jakov bila iznimno česta u ono vrijeme i da se oba pojavljuju nekoliko puta u Novom zavjetu. Postoji Juda, jedan od Isusove braće (Mk 6,3), Juda Išariotski i apostol Juda Jakovljevi (Lk 6,16; Dj 1,13) te Juda Barsaba (Dj 15,22). Imenom Jakov imamo apostola Jakova, sina Zebedejeva i apostola Jakova, sina Alfejeva. Jedan od Gospodinove braće, onaj koji je postao prvi vođa jeruzalemski zajednice, također se zvao Jakov. Postojali su još Jakov Mlađi, Jakov rođak apostola Jude (Lk 6,16), te Jakov autor Jakovljeve poslanice.

Postoji mogućnost, iako Kelly misli da je skoro nevjerojatna, da su spomenuti Juda i Jakov u prvom retku nepoznate osobe. Za njega je smislenije da čitatelji prepoznaju Jakova kao važnu i poznatu osobu. Što bi značilo da bi Judu mogli identificirati⁹⁶ kao brata Gospodinova. Judinu šutnju o rodbinskim vezama s Isusom možemo razumjeti kao čin poniznosti (i dokaz za pseudonimnost).

Teže od identifikacije Jude i Jakova za autora je pitanje tko je zapravo napisao Judinu poslanicu. Kelly spominje da neki teolozi zagovaraju stav da je autor Poslanice Juda dok drugi zagovaraju stav da se radi o pseudonimnom djelu. Kelly u svom djelu spominje argumente za i protiv⁹⁷ pseudonimnosti i zaključuje da potonji ima veću težinu. Ovo su njegovi argumenti zašto bi Judina poslanica bila pseudoepigraf:

Autor je vjerojatno, ali ne nužno, židovski kršćanin, no u svakom je slučaju heleniziran a stil mu je kultivirani grčki. Tekst ne pokazuje znakove da se radi o prijevodu, i dok je Galilejac poput Jude morao tečno govoriti grčki, nije lako zamisliti da barata takvim jezičnim umijećem... Kako je Jakov bio općenito poznat kao 'brat Gospodnji', ne postoji dobar razlog zašto bi se Juda ustegnuo od toga da i za sebe koristi taj opis no prilično je razumljivo da su kasniji kršćanski pisci to izbjegavali iz razloga štovanja. Konačno, iako

⁹⁵ *Isto*, 390.

⁹⁶ Druga opcija bio bi apostol Juda Jakovljevi, ali ispravno preveden skup riječi bi značio Juda, sin Jakova a ne Juda, brat Jakova. Uz to iz retka 17. vidimo da se autor ne ubraja među apostole. John N. D. KELLY, *A Commentary on the Epistles of Peter and of Jude*, 232.

⁹⁷ Argumenti za autentičnost Judine poslanice su sljedeći: redak 17. mogao bi biti problematičan jer ukazuje na razdoblje nakon apostola. Tome je protuargument da Poslanica ima značajke (upotreba apokrifne literature, rani oblik gnosticizma) djela iz 70. godina prvog stoljeća i to je vrijeme kada bi Juda, Jakovljevi mlađi brat, još mogao djelovati. Drugi bi protuargument bio da je Juda bio misionar (1 Kor 9,5) i po uzoru na Pavla mogao bi pisati svojim obraćenicima kada je saznao za opasnosti koje prijete njihovoj vjeri. Juda je vjerojatno bio mlađi od Jakova i mogao bi biti još živ desetak godina nakon Jakovljeve smrti. Apokaliptična literatura bila je popularna u krugovima ljudi u kojima se kretala Gospodinova rodbina. *Isto*, 233.

je jednostavno moguće da je Poslanica napisana za Judina života, prilično kasniji datum, poput 80. - 90., ili čak bliže kraju stoljeća, puno bi bolje odgovarao svim okolnostima.⁹⁸

Zašto bi se netko odlučio pisati pod imenom Juda? Kelly misli da razlog vjerojatno leži u spominjanju Jakova, kojega su svi poznavali i znali za njegovu mučeničku smrt, ali umjesto da stavi Poslanicu pod njegovo ime bilo je prikladnije staviti ga pod ime njegovog manje poznatog, ali i dalje poštovanog brata Jude.⁹⁹ Da su ljudi imali poštovanja za Gospodinovu braću svjedoči tradicija (primjerice Hegesipova priča) i Novi zavjet. Referenca na Jakova vodi do spoznaje tko bi Juda trebao biti i daje težinu njegovu autoritetu.

14. Richard Wolff

Krajem 70. godina prošlog stoljeća izašlo je i djelo *General Epistles of James & Jude* autora Richarda Wolffa. Iako je ime Juda bilo vrlo često u ono vrijeme, Wolff donosi zaključak da je autor Poslanice identičan s Judom, (možda najmlađim) sinom Josipa i Marije i jednim od braće spomenute u Matejevu i Markovu evanđelju. Isusova braća nisu bila dio apostola¹⁰⁰ ali su nakon uskrsnuća povjerovala. Za autora nije iznenađujuće da se u početku Poslanice Juda nadovezuje na brata Jakova, brata koji je bio izvanredan vođa.

Wolff čvrsto staje u obranu autentičnosti Poslanice. Njegovi argumenti za autentičnost su sljedeći:

- autor se ne poziva na apostolski autoritet,
- nedostaje mu motiv za pisanje krivotvorine,
- Jakovljevi i Judin brat Šimun vodio je jeruzalemsku zajednicu sve do 107. godine i ne bi tolerirao kruženje krivotvorene Poslanice pod imenom svoga brata,
- u ranoj Crkvi Poslanica nije bila svugdje prihvaćena zbog kratkoće, sličnosti s apokrifnom knjigom, neapostolskog podrijetla i posebnog karaktera,
- oko problema grčkog jezika, Wolff citira A. T. Robertsona, da je Palestina bila dvojezična zemlja,
- 17. i 18. redak ne upućuju na poslije apostolsko vrijeme nego pretpostavljaju da su čitatelji Poslanice doista čuli apostole.¹⁰¹

⁹⁸ *Isto*, 233-234.

⁹⁹ *Isto*, 234.

¹⁰⁰ Redak 17. ide u prilog teoriji da Juda nije pripadao dvanaestorici. Također, riječi '*sluga Isusa Krista*' u početnim retcima Poslanice ne koriste se za označavanje apostola. Richard WOLFF, *General Epistles of James & Jude*, Wheaton, 1969., 89.

¹⁰¹ *Isto*, 90-91.

Za Wolffa nema sumnje da se radi o autentičnoj Poslanici čiji autor je Juda, brat Jakovljevi i Isusov.

1.5.5. 1971. – 1980.

Za ovo razdoblje pronađena je literatura osmorice različitih autora, što je puno manji broj naslova nego za prijašnje razdoblje.

1. Raymond C. Kelcy

Raymond Kelcy prije identifikacije autora Judine poslanice nabraja sve Jude koji se spominju u Novom zavjetu iz razloga što je tada postojalo puno ljudi imenom Juda. Tako nabraja apostola Judu Išariotskog i Judu sina Jakovljeva, Judu Galilejca, Judu iz Damaska i Judu Barsabu. Juda sebe dodatno naziva '*brat Jakovljevi*' što za Kelcyja znači da je bio osoba dobro poznata među vjernicima. A takva osoba u ono je vrijeme mogao biti samo Gospodinov brat Jakov, koji je bio toliko poznat da mu nije bio potreban dodatan opis osim imena.¹⁰²

Kelcy spominje da nam evanđelje predstavlja četiri Isusova brata – Jakova, Josipa, Šimuna i Judu. Čini mu se da je Juda bio brat Jakovljevi i Isusov. Teško je pronaći razlog¹⁰³ zašto Juda u Poslanici izravno ne spominje svoju rodbinsku vezu s Isusom. O Judi još piše da je postao vjernik nakon Isusova uskrsnuća, da je bio oženjen i da je naviještao evanđelje. Ranokršćanski pisci (Origen, Jeronim, Klement Aleksandrijski...) također govore u prilog Judinom autorstvu.

2. George L. Lawlor

Autori Barclay i Lawlor imaju vrlo sličan materijal o autorstvu Judine poslanice što zapravo nije toliko neobično jer Lawlor ponekad citira Barclayevo djelo *The Letters of John and Jude* iz 1960. godine.

Lawlor također slijedi sličan redoslijed prikazivanja problematike autorstva Judine poslanice kao i autori prije njega. Ponajprije radi prikaz svih Juda spomenutih u Novom zavjetu. Prvi kojeg spominje je Juda iz Damaska, slijedi Juda Barsaba, Juda Išariotski, Juda Jakovljevi (ispravno čitanje sin, ne brat, Jakovljevi) i Juda jedan od braće Gospodinove. Jedini od gore

¹⁰² Raymond C. KELCY, *The Letters of Peter and Jude*, Austin, 1972., 165.

¹⁰³ Kelcy navodi neke moguće razloge koji su bili aktualni u njegovo vrijeme. „Neki kažu da je to bilo zbog njegove poniznosti; drugi su smatrali da bi to zahtijevalo previše ovlasti; neki da je htio da njegov spis bude prihvaćen na temelju njegove istinitosti, a ne na temelju krvnog srodstva njegovog autora s Isusom.“ *Isto*, 166.

navedenih Juda za kojeg autor zna da ima brata Jakova jest Juda brat Gospodnji. Lawlor je mišljenja da je grčku riječ ἀδελφός potrebno čitati kao brat, a ne bratić.

Kroz povijest su u užem krugu potencijalnih autora¹⁰⁴ uvijek bili apostol Juda Jakovljevi i Juda brat Gospodnji. Lawlor je skloniji drugoj opciji. I on misli da je od svih koji su se zvali Jakov najpoznatiji bio Jakov, vođa jeruzalemske zajednice i autor Jakovljeve poslanice. Svima je bio dobro poznat i zato primjeren za identificiranje osobe. Juda je bio u podređenom položaju naspram Jakova, kako po važnosti tako i po poziciji.¹⁰⁵ Zbog svoje izuzetne poniznosti ni Juda ni Jakov u svojoj poslanici ne spominju svoje rodbinske veze s Isusom, nego koriste izraz '*sluga Isusa Krista*' jer Krist nije bio samo njihov brat nego i Spasitelj i Gospodin.

Na tvrdnje da Juda ne bi mogao napisati Poslanicu na grčkom jeziku jer je govorio aramejski, odgovara:

To nije valjan argument, jer bi Juda sigurno znao grčki i mogao ga je govoriti i pisati, budući da je grčki u to vrijeme bio univerzalan jezik kojim se govorilo na cijeloj naseljenoj zemlji. Muškarci i žene u svim provincijama velikog Rimskog Carstva govorili su grčki zajedno sa svojim materinjim jezikom. Judin grčki je dobar grčki, dobro uređen, iako neobičan i dramatičan.¹⁰⁶

Za sve one koji su tvrdili da je Judina poslanica nastala u kasnijem vremenu, kad Juda više nije mogao biti živ, Lawlor daje svoje mišljenje koje možemo sažeti u tri točke:

1. vjera iz 3. retka nije mišljena u vjeroispovjednom formuliranom obliku koji se formira tek kasnije;
2. hereza protiv koje se Juda bori ima sve karakteristike apostolskog doba i nema nikakvih dokaza da se radi o gnosticizmu 2. stoljeća;
3. razlog zašto je toliko dugo trajalo da se Judina poslanica uključi u kanon jest taj što je zajednica krajem prvog stoljeća postajala sve više poganska a Židovi su se smatrali neprijateljima pa se Poslanica sa svojim židovskim karakterom mogla susresti s borbom protiv predrasuda.¹⁰⁷

3. Wolfgang Schrage

¹⁰⁴ Lawlor za svakoga od spomenutih Juda u Novom zavjetu (osim Jude brata Gospodinova) donosi argumentaciju zašto oni ne mogu biti autori Judine poslanice. Za više o tome vidi George L. LAWLOR, *Translation and exposition of the epistle of Jude*, Nutley, 1972., 2-3.

¹⁰⁵ *Isto*, 21.

¹⁰⁶ *Isto*, 4.

¹⁰⁷ *Isto*, 4-5.

U djelu *Die „Katholischen“ Briefe* komentar na Judinu poslanicu napisao je Wolfgang Schrage. Prvo izdanje tog djela datira u 1973. godinu. Autor kaže da u Novom zavjetu postoji nekoliko osoba imenom Juda ali samo među braćom Gospodinovom možemo naći braću Jakova i Judu. No Poslanica nije djelo Isusova brata.

Autor Schrage o pseudonimnosti Poslanice zaključuje na temelju sljedećih opaski:

- teološke ideje i stav Poslanice, posebno 3. i 17. redak, upućuju na kasnije vrijeme nastanka,
- profinjen grčki jezik,
- apostolsko vrijeme je prošlost, autor Poslanice sebe ne vidi kao dio apostolskog kruga i govori o vjeri koja je čvrsto formulirana i doktrinarna,
- izraz '*presveta vjera*' u 20. retku, znači skup crkvenih dogmi i nastao je tek kasnije.¹⁰⁸

Schrage misli da imenovanjem sebe '*bratom Jakovljevim*' autor želi dobiti autoritet za sastavljanje Poslanice, jer je Jakov bio vrlo poznat u ranoj Crkvi. To isto želi postići i nazivom '*sluga Isusa Krista*', koji je častan naziv koji mu pomaže da stekne autoritet i da ga čitatelji poslušaju. Schrage također spominje da nije lako odgovoriti zašto bi netko stavio Poslanicu pod Judino ime iako znamo iz Hegesipove priče da je ime Gospodinova brata Jude bilo dobro poznato i poštovano u kasnije vrijeme. Zbog poznavanja i citiranja židovskih legendi i apokalipsi Schrage predviđa da je autor bio helenistički židovski kršćanin.¹⁰⁹

4. Walter Grundmann

Autor Walter Grundmann ostavlja pitanje autorstva Judine poslanice otvorenim. On je siguran u to da je autor bio židovski kršćanin i navodi da su Jakov i Juda bila česta imena u ono vrijeme. Jedini primjer gdje imamo zabilježenu braću Judu i Jakova nalazi se u popisu Isusove braće. Autor spominje da za vrijeme Isusova života njegova braća nisu bila njegovi sljedbenici, ali su kasnije stekli priznanje. Jakov je uživao veliku čast i autoritet među Židovima i bio poznat kao Pravedni. Judina poslanica željela je biti prepoznata kao djelo Gospodinova i Jakovljeva brata

¹⁰⁸ Horst BALZ - Wolfgang SCHRAGE, *Die „Katholischen“ Briefe*, Göttingen, 1993., 227-228.

¹⁰⁹ *Isto*, 228.

Jude¹¹⁰. Ni Jakov ni Juda sebe ne nazivaju braćom Isusa Krista zato što ih je uskrslu Krist razriješio svih obiteljskih odnosa koje je imao za vrijeme zemaljskog života.¹¹¹

Grundmann smatra Euzebijevo izvješće o unucima Jude važnim jer saznajemo da je Juda bio poznat čovjek i da je imao potomke koji su bili aktivni kršćani. Za vrijeme Domicijanovog ispitivanja Judinih unuka, Juda više nije bio među živima. „Za razliku od brata Jakova, nije djelovao u Jeruzalemu, nego u Galileji. Njegov je ugled možda porastao nakon Jakovljeve smrti i utjecaja Židovskog rata na židovsko kršćanstvo u Jeruzalemu. Poslanica napisana u njegovo ime vjerojatno je došlo od njegovih potomaka i prijatelja, ako je i nije on sam napisao.“¹¹²

To bi bio jedini logičan razlog, smatra Grundmann, da netko stavi Poslanicu pod Judino ime. Može se samo pretpostaviti da je Judina poslanica pseudoepigraf, jer premalo znamo o njegovu životu da bismo mogli donijeti konačan sud. Grundmann zaključuje da su za židovske kršćane Gospodinova braća bila valjan autoritet.

5. Werner de Boor

U komentaru *Die Briefe des Petrus und der Brief des Judas erklärt* Werner de Boor će braniti autentičnost Judine poslanice. Ime Juda je bilo često u ono vrijeme i zbog toga se, prema de Booru, autor mora identificirati dodatnim opisima. Opis '*brat Jakovljev*' učinio ga je prepoznatim u ranom kršćanstvu, jer su svi znali da je Jakov zaista brat Isusov. Autor misli da bi svatko tko se pozove na Jakova imao autoritet.

I Juda i Jakov su braća Isusova, ali to ne naglašavaju u svojim Poslanicama. De Booru se to čini sasvim smisljeno jer „sada vjeruju u Isusa, a time Isus za njih postaje Kyrios, Gospodin, pred kojim više ne mogu stajati kao 'braća' nego samo kao 'robovi'. Čineći to, oni odbacuju bilo kakvo zemaljsko srodstvo koje je i sam Isus oštro osudio.“¹¹³

Za problematični 17. redak de Boor kaže da govori o „situaciji kada su nove struje prodrle u zajednicu i propagiraju novo kršćanstvo a zajednici se ne pomaže s bilo čim 'novim', nego radije

¹¹⁰ U imenu Jude ne možemo prepoznati apostola Judu Jakovljeva jer se sam autor Judine poslanice distancira od apostola i ne kaže za sebe da im pripada. Također, Jakov u prvom stoljeću nije bio poznat kao apostol. Više o tome vidi Walter GRUNDMANN, *Der Brief des Judas und der zweite Brief des Petrus*, Berlin, 1979., 13-14.

¹¹¹ *Isto*, 24.

¹¹² *Isto*, 14-15.

¹¹³ Uwe HOLMER - Werner de BOOR, *Die Briefe des Petrus und der Brief des Judas erklärt*, Wuppertal, 1976., 252-253.

sjećanjem na ono što 'znaju jednom zauvijek' (r. 5)... Riječi koje su već izgovorili apostoli Gospodina našega Isusa Krista njihova su čvrsta potpora.“¹¹⁴

Još jedan argument kojeg autor navodi, i koji podupire autentičnost Poslanice, jest njezin položaj na početku kršćanstva. Rana crkvena tradicija ne navodi nikakve probleme vezane uz pitanje autentičnosti Poslanice. Time autor potvrđuje svoj stav da se radi o autentičnoj Poslanici.

6. Jean Cantinat

Pitanje autorstva Cantinat dijeli na tezu o autentičnosti i tezu o pseudonimnosti. Ako je Poslanica stvarno autentično djelo, onda bi autor bio Juda brat Jakova Jeruzalemskog. Juda se opisuje svojim bratom Jakovom da se odvoji od Jude Jakovljeva, koji je bio apostol. A da bi mu to uspjelo, Cantinat misli, Jakov je u to vrijeme morao biti opće poznat.¹¹⁵

U korist teze o pseudonimnosti ide jezik Poslanice, ali nije presudan jer je Judi mogao netko pomoći. Slijede ostali, manje ozbiljni, povijesni argumenti:

- Hegesipova priča da je Juda bio dovoljno poznat da bi ga netko mogao koristiti za pseudonim,
- apostolsko doba je prošlo,
- gnostička hereza.¹¹⁶

Cantinat upozorava da su sve to samo pretpostavke. Za gnostičku herezu zapravo nemamo nikakvih natuknica u Poslanici. Zbog manjka konkretnih dokaza autor ne zauzima nikakav stav, nego samo kaže da je Poslanicu napisao „kršćanin iz židovstva, također helenistički školovan“¹¹⁷.

7. David E. Hiebert

Hiebert najprije godine 1977. izdaje *An introduction to the New Testament. The non-Pauline Epistles and Revelation*, a potom 1989. djelo nalovljeno *Second Peter and Jude: an*

¹¹⁴ *Isto*, str. 281.

¹¹⁵ Cantinat spominje i to da neki autori izjednačuju Judu brata Jakovljeva i apostola Judu Jakovljeva. Jean CANTINAT, IV. Judovo pismo, u: Augustin GEORGE - Pierre GRELOT (ur.), *Uvod v Sveto pismo nove zaveze*, Celje, 1982., 523.

¹¹⁶ *Isto*, 524.

¹¹⁷ *Isto*, 523.

Expositional Commentary. Za potrebe shvaćanja njegova viđenja autorstva Judine poslanice, ovdje u obzir dolaze oba djela.

Hiebert problematiku autorstva Judine poslanice počinje rješavati najprije s pitanjem autentičnosti Poslanice a kasnije identifikacijom Jude. Za pitanje autentičnosti Judine poslanice Hiebert predstavlja i vanjske i unutarnje dokaze. Pod vanjske dokaze stavlja poznavanje Poslanice od strane različitih teologa/crkava u prvim stoljećima kršćanstva iako priznaje da su neke sličnosti teško dokazive. „Raspoloživi dokazi pokazuju da je bilo malo pitanja, ako ih je uopće bilo, u vezi s autorstvom Poslanice.“¹¹⁸ Do 4. stoljeća, kada je Poslanica ubrojena u kanon, samo pitanje autorstva dakle nikad nije bilo previše problematično. Unutarnji dokazi koje Hiebert spominje su sljedeći:

- „*Juda, sluga Isusa Krista, brat Jakovljevi*“ jest ime koje je premalo poznato i nema dovoljan autoritet da bi ga netko uzeo za pseudonim,
- neki misle, da riječ 'vjera' u 3. retku treba shvatiti kao vjeroispovjedni oblik razvijen nakon 1. stoljeća, ali nema potrebe za takvim mišljenjem, jer 'vjera' tu znači bit kršćanskog vjerovanja,
- slično prethodnome, 4. redak govori o 'vjeri' kao biti kršćanskog vjerovanja,
- redak 17. govori o tome da se Juda razlikuje od prvotnih apostolskih učitelja, ali to ne znači da ne živi u istom vremenu kao oni,
- Juda nije bio apostol (redak 17) što ukazuje na poniznost autora i govori u korist autentičnosti Poslanice,
- krivovjerje kojeg Juda napada ne dolazi iz 2. stoljeća nego se razvilo već u apostolsko doba (opis sličnih sukoba možemo naći i u 2 Pt te u Pastoralnim poslanicama),
- citiranje apokrifne literature,
- nema razloga da Juda, koji je radio u višejezičnom okruženju, nije savladao grčki jezik.¹¹⁹

Nakon što je Hiebert učvrstio stav o autentičnosti Poslanice, prelazi na traženje identiteta autora. Ako uzmemo u obzir sve informacije koje znamo o autoru Judine poslanice, od šest spomenutih osoba imenom Juda, samo dvije dolaze u obzir – apostol Juda ili Tadej i Juda brat

¹¹⁸ David E. HIEBERT, *Second Peter and Jude: an Expositional Commentary*, Greenville, 1989., 187.

¹¹⁹ Većina ovih dokaza nalazi se u oba djela, ali autor dodaje i neke nove u kasnijem djelu. Vidi David E. HIEBERT, *Second Peter and Jude: an Expositional Commentary*, 185-192 i David E. HIEBERT, *An introduction to the New Testament. The non-Pauline Epistles and Revelation*, Chicago, 1977., 161-164.

Gospodnji. Prema autoru, nema utemeljenih argumenata¹²⁰ da je pisac Poslanice mogao biti apostol Juda, te je jedina opcija koja ostaje da je autor Isusov brat Juda koji je imao svima dobro poznatog brata Jakova. Jakov je bio vođa jeruzalemske zajednice i pozivanje na njegovo ime utvrdilo bi Judin identitet i poduprlo poruku Poslanice.

Juda za sebe ne upotrebljava naziva 'brat Isusov' jer je „Isusovo uzašašće izmijenilo sve Kristove ljudske odnose, i Njegova braća bi se prirodno suzdržavala od traženja srodstva po tijelu s njegovim proslavljenim tijelom“.¹²¹ Uskrslu Isus promijenio je sve zemaljske odnose, zbog toga je 'sluga' prikladniji naziv od 'brata'.

8. Richard Kugelman

Richard Kugelman kaže da skoro svi komentatori identificiraju Judu kao jednog od Isusove braće spomenute u Novom zavjetu. On kaže da se Juda zbog poniznosti nije eksplicitno nazvao Isusovim bratom, nego to radi na implicitan način navodeći brata Jakova. Jakov se smatrao časnom osobom među primateljima Judine poslanice koju su čak možda i poznavali. „Autor se možda implicitno poziva na tu Poslanicu u prilog vlastitoj osudi zlih učitelja koji su se ušuljali u kršćansku zajednicu.“¹²²

Prema Kugelmanu, katolički komentatori stali su u obranu autentičnosti Poslanice, dok je većina protestantskih komentatora i nekih katolika zagovarala da je Judina poslanica pseudoepigraf. U drugu skupinu ubraja se i Kugelman. Njegovi su argumenti u korist pseudonimnosti Poslanice sljedeći:

- bogat grčki rječnik i stil ukazuju da je autorov materinji jezik grčki, karakteristike koje ne možemo povezati s galilejskim seljakom,
- primatelji Poslanice i pisac pripadaju drugoj generaciji kršćana (redak 17), dok su Juda i Jakov bili suvremenici apostola,
- nijekanje Kristovog gospodstva i razuzdanost ukazuju na neki oblik gnosticizma koji se uvukao u kršćanstvo u drugoj polovici prvog stoljeća.¹²³

¹²⁰ Juda za sebe ne tvrdi da je apostol. Judin brat bi bio Jakov, sin Alfejev, o kojem ne znamo ništa. Postoji mogućnost da apostol Juda nije imao brata Jakova, nego oca Jakova. Sve ovisi o prevođenju riječi Juda Jakovljevi. David E. HIEBERT, *Second Peter and Jude: an Expository Commentary*, 193.

¹²¹ David E. HIEBERT, *An introduction to the New Testament. The non-Pauline Epistles and Revelation*, 166.

¹²² Richard KUGELMAN, *James and Jude*, Dublin, 1980., 79-80.

¹²³ *Isto*, 80-82.

Za Kugelmana su ovi argumenti dovoljno uvjerljivi da zauzme stav o pseudonimnosti Judine poslanice. Njegova pretpostavka o piscu Judine poslanice jest ta da je to vjerojatno bio židovski kršćanin koji je dolazio iz helenističkog okruženja i materinji jezik mu je bio grčki.¹²⁴

1.5.6. 1981. – 1990.

Za ovo razdoblje predstaviti će se mišljenja petorice autora. Među njima je najprepoznatiji komentator Richard Bauckham koji i dandanas slovi za jednog od glavnih zagovornika autentičnosti Judine poslanice.

1. Richard J. Bauckham

U vremenu kada se teoriji koja zagovara pseudonimnost Judine poslanice priklanja sve više i više stručnjaka, autor Richard Bauckham u svom djelu *Jude, 2 Peter* brani autentičnost Poslanice. Nekoliko godina kasnije izdaje još jedno djelo, *Jude and the Relatives of Jesus in the Early Church*, u kojem opširnije predstavlja Isusovu rodbinu, a posebno Judu. Bauckham je čvrsto uvjeren u zaključke koje donosi o autorstvu Judine poslanice. Detaljno je opisao identitet Jude i argumente o autentičnosti Poslanice.

Bauckham za autora Poslanice kaže da je to bio Juda brat Isusov i brat vođe jeruzalemske zajednice, Jakova. Postojao je samo jedan Jakov u ranoj Crkvi, koji je bio svima poznat bez dodatnih objašnjenja, za razliku od Jude. Juda je bio jedan od četvorice Isusove braće. Autor predviđa da je Juda bio mlađi od Jakova, koji je postao vjernik tek nakon uskrsnuća. On je postao i putujući misionar, ne samo na području Palestine, nego možda i u Dijaspori.¹²⁵

S identifikacijom Jude kao jednog od Isusove braće slaže se većina komentatora, kaže Bauckham, iako postoje i neistomišljenici¹²⁶. Veći problem, prema njegovu mišljenju, predstavlja pristanak na autentičnost Poslanice. Obično se komentatori ne odlučuju za autentičnost zbog kasnog datiranja Poslanice. Oni predviđaju datum koji premašuje očekivani životni vijek Jude. To se obično dogodi kada se 17. redak interpretira u duhu poslije apostolskog

¹²⁴ Isto, 82.

¹²⁵ Richard J. BAUCKHAM, *Jude, 2 Peter*, Waco, 1983., 14.

¹²⁶ Jedni vjeruju da je spomenuti Juda, apostol Juda, jedan od dvanaestorice (Juda Jakovljevi) i ista osoba koja se kao Isusov rođak spominje u Mk 6,3. Drugi su mišljenja da je autor Juda Barsaba. Ostale teorije su još Juda Toma, biskup Jeruzalema iz 2. stoljeća i nepoznati Juda. Richard J. BAUCKHAM, *Jude and the Relatives of Jesus in the Early Church*, 172-73; Richard J. BAUCKHAM, *Jude, 2 Peter*, 21-23.

doba, ili kada se u protivnicima vidi razvijeni gnosticizam, ili kada se Poslanicu stavlja u 'rani katolicizam'.¹²⁷

Ovo su argumenti za autentičnost Poslanice koje Bauckham navodi:

- 1) Da se Juda ne opisuje 'bratom Isusovim' više ide u prilog hipotezi o autentičnosti Poslanice. To nije znak poniznosti nego pokazatelj da rodbinske veze s Isusom nisu osnova za autoritet u Crkvi.¹²⁸ Palestinski židovski kršćani u ranoj Crkvi koristili su naslov brat Gospodnji za identifikaciju Isusove braće i pripisali im autoritativan status. Braća za sebe nisu htjela tražiti autoritet temeljen na krvnom srodstvu s Isusom.¹²⁹
- 2) „Opći karakter Poslanice, njegovo židovstvo, njegov dug prema palestinskoj židovskoj književnosti i hagadskim tradicijama, njegova apokaliptična perspektiva i egzegetske metode, njegova briga za etičku praksu više nego za doktrinarna uvjerenja, sve to je u potpunosti u skladu s autorstvom Jude, brata Isusova.“¹³⁰
- 3) Pisac Poslanice dobro je poznao grčki jezik¹³¹ ali zbog nedostatka dokaza koliko je Juda poznao grčki jezik to ne bi trebalo odlučivati o autentičnosti ili neautentičnosti Poslanice.
- 4) Da je autor Judine poslanice bio Juda Toma¹³², blizanac Isusov, Bauckham misli da gnostici iz 2. stoljeća ne bi prepoznali Judu Tomu pod opisom Juda brat Jakovljević.

Bauckham je jedini od svih prethodno navedenih autora koji uzima Hegesipovo priču o Judinim unucima s rezervom. Misli da je moguće da priča sadrži neke povijesne činjenice, ali ima više apologetski značaj nego povijesni. Osim toga, ne otkriva nam podatak kada je Juda umro, ali daje barem neki okvir. Prema autoru, vrijeme koje se može uzeti kao okvir unutar kojeg je Juda još mogao napisati poslanicu seže sve do 80. godine.

¹²⁷ Richard J. BAUCKHAM, *Jude and the Relatives of Jesus in the Early Church*, 175-177.

¹²⁸ *Isto*, 129.

¹²⁹ Richard J. BAUCKHAM, *Jude, 2 Peter*, 21.

¹³⁰ *Isto*, 16.

¹³¹ Autor kaže „da je istina da su mnoge nedavne studije pokazale da su i grčki jezik i helenistička kultura prodrli u židovsku Palestinu u mnogo većoj mjeri nego što se prije mislilo, ali ipak je iznenađujuće da je galilejski seljak pokazao tako visok stupanj kompetencije za grčki jezik. S druge strane, mora se priznati da je naše znanje nedovoljno da bismo postavili granice sposobnosti koju je brat Isusov mogao steći. Vjerojatno je još bio vrlo mlad kad je postao kršćanski misionar, i ako su ga njegova misionarska putovanja odvela među snažno helenizirane Židove, nema razloga zašto nije namjerno poboljšao svoje znanje grčkog kako bi povećao svoju učinkovitost kao propovjednik. Širok vokabular, koji Juda ima, lakše je steći nego vještinu u književnom stilu, gdje je Judina kompetencija manje značajna. Vrste vještina koje pokazuje upravo su one retoričke vještine koje bi trebale židovskom propovjedniku koji propovijeda na grčkom“ *Isto*, 15.

¹³² Više argumenta zašto se Juda ne može poistovjetiti s Judom Tomom vidi u Richard J. BAUCKHAM, *Jude, 2 Peter*, 2; Richard J. BAUCKHAM, *Jude and the Relatives of Jesus in the Early Church*, 32-36.

U svom komentaru autor se dotiče stavova nekih drugih autora¹³³, analizira ih i komentira ideje s kojima se ne slaže.

2. John J. Gunther

Gunther u svom članku identifikaciju autora Judine poslanice započinje smještanjem Poslanice u Aleksandriju. On smatra da autor Poslanice dolazi iz Egipta, jer postoji mogućnost da se u Egiptu pronađe hereza opisana u Judinoj poslanici. Herezu koju Juda opisuje autor prepoznaje kao karpokratovsku ili kajinovsku.¹³⁴ Uz to, u Egiptu bi se cijenio autoritet Isusove braće.

Egipatska kršćanska generacija koja je započela s građanskim ratom živjela je u razdoblju povećanog eshatološkog iščekivanja koje nije došlo.¹³⁵ Sve to utjecalo je na protivljenje Zakonu. „Negativizam, mržnja, preispitivanje Providnosti i moralni slom koje su ilustrirali Judini protivnici, karpokratovci i kajinovci, bili bi razumljiviji ako bi povod za to bio građanski rat.“¹³⁶ Juda se nalazi u vremenu obnovljenog eshatološkog očekivanja u kojem ljudi trpe zbog ratova i u kojem istupaju lažni učitelji s krivim naukom.¹³⁷

O mogućem autoru Judine poslanice Gunther kaže:

Prema Euzebiju (hist.eccl. IV.4; 5.4), aleksandrijski biskup između 120. i 131. godine nazvan je Justus. Njegovo ime sugerira uzornu židovsku kršćansku pravednost toliko potrebnu aleksandrijskoj crkvi u ovo ključno vrijeme. Tko bi osim vodećeg pravednog aleksandrijskog starješine bio ovlašten pisati tako autoritativno u ime apostola? ... Ako biskup Justus nije napisao Judinu poslanicu, barem je odobrio njezino širenje.¹³⁸

Guntherov je zaključak da tko god da je bio autor Judine poslanice, pripisao ju je lokalno čašćenom apostolu Judi koji se smatrao najprikladnijim autoritetom protiv zabluda koje su prijetile aleksandrijskim vjernicima.¹³⁹

3. Paula-Angelika Seethaler

¹³³ Autor spominje autore Sidebottoma, du Plessisa, Klijna, Moffatta i druge. Primjerice, na Moffattovu teoriju da je autor vjerojatno nepoznati Juda, brat jednako nepoznatog Jakova, Bauckham odgovara da je identifikacija s bratom i ne ocem ekstremno neobična stvar koja traži daljnje objašnjenje. I za Bauckhama je jedino logično objašnjenje u identifikaciji Jakova s Jakovom kojega su tada svi poznali. Za ostale komentare vidi Richard J. BAUCKHAM, *Jude, 2 Peter*, 22-23.

¹³⁴ John J. GUNTHER, The Alexandrian Epistle of Jude, u: *New Testament Studies* 30 (1984.), 554.

¹³⁵ Građanski rat između Židova i pogana trajao je od 115. do 117. godine i u njemu su poginuli gotovo svi egipatski Židovi. *Isto*, 557.

¹³⁶ *Isto*, 557.

¹³⁷ *Isto*, 557.

¹³⁸ *Isto*, 558.

¹³⁹ *Isto*, 557.

Seethaler u svom djelu *1. und 2. Petrusbrief, Judasbrief* primjećuje da su Juda i Jakov, braća Isusova, jedini par braće u Novom zavjetu koji se naziva imenima Juda i Jakov. Nisu bili u krugu dvanaestorice ali su bili ravnopravni s apostolima i uživali poštovanje kao Isusovi rođaci. Od sve Isusove braće Jakov je zadobio najviše poštovanja u ranoj Crkvi. U izvještaju Hegesipa o Judinoj unučadi Seethaler vidi mogućnost da je Judino ime bilo poznato u kasnijem razdoblju.

Seethaler misli da Judina poslanica nije autentična. Ona pretpostavlja da je nepoznati autor bio Židov iz dijaspore koji je poznao Jakovljevu poslanicu i odlučio sastaviti Poslanicu pod imenom njegova brata Jude.¹⁴⁰ Autorica Seethaler navodi sljedeće razloge za stavljanje Judine poslanice među pseudoepigrafska djela:

- vjerojatno je Poslanica napisana na kraju prvog ili na početku drugog stoljeća,
- dobar grčki jezik i uporaba grčke verzije Henokove knjige,
- autor govori o čvrsto formuliranoj vjeri (redak 3),
- vrijeme apostola je završeno (redak 17),
- lažni učitelji već su nastupili,
- izraz '*presveta vjera*' iz 20. retka formulira se tek u kasnije vrijeme,
- izraz apostol u kasnijem je razdoblju usko vezan samo za dvanaesticu apostola.¹⁴¹

4. Hubert Frankemölle

Da je Judina poslanica pseudoepigraf zalaže se autor Frankemölle u svojoj knjizi *1. Petrusbrief, 2. Petrusbrief, Judasbrief*. Prvo izdanje djela datira iz 1987. godine. Frankemölle misli da je autor Judine poslanice teolog druge ili treće generacije koji je povezan s Pastoralnim poslanicama.¹⁴²

On vidi da je vrijeme apostola prošlo i da postoji formulirana vjera koja služi kao autoritativan argument protiv hereze. Autoritet pseudoepigrafskoj Poslanici daju dva apostola i Isusova rođaka, ili brata, Juda i Jakov.¹⁴³ Njihov autoritet se vidi u prihvaćanju poslanice u Istočnom i Zapadnom dijelu Rimskog Carstva.

Frankemölle na osnovi piščevog dobrog grčkog jezika i deskriptivnog stila pisanja dolazi do zaključka da je autor Judine poslanice bio helenistički židovski kršćanin.

¹⁴⁰ Paula-Angelika SEETHALER, *1. und 2. Petrusbrief, Judasbrief*, Stuttgart, 1985., 126.

¹⁴¹ *Isto*, 125-128.

¹⁴² Hubert FRANKEMÖLLE, *1. Petrusbrief, 2. Petrusbrief, Judasbrief*, Würzburg, 2011., 129.

¹⁴³ *Isto*, 129.

5. Otto Knoch

Otto Knoch autor je djela *Der Erste und Zweite Petrusbrief. Der Judasbrief*. Knoch spominje da je Juda bio brat Jakovljeva a Jakov je bio brat Gospodinov. Jakovljeva majka se zvala Marija (nije identična Isusovoj majci Mariji), a on je bio poznat kao Jakov Mlađi. Vremenom, kaže Knoch, on je dobio titulu 'Pravedni' i postao vođa jeruzalemske zajednice te napisao Jakovljevu poslanicu. Juda se pozivanjem na brata Jakova stavlja pod njegov autoritet. On nije pripadao dvanaestorici apostola, ali je bio jedan od Isusove braće spomenute u Mk 6,3 i Mt 13,55. Knochovo je mišljenje da je Juda imao zajedničku majku sa Šimunom ali ne i s ostalom braćom. Nakon Kristovog uskrsnuća, započinje djelovati kao misionar. Ovom autoru Euzebijeva (Hegesipova) predaja pokazuje da su Gospodinova braća bila vrlo ugledna i dobro poznata među židovskim kršćanima. Juda je djelovao na području Galileje i nakon Jakovljeve smrti dobio je na ugledu.¹⁴⁴

Knochovi razlozi zašto bi Poslanica mogla biti autentično djelo:

- kada je Poslanica bila napisana, Juda, mlađi Isusov rođak, još bi mogao biti živ,
- grčki jezik ne bi smio biti problem za Judu koji se bavio misionarskim radom među Židovima koji su govorili grčki,
- hereza se još nije razvila u gnostičko gibanje.¹⁴⁵

U slučaju da autor Poslanice nije Juda, Poslanicu je napisala neka njemu bliska osoba. To što je odabrao staviti Poslanicu pod Judino ime, a ne Jakovljevo, ili nekog drugog apostola, govori o tome da su Judu primatelji Poslanice cijenili. Autor bi mogao biti „židovski kršćanski učitelj koji je radio u Judinoj sferi utjecaja i štovao i Jakova i Judu i pisao u njegovo ime židovskim kršćanima koji su oba brata visoko cijenili. Pritom bi crpio iz tradicija koje su oblikovale kršćanstvo i postojale u krugu u kojem su djelovala, i bila utjecajna, obojica braće. To se nije moglo dogoditi dugo nakon smrti Jude i Jakova, jer bi autoritet braće u tom slučaju bio oslabljen.“¹⁴⁶

¹⁴⁴ Otto KNOCH, *Der Erste und Zweite Petrusbrief. Der Judasbrief*, Regensburg, 1990., 161.

¹⁴⁵ Uz dokaze za autentičnost, Knoch iznosi i mogućnost krivotvorenja Poslanice. U slučaju da je Poslanica bila psudoepigrafsko djelo, autor bi bio židovsko kršćanski učitelj koji je radio za Judu i brzo nakon njegove smrti napisao Poslanicu pod njegovim imenom. Gospodinov brat Šimun je u to vrijeme još živ i da je znao za krivotvorenje Poslanice, mogao ju je odbaciti. *Isto*, 160-162.

¹⁴⁶ *Isto*, 161.

Jedino što Knoch može s sigurnošću potvrditi jest to da je Poslanica napisana u ime Jude, Jakovljeva brata (rođaka).

1.5.7. 1991. – 2000.

Pred kraj dvadesetog stoljeća opet sve više autora radi na Judinoj poslanici. Tako će u ovom djelu biti prikazan stav devetero autora o autorstvu Judine poslanice.

1. Norman Hillyer

Hillyer u svom komentaru na Judinu poslanicu vrlo šturo prikazuje problematiku autorstva. Za Judu kaže da se identificira sa svojim bratom Jakovom. Autor pokušava pronaći koji bi to Jakov bio od njih nekoliko koji se spominju u Novom zavjetu. On eliminira ove Jakove: Jakova sina Zebedejeva, Jakova sina Alfejeva, Jakova Mlađeg, Jakova Judina oca i Jakova autora Jakovljeve poslanice. Na kraju se odlučuje za Jakova koji je bio brat Isusov i vođa jeruzalemske Crkve.¹⁴⁷

Za Judu Hillyer naglašava da nije bio apostol što dolazi i iz interpretacije 17. retka. Zbog svoje poniznosti Juda ne spominje svoje krvno srodstvo s Gospodinom nego se radije opisuje kao '*sluga Isusa Krista*'.¹⁴⁸ To da je Juda za svoju identifikaciju odabrao brata umjesto oca govori o Jakovljevoj veličini.¹⁴⁹

Hillyer u dodatnim bilješkama navodi još sedam osoba koje se u Novom zavjetu spominju pod imenom Juda i time završava opis autorstva. Ukratko možemo reći da Hillyer zastupa stav da je spomenuti Juda u Judinoj poslanici brat Jakovljevi i Isusov.

2. Henning Paulsen

Paulsenovo argumentiranje autorstva Judine poslanice ide u smjeru pseudonimnosti. Za njega bi prvi redak Poslanice bez dodatnih objašnjenja trebao služiti za jasnu identifikaciju autora. Autora Judu trebali bismo shvatiti kao brata Gospodinova. Za dodatnu asocijaciju navodi se još brat Jakov. Navođenjem Jakova, prema Paulsenu, raste Judin autoritet. Autor ističe da znamo

¹⁴⁷ Norman HILLYER, *1 and 2 Peter, Jude*, Peabody, 1992., 16.

¹⁴⁸ *Isto*, 231.

¹⁴⁹ *Isto*, 232.

malo o Judinu životu, ali udaljenost teksta od apostolskog razdoblja i naglasak na već predanoj vjeri čine Judu malo vjerojatnim autorom.

Nema nekog jasnog odgovora zašto bi netko htio staviti Poslanicu pod Judino ime. Paulsen misli da je navođenjem Jude kao autora ojačan autoritet sadržaja i Poslanicu se može povezati s apostolskim razdobljem. Možda to ukazuje na neku određenu tradiciju ili sklonost ljudi iz apostolskih vremena.¹⁵⁰

3. Jerome H. Neyrey

Neyrey na početku prikazuje sažetak dotadašnjih stavova¹⁵¹ po pitanju autorstva Judine poslanice. Tezu da je Juda bio opskurna osoba i da nema smisla da bi netko pisao pod njegovim imenom, Neyrey negira indikacijom da postoje dokazi o tome da je „Juda bio predmet znatnog legendarnog razvoja“¹⁵² (Hegesip, Djela Pavlova, Julije Afrikanac). Zato nema razloga da mu autor ne pripiše svoje djelo, pogotovo ako uzmemo u obzir da Juda pripada Isusovoj rodbini. Dokaz protiv autentičnosti Poslanice za Neyreya je kvalitetan grčki jezik, autorova izobraženost i autorov autoritet iskazan u Poslanici. Autor Jude očito ima književnu naobrazbu, jer poznaje i svoju i tuđe tradicije (npr. primjeri iz Postanka opisani u recima 5. do 7., citiranje 1 Henokove u recima 14.-15., aluzija na Mojsijevu oporuku u r. 9 ...). Ali Neyrey upozorava da sve zapravo ovisi o tome kada datiramo nastanak Poslanice i protiv kojeg krivovjerja se Juda bori.

Prvi redak Poslanice spominje Judu i njegova brata Jakova. Autor navodi da je ime Juda bilo dosta često i spominje neke od poznatih Juda iz onog vremena. Identifikacija koja bi trebala biti jasna, vremenom je postala nejasna, pojašnjava Neyrey. I dalje zaključuje da je autor vjerojatno želio biti prepoznat kao brat Jakovljevi i Isusov. Nema odgovora zašto Juda jednostavno za sebe ne kaže da je brat Isusov. Ali Neyrey tumači „da ne bi bilo loše biti u srodstvu s istaknutom osobom poput Jakova“¹⁵³ jer je u ranoj Crkvi Isusova rodbina imala poseban status i čast. „Juda uživa status i autoritet zbog srodstva s Jakovom (i Gospodinom) i zbog posebnog statusa

¹⁵⁰ Henning PAULSEN, *Der zweite Petrusbrief und der Judasbrief*, Göttingen, 1992., 44.

¹⁵¹ Postoji debata oko toga je li poslanica autentična ili ne i koga bi spomenuti Juda trebao predstavljati. Iako je klasična opcija da je Juda brat Jakovljevi i Isusov, postoje i druge mogućnosti. To su: Juda Jakovljevi, Juda Barsaba, Juda, 15. biskup Jeruzalema i Didimus Juda Toma (mogući autor Tominog evanđelja) ali ih Neyrey odbacuje. Jerome H. NEYREY, *2 Peter, Jude: A New Translation with Introduction and Commentary*, New York, 1993., 30, 49.

¹⁵² *Isto*, 30.

¹⁵³ Autor kaže da je to tada bio kulturološki fenomen, da je mlađi brat zahtijevao čast zbog krvnih veza sa svojim jačim ili utjecajnijim bratom. *Isto*, 45, 47.

'sluge'.¹⁵⁴ Jakov je također bio jedan od Isusove braće, koji je kasnije postao prvi vođa jeruzalemske zajednice, Pavlov pokrovitelj. Postao je znamenit tek nakon smrti Jakova Zebedejeva.

4. Ralph P. Martin

U djelu *The Theology of the Letters of James, Peter and Jude* Ralphu Martinu pripalo je pisanje poglavlja o Judinoj poslanici. On u djelu spominje da egzegeti nisu ujedinjeni po pitanju autorstva Judine poslanice. Ali samo jedna osoba odgovara opisu iz prvog retka poslanice, a to je Juda brat Jakovljevi i Isusov, uz pretpostavku da se opis '*brat Jakovljevi*' shvati ozbiljno.¹⁵⁵ Martin tu spominje Bauckhama¹⁵⁶ i njegov doprinos tome da se teorija o autentičnosti Judine poslanice i dalje drži mogućom. Autoru se Poslanica više uklapa u razdoblje ranog palestinskog kršćanstva nego u vrijeme 2. stoljeća. Na kraju ipak dodaje da „kad bismo samo mogli postaviti Poslanicu u neki povijesni, kulturni i društveni okvir, zadatak bi nam bio lakši; ali nažalost, potpuno je zbunjujuća različitost mišljenja o Judinom identitetu, okolnostima, podrijetlu i načinu pisanja“¹⁵⁷. Ali za Martina „ipak glavno pitanje nije pitanje autorstva i datiranja“¹⁵⁸, nego naglasak stavlja na druge stvari.

5. Anton Vögtle

U Vögtleovu komentaru *Der Judasbrief. Der zweite Petrusbrief* prikazana je argumentacija za pseudonimnost Judine poslanice. Vögtle velik dio svog potpoglavlja o pitanju autorstva posvećuje Bauchkamovoj teoriji o autentičnosti Poslanice. Ali se s njim ne može složiti zbog sljedećih zapažanja:

- 1) Sadržaj Judine poslanice ukazuje na kasniju poslije apostolsku situaciju:
 - redak 3: '*vojujete za vjeru koja je jednom zauvijek predana*',
 - redak 4: '*jedinoga gospodara*',
 - redak 20.: '*naziđujte se na presvetoj vjeri*',
 - redak 17: ideja o 'apostolima' kao korporativnoj cjelini koja je nastala za vrijeme druge i treće generacije kršćana,

¹⁵⁴ *Isto*, 48.

¹⁵⁵ Andrew CHESTER - Ralph P. MARTIN. *The Theology of the Letters of James, Peter and Jude*, Cambridge, 1994., 65.

¹⁵⁶ Martin spominje i drugu opciju, da je djelo pseudonimno i datira u vrijeme kada Isusova obitelj više ne postoji. Ali također kaže da je Bauckham negirao tu tezu. Za više vidi *Isto*, 66.

¹⁵⁷ *Isto*, 82.

¹⁵⁸ *Isto*, 66.

- reci 22-23: izrazito generalizirani stil heretičke polemike kao i prvi put diferencirano ponašanje prema različito zavedenim članovima Crkve,
- reci 24-25: doksologija koja je značajna za kraj 1. ili početak 2. stoljeća,
- izravno odbacivanje vjere u Kristovu paruziju koje također upućuje na kasnije poslije apostolsko vrijeme,
- upitan je argument da izostanak fraze 'brat Isusov' više govori u prilog autentičnosti Poslanice.¹⁵⁹

2) Grčki jezik

Autorovo dobro poznavanja grčkog jezika i upotreba načela grčko-rimske retorike stvara velike poteškoće za branjenje autentičnosti Poslanice. „Stoga je bolje računati na helenističkog židovskog kršćanina koji dobro govori grčki kao autora i zagovarati pseudoepigrafiju kao većina 'autora' oko 1960. godine.“¹⁶⁰

Da bi nam nepoznati židovski kršćanin mogao pisati pod imenom Gospodinova brata, Vögtle argumentira na slijedeći način:

osjećao se prisiljen raspravljati s drevnim biblijskim stvarnim i verbalnim proročanstvima kako bi opovrgao libertinističke poricatelje paruzije.... Budući da je autor najvjerojatnije poznao Jakovljevu poslanicu, koja je došla s helenističkog područja židovstva, znao je za slučaj da je brat Gospodinov u jednoj okružnici zagovarao pravu vjeru. Ali budući da je znao da je Jakov već odavno umro, odabrao je 'Judu' kao svoj pseudonim, onoga koji je morao nadživjeti Jakova i čije je ime još bilo poznato krajem 1. stoljeća, i dodao 'brat Jakovljev' u opis kako bi se Juda razlikovao od ostalih nositelja ovog imena i u isto vrijeme naglasio njegov legitimitet za ono što tvrdi o nauku.¹⁶¹

Umjesto da autor Judu identificira kao Isusova brata, on ga imenuje bratom Jakovljevim. S tim nazivom autor ga je „želio ne samo identificirati kao Gospodinova brata, nego i legitimizirati ga, da tako kažemo, kao drugog Jakova, kao jednako autoritativni autoritet“¹⁶². Iako se radi o pseudoepigrafu, ime Juda u Poslanici označava Jakovljeva i Gospodinova brata kojem ne pripada apostolski naziv.

6. PHEME PERKINS

¹⁵⁹ Ovdje su prikazane Vögtleove sažete ideje, za detaljniji opis vidi Anton VÖGTLE, *Der Judasbrief. Der zweite Petrusbrief*, Solothurn, 1994., 8, 34.

¹⁶⁰ *Isto*, 10.

¹⁶¹ *Isto*, 11.

¹⁶² *Isto*, 17.

PHEME PERKINS o autoru Judine poslanice u svojoj knjizi *First and Second Peter, James, and Jude* kaže da samo dvoje Juda koji se spominju u Novom zavjetu odgovaraju kriteriju 'sluga Isusa Krista'. Apostol Juda Jakovljevi i Juda brat Gospodnji, ali samo za drugog znamo da je imao i brata Jakova. U Hegesipovoj priči Juda je spomenut kao brat Isusov, ali u Judinoj poslanici toga nema.

Slijede argumenti autorice za tezu da autor Judine poslanice pripada drugoj generaciji židovskih kršćana:

- grčki jezik, koji upućuje da je autor školovan na grčkom,
- Judin pogled unazad kada govori o očuvanoj tradiciji (redak 17.),
- i vjera koja je bila naslijeđena od prvih generacija (redak 3.).¹⁶³

Na temelju toga zaključuje da „s obzirom na retoričku vještinu i tradicionalno učenje koje autor unosi u borbu protiv heretika, autor Judine poslanice morao je biti učitelj u Crkvi“¹⁶⁴ i židovski kršćanin.

7. Raymond E. Brown

Brown je 1997. godine izdao *Uvod u Novi zavjet*. Jedno poglavlje u tom djelu posvetio je Judinoj poslanici. Pitanje o autorstvu Poslanice dijeli u dva dijela. Najprije istražuje identitet osobe koja se spominje u početku, a tek kasnije autentičnost poslanice. Brown Judu ne identificira s apostolom Judom Jakovljevim, jer se Juda u poslanici odvojio od skupine apostola, niti s Judom Barsabom. Najvjerojatniji prijedlog jest „da je Juda na kojeg se misli bio jedan od četvorice Isusove 'braće'... te tako rođeni brat Jakovljevi“¹⁶⁵. Takva pozadina omogućila bi mu autoritet.

Dalje se autor bavi pitanjem autentičnosti. Argumenti koji ne isključuju autentičnost Poslanice su mjesto nastanka poslanice i piščev bogat rječnik grčkog jezika. „Ako netko sumnja da je galilejski seljak, netko poput Jude, 'brat' Isusov, mogao napisati ovu poslanicu, uvijek postoji mogućnost da je uposlio pisara koji je mnogo bolje poznao grčki jezik. Tako argument koji

¹⁶³ PHEME PERKINS, *First and Second Peter, James, and Jude*, Louisville, 1995., 142-143.

¹⁶⁴ Isto, 146.

¹⁶⁵ Raymond E. BROWN, *Uvod u Novi zavjet*, Zagreb, 2008., 756.

se izvlači na osnovu stila sam po sebi ne isključuje autentičnosti i palestinsko podrijetlo¹⁶⁶. Ali, autor dodaje da „nitko ne može sa sigurnošću utvrditi da je Juda napisao ovu Poslanicu“¹⁶⁷.

Ne može se odbaciti mogućnost da je Poslanica pseudonimna na temelju toga da je Juda bio nepoznata osoba. Tvrditi da Juda nije bio važna osoba zanemaruje „važnost Isusove rodbine te važnost Judinih potomaka u Crkvama Jeruzalema/Palestine“¹⁶⁸. U prilog pseudonimnosti (ali ne i dokaz za nju) ide također datiranje Poslanice na kraj prvog stoljeća. Argumenti ne odbacuju ni jednu od teorija ali „ako je Poslanica pseudoepigrafska, onda ju je mogao napisati netko kome su „braća“ Isusova bila autoritativni učitelji“¹⁶⁹.

8. Harold E. Will

Will Harold za autora Judine poslanice koristi izraz 'nadahnuti pisac'. Njegove zaključke o nadahnutom piscu možemo sažeti u par rečenica. Juda i Jakov bila su česta imena. Pojavljuju se i među apostolima, ali autor Poslanice ne ubraja se među apostole. Will primjećuje da je obično identificiran kao Juda, brat ili polubrat¹⁷⁰ Isusov i brat Jakovljevi, koji je napisao Jakovljevu poslanicu. Jakov je bio glavni vođa jeruzalemske zajednice, a braća Gospodinova bila su dobro poznata među kršćanima.

9. David G. Horrell

Horrell je na strani onih koji pretpostavljaju da je Judina poslanica pseudonimno djelo. U svom djelu *The Epistle of Peter and Jude* zbog datuma nastanka Poslanice ne vjeruje da bi Poslanica mogla biti autentična. Prvo što spominje jest trend da se Judu identificira zajedno s Jakovom kao Isusovu braću spomenutu u Mt 13,55 i Mk 6,3 i jedinu braću pod tim imenima za koju znamo. Jakova identificira s vođom jeruzalemske zajednice i starijim bratom Jude. Juda se detaljnije identificira s bratom Jakovom koji je bio toliko poznat da mu dodatne identifikacije nisu bile potrebne. Juda ne koristi opis 'brat Gospodnji', nego '*sluga Isusa Krista*' (možda slijedi

¹⁶⁶ *Isto*, 764.

¹⁶⁷ *Isto*, 763-764.

¹⁶⁸ *Isto*, 763.

¹⁶⁹ *Isto*, 756.

¹⁷⁰ Jednom koristi naziv brat, drugdje govori o polubratu. Nema nikakvih naznaka o tome koji je oblik za njega ispravniji. Harold E. WILL, *1 Peter – Jude*, u: https://books.google.si/books?id=htdBHBLwIGsC&printsec=frontcover&hl=sl&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false (pristupljeno 15.1.2024), 308, 310.

Jakovljevi primjer), koji upućuje na njegov poziv i predanost Gospodinu.¹⁷¹ Krist mu udjeljuje autoritet.

Pitanje o autentičnosti Poslanice bitnije mu je od pitanja tko je bio Juda. Argument za autentičnost po njemu je to da Juda nije bio vrlo poznata osoba i donekle je neobično da netko preuzima njegovo ime. Uz to bi identifikacija Jude s 'brat Gospodnji' imala više učinka. S druge strane, autor navodi i argumente za pseudonimnost Poslanice. Mučeništvo brata Jakova bilo je svima dobro poznato. „Autor koji je pisao u Judino ime možda je oponašao identifikaciju 'sluga Isusa Krista' koji se nalazi u Jak 1,1, osobito ako je želio stvoriti neku vezu s Jakovom u svom napadu na te koji su bili antinomisti.“¹⁷² Iako dobar grčki jezik obično potkrepljuje argument za pseudoepigrafa, Horrell je mišljenja da to nije relevantan argument.

1.5.8. 2001. – 2010.

Iz prvih 10 godina ovog tisućljeća navodi se u nastavku deset autora koji su opisali svoj pogled na autorstvo i autentičnost Judine poslanice.

1. Daniel J. Harrington

Komentar *Jude and 2 Peter* djelo je autora Daniela Harringtona. Njegova je hipoteza da je Judina poslanica pseudonimno djelo. U imenu Jude prepoznaje jednog od Isusove braće. Može li se brat Isusov razumjeti u smislu brat, polubrat, posvojeni brat ili bratić Harringtonu je teško prosuditi zbog toga što grčka riječ ἀδελφός može označavati sve gore opisane relacije. Neki argumenti¹⁷³ govore u korist Judinog autorstva, ali za Harringtona su važniji oni koji govore protiv tog tumačenja. A to su:

- kvalitetan grčki rječnik i stil pisanja,
- formulirane izjave o Isusu,
- formulirana vjera u 3. i 20. retku,
- formulirana skupina apostola u 17. retku,
- pozivanje na sjećanje u 5. i 17. retku,
- stereotipna priroda polemičkog jezika,

¹⁷¹ David G. HORRELL, *The Epistles of Peter and Jude*, Peterborough, 1998., 115.

¹⁷² *Isto*, 104.

¹⁷³ Autor radi popis glavnih argumenata koji govore u korist autentičnosti Poslanice. Daniel J. HARRINGTON, *Jude and 2 Peter*, Collegeville, 2003., 182.

- doksologija na kraju poslanice.¹⁷⁴

Sve te karakteristike Poslanicu vremenski stavljaju izvan moguće Judine životne dobi. Da se Juda ne identificira kao brat Isusov može biti zbog poštovanja i skromnosti, ili kao nagovještaj da je Juda Isusov bratić ili polubrat. Za brata Jakova kaže da nije jedan od spomenutih apostola nego jedan od braće Isusove koji je kasnije preuzeo vodeći položaj u jeruzalemskoj zajednici i umro mučeničkom smrću.

2. Bart D. Ehrman

Prvo izdanje djela *A Brief Introduction to the New Testament* autora Barta D. Ehrmana izašlo je 2004. godine. Pisac Judine poslanice želi biti prepoznat kao brat Jakovljevi, brat vođe jeruzalemske Crkve i onaj koji pripada Isusovoj rodbini. Ehrman se zalaže da je Poslanica još jedan primjer ranokršćanske pseudoepigrafije.

Isusov brat Juda, naravno, bio bi seljak niže klase koji je govorio aramejski. Doista, iz izvora koji datiraju iz drugog stoljeća saznajemo da Judina obitelj nije postigla društvenu istaknutost i stoga, vjerojatno, nije bila dobro obrazovana: njegovi su unuci bili poznati kao neobrazovani seljaci. S druge strane, autor ove knjige bio je netko tko je dobro poznavao grčki kao i širok raspon apokrifne židovske literature. On citira, na primjer, iz izgubljenog apokrifnog izvještaja o borbi anđela oko Mojsijevog tijela (r. 9), i citira I Henokovu knjigu kao Sveto pismo (r. 14). Stoga se ne čini vjerojatnim da je Isusov vlastiti brat napisao knjigu.¹⁷⁵

3. William F. Brosend II

Brosend u svojoj knjizi *The Letters of James and Jude* i u članku „The Letter of Jude: A Rhetoric of Excess or an Excess of Rhetoric?“ zauzima stav koji je, kako kaže, suprotan većini. Brosend, naime, želi prikazati autentičnost Judine poslanice. Suprotstavlja se svima onima koji zbog elemenata 'ranog katolicizma'¹⁷⁶ poslanicu stavljaju u vrijeme oko 90. godine i izvan životne dobi Isusova brata Jude. Jedini element za kojeg Brosend smatra da bi odgovarao kriteriju 'ranog katolicizma' jest skrb za ispravnu vjeru. Autor si daje u zadatak da na Judinu

¹⁷⁴ *Isto*, 183.

¹⁷⁵ Bart D. EHRMAN, *A Brief Introduction to the New Testament*, New York, 2016., 327.

¹⁷⁶ Autor kaže da su sredinom 19. stoljeća stručnjaci počeli drugačije gledati na Judinu poslanicu. U poslanici su vidjeli elemente takozvanog 'ranog katolicizma'. Ti su elementi bili: mlako eshatološko iščekivanje, naglasak na organizaciji i naglasak na ispravnom vjerovanju. Zbog toga su poslanicu stavljali u 90-te godine i kasnije kada Juda vjerojatno više ne bi mogao biti živ. Drugi razlog je da se Judinu poslanicu obično istražuje zajedno sa 2 Pt i automatski smješta u kasniji vremenski okvir. Na taj način vremenski okvir odlučuje tko bi mogao biti autor Judine poslanice. William F. BROSEND II, *The Letters of James and Jude*, Cambridge, 2004., 2-3; William F. BROSEND II, The Letter of Jude: A Rhetoric of Excess or an Excess of Rhetoric? u: *Interpretation*, 60 (2006.), 293.

poslanicu gleda bez vremenskog okvira, odnosno da mu vremenski okvir neće biti uvjet za identifikaciju autora.

Tako započinje s identifikacijom Jude i radi popis svih Juda koji se spominju u Novom zavjetu i zaključuje da je Juda bio jedan od Isusove braće. Zastupa tezu za koju kaže da je prihvaćaju skoro svi učenjaci za razliku od teze o autentičnosti. Juda se ne identificira kao brat Gospodnji, jer nema potrebe za tim zato što je identifikacija s Jakovom bila dovoljno značajna.¹⁷⁷

Brosend argumentira autentičnost Poslanice sljedećim argumentima:

- 1) Na argumentaciju o kvalitetnom grčkom jeziku, Brosend odgovara da nema osnove za mišljenje da je Juda bio nepismen ribar, a uz to postoji i mogućnost da je Poslanicu pisao njegov pisar.
- 2) U Judinoj poslanici nema elemenata koji bi pripadali 'ranom katolicizmu' – još uvijek čekaju paruziju, ne spominju se nadglednici i đakoni, bori se protiv svađa koje su bile značajne za rano židovsko kršćanstvo.¹⁷⁸
- 3) Redak 17. ne govori o apostolskom vremenu, koje je već davno završeno, nego o ranijem događaju apostola, u kojem autor vjerojatno nije sudjelovao. Ima sličnosti s Pavlovim učenjem.¹⁷⁹
- 4) Ono što se ističe i obično poistovjećuje s najranijim kršćanstvom jest osjećaj, ili očekivanje, iz retka 18. '*u posljednje će vrijeme biti...*' a to je vrijeme u kojem čitatelji trebaju iščekivati '*milosrđe Gospodina našega Isusa Krista za vječni život*' (r. 21).¹⁸⁰

4. Peter H. Davids

Komentar *The Letters of 2 Peter and Jude* djelo je autora Petera H. Davidsa. Za njega je pitanje autorstva bitno da bi mogao smjestiti Poslanicu u povijest jeruzalemskih gibanja. Od svih mogućih kandidata¹⁸¹ za autora Judine poslanice Davids odabire Judu, mlađeg Isusova brata, koji je bio također brat Jakovljevi. Judu su u nekim Crkvama identificirali s Tomom, blizancem ali Davids kaže da nema dovoljno dokaza za takvu tvrdnju. O Judi sinu Josipovu i mlađem bratu Isusovu znamo vrlo malo. Isusova braća bila su dio njegovog pokreta ali se osim Jakova više ne spominju. O Jakovu još znamo da je bio vođa jeruzalemske zajednice, vrlo poznat svima,

¹⁷⁷ William F. BROSEND II., *The Letters of James and Jude*, 3-4, 168.

¹⁷⁸ *Isto*, 4.

¹⁷⁹ William F. BROSEND II., *The Letter of Jude: A Rhetoric of Excess or an Excess of Rhetoric?*, 293-294.

¹⁸⁰ *Isto*, 294.

¹⁸¹ Za argumente zašto ostali kandidati nisu prikladni za autora Judine poslanice vidi Peter H. DAVIDS, *The Letters of 2 Peter and Jude*, Grand Rapids, 2006., 9, 35-36.

zbog čega uz njegovo ime nisu bili potrebni dodatni opisi. Ni Juda ni Jakov za sebe ne koriste naziv brat Isusov iako su ih drugi poznavali po tom imenu. Za sve kasnije zapise o Judi autor kaže da nisu vjerodostojni.¹⁸²

Dauids dolazi do zaključka o autentičnosti Poslanice na temelju istraženog pitanja primatelja i literarnog stila. On kaže da bez poznavanja Judina obrazovanja i njegova života ne možemo utvrditi da je Juda autor Poslanice, ali također ne možemo utvrditi da nije. Za Davidsa objašnjenje zašto bi netko koristio Judu kao pseudonim nije zadovoljavajuće. O tom pitanju kaže:

U Isusovu pokretu bilo je previše poznatijih vođa. Ime doista odgovara vjerojatnom podrijetlu autora i njegovoj očitj zasićenosti pričama iz SZ-a, ali njegov brat Jakov bio je daleko poznatiji i Petar bi bio još bolji pseudonim da je netko želio široku cirkulaciju. Juda nije bio toliko poznat svojoj ciljanoj publici da se ne bi morao identificirati s Jakovom... Možda bismo trebali dopustiti da nam jezik poslanice definira Judino obrazovanje umjesto da pretpostavimo moguće obrazovanje za relativno nepoznatog Judu, i zatim tvrdimo da on nije mogao napisati Poslanicu jer nije imao potrebno obrazovanje.¹⁸³

Iako Davids ne može dokazati da je Juda autor Poslanice, argumenti u njegovu korist nadmašuju suprotne argumente.

5. Chatelion P. Counet

Autor u svom članku „Pseudepigraphy and the Petrine school: Spirit and tradition in 1 and 2 Peter and Jude“ pretpostavlja da je autor Judine poslanice pseudoepigraf koji je dolazio iz petrovske škole. Slično misli i za Prvu i Drugu Petrovu poslanicu. Njegova je hipoteza da su za petrovsku školu značajne neke ideje i koncepti koji se mogu pronaći u poslanicama Petra i Jude. Autor ih sažima u 4 karakteristike:

1. Duh je djelovao u tradiciji, što znači da nove zajednice trebaju okrenuti leđa vidovnjacima i slijediti vođe koje imaju Duha;
2. istina/vjera i pravednost idu zajedno;
3. postoji izravan odnos između etike, posvećenja i eshatologije;
4. ideja da bezbožnost i nevjera uvijek vrebaju i da ih se treba bojati iznutra, a ne izvana.¹⁸⁴

¹⁸² *Isto*, 8-12.

¹⁸³ *Isto*, 28.

¹⁸⁴ Chatelion P. COUNET, Pseudepigraphy and the Petrine school: Spirit and tradition in 1 and 2 Peter and Jude, u: *HTS*, 62 (2006.) 2., 419-420.

Prema tome, ako svi autori zajedno dolaze iz iste, petrovske škole, to bi objasnilo tematske sličnosti među njima, kao i razlike u terminologiji. Oni bi mogli koristiti iste izvore bez da ih kopiraju jedni od drugih.¹⁸⁵

6. Ruth A. Reese

Reese odmah ide na identifikaciju spomenute braće Jude i Jakova. Na temelju Novog zavjeta ona zaključuje da znamo samo za jedan par braće po imenu Juda i Jakov i to su Isusova polubraća. Juda spominje svog poznatog brata Jakova kako bi ga čitatelji mogli identificirati. A opisom '*sluga Isusa Krista*' Juda želi pokazati i odati čast Kristu.

Tradicionalni stav o autentičnosti Poslanice u posljednjim je stoljećima došao u pitanje. Autorica navodi tri glavne poteškoće zbog kojih se razvila sumnja vezana uz autentičnost Poslanice. To su pretpostavke da Poslanica datira iz 2. stoljeća, Judino poznavanje odnosno nepoznavanje grčkog jezika i poteškoće s ulaskom poslanice u kanon.¹⁸⁶ Ali sve su to samo pretpostavke o kojima je teško bilo što konkretno reći osim nekih spekulacija.

Pitanje autorstva Judine poslanice autorica uvjetuje vremenskim okvirom. „Ako je poslanica datirana rano (u prvih sedamdeset i pet godina prvog stoljeća), tada je razumno pretpostaviti da je Poslanicu možda napisao Juda, brat Jakovljevi i polubrat Isusov. Ako je Poslanica datirana u kasnije vremensko razdoblje, tada je pseudoepigrafsko autorstvo vjerojatnije.“¹⁸⁷ Autorica misli da je Poslanica bila napisana između 70. i 90. godine i tako ostavlja pitanje autentičnosti otvorenim.

7. Ben Witherington III

Witheringtonovo je mišljenje da se Juda¹⁸⁸ spominje na popisu braće Isusove i samo za njega imamo podatak da je imao starijeg brata Jakova. Ni Juda ni Jakov nisu bili dio skupine Isusovih apostola. Autor ne misli da opisom '*sluga Isusa Krista*', i nazivom koji je bio uobičajen za kršćanske vođe, Juda poništava svoje krvno srodstvo s Isusom nego pokazuje poniznost i

¹⁸⁵ *Isto*, 408.

¹⁸⁶ Ruth A. REESE, *2 Peter and Jude*, Grand Rapids, 2007., 18-19.

¹⁸⁷ *Isto*, 19.

¹⁸⁸ Za sve ostale Jude koji se spominju u Novom zavjetu, ali ne ispunjavaju kriterije za autorstvo Judine poslanice vidi Ben WITHERINGTON III, *Letters and Homilies for Jewish Christians. A Socio-Rhetorical Commentary on Hebrews, James and Jude*, Downers Grove, 2007., 560.

osigurava autoritet.¹⁸⁹ O Judi kaže da je vjerojatno naviještao među Židovima zajedno sa svojom suprugom na što upućuje i izvještaj Julija Afrikanca.

Bi li Juda, brat Jakovljevi i Isusov, mogao biti autor Poslanice? Ben Witherington navodi sljedeće argumente¹⁹⁰ za autentičnost Judine poslanice:

- Poslanica je napisana prije Jakovljeve smrti, u vrijeme kada je Juda još bio živ.
- Galileja je u ono vrijeme bila prilično helenizirana. Poznavanje grčkog jezika bilo je potrebno u poslovne svrhe. Ako je Juda naslijedio obiteljski posao, trebao je govoriti grčki jezik. Povijesni uvjeti odgovaraju tome da je Juda naučio grčki jezik i njegovu retoriku.
- Za pseudonimnost su izneseni slabi argumenti¹⁹¹.
- Redak 4. ne upućuje na apostolsko učenje.
- Redak 17. govori o tome da su Judini slušatelji osobno čuli apostole. Njihovu zajednicu su osnovali apostoli. Juda nije bio jedan od apostola, ali je bio njihov suvremenik.

Prema Witheringtonu svi argumenti govore u korist autorstva Jude koji je bio Jakovljevi i Isusov brat.

8. Gene L. Green

Green se u svojoj knjizi *Jude and 2 Peter* zalaže za autentičnost Judine poslanice. On traženje autora započinje uvidom da uz ime Juda stoje i druge identifikacije koje omogućuju da se Juda odvoji od ostalih osoba koje se tako zovu, a to ime je u ono vrijeme bilo često. Green radi popis svih Juda koji se spominju u Novom zavjetu i za potencijalne autore uzima Judu iz Damaska, Judu Barsabu i apostola Judu Jakovljevi. Autor primjećuje da nijedan od njih ne odgovara kriteriju da se autor Poslanice identificira kao '*brat Jakovljevi*'. Jedina osoba za koju znamo da je imala brata Jakova jest Juda, jedan od Isusove braće.

Rana Crkva znala je za Isusovu braću. Najpoznatiji među njima bio je Jakov. Zbog vodeće funkcije u jeruzalemskoj zajednici nije bilo potrebe da ga se dodatno identificira što sugerira i

¹⁸⁹ *Isto*, 561.

¹⁹⁰ Ovdje su sažeto prikazane glavne Witheringtonove ideje, za opširniji opis argumenata vidi *Isto*, 563-567, 571-577.

¹⁹¹ Witherington navodi 4 argumenta. Rano kršćanstvo je brinulo o intelektualnom vlasništvu i pseudoeopigrafska djela nisu bila prihvaćena. Poslanica odražava židovsko kršćansko ozračje (teologija, etika i židovska eshatologija). Juda je bio premalo poznata osoba da bi imalo smisla upotrebiti njegovo ime, osobito bez spominjanja da je pisac Isusov brat. Zadnji argument je da grčki jezik i retorika odgovaraju osobi koja živi u Galileji, osobito ako je imao pomoć tajnika. *Isto*, 571-572.

Jakovljeva poslanica gdje se predstavlja kao „*Jakov, sluga Boga i Gospodina Isusa Krista*“ (Jak 1,1).¹⁹² Manje poznati Juda u ono se vrijeme mogao jasno identificirati s toliko istaknutim bratom Jakovom. „Čast pripisana Jakovu kao vođi jeruzalemske Crkve poboljšala bi status Jude u očima njegovih čitatelja. Drugim riječima, identificirajući se kao "brat Jakovljev", Juda polaže pravo na autoritet koji je usporediv s Pavlovim potvrdama njegovog apostolstva (Gal 1,1), iako Judina obiteljska čast i autoritet nisu istovjetni s apostolstvom.“¹⁹³

Crkva u početnim stoljećima nije bila složna oko identifikacije autora Judine poslanice i zbog toga se ne može uzeti za vjerodostojnu¹⁹⁴ informaciju. Za razliku od unutarnjih dokaza koji podržavaju hipotezu da je autor Poslanice Jakovljev i Isusov brat Juda.

Green misli da se Juda u prvom retku poslanice služi oznakom '*sluga Isusa Krista*' umjesto 'brat Isusov' zbog toga što je došlo do radikalne promjene njihova odnosa nakon što je Juda od nevjernika postao vjernik.¹⁹⁵

Na pitanje je li Poslanica autentična ili je pseudoepigraf, Green odgovara:

- Judina poslanica se u antici odbacivala zbog upotrebe apokrifne literature (Henokova knjiga) a ne zbog toga što Juda (brat ili apostol) možda nije autor poslanice,
- Juda je zajedno sa svojom braćom bio dio misionarskog pokreta što pretpostavlja da su braća donekle bila vješta grčkom jeziku,
- imati tajnika u ono je vrijeme bila česta praksa i zbog toga galilejskog Judu ne bismo trebali odbaciti kao autora samo zbog pitanja stila,
- u recima 17. i 18. Juda želi svoje čitatelje podsjetiti na ono što su prethodno čuli od apostola,
- krivovjerje protiv kojega se Juda bori možemo naći u prvom stoljeću,
- Poslanica ne sadrži naznake kasnije gnostičke kozmologije i antropologije.¹⁹⁶

Gene Green zaključuje da će „Autentičnost Jude nedvojbeno i dalje biti predmetom rasprave, ali u svjetlu nepostojanja bilo kakvih uvjerljivih argumenata za suprotno, trebali bismo

¹⁹² Gene L. GREEN, *Jude and 2 Peter*, Grand Rapids, 2008., 2.

¹⁹³ Green do tog zaključka dolazi na temelju mišljenja autora Neyreya, Bartchya i Malina da se čast u mediteranskom svijetu dijeli među članovima obitelji. *Isto*, 2.

¹⁹⁴ Green kaže da je u početku postojala nejasnoća u razlikovanju apostola Jude i Isusova brata Jude. Uz to su postojala i različita razumijevanja riječi 'brat' Isusov. Od najmanje vjerojatnog *bratića* do *polubrata* i, prema Greenu, ispravnog prijevoda *brat*. Kako su autora Judu razumjeli različiti pisci u prvim stoljećima vidi *Isto*, 2-4.

¹⁹⁵ *Isto*, 44.

¹⁹⁶ Za detaljniji opis gore navedenih argumenata vidi *Isto*, 4-9.

prihvatiti da je Poslanica originalan rad koji je napisao Juda, iako vjerojatno uz pomoć tajnika.“¹⁹⁷

9. Lewis R. Donelson

Lewis Donelson autor je knjige *I and II Peter and Jude: a Commentary*. Donelsonova je pretpostavka „da je Poslanica pseudoepigraf i da je Juda imenovan autorom zbog autoriteta njegova brata Jakova.“¹⁹⁸ Na početku Donelson iznosi općenite stavove. U ranom kršćanstvu spominju se svima poznati Jakov i njegov brat Juda. Njih spominje Markovo i Matejevo evanđelje na popisu Isusove braće. Jakov je bio vođa jeruzalemske zajednice, svima dobro poznat, i samo njemu bi pripala tolika čast da se mogao identificirati kao Jakov bez dodatnih objašnjenja i posljedično tome doprinijeti identifikaciji Jude. Za sve ostale potencijalne Jude¹⁹⁹ koji su djelovali u početku kršćanstva nema dovoljno argumenata da bi se ih uzelo u ozbiljnije razmatranje.

Donelson kaže da neki od učenjaka zauzimaju stav da je Juda autor Poslanice, ali ima više onih koji misle da se radi o pseudonimnoj Poslanici. I autor spada u skupinu koja zagovara pseudonimnost Poslanice. Njegovi argumenti su sljedeći:

- židovski i poganski kršćani čitali su židovske tekstove i pokazivali zanimanje za apokaliptičku teologiju osobito ako su imali interesa za svete tekstove,
- 'vjeru koja je jednom zauvijek predana svetima' (redak 3.) i 'sjetite se riječi što ih prorekoše apostoli' (redak 17.) ne odgovaraju duhu povijesnog Jude,
- teologija i spor imaju više smisla ako ih stavimo na kraj prvog ili početak drugog stoljeća.²⁰⁰

10. Robert H. Gundry

Gundry se u svom komentaru Novog zavjeta nakratko²⁰¹ zaustavlja na identifikaciji autora Judine poslanice. On je mišljenja da je Juda vjerojatno bio polubrat Isusov i brat Jakovljevi. Iako

¹⁹⁷ *Isto*, 9.

¹⁹⁸ Lewis R. DONELSON, *I and II Peter and Jude: a Commentary*, Louisville, 2010., 163.

¹⁹⁹ Autor spominje još Judu Jakovljeva, trećeg biskupa Jeruzalema Judu Jakovljeva, Judu posljednjeg biskupa Jeruzalema, Judu Barsabu, Judu Tomu. *Isto*, 161-162.

²⁰⁰ Dio argumenata odgovor je na argumente za autentičnost Poslanice. Jedino što ostaje tajnom jest pitanje zašto autor ne koristi i opis 'brat Isusa Krista'. Više o tome vidi *Isto*, 162-163.

²⁰¹ U uvodu u svoje djelo Gundry kaže da će izostaviti sadržaje vezane za autorstvo, vrijeme nastanka, izvore, itd. Robert H. GUNDRY, *Commentary on the New Testament: Verse-by-Verse Explanations with a Literal Translation*, Peabody, 2010., ix.

Novi zavjet spominje više osoba imenom Jakov, Isus je imao samo jednog polubrata koji se tako zvao i koji je preuzeo vodeću ulogu u jeruzalemskoj zajednici te napisao Jakovljevu poslanicu. Gundry nastavlja da pozivanjem na Jakova Juda stječe autoritet. Time Gundry završava svoj opis autora Judine poslanice.

1.5.9. Od 2011. do naših dana

U posljednjem razdoblju za koje se donosi pregled literature najistaknutiji komentar na Judinu poslanicu dolazi od autora Jörga Freya, koji za razliku od Bauckhama brani pseudonimnost Poslanice. Uz njega će u ovom dijelu biti prikazana mišljena još osmorice autora.

1. Klaus Berger

Klaus Berger u svom djelu *Kommentar zum Neuen Testament* ukratko predstavlja svoj pogled na autorstvo Judine poslanice. Mišljenja je da Juda opisom '*brat Jakovljev*' sugerira biološki odnos s Isusom. Može biti da Juda izbjegava naziv 'brat Isusov' zbog stidljivosti, a možda je razlog i pretpostavka „da su obiteljski odnosi bili nešto kompliciraniji“²⁰². Za Jakova kaže da su u ono vrijeme svi za njega znali i uporaba njegova imena jamčila bi ispravnu vjeru.

2. David A. deSilva

Još jedan autor koji zagovara autentičnost Poslanice je David deSilva. Najprije identificira tko bi spomenuti Juda mogao biti. On primjećuje da Juda i Jakov spomenuti u prvom retku Poslanice mogu biti samo Isusova polubraća spomenuta u Mt 13,55 i Mk 6,3, iako je postojao u ono vrijeme veliki broj ljudi imenom Juda. Nadalje kaže da se Juda identificirao sa svojim bratom Jakovom (što nije bilo uobičajena praksa), zbog toga što je Jakov bio vrlo utjecajna osoba. Bio je vođa jeruzalemske Crkve. Naziv '*sluga*' bio je u ono vrijeme počasni naslov za one koji su služili Bogu. Juda je nakon Isusova uskrsnuća postao njegov sljedbenik i navjestitelj evanđelja.²⁰³

Argumenti koje deSilva iznosi za učvršćivanje autentičnosti Poslanice su sljedeći:

1) Znakovi poslije apostolskog vremena

²⁰² Klaus BERGER, *Kommentar zum Neuen Testament*, Gütersloh, 2011., 978.

²⁰³ John PAINTER - David A. DESILVA, *James and Jude*, 179, 180, 191.

U Judi se ne mogu primijetiti karakteristike koje su značajne za poslije apostolska djela. Vjera u ponovni dolazak Krista i dalje je prisutna, nema naznake o razvijenom crkvenom autoritetu koji bi održavao red u zajednici, a pod vjerom (r. 3) Juda razumije način života i vjerovanja.²⁰⁴

2) Dobar grčki jezik

„Znamo vrlo malo o Judinu životu ili iskustvima, bilo prije ili nakon njegova obraćenja, ali tragovi koje posjedujemo sugeriraju da bi bilo sasvim moguće da je stekao dovoljno znanja grčkog dok je bio u Galileji ili Judeji, a pogotovo ako su se njegova misionarska putovanja produžila dalje.“²⁰⁵

3) Vrijeme apostola u r. 17.-18.

Juda pretpostavlja da su njegovi slušatelji i sami čuli riječi apostola koji su osnovali njihovu zajednicu, a ne da su svi apostoli već umrli.²⁰⁶

4) Židovska tradicija

Judi je više poznat hebrejski tekst Židovskog pisma nego Septuaginta. Poznate su mu izvanbiblijske priče o Bileamu, Kajinu i Mojsiju i apokrifno djelo (1. Henokova).²⁰⁷

Zbog svih argumenata koje deSilva iznosi jasno je da je, što se njega tiče, Judina poslanica autentično djelo koje je napisao Juda, brat Jakovljevi i Isusov mlađi polubrat.

3. Joel Beckham

Beckham vjeruje da je autor Judine poslanice Juda, brat Jakovljevi i polubrat Isusov, koji je živio u prvom stoljeću u Palestini. Svoje dokaze bazira na biblijskim svjedocima kao primarnom izvornom gradivu. On predstavlja tri dokaza²⁰⁸:

- 1) Prvi dokaz je spominjanje braće Jakova i Jude u Novom zavjetu; Mt 13,55 i Mk 6,3, jedini par braće s tim imenima za koje znamo iz Novog zavjeta. Bili su to sinovi Josipa ili Josipa i Marije. Vjerojatno je spomenuti Jakov bio vođa jeruzalemske Crkve. To bi bio i razlog zašto Juda ne identificira dalje Jakova kojeg bi onda svi znali.

²⁰⁴ *Isto*, 180.

²⁰⁵ Za detaljniji opis Judinog poznavanja grčkog jezika vidi *Isto*, 181.

²⁰⁶ *Isto*, 182.

²⁰⁷ *Isto*, 182.

²⁰⁸ Joel BECKHAM, *The Apocalyptic Hermeneutic of the Primitive Church: How 1 Enoch Shaped Jude's Christology and its Implications for the Church*, u: https://www.academia.edu/14777597/THE_APOCALYPTIC_HERMENEUTIC_OF_THE_PRIMITIVE_CHURCH_HOW_1_ENOCH_SHAPED_JUDES_CHRISTOLOGY_AND_ITS_IMPLICATIONS_FOR_THE_CHURCH, (pristupljeno 15.1.2024.), 3-22.

- 2) Drugi dokaz je uporaba riječi Δεσπότην u Judinoj poslanici za Isusa i termina δεσποσνοι kod Julija Afrikanca za opis Isusove obitelji. Izvještaj Julija Afrikanaca i Pavla (1 Kor) potvrđuje hipotezu o misionarskom djelovanju Isusove rodbine u ranoj Crkvi unutar Palestine. Juda, dakle, uporabom riječi δεσπότην ukazuje na rodbinsku vezu.
- 3) Teško je zaključiti koliko je dobar bio Juda u grčkom jeziku ali je helenizacija²⁰⁹ ostavila tragove koji se mogu pronaći i u prvom stoljeću nakon Krista. Po tome, Juda, palestinski Židov, ne bi trebao imati previše poteškoća s grčkim jezikom.

4. Ger de Koning

De Koning Judu identificira kao Gospodinova i Jakovljeva brata. Za njega nema dvojbe o tome da je Poslanica autentična. Na argument zašto se Juda ne naziva 'bratom Isusa Krista' umjesto 'slugom', de Koning odgovara: „On ne govori o 'Isusu', nego o 'Isusu Kristu'. Nedostaje bilo kakva bliskost, iako su on i Jakov odrasli zajedno s Gospodinom u istoj roditeljskoj kući. To nedvojbeno ima veze s činjenicom da su ga prepoznali kao Uskrslog (1 Kor 15,7).“²¹⁰

5. Jörg Frey

Jedan od posljednjih komentara na Judinu poslanicu, a ujedno i jedan od ključnih, jest djelo Jörga Freya *The Letter of Jude and the Second Letter of Peter: a Theological Commentary*. Autorov je glavni cilj prikazati da je Judina poslanica pseudoepigrafsko djelo.

On započinje identifikacijom Jakova. Između petorice Jakova koji se spominju u Novom zavjetu samo je jedan Jakov koji je bio svima poznat. To je bio Jakov brat Isusov i također

²⁰⁹ Beckham kaže „da je helenizam osvojio svijet uglavnom pomoću obrazovanja. Grčko obrazovanje širilo se osnivanjem škola i gimnazija koje su bile osmišljene kako bi zaštitile Grke od asimilacije u istočne kulture. S vremenom je židovski narod privukla ta nova kultura, posebno zbog činjenice da se nečiji status 'civilizirane osobe' temeljio isključivo na stupnju u kojem je stekao grčko obrazovanje. Takva je asimilacija došla do vrhunca u godinama 175. do 167. pr. Kr. pod vladavinom Antioha IV... Pobuna Makabejaca oslobodila je Palestinu od nekih kulturnih prijetnji, ali je korisnost grčkog jezika ustrajala u održavanju utjecaja na zapadnu dijasporu. Ti su se učinci također zadržali u prvom stoljeću, kao što je vidljivo u Novom zavjetu. Knjiga Djela apostolskih bilježi nekoliko imena Židova koji su bili dio veće dvojezične zajednice s vezama s dijasporom i Palestinom. Dvojica učenika imaju grčka imena i Petar je morao dobro poznavati grčki da bi veći dio svoga života posvetio zajednicama u zapadnoj dijaspori.“ *Isto*, 20.

²¹⁰ Ger de KONING, *The Letter of Jude: An Explanation of This Letter Especially for You*, u: <https://www.oudesopren.nl/Download/OS2748.pdf> (pristupljeno 15.1.2024), 10.

Judin. Juda, jedan od Isusove braće, jedini je od onih²¹¹ za koje znamo da su imali brata Jakova. Autorova je teza da Hegesipova priča o Judinim potomcima ukazuje na to da je na kraju 1. stoljeća Juda već neko vrijeme mrtav i da je Isusova rodbina i dalje bila utjecajna u palestinskom okruženju.²¹²

Frey ističe da se autor pseudoepigrafa u prvom retku predstavlja kao „*Juda, sluga Isusa Krista, brat Jakovljevi*:...“. Juda je sluga Krista i njegov delegat i moguće je da je slično vrijedilo i za pravog autora.²¹³ Judi ne pripada apostolski naziv. Za jasniju identifikaciju služi opis '*brat Jakovljevi*' po čemu bi ga primatelji Poslanice prepoznali. Najpoznatiji Jakov iz onog vremena, i nakon smrti Jakova Zebedejeva, bio je Jakov, brat Isusov, koji je postao vodeća osoba u Jeruzalemu i sudjelovao je na apostolskom koncilu. Juda i Jakov su Isusova rođena braća.

Zašto Juda odmah za sebe ne kaže da je Isusov brat umjesto Jakovljevi? Frey odgovara: „Frazu svakako ne bismo smjeli shvatiti kao izraz poniznosti; naprotiv, ona implicira specifičan zahtjev za autoritetom utemeljen na povezanosti sa središnjom figurom rane palestinske Crkve... Ako ga je autor želio smatrati autoritetom, to bi se najbolje postiglo udruživanjem s istaknutijim Jakovom.“²¹⁴ Frey misli da impliciranje Jakovljeva autoriteta za izbor Jude za pseudonim nije sasvim besmisleno.

Autor ne vjeruje u autentičnost Judine poslanice. Njegove glavne ideje iz argumenata²¹⁵ protiv autentičnosti Poslanice možemo sažeti u 8 teza.

1. Retrospektivni pogled na apostole u 17. retku osvrće se na vrijeme apostola, koje se već smatra ranim razdobljem kršćanstva. Apostolstvo se smatra jedinstvenim kolektivnom i u određenom je smislu normativno. Ovo je karakterizacija poslije apostolskog razdoblja.
2. „*vjeru koja je jednom zauvijek predana*“ (redak 3.) i „*naziđujte se na presvetoj vjeri*“ (redak 20.) dokazi su za kasnije vrijeme nastanka Poslanice. Sadržaj vjere postaje

²¹¹ Frey radi opširan popis svih Juda poznatih iz Novog zavjeta, i kasnije iz povijesti prvih kršćana, koji bi mogli biti potencijalni autori Judine poslanice i iznosi argumente zašto oni ne dolaze u obzir. Više o tome vidi Jörg FREY, *The Letter of Jude and the Second Letter of Peter: a Theological Commentary*, Waco, 2018., 22-24.

²¹² *Isto*, 22.

²¹³ *Isto*, 59.

²¹⁴ *Isto*, 60.

²¹⁵ Neki odgovori vezani su za Bauckhamove tvrdnje o autentičnosti Poslanice, drugi su vezani za općenite pretpostavke. Frey se u argumentiranju pomaže navođenjem drugih autora koji su se također zauzimali za pseudonimnost Poslanice. Za opširniji opis pojedinačnih argumenata vidi *Isto*, 25-30.

baza koju vjernici kasnijeg razdoblja trebaju slijediti. To je značajka za treću generaciju kršćana.

3. Upute iz Poslanice u recima 22. i 23. slične su uputama iz Prve i Druge Ivanove, Otkrivenja, Pastoralnih i Ignacijevih poslanica.
4. Doksologija na kraju Poslanice slična je doksologijama iz Rimljanima, Pastoralnih poslanica, Prve Klementove poslanice i drugih spisa koji su napisani oko 100. godine i kasnije.
5. Oko kraja prvog stoljeća Juda je već davno bio mrtav, što podupire Hegesipova priča o unucima Jude.
6. Hipoteza da se Judina poslanica nadovezuje na Jakovljevu poslanicu, koja bi najranije mogla biti napisana 80. godine, stavlja autentičnost Poslanice pod upitnik iz kronološke perspektive.
7. Teško je prosuditi koliko je galilejski seljak bio vješt grčkom jeziku, ali lingvistička zapažanja ukazuju da je Judina poslanica među najbolje napisanim spisima Novoga zavjeta i biblijske reference podsjećaju na LXX.
8. U primjeru Bauckhamove hipoteze da je Juda djelovao u dijaspori radi se o nagađanju, ništa više od toga, jer nemamo nikakvih podataka o tome.

O pravom autoru nemamo nikakvih podataka, ali Frey kaže da je:

(...) povijesno i tekstualno vjerojatnije vidjeti autora kao relativno dobro obrazovanog židovskog kršćanina koji je pod helenističkim utjecajem, koji je bio upoznat s biblijskom i ranom židovskom tradicijom kao i s grčkim jezikom, i koji je namjerno nastojao povezati svoju retorički učinkovitu Poslanicu spominjanjem poznatijeg lika Jakova i Poslanice koja mu se pripisuje. Odabrao je pseudonim ovog Jakovljevog 'malog brata' kako bi potaknuo zajednicu(e) primatelja u znatno nesigurnijoj situaciji od one kojoj se obraća Jakovljev autor, stvarajući poveznicu s tradicijom koju predstavlja ta poslanica.²¹⁶

6. Felix Opoku-Gyamfi

Opoku-Gyamfi u svom članku od svih Juda spomenutih u Novom zavjetu uzima u obzir trojicu: apostola Judu Jakovljeva, Judu polubrata Isusova i Judu Barsabu. Iako je tradicionalno gledište da je autor Judine poslanice Isusov polubrat Juda, za Opoku-Gyamfija ta teorija ostavlja više otvorenih pitanja²¹⁷ nego što daje odgovora. Ako se na riječ *αδελφός* ne gleda u smislu krvnog

²¹⁶ *Isto*, 29.

²¹⁷ Do kojih sva pitanja autor dolazi i zašto ga odgovori ne zadovoljavaju vidi Felix OPOKU-GYAMFI, *Literary Issues in the Letter of Jude*, u:

srodstva nego u smislu suradnika, onda, mišljenja je autor, Juda Barsaba postaje najprimjerniji kandidat za pisca Judine poslanice.

Judina upotreba izraza 'brat Jakovljevi' (1,1) ne može biti jamstvo da je bio u krvnom srodstvu s njim... U postupku na Jeruzalemskom saboru, ovaj Jakovljevi brat (suradnik) dobio je zadatak da pomogne u izradi, distribuciji i tumačenju odluka Sabora (Dj 15,22 sl). Te uloge koje je preuzeo neizravno oslikavaju njegove sposobnosti pisanja i tumačenja. To mu je moglo priuštiti neku vrstu popularnosti među pripadnicima rane Crkve i time opravdati njegov glas u govoru o problemima koji su utjecali na Crkve. Stoga se može zaključiti da je Juda (Barsaba), Židov duboko uronjen u tradiciju svojih predaka, ali također predan kršćanskoj vjeri, bio autor Judine poslanice. Nije se identificirao kao brat Isusov jer mu nije bio rođak.²¹⁸

7. Patrick J. Hartin

Hartin izlazi iz povezivanja sličnosti Judine i Jakovljeve poslanice kako bi argumentirao pseudonimnost Judine poslanice. Jakov je imao brata Judu i obojica su bili Isusova braća (Mt 13,55). Hartin dolazi do sljedećih zaključaka:

- nije slučajnost da je Juda identificiran s Jakovom, bratom Gospodinovim i autorom Jakovljeve poslanice,
- postoje sličnosti između Poslanica što upućuje na skupnu pozadinu (primjerice oslovljavanje s 'ljubljeni'),
- izuzetan grčki jezik u Judinoj poslanici nadilazi Jakovljevi,
- uporaba *hapax legomenon* kod Jude i Jakova,
- uvodni pozdrav „*milošću, mirom i ljubavlju*“ u 2. retku sličan je obliku pozdrava koji je bio uobičajen u poslije apostolsko doba.²¹⁹

Na temelju toga što je bilo prije zapisano Hartin zaključuje „da je pisac bio kršćanin druge generacije s kraja prvog stoljeća... da pisac prihvaća autoritet Jude, ' brata Jakovljeva ' kako bi razmatrao ozbiljne probleme koji su se pojavili u određenim kršćansko-židovskim zajednicama u kojima se Jakov i dalje štovao.“²²⁰

8. William E. Wenstrom Jr.

https://www.researchgate.net/publication/332621610_LITERARY_ISSUES_IN_THE_LETTER_OF_JUDE
(pristupljeno 15.01.2024)

²¹⁸ Isto.

²¹⁹ Patrick J. HARTIN, The General Epistles, u: Patrick GRAY (ur.), *The Cambridge companion to the New Testament*, Cambridge, 2021., 303.

²²⁰ Isto, 303.

Wenstrom je 2022. godine izdao djelo *Introduction to the Epistle of Jude*. Identifikaciju Jude započinje s popisom sedam osoba u Novom zavjetu koje nose ime Juda – Isusov predak (Lk 3,30), izdajica Isusa (Mk 3,19), apostol i brat Jakovljevi, Tadej (Lk 6,16; Iv 14,22; Dj 1,13), Juda Galilejac (Dj 5,37), Juda iz Damaska (Dj 9,11), Juda Barsaba (Dj 15,22.27.32) i Juda brat Jakovljevi i polubrat Isusov (Mk 6,3; Mt 13,55). Za Judu spomenutog u prvom retku Poslanice autor kaže da je Juda brat apostola Jakova i polubrat Isusov. Preostale opcije²²¹ je odbacio.

O pitanju autentičnosti poslanice, Wenstrom je mišljenja da:

Judina poslanica, međutim, nije 'pseudonimno' pismo budući da rana Crkva na ovu praksu nije gledala s odobravanjem... Nadalje, Juda se identificira kao autor ovog pisma, koje nosi njegovo ime i nema nikakvih dokaza da je ovu Poslanicu napisao netko drugi. Na kraju, bilo je vjerojatnije da će se netko predstavljati kao poznat autor, poput Jakova, apostola, a ne kao Juda koji je bio Jakovljevi mlađi brat i Isusov mlađi polubrat, a ne apostol.²²²

9. Thomas L. Constable

Constable više vjeruje tradicionalnom pogledu na pitanje autorstva Judine poslanice jer po njemu protivnici još nisu dokazali suprotno. U svom članku za Judu kaže da je bio polubrat Isusov i brat Jakovljevi. Bio je helenizirani galilejski Židov koji je koristio učeni grčki stil.²²³ Isusova braća bila su dobro poznata u ranoj Crkvi. Juda se mogao identificirati kao Isusov polubrat, ali je u svojoj poniznosti odlučio da se radije referira na duhovni odnos nego na krvni.²²⁴

1.6. Tablični prikaz autora

Prethodno spomenuti autori i njihov zaključak po pitanju autorstva Judine poslanice prikazani su tablici ispod prema kronološkom redu (gdje je to moguće, za datum se uzima prvo izdanje znanstvenog djela).

²²¹ Autor spominje još apostola Judu Jakovljevi, Judu Tomu i Judu Barsabu kao moguće opcije identificiranja autora Judine poslanice koje koriste neki od autora. Ali, prema Wenstromu, postoji više protuargumenata zašto te opcije ne mogu biti točne. Više o tome vidi William E. WENSTROM Jr., *Introduction to the Epistle of Jude*, u: https://www.academia.edu/es/76548966/Introduction_to_Jude (pristupljeno 15.1.2024), 43.

²²² *Isto*, 47.

²²³ Thomas L. CONSTABLE, Dr. Constable's Notes on Jude, u: <https://www.planobiblechapel.org/tcon/notes/html/nt/jude/jude.html> (pristupljeno 15.01.2024)

²²⁴ *Isto*, 9.

Tablica 1: Prikaz svih autora po kronološkom redu i njihov zaključak o autorstvu Judine poslanice.

Autor	Datum	Autorstvo
Bennett William	n.d.	Juda, mlađi brat Isusov
Cone Orello	1901.	pseudoepigraf
Bigg Charles	1901.	Juda, stariji brat Isusov
Jülicher Adolf	1904.	pseudoepigraf
Mayor B. Joseph	1907.	Juda, mlađi brat Isusov
Peake S. Arthur	1909.	pseudoepigraf ili Juda, brat Isusov
James R. Montague	1912.	Juda, brat Isusov
Knopf Rudolf	1912.	pseudoepigraf
Wohlenberg Gustav	1915.	Juda, brat Isusov
Moffatt James	1928.	nepoznati Juda koji je imao brata Jakova
Felten Joseph	1929.	apostol Juda (Tadej), brat apostola Alfeja i brat Isusov
Windisch Hans	1930.	pseudoepigraf
Hauck Friedrich	1935.	pseudoepigraf
Stoll F. Raymond	1942.	apostol Juda (Tadej), brat apostola Alfeja i brat Isusov
Thiessen C. Henry	1943.	Juda, mlađi brat Isusov
Michl Johann	1953.	pseudoepigraf
Willmering Henry	1954.	apostol Juda, rođak Kristov
Barclay William	1958.	Juda, brat Isusov
Cranfield E. B. Charles	1960.	Juda, mlađi brat Isusov
Maly H. Eugene	1960.	pseudoepigraf ili Juda, rodbina Isusova
Love P. Julian	1960.	/
Schneider F. Johannes	1961.	pseudoepigraf ili Juda, brat Isusov
Schelkle H. Karl	1961.	pseudoepigraf
Stöger Alois	1962.	apostol Juda (Tadej), rođak Isusov
Roberts J. W.	1963.	Juda, polubrat Isusa
Reicke Bo	1964.	pseudoepigraf
Lenski C. H. Richard	1966.	Juda, rođak Isusa
du Plessis P. J.	1966.	Juda Barsaba ili tradicionalno gledište
Leaney R. C. Alfred	1967.	pseudoepigraf
Klijn F. J. Albertus	1967.	Juda, brat Isusov
Sidebottom M. Ernest	1967.	pseudoepigraf
Green Michael	1968.	Juda, brat Isusov
Harrington J. Wilfrid	1968.	Juda, brat Isusov
Kelly N. D. John	1969.	pseudoepigraf
Wolff Richard	1969.	Juda, brat Isusov
Kelcy C. Raymond	1972.	Juda, brat Isusov
Lawlor L. George	1972.	Juda, brat Isusov
Schrage Wolfgang	1973.	pseudoepigraf
Grundmann Walter	1974.	otvoreno pitanje
de Boor Werner	1976.	Juda, brat Isusov
Cantinat Jean	1976.	otvoreno pitanje
Hiebert E. David	1977., 1989.	Juda, brat Isusov
Kugelman Richard	1980.	pseudoepigraf
Bauckham J. Richard	1983., 1990.	Juda, brat Isusov
Gunther J. John	1984.	pseudoepigraf

Seethaler Paula-Angelika	1985.	pseudoepigraf
Frankemölle Hubert	1987.	pseudoepigraf
Knoch Otto	1990.	pseudoepigraf ili Juda, brat Isusov
Hillyer Norman	1992.	Juda, brat Isusov
Paulsen Henning	1992.	pseudoepigraf
Neyrey H. Jerome	1993.	pseudoepigraf
Martin P. Ralph	1994.	Juda, brat Isusov
Vögtle Anton	1994.	pseudoepigraf
Perkins PHEME	1995.	pseudoepigraf
Brown E. Raymond	1997.	pseudoepigraf ili Juda, brat Isusov
Will E. Herold	1998.	Juda, brat ili polubrat Isusov
Horrell G. David	1998.	pseudoepigraf
Harrington J. Daniel	2003.	pseudoepigraf
Ehrman D. Bart	2004.	pseudoepigraf
Brosend F. William II	2004., 2006.	Juda, brat Isusov
Davids H. Peter	2006.	Juda, mlađi brat Isusov
Counet P. Chatelion	2006.	petrovska škola
Reese A. Ruth	2007.	pseudoepigraf ili Juda, polubrat Isusov
Witherington Ben III	2007.	Juda, brat Isusov
Green L. Gene	2008.	Juda, brat Isusov
Donelson R. Lewis	2010.	pseudoepigraf
Gundry H. Robert	2010.	Juda, polubrat Isusov
Berger Klaus	2011.	Juda, brat Isusa
deSilva A. David	2012.	Juda, mlađi polubrat Isusov
Beckham Joel	2015.	Juda, polubrat Isusov
Koning de Ger	2016.	Juda, brat Isusov
Frey Jörg	2018.	pseudoepigraf
Opoku-Gyamfi Felix	2019.	Juda Barsaba
Hartin J. Patric	2021.	pseudoepigraf
Wenstrom E. William Jr.	2022.	Juda, polubrat Isusov
Constable L. Thomas	2023.	Juda, polubrat Isusov

1.7. Zaključak

Pitanje autorstva zapravo obuhvaća dvije teme/pitanja. Jedna je identificiranje tko je bio Juda koji se spominje u prvom retku Poslanice, a drugo je identifikacija autora Poslanice. Tijekom izlaganja ovoga poglavlja možemo vidjeti da nije nužno dobiti isti odgovor na ova pitanja.

Zaključak o pitanju tko je spomenuti Juda iz prvog retka Poslanice razlikuje se od autora do autora. Najčešće su ove četiri opcije: Juda brat Isusov i Jakovljevi, apostol Juda Jakovljevi (koji je zapravo identičan Judi bratu Isusovu), apostol Juda Jakovljevi i Juda Barsaba. Autori do toga dolaze na osnovu čitanja Novog zavjeta i ranih djela crkvenih otaca. Najčešći argument za Judu, brata Isusova i Jakovljeva jest da je jedini spomenuti novozavjetni par braće s imenima Juda i Jakov onaj Isusove braće (Mk 6,3 i Mt 13,55). Pri tome su svjesni da su imena Juda i Jakov bila

vrlo česta za ono razdoblje. Radi li se o polubraći ili o rođacima zapravo ovisi o tome kako tumačimo grčku riječ ἀδελφός. Dosta autora zaključuje da je Juda brat Isusa bez specifikacije što oni zapravo shvaćaju pod tim izrazom. To se promijenilo tek u posljednje vrijeme.

Autori koji riječ ἀδελφός prevode kao duhovni brat mogu argumentirati hipotezu da je spomenuti Juda, Juda Barsaba, Jakovljevi duhovni brat u Jeruzalemu. Autora koji podupiru takvu hipotezu vrlo je malo i obično ih drugi autori ne shvaćaju ozbiljno.

Autori najčešće zaključuju da se spomenuti Juda u prvom retku odnosi na Judu, brata Isusova. Do tog zaključka najčešće dolaze i oni autori koji zagovaraju pseudonimnost Poslanice. Pitanje tko je spomenuti Juda obično autorima ne predstavlja toliko poteškoća kao pitanje autentičnosti Poslanice. To se može primijetiti i iz njihovih djela kada nema argumentacije, ili je nedostatna za njihov zaključak o Judi, bratu Isusovu.

Ideja da se Judu identificira s apostolom Judom Jakovljevim imala je više pristaša na početku 20. stoljeća. Vremenom se, međutim, sve manje autora odlučuje za takav zaključak zbog nedostatka dokaza. Juda sam za sebe u 17. retku kaže da nije apostol, a uz to Judu Jakovljeva obično sada svi tumače kao Juda sin Jakovljevi a ne brat Jakovljevi.

Puno manje poteškoća imaju s identifikacijom Jakova. Od toga da je to trebala biti jedna vrlo utjecajna osoba, koja bi Judi dala identitet i autoritet, skoro svi su mišljenja da to može biti samo jeruzalemski vođa, i brat Isusov, Jakov koji je u prvom stoljeću imao vrlo utjecajnu ulogu među vjernicima.

Dobiti jasan odgovor na pitanje o autentičnosti Poslanice puno je teže. S kretanjem od 1900. godine prema današnjem vremenu vanjske dokaze polako zamjenjuju unutarnji (tekstualni) dokazi. Na početku se više pažnje polagalo na Hegesipov izvještaj, na zapise ranih crkvenih otaca i na herezu protiv koje se Juda u poslanici bori. Sve to utjecalo je na zaključak o autentičnosti Poslanice.

Hegesipov izvještaj je za autore postao neka granica Judine životne dobi. Tek nakon Bauckhamova komentara, na Hegesipov izvještaj počelo se gledati s oprezom. Zapisi ranih crkvenih otaca poslužili su kao dokaz da se radi o autentičnoj Poslanici i onda kada je dolazilo do različitog razumijevanja tko je zapravo bio Juda (apostol ili brat Isusov ili oboje). Neki autori su svoje mišljenje, da Juda nije mogao napisati Poslanicu, potkrijepili argumentom da je hereza

protiv koje se Juda bori gnosticizam. Što bi automatski značilo da u ono vrijeme Juda više nije mogao biti živ.

U sadašnjem vremenu sve se više pažnje polaže na tekstualne dokaze. Autori su podijeljeni prema tome kako tumače redak 3, 5, 17, 20, 22, 23, 24 i 25. Neki od njih u njima vide argumente za poslije apostolsko razdoblje nastanka Poslanice. Apostoli su mrtvi, Juda govori o čvrstoj vjeri, doksologija također upućuje na kasnije razdoblje, sve to utječe na zaključak autora da je Judina poslanica pseudonimna. S druge strane, imamo autore koji u tim recima ne vide ništa što bi govorilo o razdoblju nakon apostola, nego se sve može tumačiti unutar apostolskog vremena.

Čest argument za autentičnost poslanice jest slabo poznavanje Judina života (nedostatak zapisa o njemu) i njegov skroman utjecaj u ranom kršćanstvu. Mnogi autori su mišljenja da Juda jednostavno nije bio dovoljno poznata osoba u tom razdoblju da bi njegovo ime moglo služiti kao pseudonim. Drugačije bi bilo da je sebe izričito identificirao kao brata Isusova. Tako bi sebe jasnije identificirao a zadobio bi i utjecaj koji mu je bio potreban. Ali Juda u Poslanici izbjegava navođenje bratskih veza s Isusom, što neki autori vide kao dobar argument protiv autentičnosti Poslanice.

Najteža pretpostavka koja još uvijek čeka svoj odgovor jest Judino poznavanje grčkog jezika. Za mnoge autore Judina poslanica sadrži predobar grčki jezik za kojeg pretpostavljaju da ga Juda, galilejski seljak, nije mogao savladati. Ne pomaže niti teorija da mu je pomogao pisar. Sve što autori zasad mogu ponuditi samo su nagađanja koliko je dobro Juda mogao naučiti grčki jezik. Zbog toga su se neki autori odlučili da pretpostavku poznavanja grčkog jezika ne uzimaju više u obzir u razmatranju pitanja o autentičnosti ili pseudonimnosti Poslanice.

Judina poslanica tako ostaje još uvijek otvorena za istraživanje pitanja autorstva. Iako se čini da su autori složni po pitanju tko bi spomenuti Juda mogao biti, velik je jaz između njih kada je riječ o pitanju autentičnosti Poslanice.

2. NARAV JUDINIH PROTIVNIKA I IDENTIFIKACIJA KRIVOVJERJA

2.1. Judina poslanica

U Judinoj poslanici reci 4, 8, 10, 11, 12, 13, 16 i 19 opisuju karakter protivnika protiv kojih se autor bori.

⁴ *Jer ušuljali se neki, odavna već zapisani za ovaj sud, bezbožnici koji milost Boga našega promeću u razuzdanost i nijeću jedinoga gospodara i Gospodina našega Isusa Krista.*

⁸ *Uza sve to i ovi sanjari jednako skvrne tijelo, zabacuju Veličanstvo, pogrđuju Slave.*

¹⁰ *A ovi pogrđuju ono što ne poznaju; a što po naravi kao nerazumne životinje poznaju, u tom trunu.*

¹¹ *Jao njima! Putom Kajinovima pođoše, i zabludi se Bileamovoj za plaću podaše, i propadoše od pobune Korahove.*

¹² *Oni su ljage na vašim agapama, bezobzirno se s vama gosteći i napasajući se; oblaci bezvodni što ih vjetrovi raznose, stabla бесплодна u kasnoj jeseni, dvaput usahla, iskorijenjena,*

¹³ *bijesno morsko valovlje što ispjenjuje svoje sramote, zvijezde lualice kojima je spremljena crna tmina do vijeka.*

¹⁶ *To su rogoborni nezadovoljnici koji hode putom svojih požuda, usta im zborne naduto, ulagaju se u lice radi dobitka.*

¹⁹ *To su sijači razdora, sjetilnici koji nemaju Duha.*

Autor Poslanice protivnike nigdje eksplicitno ne imenuje. Za njihovo imenovanje koristi samo naziv 'oni' (gr. οἱτοί)¹, što je za njegove slušatelje bilo sasvim dovoljno da znaju o kome je riječ.

2.2. Opis krivovjerja

U ovom odjeljku u kratko će biti predstavljene glavne karakteristike nekih krivovjerja i gibanja (leksikonski opis) pomoću kojih autori žele identificirati Judine protivnike.

Antinomizam

¹ Izraz je čest u apokaliptičnoj literaturi gdje često izražava autorov pogrđan stav o spomenutim ljudima. John N. D. KELLY, *A Commentary on the Epistles of Peter and of Jude*, 265.

Tendencija koja se pojavljuje u svim religijama, odnosi se na one koji smatraju da posjeduju milost /spasenje/prosvjetljenje u tolikoj mjeri da postojeći zakoni na njih više nisu primjenjivi. Također se može odnositi na stav koji se odnosi na pridržavanje pravila i zakona kao smetnje na putu do slobode/oslobođanja/spasenja i sličnog, jer proizvodi legalističko shvaćanje djelovanja i nagrada.²

Doketizam

Doktrina da su Kristova ljudskost i patnje bile prividne, a ne stvarne. Sklonost ovom gledištu može biti svojstvena cijeloj 'visokoj' kristologiji, a uočena je, primjerice u Ivanovu evanđelju. Točnije, naziv *doketai* korišten je od 2. st. n. e. za označavanje onih gnostika koji su tvrdili da je raspeće iluzija budući da Isusovo tijelo nije bilo podložno patnji.³

Gnosticizam

Kompleks vjerskih pokreta koji imaju barem neke od svojih korijena u židovskoj i poganskoj misli, ali se pojavljuju u razvijenom obliku kao kršćanska hereza u 2. st. ... Biblija se koristila i tumačila, Isus je obično zauzimao važno mjesto, no puno se toga razlikovalo od temelja kršćanstva. Među tim točkama tri su razlike: (i) razlika između udaljenog vrhovnog Božanskog bića i inferiornog Demijurga ili boga stvoritelja odgovornog za nesavršeni i izopačeni materijalni svijet; (ii) važnost *gnoze* ('znanja') kao sredstva otkupljenja za barem neke ljude (ponekad zvane *pneumatikoi*, 'duhovni'): i (iii) kristologija Isusa kao izaslanika vrhovnog Boga u ljudskom obličju po mišljenju doketa. ... Protivnici gnosticizma (npr. Irenej, Tertulijan, Hipolit) ukazivali su na jasan smisao svetih spisa i neprekinutu tradiciju Crkve kao dokaz protiv legitimnosti ezoterijskih objava; na apsurdnost gnostičke kozmologije i osobito njezinog razlikovanja između stvoritelja i vrhovnog Boga; na stvarnost Isusovih muka; i (očigledno bez dobrog razloga) na nemoralni karakter samih gnostika. Proučavanje gnosticizma transformirano je otkrićem knjižnice koptskih gnostičkih tekstova u Nag Hammadiju 1945.- 46. Oni su po prvi put omogućili izravan pogled na to kretanje. Nedavna studija u kojoj su se koristili ti tekstovi poduprla je dva zaključka: prvo, gnosticizam bi se vjerojatno trebao promatrati kao izvorno nekršćanski fenomen –uglavnom unutar judaizma, ali moguće pod utjecajem istočnih religija. U novoj formi, on je bio u interakciji s kršćanstvom već u 1. stoljeću (vidi npr. 1 Tim 6,20), iako je Bultmannovo gledište da je kršćanstvo preuzelo svoju kristologiju iz gnostičkog mita o 'otkupitelju' još uvijek, vjerojatno, suprotno od ispravnog. Drugo, gnostike je istisnula crkva u 2.-3. st., koliko zbog njihova elitizma i protivljenja autoritarnoj disciplini, toliko i zbog njihovih doktrina (od kojih se neke, poput liberalnog stava prema ženama, čine privlačnima).⁴

Kajiniti

Gnostička sekta iz drugog stoljeća koja se nazivala kajiniti ili kajaniti. Smatrali su sve likove koji su osuđeni u Starom zavjetu dostojnima štovanja zato što su bili patili u rukama okrutnog židovskog Boga; stoga je Kajin, kao prvi čovjek kojeg je prokleo

² Antinomizam u: *The Concise Oxford Dictionary of World Religions*, Oxford; New York, 2005., 76.

³ Doketizam u: *The Concise Oxford Dictionary of World Religions*, Oxford; New York, 2005., 288.

⁴ Gnosticizam u: *The Concise Oxford Dictionary of World Religions*, Oxford; New York, 2005., 376.

Demijurg, zahtijevao njihovo posebno divljenje. Ova sekta antinomista nikada nije stekla mnogo pristaša.⁵

Karpokratovci

Karpokratovi sljedbenici, kršćanski gnostici iz 2. st. Sekta je cvjetala u Aleksandriji. Karpokratovci su poštovali Isusa kao običnog čovjeka čija je jedinstvenost proizlazila iz činjenice da njegova duša nije zaboravila da je njezino podrijetlo i pravi dom unutar sfere nepoznatoga, savršenog Boga. Karpokratovci su potpuno odbacili stvoreni svijet poistovjećujući se s duhovnom stvarnošću. Tvrđili su da komuniciraju s demonskim duhovima i predstavljali su to kao dokaz svoje moći nad materijalnim svijetom i nadmoći nad njim. Podrivanje židovskog biblijskog zakona smatralo se ozbiljnom odgovornošću jer su tvrdili da zakon dolazi od zlih anđela koji su stvorili svijet. Karpokratovce su nazivali razvratnim gnosticima jer su tvrdili da postizanje transcendentne slobode ovisi o posjedovanju svakog mogućeg iskustva.⁶

Libertinizam⁷

Svjetonazor koji kršćanskoj poruci suprotstavlja razum i iskustvo, moralnoj strogosti pak nedostatak kontrole na području senzualnog života.⁸

Nikolaiti

(sljedbenici Nikole), sekta spomenuta u Otk 2,6.15 čija su djela oštro osuđivana. Možda su bili identični onima koji su slijedili Bileamov nauk. Čini se da su smatrali da je dopušteno jesti stvari žrtvovane idolima i činiti blud, protiveći se dekretu Crkve donesenom u Dj 15,20.29. Učitelji Crkve su ih žigosali imenom koje je izražavalo njihov pravi karakter. Ljudi koji su činili i poučavali takve stvari bili su Bileamovi sljedbenici (2 Pt 2,15; Jd 1,11). Oni su, poput lažnog proroka iz Petora, ujedinili hrabre riječi sa zlim djelima. ... Umiješavši se u orgije idolopokloničkih gozbi, unijeli su nečistoće tih gozbi na sastanke kršćanske Crkve. I sve ovo je učinjeno, to se mora zapamtiti, ne samo kao udovoljavanje apetitu: već kao dio sustava, podržan "doktrinom", popraćen hvalisanjem proročanskim prosvjetljenjem (2 Pt 2,1).⁹

Zeloti

Židovski borci otpora u Židovsko-rimskom ratu, 66.-73. godine. Josip ih je opisao kao 'takozvane jer su bili revni u postizanju vrline'. Pokret je proizašao iz aktivnosti Jude Galilejca koji je 'poticao svoje sunarodnjake na ustanak'. U ratu protiv Rimljana, jedan od Judinih sinova zauzeo je tvrđavu Masadu i preuzeo zapovjedništvo nad židovskim snagama u Jeruzalemu sve dok nije ubijen 68. godine. Većina zelota umrla je u opsadi

⁵ John ARENDZEN, Cainites, u: *The Catholic Encyclopedia*, 3., New York, 1908.
<http://www.newadvent.org/cathen/03143a.htm> (22.3.2024.).

⁶ Karpokratovci u: *Britannica Encyclopedia of World Religions*, 2006., 185.

⁷ Sljedbenike libertinizma u radu ćemo nazivati libertinci.

⁸ Adalbert REBIĆ (ur.), *Libertinizam*, u: *Splošni religijski leksikon: A-Ž*, Ljubljana, 2007., 666.

⁹ William SMITH, Nikolaiti, u: *Smith's Bible Dictionary*, Grand Rapids, 1884., 498.
https://www.ccel.org/ccel/smith_w/biblelect.html (9.5.2025.).

Jeruzalema; Masada je pala 73. godine, a oni koji su pobjegli u Egipat bili su privedeni, mučeni i pogubljeni.¹⁰

2.3. Pregled literature

U ovom odjeljku autori su podijeljeni u dvije skupine prema kronološkom načelu. Za prvu, u kojoj su autori koji su pisali od 1900. do 1986. godine, karakteristično je da većina autora Judine protivnike identificira s nekim oblikom gnosticizma. U drugo razdoblje svrstavaju se autori koji su pisali nakon 1987. godine. Za to razdoblje karakteristično je da se sve više autora zbog nedostatka informacija ne usuđuje identificirati Judine protivnike te najčešće odbacuju identifikaciju protivnika s nekim oblikom gnosticizma.

2.3.1. 1900. – 1989.

1. William Bennett

Bennett za Judine protivnike najčešće koristi naziv 'bezbožni ljudi'. O njima kaže sljedeće:

- kršćansku slobodu, za koju su tvrdili da je imaju, uzimali su kao izgovor za slijedenje zlih nagona (r. 4);
- predstavljali su se kao vjerni kršćani (i vjerovali u to da to i jesu), ali su svojim ponašanjem nijekali Krista (r. 4);
- prakticirali su 'neprirodni blud' (r. 7);
- svojim su snovima opravdali svoje razuzdano ponašanje i napadali istinske učitelje i vođe¹¹ koji su predstavljali autoritet u Crkvi (r. 8);
- nisu vrijeđali samo osobe koje su bili iznad njih po autoritetu nego i kršćansku istinu koja je bila izvan njihovog shvaćanja (r. 10);
- imali su pristup samo fizičkoj boli i užicima koji su ih doveli do vlastitog uništenja (r. 10);
- bili su spremni ubiti Judine prijatelje, prevarom zaraditi novac i napadati crkvene poglavare (r. 11);

¹⁰ Zeloti u: *The Concise Oxford Dictionary of World Religions*, Oxford; New York, 2005., 1065.

¹¹ Bennett riječi κυριότητα i δόξα povezuje s uspostavljenim autoritetima Crkve, iako se drugdje koristi za anđele. William H. BENNETT (ur.), *The General Epistles: James, Peter, John and Jude*, 334.

- na gozbama su predstavljali opasnost od brodoloma vjere, i dobivali priliku za udovoljavanje vlastitim užicima (r. 12);
- predstavljali su se kao učitelji (ili crkveni poglavari) kako bi mogli živjeti na račun drugih, te obećavali duhovnu pomoć, ali je nisu pružali (r. 12);
- ostali su bez nade, nikakve koristi od nije bilo i neće biti, izgubljeni slučajevi (r. 12, 13);
- rogozorni nezadovoljnici koji su vrijeđali crkveni autoritet a time i samog Boga, bili su nezadovoljni svojom sudbinom, govorili su superiorno i uzvišeno ali su znali laskati bogatašima zbog njihovog novca (r. 16);
- neduhovni ljudi čiji su napadi na crkvene vlasti podijelili zajednicu na one koji su protiv njih, i na one koji su za njih (r. 19).¹²

Bennett misli da su Judini protivnici za sebe vjerovali kako su vjerni kršćani, i da su u kršćanskoj vjeri pronašli opravdanje za svoje nemoralno ponašanje. Juda u svojoj Poslanici osuđuje praksu (a možda i učenje) antinomističkog učenja „tj. tvrdnju da kršćansko učenje opravdava labav moral“¹³.

2. Orello Cone

Cone Judine protivnike naziva 'lažni učitelji'. Prema njegovu mišljenju, lažni su učitelji imali sljedeće karakteristike:

- nisu bili istinski kršćani (v. 4);
- milost su učinili povodom za lascivne radnje, tako da pod krinkom vjere žive kao razvratnici (r. 4);
- poricali su Boga kao 'jedinog' i Vrhovnog Vladara u pripisivanju stvaranja svijeta i imali drugačije gledište na Krista od pravovjernih kršćana (r. 4);
- sljedeći impulse osjetila uništavali su sami sebe svojom neumjerenošću (r. 4, 8, 10, 16);
- nisu poštovali anđeoske sile (vjerojatno loše anđele) (r. 8);
- primali su plaću za svoju poduku (r. 11, 16);
- zbog njihovog protivljenja i oni će, kao i Korah, nestati, (r. 11);
- svojim ponašanjem ugrožavali su spasenje onih koji su s njima sudjelovali u ljubavnim gozbama (r. 12);
- imali su nestabilan i neplodonosan karakter (r. 12);
- čeka ih kazna (r. 13);

¹² *Isto*, 331-341.

¹³ *Isto*, 270.

- nezadovoljni su svojom sudbinom i naukom te ustrojstvom Crkve (r. 16);
- bili su rugalice (r. 18);
- bili su poput životinja, ostali su bez Božjeg Duha (r. 19).¹⁴

Juda se u svojoj Poslanici bori protiv lažne doktrine. Na temelju opisa karakteristika lažnih učitelja Cone zaključuje da su to vjerojatno bila „lažna učenja pojedinih gnostičkih sekti, s kojima je libertinizam bio povezan“¹⁵. Zbog nedostatka podataka možemo samo nagađati o kojim sektama bi mogla biti riječ, ali Cone misli da su one pripadale sektama drugog stoljeća.

Da se radi o sektama drugog stoljeća Cone potkrepljuje argumentom da bi se doktrinu lažnih učitelja moglo u natuknicama prepoznati u učenju gnostika iz drugog stoljeća.

Oni 'niječu jedinog Gospodara (Vladara) i našeg Gospodina Isusa Krista' (r. 4), kao što su gnostici učinili tvrdeći da Stvoritelj svijeta nije 'jedini' vrhovni Bog, i tvrdeći da Krist nije onakvo biće kakvim su ga kršćani smatrali. Kao što je bilo gnostika koji su od svoje pohotljivosti i seksualne raskalašenosti napravili neku vrstu religijskog kulta, tako pisac optužuje neprijatelje Crkve da su milost Božju pretvorili u raskalašenost.¹⁶

3. Charles Bigg

Charles Bigg za opis protivnika najčešće koristi nazive 'ovi ljudi' i 'lažni učitelji'. Na temelju redaka iz Judine poslanice on zaključuje da su to bili ljudi za koje je bilo značajno sljedeće:

- napali su presvetu vjeru opisanu u recima 3 i 20;
- milost Boga koja obećava slobodu pretvorili su u raskalašenost i pohotljivost (r. 4);
- bili su lažni proroci koji su svoje zle doktrine poduprli svojim lažnim objavama (r. 8);
- prezirali su gospodstvo i vrijeđali dostojanstvo vođe Crkve (δόξα) (r. 8);
- ono što su shvaćali, bili su tjelesni užitci koji će za njih biti pogubni, a nisu bili u stanju spoznati 'gospodstva' (κυριότης) i 'slave' (δόξα), dakle duhovni svijet (r. 10);
- bili su ubojice i hlepili za novcem (r. 11, 16);
- prkosili su autoritetima Crkve i prisvajali pravo da sami sebi postavljaju pravila, sami sebe su učinili pastirima (r. 11, 12);
- okupljali su se za svojim dijelom stola, a možda čak i držali vlastiti agape i stvarali razdore (r. 12, 19);

¹⁴ Orello CONE, *The Epistles To The Hebrews, Colossians, Ephesians, And Philemon, The Pastoral Epistles, The Epistles Of James, Peter, And Jude: Together With A Sketch Of The History Of The Canon Of The New Testament*, 343-351.

¹⁵ Isto, 343.

¹⁶ Isto, 344.

- bili su poput oblaka koji ne donose kišu, samo zakrivaju sunce, ne donose plodova (r.12);
- bili su kršćani koji su jednom umrli prijestupima i grijesima, a sada otpadništvom umiru ponovno (r. 12);
- rogozorili su protiv svojih nadređenih, protiv vođa, protiv Boga (r. 16);
- vjerojatno su se rugali paruziji (r. 14, 18);
- bili su bez Duha, što bi značilo da su bili *psyhikoi*, a ne *pneumatikoi*¹⁷ (r. 19).¹⁸

Charles Bigg podjelu u zajednici tumači na sljedeći način.

Vjerojatno je postojao neki vidljiv znak isključivosti. Ali vjerojatno bi i podjela uvelike odgovarala razlikama klasa. Lažni učitelji o kojima Juda govori vezali su se za bogate (r. 11, 16). A bogati su uglavnom bili obrazovani. Stoga ovdje možemo vidjeti 'odvajanje' uzrokovano djelomice bogatstvom, koje se pokazuje u drskom razmetanju na gozbi (agape); dijelom po društvenom položaju, buneći se protiv autoriteta dužnosnika koji nisu uvijek bili ljudi od svjetovnog obzira; dijelom pretpostavkom intelektualne nadmoći, 'znanja'. Isti utjecaji podjele djelovali su u Korintu i među onima kojima je sveti Jakov pisao, a proizašli su prirodno iz ustroja Crkve, koji je s jedne strane bio izrazito demokratski, s druge izrazito aristokratski. U ranim danima, prije nego što je Crkva postala bogata i obrazovana, i prije nego što se uspostavila tradicija njezine discipline, bogati se kršćanin, osim ako nije bio vrlo pobožan čovjek, morao naći u vrlo teškom položaju. Iz ovakvog stanja stvari proizašao je gnosticizam. Gnosticizam je bio revolt dobrostojeće, poluobrazovane srednje klase.¹⁹

Juda u svojoj Poslanici ne govori protiv neke određene doktrine ili pojedine osobe. Bigg navodi da opisano krivovjerje i gnosticizam imaju zajedničku točku u tome što suprotstavljaju razum Svetom pismu. Bigg u njima vidi antinomiste ili anarhiste „koji nisu imali nijedno načelo osim velike zablude Pavlove slobode“²⁰ i koji su izgubili identitet te nestali u razvijenom gnosticizmu 2. stoljeća.

4. Adolf Jülicher

Jülicher u svom djelu ne koristi neki poseban termin kojim bi označavao Judine protivnike. Njegov opis protivnika možemo sažeti u sljedeće točke:

- izgledali su kao kršćani, pseudo-kršćani, ali su bestidno zaniijekali Gospodina (r. 3);
- bili su smjeli sanjari, koji su zastranili od istine i uništili temelje vjere (r. 8-16);
- prodavali su svoje vizije i superiorno znanje (r. 8);

¹⁷ U radu se za prijevod grčke riječi ψυχικοί koriste termini duševni ili psyhikoi dok je riječ πνευματικοί prevedena s duhovni ili pneumatikoi/pneumatik.

¹⁸ Charles BIGG, *A Critical and Exegetical Commentary on the Epistles of St. Peter and St. Jude*, 325-339.

¹⁹ Isto, 339

²⁰ Isto, 313.

- odbacili su starozavjetnu objavu (r. 8, 10);
- bili su dio zajednice (r. 12);
- svojom superiornom mudrošću iskorištavali su druge (r. 16);
- razdvajali su ljude na klase (r. 19).²¹

Njihova doktrina i ponašanje koje su smatrali moralnim bilo je anti-kršćansko. Protivnici o kojima se raspravlja u Judi pripadali su, prema Jülicheru, antinomističkom gnosticizmu.

Da su bili gnostici, međutim, dokazuje 19. redak, jer su razdvajanje čovječanstva u različite klase, i ovdje spomenuti oholi prijezir u kojem je 'duhovna' strana držala 'duševnu', bile različite karakteristike gnosticizma. Rec 8 i 10 mogu značiti da su odbacili starozavjetnu objavu i smatrali Boga Staroga zavjeta i njegove anđele silama zla, neprijateljski nastrojenima prema pravom Bogu, ili u najmanju ruku nesavršenima i onima koji stoje daleko ispod pravog Boga, što je opet bilo karakteristično za gnosticizam. S tim je povezana i činjenica da su prijestupe protiv starozavjetnih zapovijedi bez razlike proglasili dužnošću, te, najstrašnije od svega u očima ovoga autora, prakticirali oskvrnjivanje tijela i udovoljavali svojim neprirodnim požudama (r. 8, 23). Nije neophodno odlučiti daje li pisac ispravnu verziju njihovih doktrina u pogledu posljednjeg argumenta, ili je samo ponavljao puke zloćudne glasine – činjenica postojanja njihova hiper-Pavlovskog antinomizma i izrazito gnostičkog tipa njihovih nečistoća ostaje nepoljuljana.²²

5. Joseph B. Mayor

Mayor u svojoj knjizi Judine protivnike najčešće naziva 'libertincima', a često za njih koristi i naziv 'inovatori'. O njima kaže:

- ušuljali su se u Crkvu i bili kršćani samo po imenu (r. 4);
- zamijenili su milost našega Boga u razuzdanost i poricali jedinog Gospodara i Gospodina Isusa Krista (r. 4);
- zanijekali su Oca i Sina i njihove božanske atribute (r. 4);
- umrljani su grijesima Sodome (r. 7);
- halucinirali su, prljali tijelo, omalovažavali autoritet (božansko veličanstvo) i vrijeđali 'dostojanstva' (anđeoske redove²³, δόξα) (r. 8);
- bili su hvalisavi, neposlušni i bez poštovanja (r. 8, 11, 16);
- vrijeđali su stvari i osobe o kojima nisu imali znanja (duhovni svijet) (r. 10);

²¹ Adolf JÜLICHER, *An Introduction to the New Testament*, 229-230.

²² *Isto*, 230-231.

²³ Mayor navodi tri moguće interpretacije βλασφημία: „1) nijekali su, ili nisu priznavali, prisutnosti dobrih anđela u svom štovanju; 2) mogućnost da sami postanu suradnici demonu; 3) mogućnost ruganja upozorenjima protiv đavolskih napada, ili čak samoj ideji 'duhovne pokvarenosti na visokim položajima.'“ Joseph B. MAYOR, *The Epistle of St. Jude and the Second Epistle of St. Peter*, 35.

- donosili su sami sebi uništenje slijedeći svoje tjelesne apetite i životinjske instinkte (r. 10);
- bili su ljubomorni i mrzili pravednike, bunili su se protiv vlasti, širili zablude u svrhu vlastitog veličanja otvarajući pri tome vrata svakoj vrsti uživanja (r. 11);
- prikriivali su svoja bezbožna gledišta (r. 12);
- sudjelovali su bezobzirno i bez poštovanja na ljubavnim gozbama (r. 12);
- zavodili su druge svojim samouvjerenim i prezirnim tvrdnjama te učenjem (r. 13, 16, 18, 19);
- mrmljali su protiv Boga i rugali se paraziji (r. 15, 16);
- uzrokovali su podjele i svađali se (r. 19, 22);
- nisu bili vođeni Duhom (r. 19).²⁴

Mayor primjećuje da su karakteristike Judinih protivnika slične karakteristikama protivnika opisanih u Drugoj Petrovoj poslanici te Pavlovim i Ivanovim spisima. Zajedničko im je "prevladavanje antinomističkog krivovjerja, što rezultira kvarenjem morala i nevjerom u Boga i Krista"²⁵ i "drskost i isključivost lažnih učitelja, njihova neadekvatna gledišta o Kristovoj naravi i djelu, te praktična nemoralnost u kombinaciji s njihovim asketskim praksama"²⁶. Pogrešno tumačenje i zlouporaba Pavlove doktrine o Božjoj milosti uzrokuje prije opisanu moralnu pokvarenost. Opisano krivovjerje moglo bi ukazati na poznate heretike, primjerice nikolaite (sljedbenici Bileama u Jd 11; 2 Pt 2,15-16; Otk 2,14) i sektu Šimuna Čarobnjaka (vrijeđanje anđela) te na kasnije ofite (kajinovci) i karpokratovce.²⁷

6. Arthur S. Peake

Peake ne opisuje značajke Judinih protivnika ali ih svejedno pokušava identificirati. On predviđa da se "gnostički karakter lažnog učenja ne može dokazati, a nemoralni zaključci iz doktrine milosti izvučeni su prije drugog stoljeća. U isto vrijeme, referenca bi vrlo dobro odgovarala libertinskim gnosticima iz drugog stoljeća."²⁸

7. Montague R. James

²⁴ *Isto*, clxvii-clxxvii, 47.

²⁵ *Isto*, clxxiii-clxxiv.

²⁶ *Isto*, clxxv.

²⁷ Za detaljniji opis hereza prvog stoljeća i njihove glavne značajke i sličnosti s Judinom poslanicom vidi *Isto*, clxx-clxxx.

²⁸ Arthur S. PEAKE, *A Critical Introduction to the New Testament*, 100.

Opisujući Judine protivnike James Montague koristi izraz 'lažni učitelji'. Njihove su glavne (negativne) karakteristike sljedeće:

- Božju milost su promijenili u raskalašenost i zanijekali našeg Gospodina (r. 4);
- prepustili su se tjelesnim požudama (r. 7, 8);
- protivili su se uspostavljenom autoritetu, vrijeđali su 'dostojanstva' (δόξα) (r. 8, 9);
- znanje im je služilo kao osnova za klevetanje duhovnog svijeta kojeg nisu razumjeli (r. 10);
- prkosili su Božjim zakonima, bili su pohlepni za dobitkom, bunili su se protiv Božjeg autoriteta (r. 11, 16);
- jednom su umrli u grijehu prije krštenja, a potom se odmetnuli nakon krštenja (r. 12);
- bili su nezadovoljni i umišljeni (r. 16);
- imali su posebno znanje o božanskim stvarima (r. 19).²⁹

James utvrđuje dvije glavne značajke pogrešnog učenja lažnih učitelja, a to su nijekanje jedinoga Gospodara i Gospodina našega Isusa Krista i obećanje slobode njihovim sljedbenicima. Najpoznatije struje koje su podučavale pogrešan nauk o Kristu bile su Šimun Čarobnjak, Kerint, doketi i gnostici i svaku možemo povezati s nijekanjem Gospodina. Izopačenje Božje milosti u raskalašenost bilo je u domeni nikolaita. Lažni učitelji opisani u Poslanici mogu se povezati s ovakvim antinomistima drugog i trećeg stoljeća. Još jedna njihova karakteristika bila je naučavanje o tjelesnim užicima. Pravo na poučavanje proizlazi iz njihovog inzistiranja na tome da su superiorni zbog čega su se i svađali s postojećim vlastima i stvarali raskol u zajednici. James nije sasvim siguran radi li se kod lažnih učitelja samo o šizmi jer postoji i naznaka da je njihova doktrina bila neispravna.³⁰

8. Rudolf Knopf

Knopf u svojoj knjizi Judine protivnike također naziva 'lažni učitelji'. O njima kaže:

- pogrešno su shvatili milost u smislu da su mislili da ih je Božja sloboda oslobodila od vlasti i tradicije, mislili su da su iznad nje (r. 4);
- zbog načina na koji su živjeli odbacili su Krista (i možda Boga) (r. 4);
- u snovima im dolaze pneumatske vizije (r. 8);
- živjeli su razvratan život, prezirno govorili o Bogu i hulili na neka andeoska bića (r. 8);

²⁹ Montague R. JAMES, *The Second Epistle General of Peter and the General Epistle of Jude*, xlix, 39-41.

³⁰ *Isto*, xlix-li.

- smatrali su se pneumaticima ali su zapravo bili bez znanja i razumijevanja nevidljivog svijeta što je imalo za posljedicu da su njihove riječi bile bogohuljenje (r. 10);
- znanje su bazirali na čulnom užitku (r. 10);
- druge su učili svom razvratnom ponašanju u zamjenu za novac, bunili su se protiv reda, vođa i Boga (r. 11);
- sudjelovali su na zajedničkom obroku (agape) i pri tome zanemarivali pravi smisao obroka te pokazivali svoju sebičnost i proždrljivost (r. 12);
- bili su iznutra prazni, nemirni, divlji, бесплодни i bez ljubavi (r. 12, 13);
- rogozorili su o Bogu, svijetu, sudbini i ljudima, govorili protiv Boga, hvalisali i družili se s bogatima za svoju dobrobit (r. 16);
- stvarali su podjelu u zajednici jer su sebe vidjeli kao duhovna a druge kao duševna bića (r. 19).³¹

Hereza se u zajednicu uvukla izvana. Dvije glavne oznake ponašanja ovih lažnih učitelja bile su blud i prijevarna pohlepa. Knopf zaključuje, i to na temelju 19. retka koji najjasnije izražava borbu protiv gnostika, da se Juda u svojoj Poslanici bori protiv ljudi „libertinističke gnoze, to su ljudi koji iz svijesti o neuništivom pneumatskom biću u sebi izvode zaključak: duhu je svejedno što tijelo radi“³².

9. Hermann Werdermann

Kada Werdermann govori o Judinim protivnicima, najčešće za njih koristi nazive 'lažni učitelji', 'zavodnici' i 'protivnici'. Protivnike proučava zajedno s opisom lažnih učitelja u Drugoj Petrovoj poslanici jer su po njegovu mišljenju i jedni i drugi u biti prikazani na isti način.

Werdermann radi svoj popis najvažnijih karakteristika Judinih protivnika:

1. Načelni libertinci koji žive i uče potpunu slobodu; to se prvenstveno izražava u moralnim ekscesima.
2. Osnova je suprotnog stava posjedovanje Duha; to dovodi do razlike između *pneumatikoi* i *psyhikoi*.
3. Duh daje znanje, jedinu pravu gnozu; i da, vjerojatno, omogućuje vizije.
4. To je povezano s pretjeranim samopouzdanjem. To je usmjereno prvenstveno protiv anđela, ali i reda zajednice.
5. Nositelji duha i gnostici oslobođeni su od straha; stoga niječu eshatologiju, osobito paruziju i sud.

³¹ Rudolf KNOPF, *Die Briefe Petri und Judä*, 217-239.

³² Isto, 205.

6. Ono što je posebno upečatljivo jest njihova 'sloboda' kada je u pitanju novac. Iskorištavaju (πλεονεξία) zajednice.
7. Oni podržavaju svoje ideje, koje u konačnici dolaze iz poganstva, Pavlovim referencama ('sloboda', 'milost', itd.).
8. Nema odvajanja nerođenog Boga od Stvoritelja svijeta, dok su prisutni tragovi 'pneumatske' kristologije.
9. Lažni učitelji i dalje pripadaju zajednici i sudjeluju na gozbi (agape); ali postoji impuls za odvajanjem, a autori također pozivaju na pažljivo odvajanje.³³

Uz to možemo još dodati kako protivnici:

- nalikuju životinjama u nedostatku razuma;
- senzualni su i skeptični;
- stavljaju motiv pohlepe iznad svog uzvišenog ponosa;
- za sebe traže novac i darove;
- u zajednici se ne žele podrediti vođama, smatrali su se daleko superiornijima od duševnih;
- iako su širili svoje kršćanske ideje i govorili da su u posjedu Duha, nisu bili kršćani nego nevjernici;
- svoje su ideje tajno širili na sastancima (ponekad javnim – agape, a ponekad su to bili posebni privatni sastanci gdje su detaljnije izlagali svoje ideje).³⁴

Da su heretici pripadali gnosticima, gnostičkom sustavu, autor argumentira sljedećim opisom:

Srž suprotnog pogleda je 'sloboda'. Oni žive svoje živote sa stajališta slobode; nikakav običaj, nikakva prepreka, nikakva zapovijed neće ih ograničiti; Oni ozbiljno drže princip: sve je tvoje. Oni ga također proširuju na 'prirodno', tjelesno i seksualno područje. ... Također su potpuno 'slobodni' prema novcu, tj. u vrlo specifičnom smislu. ... uzimaju i dopuštaju da im se da ono što im se nudi. A kako su do toga dospjeli? Pa, taj 'život u slobodi' bio je rezultat 'doktrine slobode'. 2 Pt 2,19, ključna riječ se spominje izravno, iako samo izražava nešto što bismo već pročitali iz ove i iz Judine poslanice i dali tome ovo ime. Protivnici stoje tamo i predstavljaju se kao 'slobodni'; oni su 'libertinci'. A glavna točka koju navode u svom dokazu jest to da oni posjeduju Duh. Oni su 'kršćanski lažni učitelji'; ovo ne smijemo zanemariti; a njima je 'Duh', shvaćen u njihovom smislu, bio sam princip kršćanstva. Oni su slobodni, slobodni su kršćani, jer su u posjedu Duha; to im donosi i pravo znanje, gnozu, tako da ih više ne trebaju određivati zapovijedi i zakoni. Najviše zbog takve duhovne samosvijesti nisu željeli zauzimati podređeni položaj u zajednici, a još su manje prihvaćali ukore od strane poglavara zajednice. Uvjerenost u vlastitu vrijednost izražavali su uzvišenim, pretjeranim i arogantnim govorom. Njihove riječi su bile usmjerene protiv mase kršćana koji su kao '*psyhikoi*' bili daleko ispod '*pneumatikoi*'. Njihovi govori ne samo da su se okrenuli protiv poretka zajednice i njegovih predstavnika, nego su čak otišli i jednu

³³ Hermann, WERDERMANN, *Die Irrlehrer des Judas- und 2. Petrusbriefes: Erlangung der Lizentiatenwurde*, Gütersloh, 1913, 123-124.

³⁴ *Isto*, 41-87.

razinu više: omalovažavali su anđele. Osjećali su se superiornima u odnosu na te duhove kojih su se bojali i kao zlih i kao dobrih sila. A opravdanje bi također bilo da su imali Duha, a time i gnozu, koji u sve prodire i uzdiže se iznad svega. Neustrašivost je bila osobina koja se kod njih posebno isticala. Drugi ljudi su ispod njih, čak im ni duhovni svijet više ne može nauditi; da, čak ni Bog, gotovo možemo dodati;³⁵

10. Gustav Wohlenberg

Wohlenberg protivnike najčešće naziva 'lažnim učiteljima' i 'libertincima'. Oni su prikazani kao:

- bezbožnici, koji milost koriste kao opravdanje da se mogu predati tjelesnom uživanju (r. 4);
- oni koji u svojoj praksi ne slijede Božju volju i ne žele se pokoriti Kristu (r. 4);
- oni koji se nalaze u carstvu tame, iluzije im služe za opravdanje njihovih uvjerenja i prakse, ali sve to ne donosi ništa dobrog (r. 8);
- oni koji kroz blud zagađuju tijelo, preziru božanske zakone i Kristovu suverenost, hule na anđele (one koje žele vjernicima nauditi) (r. 8);
- oni koji hule na cijeli nadnaravni svijet vjere, nalaze se na razini nerazumnih stvorenja, slijede senzualne nagone i time postaju žrtve uništenja (r. 10);
- oni koji su govorili da su superiorni ostalim kršćanima, a bili su puni mržnje i tražili korist (novac ili materijalne stvari) za sebe i oni su koje čeka vječno uništenje (r. 11);
- oni koji su predstavljali opasnost na gozbama ljubavi, puno bi obećavali ali malo ispunili, jednom su bili spašeni ali su se vratili nazad u grješni život, njihove riječi i djela ukazuju na njihovu sramotu i stalno mijenjaju svoj položaj (r. 12, 13);
- oni koji svojim govorom žele nadmašiti Boga, hvale se svojim znanjem, nezadovoljni su poretkom, laskaju bogatima radi koristi (r. 16);
- oni koji su bez duha, ugrožavaju i uzrokuju podjele u zajednici svojim ponašanjem, govorom i idejama (r. 19).³⁶

Gustav Wohlenberg misli da bi prije opisani libertinci mogli biti poganski kršćani „koji su dolazili iz Pavlovskih zajednica. Kao takvi, hvaleći se istinskom slobodom, predstavljali su se kao napredni u usporedbi sa zaostalim židovsko-kršćanskim čitateljima naše Poslanice.“³⁷ Autor također primjećuje da lažni učitelji zbog usporedbe s Bileamom liče na nikolaite.³⁸

³⁵ *Isto*, 78-80.

³⁶ Gustav WOHLLENBERG, *Der erste und zweite Petrusbrief und der Judasbrief*, 286-236.

³⁷ *Isto*, 308.

³⁸ *Isto*, 309.

11. James Moffatt

Kada Moffatt opisuje Judine protivnike, on za njih koristi naziv 'krivci'. Značajke tih krivaca prema Moffattu su sljedeće:

- nisu bili pozvani od Boga nego su se ušuljali (r. 4);
- slobodu su uzimali kao opravdanje svog nemoralnog života, duhovna osoba je nad moralnim zakonom (r. 4);
- imali su pogrešan pogled na božanskost Krista te ga odbacivali (r. 4);
- služili su se snovima i vizijama i tvrdili da imaju posebno nadahnuće koje im je omogućilo raspušten život i nepoštivanje anđela i njihove hijerarhije (r. 8);
- slijedili su vlastite životinjske instinkte (r. 10);
- bili su lažni učitelji, buntovnog stava prema svim autoritetima i egoistični (r. 11);
- imali su primitivne gozbe ljubavi gdje bi u zajednici prakticirali promiskuitetan spolni odnos kao pravi izraz duha ljubavi (r. 12);
- gledali su samo na svoju korist, bili su beskorisni i mrtvi u grijehu prije i nakon krštenja zbog svojih postupaka (r. 12, 13);
- ulagivali su se bogatim kršćanima za postizanje osobnih ciljeva (r. 16);
- stvarali su podjele u zajednici time što su sebe smatrali pripadnicima prve klase (duhovni ljudi) dok su ostali vjernici pripadali klasi običnih (duševnih) ljudi (r. 19);
- prema Judi, oni su lišeni Duha (r. 19).³⁹

Moffatt u njima, Judinim protivnicima, vidi antinomiste. U religiji je antinomizam bio „vjerovanje da je istinski duhovan čovjek izuzet od moralnog zakona, na temelju svog odnosa prema Bogu“⁴⁰. Moffatt o antinomizmu kaže i ovo:

Teorijsku osnovu za antinomizam dali su oni koji su nastojali objasniti podrijetlo zla kao sastavnog dijela materijalnoga svijeta. Kršćanska crkva, kaže Juda, štuje jednog i jedinog Boga, našeg Spasitelja, istog Boga u stvaranju i otkupljenju. Ali stvaranje svijeta se u nekim krugovima pripisivalo nižem božanstvu, starozavjetnom Stvoritelju, a otkupljenje je bilo oslobađanje duše od klupka osjetila pomoću nekog višeg Boga, Oca, koji je u Isusu intervenirao da spasi čisti duh. Savršenstvo je bilo samo od duha. Stoga bi prosvijetljeni duh mogao zauzeti asketski pogled na zlo, ili smatrati sve što je učinjeno u tijelu nevažnim za dobrobit duha, tim više ako se starozavjetni dekalog smatrao, kao što su mnogi smatrali, kodeksom inferiornog boga-stvoritelja, čija je vlast ukinuta za otkupljene.⁴¹

Judin opis protivnika nije dovoljno određen da bi ih mogli identificirati s pokretima koji su postojali unutar kršćanskih crkava između posljednje četvrtine prvog stoljeća i sredine drugog

³⁹ James MOFFATT, *The General Epistles: James, Peter, and Judas*, 218-221, 229-242.

⁴⁰ Isto, 216.

⁴¹ Isto, 217.

stoljeća. Moffatt naglašava da "nagovještaji koje je Juda iznio ne odgovaraju nijednoj nama poznatoj strani. Ali neki sugeriraju da je ono što on napada početna faza gnostičke tendencije".⁴²

12. Joseph Felten

Joseph Felten Judine protivnike naziva 'lažni učitelji'. Te lažne učitelje opisuje kao:

- bezbožnike koji Božju milost izvrće u razuzdanost, razvrat i bezakonje (r. 4);
- one koji u dijelima i riječima niječu Gospodina Isusa (r. 4);
- one koji su lažni proroci i imaju zle ideje te svojim nečednim djelima prljaju tijelo (r. 8);
- one koji preziru vlast Boga i hule na anđele (dobre anđele) (r. 8);
- one koji hule na ono što ne poznaju tj., na ono što nadilazi senzualno, a razumiju područje čulnog zadovoljstva koje ih je vodilo u duhovnu propast (r. 10);
- one koji su duhovno uništavali ostalu braću, radi profita širili svoje ideje i ponašanje, bunili se protiv crkvenog autoriteta (r. 11);
- one koji se na gozbama ljubavi nisu pristojno ponašali, bili su sebični i nisu marili za druge nego samo za sebe, bili su bez straha od drugih i od Boga (r. 12);
- beskorisne, one koji su samo lutali i griješili (r. 12, 13);
- one koji su rogozorili protiv crkvenih suradnika, bili nezadovoljni svojom sudbinom, sa zanosom naučavali svoj nauk i od ljudi tražili nešto za osobnu korist (r. 16);
- one koji su bili bez Duha Svetoga što znači da su bili duševni (*psyhikoi*) i da su i ostale željeli napraviti sebi sličnima čime su stvarali frakcije u zajednici (r. 19).⁴³

Felten kaže da grijeh lažnih učitelja nije bio samo praktične naravi nego i teorijski. Oni su prikazani kao „libertinci koji su se predali bludu i kao antinomisti koji poriču da je Isus jedini Gospodin.“⁴⁴ Autor naglašava da u Judinoj poslanici nema referenci na gnosticizam. Lažni učitelji su bili libertinistički antinomisti.

13. Hans Windisch

Hans Windisch obično upotrebljava naziv 'lažni učitelji' za opis Judinih protivnika. Iz njegovog komentara o lažnim učiteljima možemo zaključiti sljedeće:

- došli su izvana, kao putujući propovjednici i predstavljali se kao kršćani (r. 4);

⁴² Isto, 218.

⁴³ Joseph FELTEN, *Die zwei Briefe des heiligen Petrus und der Judasbrief*, 149, 256-274.

⁴⁴ Isto, 148.

- uzimali su milost opraštanja kao libertinističko pravo i imali heretičku doktrinu o Bogu i Kristu (r. 4);
- uživali su vizionarska, ekstatična stanja i grijeshili⁴⁵ (r. 8);
- vrijeđali su anđele iako nisu imali znanja o duhovnom svijetu (r. 10);
- pokvareni ljudi, širili su svoja učenja za novac, bunili su se protiv pravila i propisa zajednice (r. 11);
- na gozbi ljubavi su se ponašali kao bogati u Korintu (1 Kor 11,21-22) (r. 12);
- bili su sramotne prirode i skrenuli su s puta (r. 13);
- bili su beskorisni, bili su u vlasti svojih strasti i borili se za naklonost onih koji imaju novac (r. 16);
- moguće je i da su se bunili protiv Boga i njegovog zakona ili kritizirali crkvene vođe (r. 16);
- moguće je i da su ismijavali eshatologiju (r. 18);
- dijelili su kršćane na *psyhikoi* i *pneumatikoi* (r. 19).⁴⁶

Autor svoj komentar na Judinu poslanicu zaključuje riječima da je „Judina poslanica manifest upućen svim zajednicama protiv gnostičkog libertinizma“⁴⁷ što je ujedno i odgovor na identifikaciju protivnika.

14. Friedrich Hauck

Hauck za Judine protivnike koristi izraz 'libertinci' i za njih kaže:

- kršćanski su život pretvarali u razvrat (r. 4);
- nijekali su Boga u Kristu, a svojim načinom života nijekali su i Krista (r. 4);
- nisu bili sposobni napraviti jasan sud o prirodi i posljedicama svojih postupaka (r. 8);
- možda su se kao slobodni duhovni ljudi osjećali neovisnima o svjetskim poredcima i superiornima u odnosu na čuvare prirodnih poredaka (r. 8);
- prezirali su viši svijet, zavodili članove i tvrdili da posjeduju Duha Svetoga protivili su se vođama crkava, remetili red i unosili podjele (r. 11);

⁴⁵ Windisch ovdje spominje tri prijestupa. Prvi je seksualna razuzdanost po uzoru na stanovnike Sodome; drugi prezir prema autoritetu i treće sramoćenje anđela. Huljenje se vjerojatno temeljilo na tvrdnji o superiornosti nad anđelima. Napominje da vjerojatno postoji veza između prvog i trećeg prijestupa. Možda u smislu toga da je libertinizam želio ugoditi vlastitim željama koje odgovaraju anđelima. A možda slijedi karpokratovce i njihovo učenje kako se mora postati svjetovnim vladarom i uzdići se na razinu Boga koji stoji nad anđelima. Ovdje se otkriva nešto od gnostičke teozofije: odvajanje anđela od najvišeg Boga. Hans WINDISCH, *Die katholischen Briefe. Dritte, stark umgearbeitete Auflage von Herbert Preisker*, 41-42.

⁴⁶ *Isto*, 38-46.

⁴⁷ *Isto*, 48.

- kvarili su zajedništvo gozbe ljubavi tako što su svodili sveti obrok na puki fizički čin (r. 12);
- mislili su samo na sebe i svoje potrebe i bili beskorisni (r. 12,13);
- poricali su Boga i divili se ljudima od kojih bi se trebalo suzdržati (r. 16);
- živjeli su protukršćanski jer su se u životu vodili svojim željama i užicima (r. 16);
- usuđivali su se rugati velikim očekivanjima kršćana (r. 18);
- ljudi oslobađajućeg duha koji su druge članove zajednice smatrali neduhovnim, no zapravo su sami bili bez duha i bez mogućnosti da u Crkvi budu autoritet (r. 19).⁴⁸

Prema gore navedenim opisima ti su libertinci živjeli iznad moralnih zakona koji za njih nisu vrijedili. Autor u njima prepoznaje gnostike i kaže:

Očito su to libertinistički gnostici, tj. posebna skupina u velikom gnostičkom pokretu, koja je ozbiljno tlačila Crkvu od vremena apostola i učinila otpor nužnim u nekoliko prilika (usp. Pavao: Rim 6,15; 1 Kor 6,12 i dalje; Fil 3,17; nikolaiti, Otk 2,2.6.14.15 i slično). Kao gnostici, lažni kršćani u našoj Poslanici tvrde da su 'duhovni ljudi' (r. 19) i s prezirom gledaju na crkvene kršćane kao na puke neduhovne ljude (*psyhikoi*). Osjećaju se uzdignutima iznad stroge moralne stege koju su kršćanske zajednice smatrale bitnim dijelom pobožnog života. Prema gnostičkom gledištu o potpunoj neovisnosti i nadmoći duha nad osjetilnom prirodom čovjeka, libertinci napadnuti u Poslanici svjesno su i temeljno zastupali visok stupanj slobode kao nešto što se kršćanima ne smije uskratiti.⁴⁹

Oni nisu samo griješili, nego su imali i sasvim drugačiji pogled na Boga. „Nasuprot biblijskom stajalištu, oni također prividno razlikuju stvoritelja svijeta od istinski vrhovnog Boga. Prvoga treba prezirati kao nekoga tko je već upleten u materijalne stvari (r. 8). Onaj tko posjeduje Duh najvišeg Boga nadređen je i anđelima (r. 8) koji imaju niži položaj kao sluge stvoritelja svijeta i čuvari prirodnog poretka.“⁵⁰

15. Raymond F. Stoll

Stoll za označavanje protivnika najčešće koristi termin 'heretici'. Na osnovu njegovog komentara Poslanice možemo napraviti popis značajki heretika:

- neiskrenost u prihvaćanju vjere (r. 4);
- izopačen nauk o slobodi i milosti i odbijanje podložnosti Isusu (r. 4);
- ismijavanje anđela zbog njihove superiornosti nad čovjekom (r.8);
- misli i djela usmjerena su im na zadovoljenje prirodnih moći i instinkata (r. 10);

⁴⁸ Friedrich HAUCK, *Die Briefe des Jakobus, Petrus, Judas und Johannes: Kirchenbriefe*, 102-111.

⁴⁹ *Isto*, 102.

⁵⁰ *Isto*, 103.

- ne mare za Božja upozorenja i slijede svoje želje, radi dobiti zavode ljude, bune se protiv vlasti Boga (r. 11);
- odvojeni su od Boga, dvaputa mrtvi, nečistog srca (r. 12, 13);
- prigovaraju, pohotni su i željni popularnosti i koristi (r. 16);
- oni su bez Duha i duševni ljudi koje se vode instinktom prirode (r. 19).⁵¹

Mišljenje je autora da odbijanje heretika da se podlože Isusu znači vjerojatno da su svojim grešnim načinom života, dakle djelima, odbijali vjeru. Autor heretike ne identificira s nijednim krivovjerjem iako spominje da su zbog podjele ljudi u dvije skupine (duševni i duhovni) neki smatrali da su heretici pripadali skupini gnostika.⁵² Ta klasifikacija nije novost kad je riječ o Novom zavjetu. „U poslanicama svetog Pavla, 'senzualni ljudi' su oni kojima upravljaju osjetila i niže sposobnosti, a 'duhovni ljudi' su oni kojima upravljaju više sposobnosti duše pod utjecajem milosti Duha Svetoga. Sveti Juda koristi izraz 'senzualni ljudi' u istom smislu, kao što se vidi iz njegovog opisa heretika u prethodnim recima.“⁵³

16. Henry C. Thiessen

Autor protivnike naziva 'lažni učitelji' i o njima kaže sljedeće:

Ti su se učitelji potajno uvukli među vjernike (r. 4) i bili su, općenito govoreći, zlostavljači Božje milosti i poricatelji Gospodina Isusa Krista (r. 4). Bili su seksualni perverzncijaci (r. 1), oholi psovači (r. 8, 9), neuki klevetnici (r. 10), potencijalne ubojice (r. 11), pohlepne varalice (r. 11), prkositelji crkvenim autoritetima (r. 12), oni koji kvare gozbe ljubavi (r. 12), samozvane vođe (r. 12), isprazni pretendenti (r. 12), divlje i besciljne lualice (r. 13), mrmljavci, prigovarači, tražitelji užitaka, hvalisavci, sebičnjaci (r. 16), raskolnici i duševni (r. 19).⁵⁴

Nakon opisa lažnih učitelja Thiessen ne donosi nikakve daljnje identifikacije protivnika s nekom od grupa heretika iz tog vremena o kojima se nešto zna.

17. Johann Michl

Michl najčešće koristi naziv 'lažni učitelji' kada govori o Judinim protivnicima. Karakteristike tih ljudi su sljedeće:

- ugrožavaju zajednicu u koju su se ušuljali (r. 4);

⁵¹ Raymond F. STOLL, *The Epistle of St. Jude*, 651-654.

⁵² *Isto*, 653.

⁵³ *Isto*, 654.

⁵⁴ Henry C. THIESSEN, *Introduction to the New Testament*, 295.

- bezbožnici koji svojim načinom života niječu Gospodina (r. 4);
- slijede svoje snove, ne poštuju Krista i njegovu volju i ružno govore o anđelima (r. 8);
- vjeruju u moralnu slobodu (r. 8, 10, 16);
- pohlepni su bezbožnici koji su vjerojatno bili plaćeni za svoja zavodljiva učenja (r. 11);
- sudjeluju na gozbama, no ne mogu dati ništa drugo osim svojih sramotnih djela, daleko su od Krista (r. 12, 13);
- iskazuju poštovanje ljudima od kojih imaju materijalnu korist (r. 16);
- njihove želje vode njihov život (r. 16);
- u zajednici narušavaju jedinstvo i stvaraju podjele (r. 19).⁵⁵

Opisani lažni učitelji imaju karakteristike takozvanih „libertinističkih ili antinomističkih pogleda, kakvi su možda već bili prisutni u Crkvi u Korintu“⁵⁶. Zbog toga što su protivnici još uvijek dio crkvene zajednice, Michl pretpostavlja, da oni nisu dio formalne sekte. „Moguće je da su ti lažni učitelji i sami bili pod utjecajem ranih gnostičkih ideja.“⁵⁷

18. Henry Willmering

Willmering za protivnike koristi naziv 'lažni učitelji' ali ih ne povezuje niti s jednom grupom heretika. Iz njegovog zapisa proizlazi sljedeći opis njihovog ponašanja:

- oni su bezbožni ljudi koji su živjeli razuzdan i nemoralan život i svojim ponašanjem nijekali autoritet Isusa i suverenost Boga (r. 4);
- oni su u snovima sanjali o grijehu, nemoralno se ponašali, prezirali i govorili zlo o onima koji su na vlasti (r. 8);
- ružno su govorili o nepoznatim duhovnim stvarima i slijedili prirodne žudnje (r. 10);
- prezreli su Božje upozorenje i prepustili se strasti, sebično slijedili pohlepu i bunili se protiv autoriteta (r. 11);
- sudjelovali su na gozbi bez straha od Boga i rušili vjeru okupljenih (r. 12);
- njihove riječi bile su beskorisne, vjernike su udaljavali od Boga, (r. 12);
- bili su nezadovoljni svojom sudbinom, radili su što su željeli, hvalisali se i laskali kada im je to donosilo korist (r. 16, 19).⁵⁸

⁵⁵ Johann MICHL, *Die katholischen Briefe*, 73, 77-90.

⁵⁶ *Isto*, 73.

⁵⁷ *Isto*, 73-74.

⁵⁸ H. WILLMERING, *The Epistle of St Jude*, 1192.

19. William Barclay

Barclay ne koristi samo jedan naziv kada spominje Judine protivnike. On ih imenuje 'zli ljudi' ili 'ti ljudi' ili kombinacijom 'ti zli ljudi'. Na osnovi njegovog komentara možemo o protivnicima zaključiti sljedeće:

- izopačili su Božju milost u izgovor za nemoralno ponašanje a pritom nisu pokazali nimalo stida (r. 4);
- poricali su jedinog gospodara Isusa Krista te njegovu ljudskost i jedinstvenost (r. 4);
- bili su lažni proroci koji su sanjali zle snove, onečistili svoja tijela i ružno govorili o anđelima (r. 8);
- kritizirali su sve što nisu razumjeli, osobito duhovne stvari, bili su gluhi za Boga i slijepi za božanstvo (r. 10);
- poznavali su samo tjelesni instinkt koji ih je vodio u propast (r. 10);
- bili su sebični ljudi koji ne žele slušati Boga i protive se legitimnom autoritetu i moralnom poretku svijeta (r. 11);
- napustili su put pravednosti zbog zarade i pritom navodili druge ljude na grijeh (r. 11);
- davali su pogrešnu sliku gozbe ljubavi (koristili su je za nemoralna djela), brinuli su se samo za svoje potrebe, bili su beskorisni i zavaravali druge svojim obećanjima (r. 12, 13);
- rogozorili su protiv svakog autoriteta i discipline, nezadovoljni životom koji im je Bog dodijelio (r. 16);
- bili su vođeni požudom, veličali su sami sebe, a onima od kojih imaju korist laskali (r. 16);
- stvarali su raskol na gozbi i ljude dijelili na dvije skupine (*psihikoi* i *pneumatikoi*) (r. 19);
- družili su se sa sebi sličnima i tako uništavali zajedništvo u zajednici (r. 19).⁵⁹

Barclay donosi tri glavna zaključka o opisanim hereticima:

1) Oni su antinomisti

Antinomist je čovjek koji izopačuju milost. Za njega je Zakon mrtav a na njega pada milost. Propisi Zakona više ne vrijede; oni se odnose na druge ali ne i na njega. On može raditi točno i apsolutno ono što želi. Milost je najviša; milost može oprostiti svaki grijeh; što je više grijeha, to je više prilika za izobilje milosti (Rim 6). Tijelo nije važno; ono što je važno jest unutarnje srce čovjeka. Sve pripada Kristu i, prema tome, sve je njegovo. I, ako je tako, ako je za njega, ništa nije zabranjeno... To su bili ljudi koji su tvrdili da je, budući da su bili pod

⁵⁹ William BARCLAY, *The Letters of John and Jude*, 185-186, 211-239.

milošću, Zakon nevažan, a njegovi etički zahtjevi više nisu obvezni. Tvrđili su da su toliko duhovni da je grijeh za njih prestao postojati. Tvrđili su da, ako ljube Boga svojim srcem, mogu činiti što žele sa svojim tijelima.⁶⁰

2) Nijeću Boga i Isusa Krista

Barclay misli da Juda vjerojatno govori o jedinom Bogu jer su vjerojatno postojali ljudi koju su vjerovali u druge bogove i gospodare i koji su dovodili u pitanje jedinstvenost Boga i Isusa Krista (r. 4). Neki on njih bili su gnosticici.

Osnovna ideja gnosticizma jest da se radi o dualističkom svemiru, svemiru s dva vječna principa u sebi. Od početka vremena, smatrali su gnosticici, postoje duh i materija. Duh je suštinski i apsolutno dobar; materija je u biti manjkava, zla i nesavršena. Od te je manjkave materije stvoren svijet ... i ne može postojati, kako su to gnosticici vidjeli, nikakva mogućnost kontakta između Boga i materije.⁶¹

Za gnostike je Bog stvaranja (Bog iz Staroga zavjeta) drugačiji od Boga otkupljenja (Boga iz Novoga zavjeta), a njihov je odnos čak i neprijateljski.

Stoga možemo pretpostaviti da su heretici koje Juda napada gnosticici koji su poricali Božje jedinstvo, koji su Boga stvaranja smatrali sasvim drugačijim od Boga otkupljenja, koji su u Bogu Staroga zavjeta vidjeli neukog neprijatelja pravog Boga, i koji su, dakle, izvrnuli Stari zavjet naglavačke te starozavjetne grešnike vidjeli kao sluge pravog Boga, a starozavjetne svece kao sluge neukog i neprijateljskog Boga.⁶²

Gnosticici su također vjerovali da se između čovjeka i Boga proteže beskonačan niz duhovnih bića. Jedno od duhovnih bića bio je i Isus. „Za gnostike Isus je bio samo jedan od mnogih koji su bili poveznice između Boga i čovjeka, iako bi on mogao biti najviši i Bogu bliži od svih drugih.“⁶³

Sličnosti s gnosticizmom uz 4. redak ima i redak 19. Cilj čovjeka bilo je postizanje zajedništva s Bogom. Ali do toga zajedništva mogli su doći samo određeni ljudi, tzv. duhovna elita kako ih naziva Barclay, koji su posjedovali potrebno znanje.

Dakle, gnosticici su podijelili čovječanstvo u dvije klase, *pneumatikoi*, duhovnu elitu, onu nekolicinu odabranih koji su bili u stanju krenuti u dugu intelektualnu potragu za Bogom, i *psychikoi*, one koji su imali fizički život, ali čiji je duhovni

⁶⁰ Isto, 186-187.

⁶¹ Isto, 190.

⁶² Isto, 192.

⁶³ Barclay ide dalje s opisom „Da su ti ljudi bili gnosticici (docketisti), imali bi dvije pogrešne ideje o Isusu. Prvo, budući da je materija zla, a budući da je tijelo zlo, oni bi držali da Isus nije imao pravo tijelo, da se samo činilo da ima tijelo, da nije bio ništa drugo nego neka vrsta duhovnog duha u prividnom obliku čovjeka. Ti bi ljudi poricali muškost i ljudskost i pravo utjelovljenje Isusa Krista. Drugo, poricali bi Isusovu jedinstvenost. Vjerovali su da postoji mnogo faza između zle materije ovoga svijeta i savršenog duha koji je Bog; i vjerovali su da je Isus samo jedna od mnogih etapa na putu.“ Isto, 192, 212.

život bio prilično neadekvatan i kada bi uspjeli steći znanja potrebna za to da se dođe do Boga. *Pneumatikoi* je bila vrlo mala i odabrana manjina; većinu običnih ljudi činili su *psychikoi*. Jasno se može vidjeti kako je ta vrsta vjerovanja uspostavila duhovnu aristokraciju unutar Crkve.⁶⁴

O svemu tome Barclay zaključuje:

Dakle, heretici koje Juda napada bili su ljudi koji su poricali Božje jedinstvo i koji su Boga podijelili na neukog Boga koji stvara i istinski duhovnog Boga; koji su poricali jedinstvenost Isusa Krista i koji su ga vidjeli samo kao jednu od poveznica između Boga i čovjeka; koji su podigli klasne razlike unutar Crkve i koji su ograničili zajedništvo s Bogom na nekolicinu intelektualaca.⁶⁵

3) Poricanje anđela

Judini protivnici vrijeđali su i poricali anđele. „Kaže se da 'preziru vlast i hule na dostojanstva' (r. 8). Vlast i dostojanstvo riječi su koje opisuju redove u židovskoj hijerarhiji anđela.“⁶⁶ Juda ovdje nije sasvim precizan, nije jasno o čemu je točno riječ no „vjerojatno su rekli da su anđeli sluge Boga stvoritelja, Boga neukog i neprijateljskog, te da kršćanin s anđelima ne smije imati ništa.“⁶⁷

Judini heretici smatrali su sami sebe naprednim misliocima, elitom i vođama koji su se pobunili protiv crkvene predaje jer su imali superiornije znanje. Na tijelo su gledali kao na zlo, a grijeh je za njih bio nebitan. Barclay zbog toga pretpostavlja da su heretici pripadali gnosticizmu.

20. Charles E. B. Cranfield

Cranfield također ne koristi samo jedan naziv kad spominje Judine protivnike. Za njega su to 'uljezi', 'krivi učitelji' i 'lažna braća'. Njihove značajke su bile sljedeće:

- nepripadnost zajednici (v. 4);
- poricanje Boga i Krista pretvarajući Božju milost u pohotljivost što nije bilo samo rezultat pogrešne prakse nego i pogrešne doktrine (r. 4);
- dijeljenje vizija kojima opravdaju svoja učenja i djela (r. 8);
- seksualni nemoral, omalovažavanje samog veličanstva Boga i preziranje anđela (r. 8);
- vrijeđanje svega što ne shvaćaju, duhovno znanje je izvan njihovog dosega (r. 10);
- senzualnost, neduhovnost (r. 11);
- zavođenje vjernika na pogrešan put zbog vlastite koristi i buntovan stav prema onima koji imaju autoritet u Crkvi (r. 11);

⁶⁴ Isto, 194.

⁶⁵ Isto, 194.

⁶⁶ Isto, 194.

⁶⁷ Isto, 195.

- svojom prisutnošću kvare gozbu ljubavi, beskorisnost, besramnost (r. 12, 13);
- rogošenje protiv Boga i njegovih zakona ili protiv onih koji obavljaju crkvenu službu (r. 16);
- rađanje raskola⁶⁸ i lišenost Božjeg Duha (r. 19).⁶⁹

Na temelju opisa heretika autor zaključuje da postoji nekoliko značajki

... koje sugeriraju da su ljudi na koje pisac misli zapravo predstavnici ranog gnosticizma. Izraz 'gnostik' (grčko *gnōstikos*, iz *gignōskō*, znači 'znati') koristi se za označavanje širokog spektra heretičkih sekti koje su cvjetale u drugom stoljeću, ali čiji počeci sežu u novozavjetna vremena. Svima im je zajedničko bilo isticanje nadnaravnog znanja (*gnōsis*) i vjerovanje da je materijalni svijet kao takav zao. Dok je kod nekih od njih prezir prema materijalnom svijetu, uključujući naravno i ljudsko tijelo, doveo do strogog asketizma, kod drugih je imao sasvim suprotan učinak, rezultirajući najvećom mogućom nemoralnošću. Budući da su bili 'duhovni', nije bilo važno, prema njima, što su radili sa svojim tijelima. Čini se da pisac ove Poslanice ima na umu prve predstavnike ove drugospomenute tendencije.⁷⁰

Cranfield dakle Judine protivnike smatra predstavnicima ranog gnosticizma koji su se okrenuli prema najvećoj mogućoj nemoralnosti.

21. Eugene H. Maly

Maly također nema objedinjenog naziva za protivnike. Ponekad ih naziva 'neki' ili 'takvi ljudi' ili 'zli učitelji' ili 'zlomjernici' ili 'lažni učitelji'. O njima kaže:

- prihvatili su vjeru pod izlikom lažnih motiva (r. 4);
- izgovarali su se vjerskim pobudama za prakticiranje razuzdanosti (r. 4, 8);
- nijekali su autoritet Isusa Krista (r. 4, 8);
- bili su sanjari bez osjećaja za kršćansku stvarnost ili lažni zastupnici božanskih tajni (r. 8);
- govorili su loše o superiornim bićima koja odražavaju božansku slavu (r. 8);
- za sebe su mislili da imaju superiorno znanje, ali su bili bez znanja o duhovnim stvarima o kojima su tako bogohulno govorili (r. 10);
- posjedovali su znanje koje je bilo senzualne prirode i vodilo ih je u propast (r. 10);

⁶⁸ Autor ovdje misli da se vjerojatno radi „o klasifikaciji čovječanstva na način kasnijih gnostika na 'duhovne' (tj. one koji posjeduju Duh i sigurni su u spasenje kako god živjeli), 'duševne' (tj. koje posjeduju samo *psihu* ili *dušu* - ljude koji bi mogli ili možda ne bi bili spašeni prema tome kako su živjeli), i 'tjelesni' (tj. bez šanse za spasenje), radije nego da izazovu podjele u Crkvi ili da se odvoje od braće.“ Charles E. B. CRANFIELD, *I and II Peter and Jude. Introduction and Commentary*, 167.

⁶⁹ *Isto*, 156-167.

⁷⁰ *Isto*, 157.

- napustili su put pravednosti, tražili materijalnu korist i bunili se protiv legitimne vlasti (r. 11);
- zlorabili su agape i izopačili koncept kršćanskog jedinstva pred Bogom (r. 12);
- brinuli su se za svoje potrebe, njihova učenja bila su bez koristi i nisu pripadali kršćanskoj zajednici (r. 12);
- osuđeni na zaborav (r. 13);
- govorili su protiv crkvene vlasti i tražili zadovoljstvo i korist (r. 16);
- mislili su da su savršeni, ali ih zapravo nije vodio Duh Sveti i bili su slični životinjama (r. 19).⁷¹

Autor smatra da ne možemo zaključiti koja bi to bila hereza. Prema njemu su „pogreške opisane s tako malo preciznosti da bi bilo nepromišljeno poistovjetiti ih s određenom sektom koja se u potpunosti razvila unutar kršćanske zajednice. Oni prije ukazuju na početno iskrivljavanje kršćanske doktrine, a ne na njen puni razvoj.“⁷²

22. Julian P. Love

Slično prijašnjim autorima i ovaj autor koristi različite nazive za Judine protivnike. Oni su 'zli ljudi', 'lažni vođe', 'nemoralni vođe' i 'zli vođe'. Njihov opis je sljedeći:

- bezbožnici koji nemoralno žive i niječu Gospodina (r. 4);
- odbacuju autoritet, suprotstavljaju se Bogu, vrijeđaju (r. 8-10);
- poput nerazumnih životinja bezbožno djeluju protiv Boga (r. 8-10);
- zli su, pohlepni i buntovni (r. 11);
- iz gozbe rade (divlju) zabavu (r. 12);
- sebični su i duhom raskolnici (r. 18-19).⁷³

Iako Love iznosi kratak opis Judinih protivnika svejedno ih povezuje s poznatom sektom gnostika. “Da su oni koji krivo poučavaju i prakticiraju zlobu zapravo ista vrsta doketskih gnostika s kojima smo se susreli u Prvoj Ivanovoj poslanici vjerojatno proizlazi iz izjave da oni 'niječu našeg jedinog Gospodina'. To jest, oni vjerojatno niječu da je Isus, čisti Božji Sin, mogao doći u tako zlom obliku kao što je ljudsko tijelo.”⁷⁴

⁷¹ Eugene H. MALY, *The Epistles of Saints James, Jude, Peter*, 29-32.

⁷² *Isto*, 25.

⁷³ Julian P. LOVE, *The First, Second, and Third Letters of John; The Letter of Jude; The Revelation to John*, 33-35.

⁷⁴ *Isto*, 33.

23. Johannes F. Schneider

Opisujući Judine protivnike Schneider najčešće koristi izraze 'lažni učitelji' i 'libertinci'. Za njega su lažni učitelji imali sljedeće značajke:

- vjerojatno su bili putujući propovjednici iz drugog grada (r. 4);
- oni su bili iznad i oslobođeni od svake moralne kršćanske discipline te su Božju milost zlorabili za svoj razuzdan život (r. 4);
- nijekali su Kristovu vladavinu jer su svojim načinom života izražavali da više ne pripadaju Kristu (r. 4);
- njihove vizije dolazile su iz njihovog pokvarenog uma i njima su opravdavali svoju nadmoć i duhovnost (r. 8):
- griješili su tijelom jer su vjerovali da tijelo nije podložno Božjim naredbama, nisu priznavali nikakvu suverenu moć i nisu se željeli podložiti Kristu (r. 8);
- hulili su na 'slavu' (anđeoske moći, δόξα) (r. 8);
- nedostajalo im je znanje o duhovnom svijetu iako su tvrdili da ga posjeduju (r. 10);
- njihov razum mogao je razumjeti samo prirodne stvari i u svojoj seksualnoj slobodi degradirali su se na razinu životinja (r. 10);
- senzualne osobe, svoje su učenje prodavali za novac, bunili su se protiv vođa zajednice i zakona koji je za nju vrijedio (r. 11);
- sudjelovali su na zajedničkim gozbama ljubavi gdje su svojom senzualnošću, sebičnošću, proždrljivošću i sramotnim ponašanjem uništavali jedinstvo (r. 12);
- bili su mrtvi prije obraćenja i sada su duhovno umrli (r. 12);
- vodila ih je požuda, strast i želja za profitom, arogantno su govorili, laskali su kako bi zadobili naklonost bogatih i visokopozicioniranih članova (r. 16);
- ljude su klasificirali na *psyhikoi* i *pneumatikoi* i time uzrokovali podjele u zajednici (r. 19);
- kako nisu imali Duha, ispadalo je da su i oni bili duševni iako su tvrdili drukčije (r. 19).⁷⁵

Na osnovi danih informacija o lažnim učiteljima u Judinoj i Drugoj Petrovoj poslanici Schneider zaključuje da imamo premalo informacija za detaljnije određenje kojoj bi skupini heretika unutar ranog gnosticizma oni pripadali.

⁷⁵ Johannes F. SCHNEIDER, *Die Briefe des Jakobus, Petrus, Judas und Johannes: die katholischen Briefe*, 122-134.

Prvenstveno su okarakterizirani kao libertinci. To je vidljivo u činjenici da se prepuštaju seksualnim ekscesima, prepuštaju se senzualnom užitku u svakom obliku, ometaju zajedničke obroke u zajednici svojom žudnjom za užicima i općenito im nedostaje discipline i reda. Oni se ne podvrgavaju Kristovoj vladavini i Božjim zapovijedima, već žive prema načelima koja su sami sebi stvorili. Kao gnostici, oni pripadaju pokretu koji je Pavlu (1 Kor, 2 Kor, Kol) i zajednicama u Maloj Aziji, kojima je poslanica Otkrivenja bila upućena (Otk 2-3), već uzrokovao ozbiljne probleme. Kao pneumatici, oni se osjećaju superiornijima od pravovjernih kršćana i hvale se objavama koje su navodno primili u snu... Osim toga, postoje apokaliptička učenja o anđelima, čiju moć i slavu ne priznaju. ... Tradicionalna vjerska doktrina za njih nije mjerodavna.⁷⁶

Prema Schneideru, Juda se bori protiv libertinističkih gnostika. „Ti su libertinistički gnostici posebna skupina u velikom gnostičkom pokretu koja maltretira zajednice još od vremena apostola i želi ih udaljiti od prave vjere i na njoj utemeljenog Kristova života.“⁷⁷

24. Karl H. Schelkle

Schelkle Judine protivnike naziva 'lažni učitelji'. Za autora Poslanice kaže da je heretike opisao prema njihovu načinu života (reci 4, 8, 12, 16, 19) i njihovu vjerovanju (reci 4, 8, 10). Njihov opis je sljedeći:

- bezbožnici i nemoralni ljudi koji žive nemoralni život (r. 4);
- svojim djelima niječu Krista a moguće je i problem u pogrešnoj kristološkoj doktrini (r. 4);
- zapali su u seksualni blud (r. 7, 8, 18);
- lažni proroci koji posjeduju više znanja zato što imaju snove u kojima doživljavaju otkrivenja (r. 8);
- ne slijede Kristove zapovijedi (r. 8);
- ružno govore o anđelima i niječu njihovu svetost i moć (r. 8-10);
- ne poštuju monoteizam (r. 8, 25);
- vode ih prirodni impulsi jer im nedostaje Duh i zbog toga ne mogu shvatiti duhovne stvari (r. 10);
- bezbožni su i pohlepni, varaju druge, bogohule, opiru se vladarima Crkve i ruše poredak (r. 11);
- sa zajednicom slave gozbu ljubavi, ali ih zanima samo vlastita korist (r. 12);
- njihovo učenje ne donosi ploda (r. 12, 13);
- kritiziraju božanski poredak stvaranja (r. 16);

⁷⁶ Isto, 115.

⁷⁷ Isto, 122.

- traže prijateljstvo uglednih i dobrostojećih članova od kojih mogu imati korist (r. 16);
- niječu Krista jer se rugaju očekivanju njegovog drugog dolaska (r. 18);
- oni su krivi za neslogu i razdor u zajednici (r. 19);
- sebe su vidjeli kao pneumatike, ali im je nedostajao nadnaravni talent (r. 19).⁷⁸

Schelkle identificira herezu kojoj pripadaju Judini protivnici (i također lažni učitelji iz 2 Pt) na temelju nekih glavnih karakteristika opisanih u poslanicama. „Lažni učitelji tvrde da posjeduju više znanje. Tvrde da su doživjeli vizije iz snova i otkrivenja (Jd 8). ... tj. lažni učitelji povezani su s gnostičkim pokretom. Druge naznake to potvrđuju. Sebe su smatrali *pneumatikoi*, a druge manjim *psychikoi*.“⁷⁹ Druga karakteristika je nemoral protivnika opisan u recima 4, 7, 8, 12, 16 i 18. Ako se doda još i nedostatak discipline, heretike se može označiti kao moralne libertince. Liberitinizam lažnih učitelja, kaže Schelkle, „mogao je proizaći iz njihove tvrdnje da imaju viši uvid koji ih je uzdigao iznad zapovijedi, kao i iz mišljenja da posjedovanje Duha čini čulno, a time i grijeh, nebitnim.“⁸⁰ Ali nije bio sporan samo njihov način života, nego i neka odstupanja od crkvenog nauka. „Čini se da napuštaju strogi monoteizam (Jd 8.25), možda zato što slijede gnostičku doktrinu o dva boga. Oni kritiziraju božanski poredak stvaranja (Jd 16). ... Oni se predstavljaju kao poricatelji Krista utoliko što se rugaju očekivanju njegove paruzije (Jd 18; 2 Pt 3,3sl).“⁸¹ „Doktrina o Bogu i kristologija, kozmologija, spekulacije o anđelima, ukidanje eshatologije i zlouporaba Svetoga pisma uklapaju se u gnostičke sustave.“⁸² Ali zbog vremenskog okvira pisanja Poslanice i opisa hereze, u kojoj još nema naznaka savršenog dualizma koji postaje bit gnostičkog sustava, te činjenice da su heretici još uvijek bili dio zajednice, Schelkle misli da se vjerojatno radilo o ranom gnosticizmu.

25. Alois Stöger

Autor Stöger također naziva protivnike 'lažni učitelji'. Za njih kaže:

- bezbožni su jer iskrivljuju tradicionalnu vjeru (r. 4);
- Božji su oprost uzimali kao povod za seksualnu razuzdanost (r. 4);
- svojim su načinom života (nemoralnim praksama) nijekali Boga (r. 4);
- vjerovali su da su spašeni jer su bili kršteni, a moralni je život za spasenje bio beznačajan (r. 5-7);

⁷⁸ Karl H. SCHELKLE, *Die Petrusbriefe. Der Judasbrief*, 151-168, 230-232.

⁷⁹ *Isto*, 230.

⁸⁰ *Isto*, 231.

⁸¹ *Isto*, 231.

⁸² *Isto*, 232.

- njihovi snovi nisu dolazili od Boga i svojim su razvratnim aktivnostima uništavali ljudsko tijelo i um (r. 8);
- prezirali su Kristovo gospodstvo i hulili na anđeoski svijet (zle anđele) (r. 8);
- nisu se bojali Boga i slijedili su samo vlastite želje i snove (r. 8);
- vjerovali su da posjeduju posebno znanje što im je omogućilo bogohuljenje, ali nisu zapravo shvaćali duhovne stvari nego tek slijedili svoj instinkt jer nisu posjedovali Duh (r. 10, 19);
- nemoralno ponašanje vodi ih u propast, zbog pohlepe za zaradom zavodili su druge članove u otpadništvo i razvrat te se suprotstavljali crkvenom autoritetu i bunili protiv božanske odredbe (r. 11, 16);
- bez stida i ljubavi sudjelovali su na gozbi ljubavi jer su tu vidjeli priliku za hranu, te svojom pohlepom i sebičnošću oskvrnuli obred (r. 12);
- njihovo učenje je bilo beskorisno (r. 12);
- nisu prihvaćali predaje i svađali su se s Bogom (r. 16);
- bili su oholi, bogohulni, družili su se s ljudima od kojih mogu imati koristi (r. 16);
- sebe su vidjeli kao duhovne ljude (koji imaju Duh i stoga slobodu i moć nad demonima i željama) a drugi su bili *psychikoi* koji su imali samo ljudske moći (r. 19).⁸³

Glavna opasnost od lažnih učitelja opisana je u 8. retku. Pohlepa i blud usmjeravaju njihov život, za moralni zakon nisu marili. Stögerov zaključak je da se Juda u svojoj Poslanici bori protiv duhovno superiornih gnostika⁸⁴.

26. W. J. Roberts

Roberts Judine protivnike označava 'ti ljudi' i 'lažni učitelji'. Njihove karakteristike možemo sažeti u sljedeće natuknice:

- bezbožnici koji svoje grijehе opravdaju Božjom naklonošću (r. 4);
- možda su svojim djelima poricali Isusovo gospodstvo ili Kristovo stvarno tijelo (r. 4);
- sanjare o zlu i onečišćuju tijelo te bogohule 'dostojanstva' (možda anđele ili slavne osobe – proroke, učitelje koji su se borili protiv pogrešnog učenja) (r. 8);
- poznavali su samo tjelesne stvari, a mislili su da imaju znanja o mnogo čemu (r. 10);
- bili su puni mržnje, željni novca i bunili su se protiv crkvenog autoriteta (r. 11);

⁸³ Alois STÖGER, *Der Brief des Apostels Judas*, 25-46.

⁸⁴ *Isto*, 9.

- na gozbama su bili kamen spoticanja, brinuli su se samo o sebi, beskorisni, besramni i bez nade (r. 12, 13);
- bili su pohlepni na novac (r. 16);
- prevarili bi članove, podijelili zajednicu i povukli ljude iz zajednice (r. 19).⁸⁵

Roberts karakteristike lažnih učitelja pripisuje početnom obliku gnosticizma. „Lažni učitelji, koji su vjerojatno bili početnici gnostici, javili su se na kraju apostolskog doba s tvrdnjama o tajnim dokumentima i Isusovim učenjima koja Crkvi do tog vremena nisu bila poznata. Tvrdili su da je Isus ta učenja tajno prenio na one koji su ih bili spremni primiti i da su se do tog vremena čuvala za otkrivanje.“⁸⁶ Poricali su, između ostalog, i „doslovno utjelovljenje Boga u Isusu“⁸⁷.

27. Bo Reicke

Autor Reicke za opis protivnika najčešće koristi naziv 'učitelji hereze' i 'zavodnici'. Na osnovi redaka iz Judine poslanice on zaključuje da je za njih bilo značajno sljedeće:

- okrenuli su Božju milost u nasilje i brutalnost (r. 4);
- svog jedinog Gospodina Krista nijekali su tako što su služili drugim gospodarima (r. 4);
- nisu znali što rade jer su bili zaslijepljeni/hipnotizirani, prljali su tijelo intimnim kontaktima s ljudima koji su dolazili iz bezbožnog društva (r. 8);
- nijekali su uspostavljenju vlast i ružno govorili o 'dostojanstvenicima' (anđelima ili ljudima), bunili su se protiv postojećeg poretka te ga napadali zlobnim optužbama (r. 8);
- unatoč nepoznavanju zakona protivili su se Mojsijevu zakonu i općenito pravnoj vlasti (r. 10);
- slijedili su životinjske instinkte, nasilje im je bio instinktivan odgovor (r. 10);
- njihova propaganda bezakonja i anarhizma ugrozila je vjernike do te mjere da su bili podvrgnuti progonu od strane društva ili mučeni (r. 11);
- bili su plaćeni od strane tuđih gospodara da svojom ideologijom zavode druge (r. 11);
- bunili su se protiv društvenih i crkvenih vlasti (r. 11);
- sudjelovali su na gozbama, ali su pritom marili samo za sebe i svoju korist (r. 12);
- bezbožni, žalili su se na svoju sudbinu i na društvo (r. 13, 16);

⁸⁵ J. W. ROBERTS, *I and II Peter and Jude*, 138-144.

⁸⁶ *Isto*, 137-138.

⁸⁷ *Isto*, 88, 139.

- iskazivali su poštovanje bogatim ljudima od kojih su mogli imati koristi (možda bogatim republikanskim Rimljanima koji su kritizirali društvo) (r. 16);
- vodila ih je požuda i primitivni instinkt, oni su bili manje ljudi bez kvalitetnog duha koji su uzrokovali raskol u Crkvi (r. 19).⁸⁸

Kada je riječ o posebnom znanju koje učitelji hereze posjeduju, i kojega Juda ustrajno degradira na najniži nivo, Reicke misli da su se heretici predstavljali kao „filozofi ili kao gnostici ili kao oboje“⁸⁹. Iza njihove društveno-političke aktivnosti krio se i napad na religiju.

28. Richard C. H. Lenski

Lenski Judine protivnike najčešće naziva 'ti ljudi' ili 'libertinski heretici' ili 'izrugivači'. Prema njegovu mišljenju heretici su imali sljedeće karakteristike:

- bili su bezbožni jer milost Boga uzimaju kao dozvolu za sva svoja nemoralna djela (r. 4);
- niječu Kristov sud i paruziju koja treba doći (r. 4);
- ponašaju se kao sanjari (nerealno gledaju na stvari) pri čemu oskvrnjuju tijelo i s prezirom i bez poštovanja gledaju na Kristovo gospodstvo (r. 8);
- hule na Kristove 'slave' (δόξας) kada se rugaju njegovim božanskim atributima i paruziji (r. 8);
- ne shvaćaju duhovne stvari i zbog toga im se rugaju i bogohule (r. 10);
- shvaćaju prirodne stvari, ali hule i na njih, njihove klevete su besmislene (r. 10);
- skrenuli su s puta, zločesti su, griješe za novac i svoju korist i protive se Božjem redu i autoritetu (r. 11);
- sramotili su druge članove zajednice, glavna svrha agape bila im je hrana i pobrinuti se za svoje potrebe, bili su beskorisni (r. 12);
- karakter im je bio nestabilan, čeka ih vječna tama (r. 13);
- bili su bezbožni izrugivači, nisu mogli zadovoljiti svoje požude i zbog toga su se žalili (r. 16);
- ugađali su drugim ljudima radi dobitka (r. 16);
- svojim idejama zadobivaju simpatizere među članovima zajednice i tako stvaraju raskol (r. 19);

⁸⁸ Bo REICKE, *The Epistles of James, Peter, and Jude: Introduction, Translation, and Notes*, 197-213.

⁸⁹ Isto, 213.

- misle da su duhovni a zapravo nemaju duha, jer je njihov duh zarobljen grijehom i vodi se prirodnim instinktom (r. 19).⁹⁰

Lenksi lažne učitelje svrstava među libertince koje je nagovijestio Petar u 2 Pt i koji u Judi već predstavljaju problem.

29. P. J. du Plessis

Autor u svom članku želi istražiti tko je autor Judine poslanice, a sve mu je ostalo sekundarno. Za heretike samo kaže da su Božju naklonost preokrenuli u razuzdanost (r. 4) i da su bili neduhovni (r. 19). Du Plessis smatra da je zbog manjka informacija u Poslanici nemoguće identificirati krivovjerje. Uz to, „rasprava o tim osobinama ne daje nikakav trag o autoru“⁹¹ i tim riječima zaključuje opis heretika.

30. Alfred R. C. Leaney

Leaney protivnike naziva 'lažni učitelji' i za njih kaže sljedeće:

- bili su dio zajednice (r. 4);
- dar oprosta koji su primili od Isusa razumjeli su kao dozvolu za zadovoljenje života vođenog požudom (r. 4);
- nijekali su Boga i Krista (r. 4);
- nevjernici, oskvrnuli su tijelo, rugali se vlasti, vrijeđali nebeska bića (anđele) (r. 8);
- bili su primjer pokvarenosti, vodili su u zlo i ismijavali se vodećim ljudima u Crkvi (r. 11);
- svojim razornim utjecajem kvarili su jedinstvo na gozbama ljubavi (r. 12);
- bili su duhovno mrtvi prije obraćenja i nakon njega ponovo mrtvi (r. 12);
- napustili su pravu vjeru (r. 13);
- slijedili su svoje požude i bunili se protiv crkvenih vlasti, bili su iznad svih (r. 16);
- stvarali su podjele u zajednici na one koji su duhovni i one koji su prirodni misleći za sebe da su duhovni, ali Juda kaže da nisu imali dar Duha. (r. 19).⁹²

⁹⁰ Richard C. H. LENSKI, *The Interpretation of the Epistles of St. Peter, St. John and St. Jude*, 614-645.

⁹¹ P. L. du PLESSIS, *The Authorship of the Epistle of Jude*, 192.

⁹² Alfred R. C. LEANEY, *The Letters of Peter and Jude: a Commentary on the 1. Letter of Peter, a Letter of Jude and the 2. Letter of Peter*, 85-98.

Zbog toga što se u 19. retku govori o podjeli članova, Leaney misli da bi opisani lažni učitelji mogli biti

gnostici, izumitelji čudnih sustava vjerovanja, u koje se sljedbenici moraju inicirati da bi bili dovoljno prosvijetljeni da dobiju spasenje. Podijelili su ljude na *psyhikoi* (ili duševne) i *pneumatikoi* (ili duhovne). ... Gnostici su smatrali da su 'duhovni' ako pripadaju nekolicini intelektualno prosvijetljenih ljudi koji su posjedovali posebne vlastite doktrine koje su često bile čudna mješavina filozofije i fantazije.⁹³

31. Albertus F. J. Klijn

Klijn u svom Uvodu u Novi zavjet ne posvećuje puno pozornosti krivovjerju u Judinoj poslanici. Krivovjerce naziva libertincima koji su djelovali u vrijeme rane Crkve. Ono što o njima možemo zaključiti iz njegovog opisa je sljedeće:

- vodili su razuzdan život (r. 4);
- protive se svakoj vlasti i slijede put Kajina i Bileama (r. 8-19);
- oni kvare agape i neće izbjeći kaznu (r. 12-13);
- predodređeni su za propast (r. 14-16).⁹⁴

32. Ernest M. Sidebottom

Sidebottom Judine protivnike označava kao 'heretike'. Njihove karakteristike možemo sažeti u nekoliko sljedećih redaka:

- bezbožnici su, milost izvrću u razuzdanost i odbacuju istinsku Božju objavu u Kristu (r. 4);
- u snovima su dobivali vizije i te vizije prodavali za novac (r. 8, 11, 16);
- prezirali su i odbijali svaki autoritet i psovali 'slave' (δόξα, red anđela), (r. 8);
- životinjski instinkt ih je vodio k uništenju, o drugim stvarima nisu znali ništa (r. 10);
- navodili su i ostale članove na razuzdanost radi dobitka (r. 11);
- na gozbama su bili egoistični, besramni i prljavi i gozbu su pretvorili u pijanku (r. 12);
- žalili su se na svoju sudbinu (za koju su možda vjerovali da je u rukama anđela), na Boga, na vlast (r. 16);
- bili su laki na riječima i laskali ljudima zbog koristi (r. 16);
- smijali su se moralu (r. 18);
- tvrdili su da su duhovni, ali bili su samo životinje bez Duha (r. 19);

⁹³ Isto, 97.

⁹⁴ Albertus F. J. KLIJN, *An Introduction to the New Testament*, 159.

- nisu se molili i nisu imali potrebe za Duhom Svetim (r. 20).⁹⁵

Kao glavne karakteristike protivnika navedeni su libertinizam i drskost. Opis heretika je prema Sidebottomu bliže opisu heretika kod Ireneja ili Epifanija nego kod Pavla. Hereza protiv koje se Juda u svojoj Poslanici bori jest početni gnosticizam. Autor vjeruje da su „lažni učitelji koje je Juda napao bili prenosioci početničkog gnosticizma koji je poricao ono što je dobro u stvorenom poretku i nužnost poštivanja moralnog zakona.“⁹⁶

33. Michael Green

Green za Judine protivnike nema zajednički naziv i stoga ih naziva 'lažni učitelji', 'protivnici' i 'krivovjerci'. O njima kaže:

- bili su bezbožnici koji su se tajno prikrali u zajednicu i milost koristili za razbludnost (r. 4);
- svojim su načinom života i ponašanjem nijekali Krista i Oca (r. 4);
- moguće je, teoretski, i da su nijekali gospodstvo Krista tvrdeći da je Isus običan čovjek koji je samo privremeno bio u posjedu Duha i da su tvrdili da postoji više bogova (r. 4);
- bili su puni prezira, buntovni i slijedili su požudu (r. 8);
- govorili su da u snu primaju božanske objave kojima su podupirali vlastitu razuzdanost (r. 8);
- nijekali su autoritet Gospodina a time i svjetovni i crkveni autoritet, zapravo su općenito bili protiv Zakona (r. 8);
- rugali su se anđeoskim bićima (teško je odrediti kojima – dobrima ili zlima) (r. 8);
- živjeli su u nestvarnom svijetu, bili su oholi, postupali su nemoralno i bili duhovno neposlušni (r. 8);
- mislili su da posjeduju superiorno znanje i da zbog toga mogu govoriti protiv nebeskih sila, ali Juda za njih kaže da su bez Duha i stoga bez duhovne mudrosti (r. 10, 19);
- mislili su da su iznad običnih ljudi, ali su sami bili nalik životinjama koje slijede instinkt i požudu (r. 10);
- bez ljubavi, za novac druge uče kako grijешiti, ne prihvaćaju red u Crkvi i protive se vođama u zajednici (r. 11);

⁹⁵ Ernest M. SIDEBOTTOM, *James, Jude, 2 Peter: Based on the Rev. Standard Version*, 70-71, 76, 83-92.

⁹⁶ *Isto*, 75.

- gozbu ljubavi su koristili za svoje ciljeve, bez srama su težili zadovoljenju svoje požude, bili su sebični i oholi i opasni za ostale članove (r. 12);
- njihovo učenje bilo je bespredmetno i beskorisno, vodili su jalov život, bili su pokvareni i prljavi, zastranili su s pravog puta, čekala ih je vječna osuda (r. 12-13);
- proklinjali su svoju lošu sreću, prigovarali Bogu, bili su puni sebe i zbog koristi težili zadobivanju naklonosti važnih ljudi (r. 16);
- ismijavali su se onima koji su živjeli moralnim životom i za sebe govorili da su ispunjeni Duhom, slobodni od Zakona, da je jedino važno spasenje duše, da s tijelom mogu raditi što žele (r. 18);
- bili su dio elite, duhovno i intelektualno iznad ostalih i zbog toga su se izdvajali i stvarali posebne skupine (r. 19);
- bili su lažni kršćani (r. 19).⁹⁷

Autor misli da su u Judinoj poslanici (i također u 2 Pt) opisani znakovi ranog oblika gnosticizma jer:

životi i učenje tih ljudi nijekali su Isusovo gospodstvo (2 Pt 2,1; Jd 4). Ti su ljudi kaljali agape (gozbu ljubavi). Živjeli su nemoralno i zarazili ostale svojim bludnim načinima, i to tako da su obezvrjeđivali zakon u kršćanskom životu, a naglašavali slobodu (2 Pt 2,10.12 i dalje, 18 i dalje, Jd 16). Oba ih pisca prikazuju kao cinične i drske, i to ne samo prema Gospodinu, nego i prema crkvenim vođama i anđeoskom svijetu (2 Pt 1,1.10-11; Jd 8). Proglasili su se prorocima i vizionarima, te tako potvrđivali i dokazivali svoje tvrdnje (2 Pt 2,1; Jd 8). Svoje glavi su, potiču razdor, i uvjereni su u svoju nadmoć (2 Pt 2,2.10.18; Jd 19).⁹⁸

34. Wilfrid J. Harrington

U svom *Uvodu u Novi zavjet* Harrington za Judine protivnike koristi naziv 'lažni učitelji'. Šturo opisuje njihove postupke o kojima kaže:

- iskrivljuju tradicionalno učenje Crkve (r. 3);
- žive razuzdano što opravdavaju Božjom milošću (r. 4);
- odbacuju svaki autoritet, čak i Kristov (r. 4, 8)
- oskrvnjuju anđele (r.8);
- ponašaju se kao nerazumne životinje (r. 10);
- nevjerni su i buntovni (r. 11);

⁹⁷ Michael GREEN, *2. Petrova, Judina*, 133-152.

⁹⁸ *Isto*, 35.

- kaljaju agape (r. 12);
- zavodljivi su i beskorisni (r. 12-13);
- zbog koristi šire pogrešan nauk i ulizuju se bogatašima (r. 16);
- vode ih bezbožne želje i strast (r. 16, 18);
- stvaraju razdore među članovima (r. 19).⁹⁹

Autor kaže da je teško identificirati pogrešan nauk jer je Poslanica „prekratka pa ne daje dovoljno podataka da bismo mogli ustanoviti o kakvoj se herezi radi. Čini se da je riječ o početnom stadiju gnosticizma“¹⁰⁰. Nadalje kaže da mu se čini „da je njihova zabluda gnostički tip antinomizma koji je učio da moralni zakon ne obvezuje kršćane jer ih milost oslobađa“¹⁰¹.

35. John N. D. Kelly

Kelly za opis Judinih protivnika najčešće koristi nazive 'grešnici' i 'lažni učitelji' a malo rjeđe 'inovatori'. Na osnovi redaka iz Judine poslanice zaključuje da su to bili ljudi koje je obilježavalo:

- da su prokleti i stvaraju razdor unutar zajednice (r. 4);
- da su bezbožnici jer pogrešno tumače učenje o Božjoj milosti u svrhu razuzdanosti i antinomizma (r. 4);
- da su svojom moralnom izopačenošću negirali Boga Oca i Krista a moguće je i da se ovdje radi o nekoj vrsti krivotvorenja vjerovanja (teološkoj izopačenosti) (r. 4);
- da su tvrdili kako imaju vizionarska iskustva kojima su opravdavali svoje ponašanje i doktrine (r. 8);
- da su općenito prakticirali spolni nemoral (homoseksualnost);
- da su vjerojatno teološki neortodoksno odbacivali 'gospodstvo' (κυριότης, možda se tu radi o kristologiji, ili o Bogu ili o oboje) (r. 8);
- da nisu pokazivali poštovanja prema anđelima (r. 8);
- da su imali znanja o materijalnom, o onome što mogu tjelesno iskusiti, a o stvarima o kojima rado pričaju nisu znali ništa (r. 10);
- da Kajin označava njihovo bezboštvo, prokletstvo i moralnu neodgovornost (r. 11);
- da su kao i Bileam bez načela i sve rade u svrhu vlastitog novčanog dobitka čime i sebe i druge vode na pogrešan put (r. 11);

⁹⁹ Wilfrid J. HARRINGTON, *Uvod u Novi zavjet: spomen ispunjenja*, 388-391.

¹⁰⁰ Ponašanje protivnika je slično ponašanju nikolaita koji se spominju u Otkrivenju. *Isto*, 388.

¹⁰¹ *Isto*, 389.

- da su se odupirali crkvenim autoritetima i stvarali podjele u zajednici (r. 11);
- da su bili punopravni članovi zajednice koji sebično iskorištavaju agape za zadovoljenje svoje proždrljivosti i pritom ne gledaju na siromašnu braću (r. 12);
- da su sebični i beskorisni jer su njihove riječi besplodne (r. 12);
- da su moralno i duhovno već mrtvi, a kada dođe sudnji dan bit će i ponovno mrtvi (r. 12);
- da su svoje nemoralno ponašanje širili uokolo, pod izgovorom da ljudima donose prosvjetljenje zavodili su ih na pogrešan put napuštajući i zakone i Boga (r. 13);
- da su bili nezadovoljni svojom sudbinom, žalili se na Boga, žudili za dobitkom i senzualnošću (r. 16);
- da su arogantno i bezobzirno govorili o Bogu i dodvoravali se utjecajnim i bogatim članovima zajednice (r. 16);
- da su prezirali vjeru i moral, bili su oholi i bezbožni (r. 18);
- da su s time što su članove zajednice podijelili na *psyhikoi* i *pneumatikoi* stvarali raskol. Pritom su sebe smještali među duhovne (*pneumatikoi*) a bili su zapravo obični, duševni ljudi bez Duha (r. 19);¹⁰²

Judini protivnici pogriješili su i na moralnom i na doktrinarnom području. Kelly kaže da ako redak 4 tumačimo na način da je njihovo ponašanje opravdano, jer sudjeluju u Božjoj milosti, onda

... njihovo krivovjerje uključuje ono što je tehnički poznato kao antinomizam, koji je bio fenomen koji se u kršćanskoj povijesti ponavlja od apostolskih vremena do danas, što izvire iz različitih korijena i može poprimiti mnoštvo oblika, ali čija je bit pretpostavka da je istinski duhovan čovjek, zahvaljujući svom povlaštenom odnosu s Bogom, emancipiran od etičkih ograničenja, obveza i standarda (osobito u odnosu na seksualnost) koji obvezuju obične smrtnike.¹⁰³

Autor je vrlo oprezan kod identifikacije hereze. Reci 4, 8 i 25 prema njegovu mišljenju sugeriraju sumnju u monoteizam i utjelovljenje Krista. Iako ništa ne možemo sa sigurnošću tvrditi, postoji mogućnost da su grešnici pripadali ranom gnosticizmu.

Nekoliko odlomaka u poslanicama ostavlja snažan dojam da su kritizirani pokreti imali gnostički ton. Primjećujemo, primjerice, nagovještaje u Judinoj poslanici da su sektaši primatelji ezoteričnih otkrivenja (8) i da sebe smatraju pneumaticima (19), a uz Petrovu insinaciju da je 'spoznaja' Krista prava gnoza (1,3.8; itd.) i referenca (1,16) na 'lukavo smišljene basne'. Takav je ton u potpunosti u skladu s njihovim doktrinarnim nedostacima, koliko ih možemo identificirati, i s njihovim etičkim libertinizmom; jer su neke vrste klasičnog gnosticizma omalovažavale tijelo i smatrale moralno indiferentnim

¹⁰² John N. D. KELLY, *A Commentary on the Epistles of Peter and of Jude*, 251-285.

¹⁰³ *Isto*, 230.

sve radnje koje se s njim izvode. ... Trebali bismo, međutim, biti na oprezu s preuveličavanjem njihovih antignostičkih obilježja jer je oblik gnosticizma, točnije 'gnoze', o kojem je ovdje riječ očito vrlo primitivan, početnički, bez ikakvih tragova, npr., hijerarhije eona ili drugih važnih načela zrelog sustava iz 2. stoljeća.¹⁰⁴

36. Richard Wolff

Richard Wolff nema samo jedan naziv kada govori o Judinim protivnicima nego gotovo svaki put kada o njima govori koristi neki drugi. Protivnici imaju sljedeće karakteristike:

- izopačili su Božju milost u razuzdanost i svojim otpadništvom poricali Krista (r. 4);
- maštali su o razuzdanim zlim djelima, prezirali Božje zakone, odbacivali božanski i anđeoski autoritet te psovali anđele (r. 8);
- pogrdno su govorili o svemu onome o čemu ništa nisu znali, osobito duhovne stvari i duhovni svijet (r. 10, 15, 16);
- razumjeli su se samo u ono što su mogli tjelesno iskusiti a upravo to ih je i vodilo u propast (r. 10);
- oni su primitivni, puni prezira, pohlepni, i ne poštuju autoritet (r. 11);
- uništavaju agape tako što udovoljavaju samo sebi i ne boje se Božjeg suda (r. 12);
- mrtvi su izvana i iznutra, nečisti i osuđeni na vječnu smrt (r. 12,13);
- nezadovoljni su Bogom, o kojem ružno govore, i svojom sudbinom (r. 16);
- hvalisali su se i laskali kada su radili za svoju dobrobit (r. 16);
- bez Duha Svetog njihov je način života uzrokovao podjele u zajednici (možda je tu riječ o *psyhikoi* i *pneumatikoi*) (r. 19).¹⁰⁵

Wolff potvrđuje da je početni gnosticizam postojao već u apostolskim danima (Korint) i da u Poslanici postoje obilježja¹⁰⁶ značajna za gnosticizam, ali svejedno zaključuje da su „protivnici u biti bili libertinci, praktični nevjernici“¹⁰⁷.

37. Raymond C. Kelcy

¹⁰⁴ *Isto*, 231.

¹⁰⁵ Richard WOLFF, *General Epistles of James & Jude*, 97-109.

¹⁰⁶ Primjerice trostruki opis u 8 retku (oskvrniti, odbaciti i pogrditi) bio je karakterističan za gnosticizam koji je u Judino vrijeme bio još u početnim fazama. "Gnostici su učili da je sva materija zla i potpuno odvojena od istinske duhovnosti. Tjelesnim apetitima ljudskog tijela (djelu zle materije) moglo se slobodno udovoljiti bez povrede duhovnog. Onečišćenje tijela razvilo se gotovo u kult kod nekih gnostika. Odbacivanje anđeoskog autoriteta također je bila karakteristika gnosticizma. Oni zamišljaju anđele u podložnosti bogu koji je stvorio materiju sa svim posljedičnim zlima." *Isto*, 101-102.

¹⁰⁷ *Isto*, 93.

Kada se referira na Judine protivnike, Kelcy koristi naziv 'lažni učitelji'. Iz njegovog komentara Poslanice možemo zaključiti da se radi o libertincima. Teško je zaključiti ubraja li libertince među rane gnostike, koje također ukratko spominje u svom komentaru, ili ne, jer o tome ne piše.

O lažnim učiteljima kaže:

- nemaju poštovanja prema Bogu i takvi su se bezbožni ušuljali među vjernike (r. 4);
- doktrinu milosti koriste kao ispriku za svoje razuzdano ponašanje (r. 4);
- svojim nemoralnim postupanjima niječu Kristovo gospodstvo a može biti da su nijekali i njegovu tjelesnost (r. 4);
- izgubili su doticaj s realnim svijetom, grijesima prljaju svoja tijela, odbacuju autoritet Krista i hule 'slave' (anđele, ili crkvene vođe, ili Kristove slave ili sve zajedno) (r. 8);
- zato što nemaju Duha Svetoga ne mogu razumjeti duhovni svijet i ružno o njemu govore (r. 10, 19);
- žive za požudu, za prirodni apetit koji ih vodi u propast (r. 10);
- rade zlo i nepravedni su, prepustili su se tjelesnom ugađanju, uvode druge u grijeh radi vlastitog dobitka, prkose Božjem poretku (r. 11);
- prisustvovali su gozbama ljubavi, ali sa sebičnim namjerama i zadovoljavajući vlastite apetite (r. 12);
- puni su obećanja, ali od njih se na kraju ne ispuni ništa, izgubili su duhovni život (r. 12);
- jedini put do kojega vode jest put pogubljenja (r. 13);
- žale se na svoju sudbinu, ne mare za Boga i samo žele zadovoljiti svoje potrebe (r. 16);
- hvale se i ljudima od kojih mogu imati koristi govore lijepe stvari (r. 16);
- u zajednici stvaraju podjelu jer novače ljude za svoje ideje (r. 19).¹⁰⁸

38. George L. Lawlor

Lawlor za protivnike kaže da su bili 'otpadnici'. Lawlor je jedan od nekoliko autora koji se malo više bave pitanjem heretika u Poslanici. Njegov opis otpadnika je sljedeći:

- oni su neprijateljski prevaranti koji istinski ne štiju Boga (r. 4);
- izopačili su Božju milost živeći nemoralan život i jer misle da im je zbog Božje milosti sve dopušteno, a zato i griješe što više mogu da bi se još jače očitovala Božja milost (r. 4);
- ne prihvaćaju gospodstvo Isusa Krista i njegovo nadnaravno djelo (r. 4);

¹⁰⁸ Raymond C. KELCY, *The Letters of Peter and Jude*, 174-186.

- odaju se sanjarenju i ne žele se probuditi iz tog sna, zadovoljavanjem požude prljaju tijelo, preziru autoritet i moć Krista i ne žele ga imati za vladara, hule njegova 'svojtva' (δόξα) koja ga objavljuju (r. 8);
- hule na istinu, kleveću i ismijavaju se duhovnim stvarima koje su iznad njihovog prirodnog uma i o kojima ništa ne znaju, nahode se svojim prirodnim instinktom koji je isti kao u životinja i koji će ih uništiti (r. 10);
- oholi su i zločesti, napustili su pravu vjeru i Krista, nijeću Božju volju, vodi ih pohlepa i zavode druge na krivi put, unose podjele i bune se protiv autoriteta, protiv Krista (r. 11);
- predstavljaju opasnost na gozbama ljubavi jer slijede svoj instinkt bez straha od Božje kazne (r. 12);
- puno govore ali ništa ne mogu ponuditi, licemjeri i varalice, nezasićeni, potpuno su mrtvi bez mogućnosti oporavka (r. 12, 13);
- neprestano prigovaraju, nikada nisu zadovoljni, pregovarači, hvalisavci koji traže naklonost ljudi od kojih mogu imati koristi (r. 16);
- stvaraju nemire i podjele i ruše jedinstvo zajednice (r. 19);
- oni su obični nevjernici bez Duha i duhovnosti, mrtvi u grijehu (r. 19).¹⁰⁹

Autor smatra da nema smisla izjednačavati opisane otpadnike s gnosticima drugog stoljeća, jer Juda opisuje stanje i situaciju prvog stoljeća. Zbog toga kaže:

Jedno je sigurno. Iz Judinog opisa krivovjerja u retku 4 jasno je da je otpadništvo dvostruko. (1) To je otpadništvo od života i ponašanja, τὴν τοῦ Θεοῦ ἡμῶν χάριτα μετατιθέντες εἰς ἀσέλγειαν. (2) To je otpadništvo od doktrine, ili učenja, καὶ τὸν μόνον Δεσπότην καὶ Κύριον κ.τ.λ. Heretici su bili antinomisti, izvrćući Božju milost, trgujući Božjim oprostom. Živjeli su svoj osjećajni život kao da su Božje zapovijedi mrtve i da su umjesto toga pod milošću koja pokriva sve. ... Činili su upravo ono što su htjeli; što je više grijeha to je veća prilika za obilovanje milosti. Milost je dopustila sve i svašta u ime Krista. Takvi su heretici postojali i bilo ih je puno u svakoj generaciji Crkve. Štoviše, zanijekali su našeg jedinog Gospodara i Gospodina, Isusa Krista. To je odbacivanje jedinstva Krista s Bogom Ocem, nijekanje jedinstvenosti osobe Krista i odbacivanje njegove suverenosti i božanstva. U isto vrijeme to je poricanje učinkovitosti vječnog spasenja koje je Krist došao donijeti izgubljenom i umirućem svijetu. Ovo je doktrinarna hereza.¹¹⁰

„Tko su točno bili heretici, koja su bila njihova uvjerenja, kako su se zvali i kakav im je bio način života, to nam Juda ne govori.“¹¹¹ Po Lawlorovom mišljenju Juda u Poslanici ipak

¹⁰⁹ George L. LAWLOR, *Translation and Exposition of the Epistle of Jude*, 15, 51-122.

¹¹⁰ *Isto*, 12.

¹¹¹ *Isto*, 47.

ostavlja nekoliko napomena o protivnicima zbog kojih možemo pretpostaviti da se u svom tekstu bori protiv krivovjerja na koje upozorava Petar u svojoj 2 Pt, dakle protiv antinomista, nijekanja Krista i vjerovanja u druge bogove (rani gnosticizam).

39. Wolfgang Schrage

Autor Judine protivnike naziva 'lažni učitelji' i o njima kaže:

- bili su putujući propovjednici i proroci koji su dolazili izvana (r. 4);
- Božja im je milost služila kao dozvola za grijeh i živjeli su život u bludu i razvratu (r. 4, 7, 8, 13, 16);
- ne samo da nisu poštovali zapovjedi nego su ih i kršili i time odbacivali Gospodinovu vladavinu (r. 4);
- imali su vizije otkrivenja kojima su opravdali svoja zastranjivanja i objašnjavali svoju aroganciju i superiornost (r. 8);
- prakticirali su seksualni libertinizam i hulili anđeoske moći (r. 8);
- moguće je da su odbacivali vladavinu Boga, ili Krista, ili anđeoske moći (r. 8);
- mislili su da imaju uvid u duhovni svijet koji je bio zatvoren za duševne, ali njihova spoznaja nije nadilazila prirodno područje (r. 10, 19);
- hlepili su za novcem i primali ga za širenje svojih zabluda (r. 11, 16);
- sudjelovali su na gozbama (agape) gdje su pokazivali svoj besramni egoizam (r. 12);
- davali su prazna obećanja, nisu skrivali svoj razvrat, napustili su Božji red i bili su predodređeni za sud (r. 12, 13);
- odbijali su slijediti Boga, kritizirali su ga i govorili protiv njega, te protiv crkvenog poretka i moralnog poretka svijeta (r. 11, 15, 16, 18);
- njih nije vodio Duh Sveti jer su bili bez njega (r. 19).¹¹²

Juda najviše izdvaja blud i razvrat¹¹³ (r. 4, 7, 8, 13, 16). Ali nije Juda jedini koji svjedoči o gnostičkom libertinizmu. Uz njega to čine i 1 Kor i Otk. O herezi Judinih protivnika Schrage zaključuje:

Uz libertinizam, koji se najviše pojavljuje u Judinoj poslanici, i druge značajke potvrđuju gnostičko-dualističku pozadinu hereze. Jasno proturječna formulacija r. 19

¹¹² Horst BALZ - Wolfgang SCHRAGE, *Die „Katholischen“ Briefe*, 230-239.

¹¹³ Pri tome Schrage upozorava da je potrebno „čuvati se nesporazuma da se to jednostavno shvati kao nemoral. A tu nije ni samo riječ o već tradicionalnoj optužbi koja se često javlja u židovskim polemikama protiv poganstva. Čak i ako Poslanica često zapada u tipičan stil heretičke polemike, i nije izbjegnuto kasnije često ponovljen način rješavanja protivnika njihovom moralnom diskreditacijom, ne može se tvrditi da je autor izmislio sve što je napisao o nemoralnoj prirodi lažnih učitelja.“ *Isto*, 226.

sugerira da je riječ o tipično gnostičkoj razlici između *pneumatikoi*, koji u sebi imaju božansku prirodu, i pukih *psyhikoi* (vidi r. 19). A r. 8 najvjerojatnije podsjeća na vizije otkrivenja, koje su prema 1 Kor također bile popularne među gnosticima. Još jedna paralela s korintskim gnosticima pojavljuje se u r. 12: kako se može zaključiti iz 1 Kor 11, u Korintu je tijekom euharistijskih slavljenja prevladavao naglašeni individualizam spasenja, a i prema Jd 12 ne manjka kultnog ili sakramentalnog interesa, nego obzira prema drugima, a fokus je samo na vlastitoj dobrobiti i spasenju. Možda 'bez straha' također aludira na njihovu sigurnost i golemu sakramentalnu magiju (usp. 1 Kor 10,1 i dalje), dok se entuzijazam za ispunjenjem, koji već vjeruje da je u eshatološkom savršenstvu, ne čini naznačenim. Hula na anđeoske moći (r. 8; možda i r. 16) pripada istom religijsko-povijesnom kontekstu; premda određene struje gnosticizma također priznaju kult anđela ili njihovo štovanje (usp. Kol 2,18 i Heb), također se potvrđuje superiornost nad anđeoskim svijetom i prezir prema 'arhontima koji stvaraju svijet' (prabićima) ... Svakako, ima i pojedinačnih optužbi koje nisu tipično gnostičke, već pripadaju stereotipnom fondu heretičke polemike ... ali u cjelini čini se uputnim opisati krivovjerje protiv kojega se Judina poslanica bori kao gnostičko.¹¹⁴

40. Walter Grundmann

Autor Judine protivnike naziva 'lažni učitelji' i 'napadači'. Prema njegovu mišljenju ti su lažni učitelji imali sljedeće karakteristike:

- bezbožnici koji zlorabe Božju milost time što im milost služi da ispune svoje nemoralne želje (r. 4);
- svojim nemoralnim ponašanjem i zlorabljenjem milosti niječu Krista kao svog Gospodina (r. 4);
- lažni proroci koji se oslanjaju na svoje sposobnosti primanja vizija iz kojih proizlazi njihovo učenje i njihova djela (r. 8);
- razuzdanim životom onečišćuju tijela, ne vjeruju i bune se protiv Isusove vladavine, ružno govore o anđelima i anđeoskim moćima (r. 8);
- ne mogu spoznati nebeski svijet, i hule na njega, jer je jedino što oni razumiju zemaljski svijet kojeg čini raskošan život i pretjerana seksualna aktivnost (r. 10);
- skeptični i arogantni, zahtijevaju nagradu za učenje krivovjerja, svojim učenjem stvaraju podjelu u zajednici i govore protiv ustrojstva zajednice (r. 11);
- sudjeluju u životu zajednice, uključeni su u njezine gozbe gdje im je glavna briga hrana i piće i gdje se sebično ponašaju (r. 12);
- stvaraju lažni dojam i ne ostvaruju ono što obećavaju, oni su lažni proroci osuđeni na tamu (r. 12, 13);

¹¹⁴ *Isto*, 227.

- bune se protiv Boga i njegovog reda, niječu ozbiljnost Boga kao sudca i njegovo veličanstvo, ali laskaju bogatim i utjecajnim ljudima ne bi li od njih profitirali (r. 16);
- smiju se ljudima koje se drže Božjih zapovijedi, odnosno brinu za moralni život, Kristova paruzija za njih nema nikakvog značenja (r. 18);
- stvaraju pomutnju i razdor u zajednici jer sebe opisuju kao *pneumatikoi*, kao one koji imaju više znanje i pravi su kršćani za razliku od one skupine ljudi koji su *psychikoi* i koji slijede crkveni život (r. 19);
- Juda im uskraćuje pravo pozivanja na *pneumatikoi* jer nemaju Duha (r. 19).¹¹⁵

Autorov zaključak je sljedeći:

Judina poslanica i 2 Petrova poslanica bave se ljudima koji se, inzistirajući na svojoj gnozi, ponosno hvale slobodom koju im ona daje. Iz polemike dvaju pisama jasno je da oni svoju slobodu žive u preziru prema kozmičkim silama, društvenom redu i etički obvezujućim zapovijedima. U Isusu Kristu vide osloboditelja od moći i zapovijedi, tako da ih ni moći ni zapovijedi ne mogu vezati. Oni to izražavaju u učenju koje šire u zajednicama u koje su došli. Čini se da to učenje potječe iz helenističko-židovskih mudrosnih tradicija koje su imale oblik ranih gnostičkih kozmičkih i antropoloških ideja.¹¹⁶

Grundmann više puta naglašava da za heretike nije moguće odrediti nikakav pobliži gnostički sustav jer u Poslanici nemamo dovoljno informacija (Juda napada njihovo ponašanje, a ne doktrinu). U njoj se mogu vidjeti samo zametci ideja/sustava koji će se razviti tek u 2. stoljeću.

Lažni učitelji koji su Judu potaknuli da piše predstavnici su pokreta koji se temelji na gnozi. Specifična gnostička skupina se ne može identificirati s bilo kojim od poznatih sustava koji su se oblikovali u drugom stoljeću naše ere. Riječ je o pokretu koji je isprva bio zamjetan u Korintu u Pavlovo vrijeme, a kasnije je suzbijen, primjerice, Poslanicom Kološanima. ... Judina poslanica je antiheretički letak koji se suprotstavlja libertinističkoj zloporabi kršćanske slobode.¹¹⁷

41. Werner de Boor

Autor za Judine protivnike koristi različite nazive ali ih najčešće naziva 'novi učitelji' ili 'lažni učitelji'. Njihove karakteristike su bile sljedeće:

- na početku su tajili svoja stajališta i tek kad su bili primjeni u zajednicu, i dobili na ugledu, počeli su ih promovirati (r. 4);
- oni vjeruju u Boga i žele ispraviti kršćanstvo (r. 4);

¹¹⁵ Walter GRUNDMANN, *Der Brief des Judas und der zweite Brief des Petrus*, 18, 30-46.

¹¹⁶ *Isto*, 6.

¹¹⁷ *Isto*, 18-19.

- mislili su kako su slobodni griješiti i zbog toga su u praksi negirali Isusovo gospodstvo (r. 4);
- možda su (gnostički) nijekali jedinstvo vladara Isusa ili Boga (r. 4);
- stavili su svoje vizije iznad apostolskog naviještanja, u svojoj slobodi griješili su protiv Boga, dominacija Krista im nije ništa značila (r. 8);
- možda kao duhovne (gnostičke) osobe nisu obraćali pažnju na tjelesnost (r. 8);
- oni su arogantna duhovna bića koja govore protiv 'slava' (palih anđela) (r. 8);
- govorili su da imaju precizno znanje o nevidljivom svijetu, ali ih Juda upozorava da to područje ne poznaju (r. 10);
- prepuštaju se svojim instinktima, njihov slobodni duh ih uništava (r. 10);
- zavode ostale članove na put zla, lišavaju ih vječnog života, pohlepni su, pobuna protiv Božjeg autoriteta će ih uništiti (r. 11);
- na gozbama ljubavi užitak stavljaju na prvo mjesto, tamo predstavljaju svoje krivovjerje, misle samo na sebe i postaju opasnost za ostale članove (r. 12);
- puni su inovativnih ideja, ali ne donose nikakav blagoslov za zajednicu (r. 12);
- izvana djeluju aktivno i produktivno, ali zapravo nema nikakve koristi od njih, druge ljude vode na pogrešan put (r. 13);
- možda su se (gnostici) protivili apostolskoj kristologiji (Krist je bio samo neko vrijeme povezan s Duhom) (r. 14, 15);
- ako je svijet stvorio demijurg, onda su lažni učitelji mogli kritizirati svoj život, biti nezadovoljni svojom sudbinom i okrenuti se protiv Stvoritelja (r. 16);
- Božje zapovjedi se suprotstavljaju njihovim željama, stoga grde Boga i nisu zadovoljni svojom sudbinom, bahato govore (r. 16);
- hvalisali su se drugim ljudima i možda zauzvrat od toga imali neku korist, a moguće je i da su se dodvoravali istaknutim pojedincima (r. 16);
- novi učitelji su donosili znanje, nazivali su se pneumatici i bili su iznad svih jer su imali Duha, ostali su bili duševni (kršćani koji ih nisu slijedili) (r. 19);
- Juda u opisu za njih kaže da su bez Duha jer stvaraju razdor u zajednici umjesto da održavaju jedinstvo (r. 19).¹¹⁸

De Boor smatra da je 19. redak ključan za identifikaciju protivnika. „Došlo je do upada u Crkve lažnih učitelja i varalica čiji utjecaj na Crkvu sve više jača. To nam daje za pravo da te nove ljude pripišemo velikom pokretu 'gnoze' koji je u to vrijeme preplavio sve zemlje u golemom i

¹¹⁸ Uwe HOLMER - Werner de BOOR, *Die Briefe des Petrus und der Brief des Judas erklärt*, 259-284.

stoga zbunjujućem toku te posvuda nastojao prodrijeti u religije i sustave mišljenja.“¹¹⁹ Autor je mišljenja da se Juda bori protiv gnosticizma za kojega kaže:

novi pokret propagirao je 'uzvišeno', 'slobodno' kršćanstvo, u usporedbi s kojim se apostolsko mišljenje i život moraju činiti starim, zaostalim, uskim i jadnim. To je bilo izraženo u određenim sloganima. Novi pokret sebe je nazvao *gnoza* = znanje. Kršćani starog stila bili su samo '*pistikoi*', jer su imali samo *pistis* = vjeru. Novi učitelji su, međutim, donijeli 'znanje', religiozne svjetonazorske sustave u kojima je sve bilo 'objašnjeno', svaka zagonetka riješena i jarko svjetlo bačeno na sve.¹²⁰

42. Jean Cantinat

Opis Judinih protivnika kako ih vidi Cantinat izgleda ovako:

Ružno ponašanje ovih pokvarenjaka, razvratnika (4), prljavaca (8, 12, 23), grubijana (11), besramnika (13), buntovnika, sladokusaca, laskavaca (15-16) i umišljenih ljudi (8, 18sl.) jako je naglašeno; iz toga prije svega možemo zaključiti da oni tim postupcima koji proturječe Božjim zakonima niječu Isusa Krista (4; usp. Tit 1,16; 2 Pt 2,1b), preziru njegovo gospodstvo (8, 15-16), obeščasćuju viša bića koja su postavljena kao čuvari tih zakona (8b, 10a; usp. Dj 7,38.53; Gal 3,19; Heb 2,1). Zapravo, postoji gramatička veza između spominjanja moralnih mana i grešaka koje izravno slijede (4, 8, 10); osim toga, iz tijeka 4. retka ('milost Boga našega pretvaraju u razuzdanost') može se razumjeti da nevjernici pogrešno tumače kršćansku slobodu o kojoj je govorio Pavao (Gal 3,19sl.; Rim 7.): misle da je moralna vrijednost njihova života nebitna jer ih je Kristova milost spasila, njih koji imaju Duha (19; usp. 1 Kor 2,10-16).¹²¹

Autor ne misli da ih možemo smjestiti unutar gnostičkog pokreta jer njihovo djelovanje (sudjelovanje na gozbama) ukazuje da su tek na početku formiranja i o njihovu djelovanju je pisac tek tad bio obavješten.¹²²

43. David E. Hiebert

Hiebert u svom komentaru protivnike najčešće naziva 'otpadnici' iako koristi i neke druge nazive. O njima kaže da:

- pretvarali su se da su kršćani i tako ušli u zajednicu (r. 4);
- evanđelje im je služilo kao opravdanje antinomijskog ponašanja (a možda je na to imao utjecaj i dualizam početnog gnosticizma) (r. 4);
- načinom života odbacivali su Krista a moguće je i da je problem bio u pogrešnom shvaćanju kristologije (r. 4);

¹¹⁹ *Isto*, 190.

¹²⁰ *Isto*, 283.

¹²¹ Jean CANTINAT, IV. Judovo pismo, 523.

¹²² *Isto*, 524.

- nemaju dodira s stvarnošću, živjeli su u nekom svom svijetu, prljali su tijelo (svoje i tuđe) koristeći ga na nemoralan i razuzdan način (r. 8);
- odbacili su Kristov autoritet, bili su sami sebi gospodari i ružno govorili o dobrim anđelima (r. 8);
- hulili su na nevidljivi duhovni svijet koji je bio izvan njihove sposobnosti razumijevanja ali su se predavali prirodnim stvarima koje su spoznali instinktom (životinjskim nagonom) (r. 10);
- ustrajali su na svom grešnom putu, bili su lažni učitelji koji su zavodili ljude svojim učenjem i slijedili put pohlepe te se opirali uspostavljenoj vlasti (r. 11);
- sudjelovanjem na gozbama ljubavi donosili su poguban utjecaj i prijetnju drugim članovima, njihov glavni cilj bio je zadovoljenje vlastitih interesa bez uzajamne ljubavi i to su činili bez srama (r. 12);
- bili su prijetvornog karaktera, vodili su ljude u grijeh i udaljavali ih od Boga, nisu imali duhovnih darova i od njih nije bilo koristi, besramno su i neobuzdano slijedili vlastite potrebe, (r. 12, 13);
- bili su nezadovoljni sami sa sobom i s moralnim ograničenjima i pravilima koja je Bog odredio, i umjesto da Boga slijede, predavali su se svojim požudama (r. 16);
- govorili su tako da na druge ostave dobar dojam, pri tom su iznosili arogantne tvrdnje o Bogu i iskazivali interes za one koje mogu iskoristiti (r. 16);
- njihove su ideje o kršćanskoj vjeri i ponašanju imale negativan, frakcijski utjecaj na zajednicu, a tome je pripomogla i činjenica da su bili bezbožni i bez Duha (r. 19).¹²³

I Hiebert je mišljenja da iz Poslanice ne možemo zaključiti da govor lažnih učitelja dolazi iz (razvijenog) gnosticizma. „Svojim postupcima i opravdavanjem tih postupaka zanijekali su Isusa Krista kao Gospodara i Gospodina i očito su 'milost Boga našega pretvarali u razuzdanost' (r. 4). Njihovi razuzdani postupci bili su ukorijenjeni u njihovim izopačenim pogledima na božansku milost i kršćansku slobodu. ... Ali nije sigurno da je njihov antinomizam imao gnostičku motivaciju. Opis je previše općenit da bi ih identificirali s bilo kojom poznatom heretičkom sektom.“¹²⁴ U svom *An introduction to the New Testament* autor donosi zaključak da su bezbožni ljudi bili libertinci¹²⁵ dok u Komentaru spominje antinomiste.

¹²³ David E. HIEBERT, *Second Peter and Jude: an Expository Commentary*, 222-281.

¹²⁴ *Isto*, 202.

¹²⁵ David E. HIEBERT, *An introduction to the New Testament. The non-Pauline Epistles and Revelation*, 174.

44. Richard Kugelman

Kugelman u svom djelu *Judine protivnike* naziva 'zli učitelji' i 'lažni učitelji'. O njima kaže:

- bili su bezbožni ljudi koji u praksi negiraju Kristovu suverenost, a slobodu od grijeha shvaćaju kao dozvolu za moralnu razuzdanost (r. 4);
- imali su lažne vizije i posebne objave koje su bile proizvod njihovog pokvarenog uma i superiornog znanja koje je vodilo u razuzdan život, odbacivanje Kristovog gospodstva i preziranje dobrih anđela (r. 8);
- egoisti, za pogrešno učenje primali su novac, iskorištavali su zajednicu i odbacivali autoritet Krista (r. 10);
- na gozbama ljubavi su predstavljali opasnost od duhovnog brodoloma, nisu marili za siromašne nego samo za svoje potrebe (r. 12);
- bezvrijednici, varalice koje kvare zajednicu, ne srame se razuzdanog života i čeka ih pogubljenje (r. 12, 13);
- rogozorili su protiv Boga, sebe vide kao superiorna bića koja slijede vlastite strasti, nezadovoljni su svojom sudbinom, glasno hvale i laskaju onima od kojih mogu imati koristi (r. 16);
- duhovni ljudi koji su zapravo neduhovni jer njihovo razuzdano ponašanje ukazuje da nemaju Duha i žive životinjski život (r. 19).¹²⁶

Kugelman identificira lažne učitelje s gnostičkim pokretom koji dobiva na snazi.

Čini se da njihovo poricanje Kristova gospodstva i njihova razuzdanost ukazuju na neki oblik gnosticizma, ezoteričnog pokreta koji se počeo infiltrirati u kršćanstvo u drugoj polovici prvog stoljeća i koji se na kraju razvio u razgranate gnostičke sekte koje su harale Crkvom tijekom drugog i trećeg stoljeća. Pristaše ovih pokreta pretvarali su se da posjeduju ezoterično znanje (gnozu) koje ih je činilo superiornima u odnosu na druge kršćane. Njihov pretjerani dualizam naveo ih je da svaku materiju smatraju zlom. Kao posljedica toga, počeli su poricati kršćansku doktrinu o utjelovljenju i reducirati Sina na jednu od mnogih emanacija božanstva. Njihovo poricanje dobrote materije također je dovodilo ili do pretjeranog asketizma ili do potpune moralne raspuštenosti, do izravne razuzdanosti.¹²⁷

45. Richard J. Bauckham

Bauckham *Judine protivnike* naziva 'lažnim učiteljima' i na temelju svog komentara o Judi donosi sljedeću skicu protivnika:

¹²⁶ Richard KUGELMAN, *James and Jude*, 85-104.

¹²⁷ *Isto*, 81-82.

Oni su očito bili putujući karizmatici koji su stigli u Crkvu, ili Crkve, kojima Juda piše (r. 4). Prema načelima su bili libertinci koji odbacuju svaki moralni autoritet, bilo onaj Mojsijeva zakona (r. 8-10) ili samoga Krista (r. 4, 8). Njihovo poricanje Krista kao Gospodara i Gospodina (r. 4) ne treba shvatiti kao doktrinarnu pogrešku, već kao odbacivanje njegovih moralnih zahtjeva: svojom nemoralnom praksom oni su ga se zapravo odrekli kao Gospodara i ponovno poricali njegov autoritet kao Gospodina. Očito su razumjeli Božju milost u Kristu (r. 4) kao oslobođenje od svih vanjskih moralnih ograničenja, tako da osoba koja posjeduje Duha (r. 19 je Judin odgovor na ovu tvrdnju) postaje jedini sudac svojih vlastitih postupaka, ne podliježući nikakvoj drugoj vlasti. Poput Korinćana, čiji je slogan bio 'Sve mi je dopušteno' (1 Kor 6,12; 10,23), oni su pod kršćanskom slobodom smatrali to da je istinski duhovna osoba slobodna od ograničenja konvencionalnog morala. Svoj autoritet gradili su na pozivanju na svoje karizmatičko nadahnuće koje se očitovale u proročkim vizijama ('sanjarenje', r. 8, je pejorativna referenca na njih), u kojima su možda primili otkrivenja nebeskog svijeta i vlastitog uzvišenog statusa u njemu. Njihov stav prema anđelima (r. 8-10) treba povezati s ulogom anđela kao čuvara moralnog poretka. Kad su ih optuživali za grijeh prema standardu Mojsijeva zakona, ili poretka stvaranja, govorili su omalovažavajuće o anđelima koji su donijeli Zakon i upravljali moralnim redom, tvrdeći da su ti anđeli bili motivirani zlom voljom prema čovječanstvu. Judini protivnici nisu bili samo članovi Crkve, već i učitelji (r. 11-13 prikazuju ih, s odgovarajućim starozavjetnim tipovima, kao ljude koji druge vode na pogrešan put, i osobito kao pastire koji napasaju sami sebe umjesto stada). Bili su prisutni na zajedničkim gozbama (r. 12), gdje su bez sumnje prenijeli svoja proročanstva i učenja Crkvi. Okupili su vlastitu frakciju sljedbenika koji su smatrali da uistinu posjeduju Duha (r. 19).¹²⁸

Autor još dodaje da ti lažni učitelji ovise slično drugim putujućim učiteljima o gostoprimstvu i potpori Crkava. Motivirani su pohlepom za materijalnom dobiti koju primaju od svojih sljedbenika ili od Crkve (r. 11-12). U tome im pomaže i njihovo učenje kojim se dodvoravaju sljedbenicima (r. 16).

Autor više puta naglašava da lažni učitelji ne mogu pripadati gnosticizmu.

Ono što nedostaje njihovom učenju jest kozmološki dualizam istinskog gnosticizma. Iako njihov osjećaj moralne autonomije i duhovnog statusa, te njihov stav prema anđelima Zakona, nalikuju gledištima mnogih kasnijih gnostika, Juda ne pruža nikakav dokaz da su te neprijateljske anđele vidjeli kao kreatore i gospodare materijalnog svijeta, odvajajući tako ne samo moral nego i sva druga obilježja ovog materijalnog kozmosa od volje vrhovnog Boga. Ne znamo ni je li njihovo popuštanje tjelesnim grijesima bilo povezano s omalovažavanjem tijela kao materijalnog. U nedostatku kozmološkog dualizma, pogrešno je čak i nazvati njihovo učenje 'početnim gnosticizmom'. Bolje je jednostavno sagledati njihov antinomizam kao jedan od tokova koji su se ulili u kasniji gnosticizam, ali koji u ovoj fazi nema izrazito gnostička obilježja.¹²⁹

¹²⁸ Richard J. BAUCKHAM, *Jude and the Relatives of Jesus in the Early Church*, 167-168.

¹²⁹ Richard J. BAUCKHAM, *Jude, 2 Peter*, 12.

Moguće je da su učenja lažnih učitelja gnostici kasnije prihvatili kao svoja, ali u Judino vrijeme, Bauckham vjeruje, lažni su učitelji bili dio antinomističkog libertinizma na kojega je možda utjecalo Pavlovo učenje.

46. John J. Gunther

Autor u svom članku daje vrlo kratak opis Judinih protivnika i navodi njihove karakteristike:

- imali su dualistički pogled na Božanstvo;
- postojao je milostivi Spasitelj (r. 1-5, 21, 24-25) kome je Isus služio (r. 4, 5, 14-15, 21, 24-25);
- postojao je Gospodin zakonodavac i sudac o kojem su bezobzirno rogozorili (r. 4-9, 14-16, 18, 24-25);
- protivnici su svoje ponašanje (r. 7-8) pripisivali anđelima koji su robovali (r. 6, 8-10), i za koje su tvrdili da imaju gnozu kroz Duh (r. 8, 10-12, 16, 19);
- prodavali su svoje znanje i usluge (r. 11, 16);
- moguće je da su od Pavla pokupili ideje o milosti Boga koja vjernika oslobađa od zakona (r. 4), o borbi protiv nebeskih sila (r. 8-10) i o nadmoći duhovnog čovjeka (r. 19);
- Juda ih uspoređuje s nerazumnim životinjama koje imaju prirodne instinkte (r. 10, 19).¹³⁰

Guntherov je zaključak o tome koju grupu heretika Juda u svojoj Poslanici napada da se opis pogrešaka podudara s karpokratovcima i/ili kajinovcima¹³¹.

47. Paula-Angelika Seethaler

Seethaler u svom djelu Judine protivnike naziva 'lažni učitelji'. Njezin opis lažnih učitelja je sljedeći:

- (možda) su bili putujući propovjednici (r. 4);
- oproštenje grijeha shvaćali su kao slobodu od grijeha (r. 4);
- bili su bezbožnici jer su svojim načinom života nijekali Boga i Krista (r. 4);
- lažni proroci koji su u snovima primali vizije u kojima su dobili znanje (r. 8);
- razuzdanim načinom života prljali su svoja tijela i prezirali i Boga i Krista (r. 8);

¹³⁰ John J. GUNTHER, *The Alexandrian Epistle of Jude*, 554-555.

¹³¹ *Isto*, 554.

- mislili su da su iznad anđela, ali im je zapravo nedostajalo ispravno shvaćanje duhovnog svijeta, oni su samo slijedili svoj instinkt poput životinja (r. 8, 10);
- bili su oholi i sebični, bez ljubavi prema drugima, pohlepni, bili su protiv crkvenog ustrojstva, navodili su vjernike na otpadništvo od Boga (r. 11);
- njihov utjecaj predstavljao je opasnost na gozbama, njihova prisutnost skrnavila je euharistiju (r. 12);
- protivili su se Bogu, živjeli neovisno o Božjim zakonima, od njih nije bilo nikakve koristi, bili su varalice, odvojili su se od Boga Spasitelja (r. 12, 13);
- bili su nezadovoljni svojom sudbinom, slijedili su put požude i odbacili Božje vodstvo, arogantno su govorili protiv Boga i dodvoravali se ljudima ako im je to donosilo korist (r. 16);
- rugali su se ostalima koji poštuju etički stav Crkve, u zajednici su dijelili ljude na *pneumatikoi* i *psychikoi*, misleći da oni pripadaju *pneumatikoi* ali Juda govori da nemaju Duha i da su stoga obični *psychikoi* (r. 19).¹³²

Opisani lažni učitelji po njezinom su mišljenju „predstavljali sintezu, vezu između tradicionalnih vjerovanja i gnostičkih pogleda, koje su promicali u zajednicama“¹³³. U gnosticizmu se „pojavljuju i dva tipična pojma: duhovni ljudi, *pneumatikoi*, uzdižu se iznad *psychikoi*, duševnih ljudi, u kršćanskom smislu ljudi vjernika. Gnoza je stoga bila zapravo opasna hereza za mladi kršćanski svijet i zavodljiva, osobito za umove koji streme velikim visinama.“¹³⁴

48. Gerhard Sellin

Za opis Judinih protivnika slijedit ćemo ovdje podjelu koju u svom članku iznosi Gerhard Sellin. On opis heretika dijeli na tri dijela:

1) Redak 4

Sellin o hereticima kaže da ako doista nisu vjerovali u Boga, i ako su odbacili ispovijedanje Krista, teško su mogli postati dio zajednice, a pogotovo sudjelovati na

¹³² Paula-Angelika SEETHALER, *1. und 2. Petrusbrief, Judasbrief*, 132-145.

¹³³ *Isto*, 132.

¹³⁴ *Isto*, 78.

gozbama. Oni jesu iskorištavali milost, ali utoliko što su bili slobodni od Zakona (morala) – odnosno - antinomisti.¹³⁵

2) Opis njihove vjerske prakse – ekstatični pneumatizam (r. 5-11, 19)

Anđeli ne idu na zemlju, nego imaju svoje područje, svoju sferu neba. I ljudi trebaju ostati na zemlji kao tjelesna bića. Heretici su dakle ekstateri koji doživljavaju viđenja na putovanjima u nebo (ένουπνιάζεσθαι). Oni su pneumatici čiji voūς (um), kroz nadahnuće u ekstazi juri kroz nebeske sfere, životna područja anđela, i vide samoga Boga ili njegovu auru na najvišem mjestu i odatle gledaju dolje na razne anđele. Zbog toga su se ti ljudi osjećali superiornima u odnosu na anđele, tako da su ih odbacivali (ἀθετοῦσιν) i ismijavali (βλασφημοῦσιν).¹³⁶

Njihov grijeh je da su miješali ljudsku sferu s anđelima na nebu. Oni zapravo nisu poznavali anđele¹³⁷, jer nisu imali duhovnog znanja i jer su bili duševni, ograničeni na prirodno znanje, i u skladu s tim nestat će zajedno s prolaznom prirodom.¹³⁸

3) Opis vanjskog izgleda (r. 12-16, 23)

Sudjeluju na zajedničkim gozbama. Sellin kaže da su kao lutajući proroci ovisili o zajednici koja im nudi hranu i materijalnu pomoć, uz to su jako slabo držali do osobne higijene. Bila im je potrebna materijalna pomoć. Govorom su izražavali pneumatsku nadmoć. Žive u konfliktu – oni su kao karizmatici iznad kozmičkih moći, ali su kao zemaljski ljudi ispod njih.¹³⁹

Sellin ne vidi osnove da se heretike optuži za seksualni libertinizam. „Heretici nisu ni libertinci ni gnostici u pravom smislu. Prije je riječ o pokretu putujućih učitelja koji doživljavaju pneumatski izazvane ekstaze u kojima se uzdižu iznad anđela i, vjerojatno, u povijesnom kontinuitetu s teologijom Kol i Ef, preziru anđele i kozmičke moći.“¹⁴⁰ Oni su djelovali u helenističkom kršćanstvu sve od vremena korintskih pneumatika i karizmatika nadalje.¹⁴¹

49. Hubert Frankemölle

Frankemölle u svom djelu Judine protivnike naziva 'lažni učitelji' i za njih kaže:

¹³⁵ Gerhard SELLIN, Die Häretiker des Judasbriefes, u: *Zeitschrift für die neutestamentliche Wissenschaft*, 77 (1986.), 209, 211.

¹³⁶ *Isto*, 216-217.

¹³⁷ Autor u židovskim izvorima i u Novom zavjetu također pokušava pronaći (i pronalazi) dokaze za ideju o ljudskoj superiornosti nad anđelima. *Isto*, 219-222.

¹³⁸ *Isto*, 218.

¹³⁹ *Isto*, 222-224.

¹⁴⁰ *Isto*, 224.

¹⁴¹ *Isto*, 224.

- uništavali su tradicionalnu vjeru i svojim djelima negirali vladara Boga i Gospodina Krista (r. 4);
- vjerojatno su svoje ideje bazirali na vizijama (r. 8) koje nisu dolazile od Boga jer su bili bezbožni;
- prezirali su vladavinu Boga, ružno govorili o anđelima (kao gnostici vjerojatno su prezirali demijurga i anđeoske moći) (r. 8);
- nisu razumjeli ništa što je duhovno, mogli su shvatiti samo praktične stvari, ono što se može shvatiti instinktom (r. 10, 19);
- protivili su se ustrojstvu danom od Boga (r. 10);
- bili su pohlepni za novcem i tražili za sebe korist (r. 11, 16);
- sebično su blagovali zajednički agape, ali su i dalje pripadali kršćanskoj zajednici, njihovo učenje nije bilo prepoznato kao nekršćansko (r. 12);
- bili su im bliski proždrljivost i seksualni libertinizam, bili su krivovjerci i varalice, kršili su Božji poredak (r. 12);
- kritizirali su Božje stvaralačke moći, učenja anđela i zemaljska pravila (r. 16);
- bezbožno su govorili i uvažavali svoje duhovne darove koje su kao pneumatici posjedovali (r. 16, 19);
- za njih kao pneumatike (r. 19) moralni zakoni ne vrijede;
- podjelom na *pneumatikoi* i *psyhikoi* stvarali su raskol u zajednici (r. 19).¹⁴²

Autor uočava da u Poslanici postoje dva temeljna problema (jedan teološki, drugi antropološko-socijalni):

1. Teocentrična hereza: lažni učitelji niječu Boga kao 'jedinog' (r. 4, 8, 25) i time odbacuju temeljnu židovsko-kršćansku ispovijest monoteizma, odbacuju anđele (r. 8) i Isusa Krista kao Gospodina (r. 4) i jedinog posrednika (r. 25).¹⁴³
2. Lažni učitelji kažu da imaju Duha (r. 19) i vizije (r. 8). „Zbog toga oni zagovaraju libertinistički moral. Njihovo loše ponašanje u ljudskom smislu jest praktično-antropološka strana teorijskog bezboštva.“¹⁴⁴

Lažni učitelji negiraju Boga kao jedinog vladara i time krše monoteizam. Autor zaključuje da su lažni učitelji pripadali libertinskim gnosticima (uz pretpostavku da ih Juda opisuje na povijesno korektan način).

¹⁴² Hubert FRANKEMÖLLE, *1. Petrusbrief, 2. Petrusbrief, Judasbrief*, 133-141.

¹⁴³ *Isto*, 124.

¹⁴⁴ *Isto*, 124.

Ključ za identificiranje lažnih učitelja primarno je dan u 19. retku, iako je (autor cilja na prave kršćane!) tvrdnja o lažnim učiteljima formulirana negativno. Budući da ih Juda naziva '*psyhikoi* koji nemaju Duha', vjerojatno su sebe vidjeli kao *pneumatikoi* koji su uzrokovali podjele u kršćanskim zajednicama jer su prezirali druge kršćane kao *psyhikoi*/ ljude sklonije zemaljskim stvarima. To karakterizira protivnike kao gnostike, što je također naznačeno u retku 10 (također negativno sročeno). Prema Judi, ovaj dualistički koncept izaziva entuzijizam, samopouzdanje i libertinističku praksu među lažnim učiteljima ... Nemoral stoga ne utječe na stvarni, pneumatski ego gnostika, budući da on pripada višem svijetu. Čini se stoga da Juda ima posla s libertinskim gnosticima, koji se također mogu nazvati antinomistima i protivnicima Zakona (usp. Židovski primjeri r. 5-16).¹⁴⁵

2.3.2. *Od 1990. do naših dana*

1. Michel Desjardins

Autor u svom članku pokušava opisati Judine protivnike zajedno s protivnicima opisanima u Drugoj Petrovoj poslanici. Judine protivnike naziva 'disidentima' i za njih kaže kako se:

- prepuštaju požudi i pohlepi (r. 16);
- žive razuzdano (r. 4, 8, 12, 16, 18, 23);
- uspješno pridobivaju nove članove;
- žele osobno razumjeti vjeru, odbijaju prihvatiti autoritet (osobito crkvenih vođa) i nijeću Krista (r. 4, 11, 19);
- vjerojatno kleveću vođe ('slava') koji drže monopol u Crkvi (r. 8).¹⁴⁶

Autor na kraju ne identificira Judine protivnike ali svejedno zaključuje da nije opravdano govoriti o njima kao o gnosticima u početnoj fazi razvoja jer „dokazi ne opravdavaju takav zaključak“.¹⁴⁷ Njegova odluka zasniva se i na tome da nam Juda ne daje puno preciznih (i barem donekle istinitih) informacija o protivnicima. „Disidenti su u objema poslanicama prikazani kao da i dalje tvrde da su Isusovi sljedbenici, a njihova 'pogreška' vjerojatno leži u tome što su se odvratili od radikalnog stava koji se od njih tražio: očekivanja da će svakog trenutka doći kraj

¹⁴⁵ *Isto*, 124-125.

¹⁴⁶ Michel DESJARDINS, The Portrayal of the Dissidents in 2 Peter and Jude: Does it Tell us More About the 'Godly' than the 'Ungodly'?, u: *Journal for the study of the New Testament*, 30 (1987.), 90-91.

¹⁴⁷ *Isto*, 93.

svijeta, nemajući nikakve veze sa svijetom oko sebe i polaganjem svog povjerenja u vodstvo.“¹⁴⁸

2. Otto Knoch

Knoch Judine protivnike naziva 'lažnim učiteljima' i za njih kaže da su imali sljedeće karakteristike:

- naučavali su posebno znanje koje se baziralo na njihovim vizijama o Bogu, anđelima i demonima i koje nije bilo u skladu s tradicionalnim apostolskim učenjem (r. 3, 20);
- živjeli su i naučavali život bez moralnih obveza, bili su bezbožnici koji nisu poštovali Krista i odbacili su njegov moralni autoritet, spasiteljsku ulogu i ulogu Božjeg objavitelja (r. 4);
- pretpostavljali su da im je spasenje već u potpunosti dano i da mogu odbaciti Božje zapovijedi te živjeti razvratno (r. 4, 8, 7, 18);
- govorili su da imaju pristup duhovnom znanju i iskustvu, da su proroci i da su iznad anđeoskih moći (r. 8);
- bili su lutajući karizmatici koji su govorili o svojim snovima i vizijama (r. 8) i za sebe govorili da su pneumatici (r. 19);
- odbijali su štovati i priznati anđeoske sile, čak su se ismijavali njihovu autoritetu (r. 6, 8, 10, 11, 18);
- svojim nemoralnim ponašanjem i arogancijom ukazivali su na to da ništa ne znaju o duhovnom svijetu i da su grješni ljudi koji slijede svoj instinkt (r. 10);
- tražili su novac i potporu od svojih sljedbenika (r. 11, 16, 22);
- besramno su sudjelovali na zajedničkim gozbama gdje su se sebično ponašali brinući samo za svoje potrebe (r. 12);
- nisu ispunjavali svoja obećanja, okretali se ovisno o situaciji, njihovo naučavanje nije izlazilo iz apostolske objave, širili su zlo i opačinu i vodili ljude u propast (r. 12, 13);
- bili su nezadovoljni svojom sudbinom (možda su vjerovali u demijurga, ili u Boga) i Božjim upravljanjem ljudima (r. 16);
- svoje učenje širili su vjerojatno među sebi jednakima (*pneumatikoi*) i time stvarali podjelu (r. 19).¹⁴⁹

¹⁴⁸ Isto, 99.

¹⁴⁹ Otto KNOCH, *Der Erste und Zweite Petrusbrief. Der Judasbrief*, 155-157, 175-189.

Knoch misli da su ti lažni učitelji bili „takozvani pneumatici koji su se hvalili izravnim duhovnim znanjem i iskustvom svijeta božanskih i duhovnih bića te vodili život u kojem ne postoje moralne obveze.“¹⁵⁰ Njihovo naučavanje i ponašanje predstavljalo je opasnost za temelje kršćanske vjere i kršćanskog života. Autor ih vidi kao dio pneumatsko-libertinističkog pokreta.

Oni stoga pripadaju pneumatsko-libertinističkom pokretu koji je na neki način povezan s gnostičkim pokretom, koliko se može razumjeti u Novom zavjetu, ali se ne može u potpunosti identificirati s njim (vidi odbacivanje anđeoskih moći, moralna neovisnost). U tom smislu, Judini lažni učitelji ne mogu se u potpunosti pripisati gnostičkom pokretu, iako su određeni elementi takozvane libertinističke gnoze već prisutni u njima. ... U svakom slučaju, oni tumače nauku o objavi i spasenju Crkve na svoj način, smatraju se pneumaticima i predstavljaju veliku opasnost za zajednice, njihovu vjeru i kršćanski život.¹⁵¹

3. Norman Hillyer

Autor u svom dijelu protivnike najčešće naziva 'lažni učitelji' i 'uljezi'. Za lažne učitelje kaže sljedeće:

- oni putujući učitelji koji su potajno ušli u zajednicu (r. 4);
- bezbožni su, antinomisti, koji preziru Božje zakone i moral te vode razuzdan život (r. 4);
- Krist za njih nije ni Gospodin ni vladar, odbacili su Oca i Sina (r. 4, 8);
- opravdavali su svoje postupke i učenja vizijama koje su navodno primali u snovima i prodavali ih dalje (r. 8, 11);
- za njih su karakteristični seksualni ekscesi, klevetanje anđela i osjećaj superiornosti (r. 8);
- živjeli su na razini životinja, bez razumijevanja za duhovne stvari, prepuštajući se senzualnoj prirodi koja ih je vodila u propast (r. 10);
- radili su što su htjeli i pri tome zavodili druge na pogrešan put (dovodili u zabludu), bili su motivirani pohlepom i bez spasenja (r. 11);
- predstavljali su opasnost za zajedništvo kršćanske ljubavi na gozbama (r. 12);
- bili su puni praznih obećanja, neplodni, nedisciplinirani, skrenuli su s pravog puta (r. 12, 13);

¹⁵⁰ *Isto*, 156.

¹⁵¹ *Isto*, 157.

- živjeli su na svoj način, ali su okrivili Boga za vlastiti neuspjeh, odbacivali su božanski autoritet, hvalili su sami sebe i tražili od drugih korist za sebe (r. 16);
- njihovo je pogrešno učenje uzrokovalo podjelu u zajednici na one koji smatraju da su duhovna elita i one ostale (r. 19);
- bili su duhovna elita bez Duha, elita koja slijedi prirodne instinkte (r. 19).¹⁵²

Hillyer je mišljenja da Juda u svojoj Poslanici napada antinomističko krivovjerje koje je bilo rašireno na početku kršćanstva i koje možda, zbog spomenutog Bileama, ima nešto zajedničko s nikolaitima koji su bili prisutni u zajednicama Male Azije.¹⁵³

4. Henning Paulsen

Paulsen za opis Judinih protivnika najčešće koristi nazive 'protivnici' i 'heretici'. Judin napad na protivnike prepleten je s motivima iz tekstova ranog kršćanstva koji su se koristili u obračunu s protivnicima.¹⁵⁴ Heretički profil, koji se temelji na topološkom karakteru polemike, bio bi slijedeći:

- došli su izvana, putnici (r. 4);
- bezbožni ljudi koji su milost preokrenuli u razuzdanost (r. 4);
- poricali su Krista (bez dogmatskih optužbi) (r. 4);
- u snovima su dobili objave, prljali su tijelo seksualnim prijestupima (r. 8);
- nijekali su anđeoske moći čime su prekoračili granice i napustili svoje mjesto (r. 8);
- nisu imali moć prosudbe ako je u pitanju angelologija (r. 10);
- oni su tjelesni i oni će nestati (r. 10, 19);
- suprotstavili su se Bogu i zbog toga su postali osuđeni na tamu (r. 11);
- sudjelovali su u životu zajednice (na gozbama) što upućuje na njihovu drskost i neustrašivost (r. 12);
- ponašali su se samovoljno i sebično (r. 12);
- prekršili su Božji zakon zbog čega zaslužuju osudu (r. 13);
- bili su skeptični prema Božjem djelovanju i sudbini, govorili su uzvišeno (r. 16);
- orijentir su im bile vlastite želje a ne Bog, težili su materijalnim koristima (r. 16);
- razjedinili su zajednicu, nisu posjedovali Duha (r. 19).¹⁵⁵

¹⁵² Norman HILLYER, *1 and 2 Peter, Jude*, 238-261.

¹⁵³ *Isto*, 17.

¹⁵⁴ Paulsen kaže da je „gotovo svaka optužba imala paralelu s poviješću tradicije u tekstovima koji na analogan način polemički napadaju nesložne skupine“. Henning PAULSEN, *Der zweite Petrusbrief und der Judasbrief*, 46.

¹⁵⁵ *Isto*, 55-81.

Paulsenov zaključak oko identifikacije Judinih protivnika je sljedeći

Pripisivanje 'ranoj gnozi' čini se najvjerojatnijim, ali ostaje toliko nejasno da se takvo tumačenje teško može povijesno potvrditi. ... Njihov nedostatak stoga nije u etičkom području, kao što bi Juda želio sugerirati, nego prije u dubokom skepticizmu prema položaju anđela, koji je za autora neupitan. Međutim, takav se skepticizam ne može pripisati nijednom posebnom fenomenu u povijesti ranog kršćanstva, već ostaje općenit.¹⁵⁶

5. Jerome H. Neyrey

Autor najčešće za protivnike koristi nazive 'izrugivači' i 'protivnici'. Pri opisu protivnika Neyrey upozorava da možemo samo nagađati o njihovim učenjima jer nam Juda nudi samo jednostran (njegov) pogled na njih. Kod shvaćanja opisa Judinih protivnika Neyrey se pomaže modelima društvenih znanosti (kulture perspektive)¹⁵⁷. Jedan od mogućih opisa protivnika¹⁵⁸ koje autor nudi jest ovaj:

- ušuljali su se u zajednicu kojoj nisu pripadali (r. 4, 6);
- izopačili su milost u razvrat (seksualnu nečistoću), uživali su slobodu od zakona koji kontroliraju tijelo i običaje (r. 4, 7, 12);
- nijekali su jedinog Gospodina Krista – možda na način da su nijekali čast Isusovim slugama (Judin autoritet) ili su ga možda svojim ponašanjem i ispovijedanjem sramotili (r. 4, 11);
- kaljali su tijelo – seksualna nečistoća (r. 8);
- odbacivali su zemaljski i time poricali nebeski autoritet (r. 8);
- anđelima su osporavali ulogu na konačnom sudu (r. 8);
- bili su buntovni (r. 11), bezbožni (r. 4, 11), prokleti (r. 11), tražili su posjede i dobitak (r. 11, 16), činili razvrat i druge navodili na isti put (r. 4, 16, 18, 19);
- bili su slaba strana zajednice, drugima su radili štetu (r. 12);
- suprotstavljali su se tradicionalnom učenju i autoritetu (r. 8, 11, 16);
- nisu imali stalno mjesto, bili su lugalice (r. 4, 12, 13);
- skrivali su svoja sramotna dijela (r. 13);

¹⁵⁶ *Isto*, 49.

¹⁵⁷ U svom komentaru Neyrey spominje pet kulturnih perspektiva: čast, odnos pokrovitelj – klijent, čistoća i zagađenost, fizičko tijelo i osoba usmjerena na grupu.

¹⁵⁸ O ovom opisu protivnika Neyrey kaže da više ukazuje na to kako je Juda doživljavao svoje protivnike nego o tome što su oni zapravo sami rekli, a što nama nije dostupno. Jerome H. NEYREY, *2 Peter, Jude: A New Translation with Introduction and Commentary*, 32.

- njihov je govor bezbožan, kritizirali su Božju suverenost i status vodećih u zajednici i nebesima (r. 15);
- bili su bez kontrole, laskavo su i nečisto govorili, osporavali su tradicionalnu doktrinu (r. 16);
- bili su bez Duha, duševni (r. 19) i zbog toga su i njihovi snovi bili lažni (r. 8);
- stvarali su podjele (r. 11, 19);
- slijedili su put bezbožnih želja (r. 16, 18) i bili predodređeni za kaznu (r. 19).¹⁵⁹

Jednostran pogled i previše općenita polemika ostavlja opis Judinih protivnika otvorenim za različite interpretacije. Neyrey u protivnicima vidi osobe koje su tražile čast i izazov. Jedan od mnogih mogućih zaključaka jest taj da se protivnike „može smatrati zagovornicima pretjerano realizirane eshatologije u kojoj se odbacuje svaki sud.“¹⁶⁰

6. Ralph P. Martin

Autor u svom djelu jedan dio građe o Judi posvećuje opisu Judinih protivnika, odnosno 'lažnih učitelja', kako ih sam autor naziva. Opis lažnih učitelja Martin dijeli na pet dijelova.¹⁶¹ Za prikaz njegovog opisa lažnih učitelja slijedit ćemo tu i njegovu podjelu. Za lažne je učitelje značajno sljedeće¹⁶²:

1) 'Oni su sanjari' (r. 8)

Njihovo učenje bazirano je na njihovim izmišljenim vizijama. Iz retka 9 i 10 saznajemo da su ružno govorili o anđelima. Autor misli da su na ljudska bića gledali kao na anđele, da su ljudski svijet poistovjetili s anđeoskim i na taj način zagovarali svoje nemoralno ponašanje (r. 4). Sličan primjer opisao je Pavao u 1 Kor.

2) 'Oni su ljage na vašim agapama' (r. 12)

Moralno zlo kojeg ti učitelji naučavaju utječe i na ostale. Oni sudjeluju na zajedničkom blagovanju unatoč tome što su se ušuljali u zajednicu. „Nametljivi učitelji (vidi r. 4) djelovali su iz nepoštivanja i na sebičan način, vodeći računa samo o vlastitim interesima na način sličan onome lažnih pastira iz Ez 34. Njihovi plaćenički motivi i osobni interes pokazuju njihovu bliskost s duhom koji je pokrenuo Bileama (r. 11)

¹⁵⁹ *Isto*, 32, 38, 52-87.

¹⁶⁰ *Isto*, 69.

¹⁶¹ Njegov opis lažnih učitelja bazira se na članku Gerharda SELLINA, *Die Häretiker des Judasbriefes*.

¹⁶² Andrew CHESTER - Ralph P. MARTIN. *The Theology of the Letters of James, Peter and Jude*, 68-75.

svojom pohlepom i prijetvornošću.“¹⁶³ Lažni učitelji daju lažna obećanja koja ne mogu ispuniti, u njih se ljudi ne mogu pouzdati jer su nestabilni (r. 12-13).

3) 'Ti ljudi'

U retku 16 saznajemo da su rogozorili i prigovarali Bogu. Oni su bezbožnici koji su nijekali Krista (r. 4). Njihov uzvišen govor ponekad je služio kao hvalisanje (r. 16), a ponekad za klevetanje nebeskih bića (r. 8, 10). Njihov nemoralan način života posljedica je toga da ih vodi instinkt i požuda. Njihovo ponašanje rezultat je njihove sudbine.

4) 'Oni su podrugljivci' (r. 18)

Njihovo shvaćanje stvari proizlazilo je iz njihove želje za nemoralnim stvarima. Tako su pogrešno shvatili Kristov apokaliptički element, a to je bilo nijekanje stvarnosti suda. Oni su vjerovali u već realiziranu eshatologiju.

5) 'Oni su sijači razdora, *psyhikoi* koji nemaju Duha' (r. 19)

Između elitne skupine i ostalih kršćana nastajale su razlike koje su proizvele podjele u zajednici. Elitna skupina koja misli da posjeduje superiorno znanje o duhovnim stvarima suočena je s Judinom optužbom da su neduhovni jer im nedostaje Duha i žive po instinktu (r. 10). Njihovo je učenje o nemoralnom ponašanju i preziru prema anđelima nekršćansko.

Martin smatra da su lažni učitelji griješili, kako u teoriji tako i u praksi. Najuža autorova identifikacija lažnih učitelja jest opis da su to „vjerojatno bili putujući proroci slični onima u spisu *Didahé*, pogl. 11-13. Mjesta na kojima nalazimo sličnosti su u njihovom dolasku i prihvaćanju među židovskim kršćanskim vjernicima (4), u gostoprimstvu koje su očito primili i zloupotrijebili (12) a ako se pozivanje na 'profit' koji su stekli (11) uzme zdravo za gotovo, onda i u njihovom karizmatiskom autoritetu koji su iskorištavali suprotstavljajući se apostolskim tradicijama koje je Juda utjelovljavao.“¹⁶⁴

7. Anton Vögtle

Anton Vögtle Judine protivnike naziva 'protivnici' i 'libertinistički izrugivači paruzije'. Za njih kaže sljedeće:

- bili su strana tijela u zajednici (r. 4);
- primili su po Kristu oslobađajuću milost koju su onda koristili za grešan razvrat (r. 4);

¹⁶³ *Isto*, 70.

¹⁶⁴ *Isto*, 75.

- svojim su načinom života nijekali Kristov autoritet a možda čak i njegovu ulogu sudca (r. 4);
- bili su lažni proroci koji su činili seksualne grijehe, nijekali su Kristovu sudačku moć (odnosno moć Krista paruzije) te hulili na anđele (suda) (r. 8);
- odbacivali su Posljednji sud (r. 8, 9, 16);
- bogohuljenje su temeljili na neznanju, živjeli instinktivan, nemoralan način života, čekala ih je konačna sudska kazna (r. 10);
- zapali su u zabludu i grijeshili, uz to bili vođeni pohlepom, raskolnici koji će biti uništeni (r. 11);
- bili su opasni za druge članove koji bi mogli zbog njih pogriješiti, ili izgubiti vjeru, kada su sudjelovali na gozbama ljubavi gdje su iznosili svoja učenja (r. 12);
- brinuli su samo za sebe i nisu zaslužili da se nazivaju učiteljima jer ne mogu ništa pridonijeti zajednici, pseudopastiri (r. 12);
- duhovno su i moralno mrtvi (r. 12);
- proizvodili su amoralan mentalitet i skretali vjernike s pravog puta (r. 13);
- govorili su pompozne stvari koje su ih postavljale iznad Krista (r. 16);
- bili su egoistične ulizice koje su se svojim govorima predstavljale kao superiorni učitelji (r. 16);
- štetili su zajednici, slijedili bezbožan životni stil, bili su bez pneume i nisu bili kršćani (r. 19).¹⁶⁵

Vögtle misli da je glavni problem protiv kojega se Juda bori, poricanje (izrugivanje) Kristove paruzije i anđela suda od strane protivnika. To pokrepljuje i Judino citiranje Henokovog proročanstva. Vögtle Judine protivnike poistovjećuje s libertinističkim izrugivačima paruzije.¹⁶⁶

8. PHEME PERKINS

Autorica najčešće koristi naziv 'lažni učitelji' za oznaku Judinih protivnika. Opis lažnih učitelja iznosi kako slijedi:

- možda su bili putujući misionari ili špijuni (r. 4);
- svojim nemoralnim načinom života uništavali su i nijekali poredak kojega je Bog uspostavio i nisu željeli živjeti pod Njegovom vlašću (r. 4, 8);

¹⁶⁵ Anton VÖGTLE, *Der Judasbrief. Der zweite Petrusbrief*, 26-94.

¹⁶⁶ *Isto*, 95.

- moguće je da su snove držali za proročanstva i hulili su na anđele (r. 8);
- hulili su nad onim što im je bilo nepoznato, bili su na razini nerazumnih životinja i kao takvi će biti i uništeni (r. 10);
- njihovo ponašanje i protivljenje proizlazilo je iz pohlepe (r. 11);
- na zajedničkim gozbama ponašali su se uvredljivo i sebično bez interesa za zajednički spas (r. 12);
- kaotično su se ponašali (r. 12-13);
- njihov govor je predstavljao opasnost za zajednicu i nepoštovanje Božjeg zakona, manipulirali su ljudima od kojih su mogli imati koristi (r. 16);
- sebičnim ponašanjem na gozbama stvarali su podjele, a kako su bili bez Duha nisu ni mogli biti kršćani (r. 19).¹⁶⁷

Problem lažnih učitelja bilo je njihova praksa nijekanje Krista, na što upućuje i činjenica da ih je na gozbi izdavala njihova pohlepa. „Oni vjerojatno odbacuju prijatnu božanske osude, iako nema dokaza za filozofsko osporavanje kršćanskog učenja kao što se nalazi u Drugoj Petrovoj poslanici.“¹⁶⁸ Perkins u svom djelu ne donosi drugih zaključaka o protivnicima osim već gore izloženih.

9. Raymond E. Brown

Problem kojega Brown primjećuje jest taj da Poslanica ništa konkretno ne kaže o protivnicima. Opis je preopćenit i previše stereotipan. Iz opisa situacije u Poslanici, prema Brownu, moglo bi se ovako rekonstruirati opasni nauk:

... u židovsko/poganskim crkvenim zajednicama naglašavalo se i učilo da treba poštivati židovsku baštinu i moralne zahtjeve židovstva (kao što bi se to moglo očekivati u predjelima u kojima su imena Jude i Jakova imala velik autoritet), a to su im predbacivali kršćani pod velikim utjecajem poganskog svijeta koji su tvrdili da je evanđelje oslobodilo vjernike od moralnih obveza. Da bi se osudilo takve slobodoumne ideje, Juda pribjegava primjerima iz židovske tradicije o onima koji su pokušavali zavesti Izrael ili se poziva na iznimne osobe iz izraelske povijesti.¹⁶⁹

10. Herold E. Will

¹⁶⁷ Pheme PERKINS, *First and Second Peter, James, and Jude*, 143-155.

¹⁶⁸ *Isto*, 143.

¹⁶⁹ Raymond E. BROWN, *Uvod u Novi zavjet*, 763.

Herlod E. Will Judine protivnike naziva 'lažni učitelji'. O njima kaže:

- oni su bezbožni ljudi koji su druge naučavali pogrešan nauk i živjeli u grijehu time što su Božju milost uzimali kao dozvolu za činjenje grijeha (r. 4);
- nisu htjeli biti podložni Kristu ili poštivati Božje zakone (r. 4);
- njihovi su snovi plod mašte, činili su zla djela, bili su sami svoji gospodari i odbacivali svaku vlast (ljudsku i Božju), govorili su loše o 'dostojanstvima' (mogu biti duhovna čast, slava, sjaj) (r. 8);
- kritizirali su stvari za koje su mislili da ih poznaju, ali o njima zapravo nisu imali znanja (duhovne stvari) (r. 10);
- njihovo je razumijevanje stvari bilo ograničeno na zemaljske stvari koje su spoznali slijedeći vlastite instinkte (r. 10);
- bili su sebični, puni zavisti, slijedili su pohlepu i protivili se vođama koje je Bog postavio (r. 11);
- svojim su naučavanjem bili opasni za ostalu zajednicu, osobito na zajedničkim gozbama gdje su govorili o svom nauku (r. 12);
- umjesto da gledaju na siromašnu braću, gledali su samo na svoju dobrobit i naučavali svoje pogrešno učenje bez ikakvog doprinosa kršćanskoj dobrobiti (r. 12);
- nisu pokazivali sram, njihovo učenje nije imalo konzistencije, širili su zlo naokolo i bili osuđeni na vječno prokletstvo (r. 12, 13);
- njihove su želje i ambicije utjecale na njihovo ponašanje, govorili su prazne riječi, iskazivali su poštovanje bogatim osobama radi profita (r. 16);
- uzrokovali su podjele među članovima, kao duhovne osobe željeli su prednjačiti, ali za njih Juda kaže da su bili baš suprotnost tome, ljudi bez Duha (r. 19).¹⁷⁰

U 10. retku Will vidi opis gnostika koji su bili poznati po svom jedinstvenom znanju i za koje je također bilo značajno da su se prepustili svojim čulnim instinktima. Will dalje ne argumentira svoje odluke zašto lažni učitelji pripadaju gnostičkoj skupini nego samo kaže da su „identificirani s određenim aleksandrijskim gnosticima“¹⁷¹.

11. David G. Horrell

Horrell protivnike najčešće naziva 'lažni učitelji' a ponekad i 'protivnici'. Na osnovi Judinog polemičkog opisa on za njih kaže:

¹⁷⁰ Harold E. WILL, *1 Peter – Jude*, 312-327.

¹⁷¹ *Isto*, 308.

- bili su utjecajni lutajući kršćanski učitelji koji su se uvukli u zajednicu (r. 4);
- govorili su da imaju slobodu raditi što god žele, obavljati nemoralne radnje u što se ubraja i seksualni nemoral (r. 4, 8);
- nemoralnim su djelima nijekali Krista i odbacivali Gospodinov autoritet (r. 4, 8);
- moguće je da su imali vizionarska iskustva kao lažni proroci (r. 8);
- vrijeđali su anđele, vjerojatno kao donositelje i čuvare božanskog zakona (r. 8);
- tvrdili su da imaju poseban duhovan uvid ali su im jedine razumljive stvari bile one do kojih su mogli doći preko prirodnog instinkta (r. 10);
- učitelji bezbožnosti, koji su vodili ljude u nemoral, sami su slijedili put profita i na kraju ih čeka uništenje (r. 11);
- bili su besramno uključeni u gozbu ljubavi gdje su predstavljali opasnost za ostale članove (r. 12);
- lažni pastiri, davali su prazna obećanja, odrekli su se vjere, činili su sramotna dijela i skrenuli s pravog puta (r. 12-13);
- bili su arogantni i drsko govorili o Bogu, nisu slijedili Božji put, bili su naklonjeni članovima od kojih su mogli profitirati (r. 16);
- dijelili su članove na one koji imaju Duha, i koji su zbog toga bili superiorniji od drugih članova čime su stvarali podjele (r. 19);
- bili su, prema Judi, bez Duha i zbog toga *psyhikoi* (r. 19).¹⁷²

Autor teško daje odgovor na pitanje tko su bili ti lažni učitelji jer „imamo samo autorovu polemiku protiv lažnih učitelja iz koje možemo izgraditi sliku o njihovom djelovanju i uvjerenjima, a njegova je polemika sigurno stereotipna i pretjerana, teško se može uzeti kao točan ili pravedan opis.“¹⁷³

Slijede neke od mogućih identifikacija protivnika koje Horrell spominje:

- putujući karizmatični učitelji ili proroci koji bi mogli iskoristiti materijalnu potporu zajednica (na što se upozorava u *Didahé*), prisustvovati gozbi, imati duhovne vizije i živjeti bez ograničenja;
- antinomisti ('kršćani' oslobođeni Božjeg zakona pod utjecajem Pavlove teologije).¹⁷⁴

12. Daniel J. Harrington

¹⁷² David G. HORRELL, *The Epistles of Peter and Jude*, 118-128.

¹⁷³ *Isto*, 107.

¹⁷⁴ *Isto*, 107-108.

Harrington za opis Judinih protivnika koristi naziv 'uljezi'. Na osnovi redaka iz Judine poslanice zaključuje da su to bili ljudi za koje je bilo značajno sljedeće:

- kršćani koji su došli izvana, prakticirali su seksualni nemoral i odbacivali Krista i Boga (r. 4);
- promicali su oblik kršćanstva koji nije bio sklon židovskim elementima što je bilo u suprotnosti s vjerovanjem Jude i primatelja poslanice (r. 4);
- učenje su bazirali na svojim snovima i vizijama, promicali seksualni nemoral, odbacivali božanski autoritet i grdili anđele (bića koja sudjeluju u Božjoj slavi) (r. 8);
- bili su duhovno i intelektualno superiorniji od drugih, ružno su govorili i kritizirali svijet anđela o kojem ništa nisu razumjeli jer su bili vođeni instinktom koji ih je vodio u uništenje (r. 10);
- počinjali su duhovno ubojstvo drugih članova zajednice, varali ostale kako bi zadobili financijsku korist i pri tome ih vodili u grijeh, odbacivali su autoritet unutar zajednice (r. 11);
- svojom prisutnošću, sebičnošću i frakcijama predstavljali su opasnost na gozbama (r. 12);
- bili su beskorisni, nisu ispunjavali svoja obećanja, skrenuli su na pogrešan put gdje ih je čekala Božja kazna (r. 12,13);
- govorili su i naučavali kao da posjeduju superiornu mudrost ali je sve bilo okrenuto laskanju za vlastitu korist, govorili su tek prazne riječi (r. 16);
- možda su za sebe tvrdili da su istinski duhovne osobe ali ih Juda smatra *psyhikoi* koji stvaraju razdore i nemaju Duha (r. 19).¹⁷⁵

Autor je donekle skeptičan oko toga je li opis Judinih protivnika vjerodostojan zbog toga što imamo prikazanu samo jednu stranu spora. Uz to Juda koristi polemički jezik koji je dosta općenit. Harrington tako pretpostavlja da „su 'uljezi' protiv kojih se bori Judina poslanica možda predstavljali pretjerano entuzijastičan oblik Pavlova nauka kojeg su promicali kršćani koji su sebe smatrali istinski 'duhovnima' (*pneumatikoi*), ali su svojim nemoralnim ponašanjem dokazali da su samo 'duševni' (*psyhikoi*) pa čak i 'tvarni' (*sarkikoi*)“¹⁷⁶. Juda se možda borio protiv iste, ili slične, grupe radikalnih sljedbenika Pavla¹⁷⁷ opisanih u 1 Kor.

¹⁷⁵ Daniel J. HARRINGTON, *Jude and 2 Peter*, 181, 190-219.

¹⁷⁶ *Isto*, 165.

¹⁷⁷ Pavao u 1 Kor napada „određene kršćane koji su se ponosili time da su posebno 'duhovni' ili *pneumatikoi* (vidi 1 Kor 1-4; 12-14) kao da su već u sadašnjosti primili puninu uskrslog života (1 Kor 15). Njihova tvrdnja da su iskusili potpuno ostvarenu eshatologiju dovela je do nemoralnog i razdornog ponašanja (1 Kor 5-7) i do toga da su sebe smatrali 'jakima' za razliku od drugih 'slabih' kršćana (1 Kor 8-10). Ti 'duhovni' kršćani vjerojatno su bili

13. Bart D. Ehrman

Za opis Judinih protivnika Ehrman koristi naziv 'lažni učitelji'. O Judinim protivnicima autor kaže sljedeće:

Teško je znati kako se može smatrati da su kršćanski vođe zaniijekali Krista, ali može biti da je, iz autorove perspektive, svatko tko shvaća religiju na način koji je bitno drugačiji od načina na koji je on sam razumije, podložan ovoj optužbi. ... tako su protivnici Jude uglavnom klevetani zbog svog razuzdanog i izopačenog načina života. Oni su 'kao nerazumne životinje' (r. 10), bave se 'djelima bezbožnosti' (r. 15), oni su 'rogoborili i nezadovoljni, ugađaju vlastitim požudama i bombastični su u govoru' (r. 16). Autor ih uspoređuje s djecom Izraela, koja su nakon bijega iz Egipta uživala u bezobzirnim djelima nevjerstva (preljubi i idolopoklonstvu), čineći to i sa stanovnicima Sodome i Gomore koji su se 'prepustili seksualnom bludu i slijedili neprirodnu požudu' (reci 5–7).¹⁷⁸

Ehrmanu je žao što Juda u svom djelu ne kaže kako su živjeli lažni učitelji i što su naučavali.

„Većina Poslanice jednostavno je ispunjena uvredama i pogrđnim imenima.“¹⁷⁹

14. William F. Brosend II

Brosend za Judine protivnike koristi izraze 'uljezi' i 'protivnici'. Autor radi popis svih optužbi (sveukupno 25 u članku a 24 u knjizi) koje Juda iznosi protiv protivnika.

Oni su: a) uljezi koji su se 'ušuljali među vas'; b) 'odavna već zapisani za ovaj sud' c) bezbožni; d) izokrenuli Božju milost; e) razuzdani; f) niječu 'našeg jedinog Gospodara i Gospodina, Isusa Krista'; g) sanjari; h) prljaju tijelo; i) odbijaju autoritet; j) kleveću 'slavne'; k) kleveću 'što god ne razumiju'; l) oni su poput životinja; m) uništeni 'onim stvarima ... koje poznaju instinktom'; n) ljage na gozbama ljubavi; o) nemaju straha; p) hrane samo sebe; q) bezvodni oblaci i besplodna stabla; r) divlji valovi i zvijezde lutalice; s) gundala i nezadovoljnici; t) udovoljavaju vlastitim željama; u) bombastični govornici; v) laskavci; w) svjetovni ljudi; x) bez Duha; y) uzročnici podjela.¹⁸⁰

Ono što Brosend primjećuje jest to da opis Judinih protivnika pokriva svih sedam smrtnih grijeha¹⁸¹. Njegov opis nam danas malo znači ali za Judine je čitatelje bio dovoljan da znaju o

nežidovski kršćani, ili visoko 'oslobođeni' židovski kršćani koji su imali malo poštovanja prema biblijskoj (starozavjetnoj) tradiciji. Oni su se vrlo vjerojatno smatrali oslobođenima, i iznad propisa starozavjetnog Zakona (vidi Gal 5,18), te nadređenima čak i anđelima (vidi 1 Kor 6,3: '*mi ćemo suditi anđelima*') koji su (prema nekim tradicijama) bili samo posrednici Mojsijeva zakona (vidi Gal 3,19; Dj 7,53). Ti su ljudi možda mislili da slijede Pavlovo evanđelje o slobodi, ili da ga barem dovode do njegovih logičnih posljedica. Pavao je napisao velik dio 1 Kor kako bi ispravio ono što je smatrao njihovim pogrešnim tumačenjem njegova evanđelja.“ *Isto*, 181-182.

¹⁷⁸ Bart D. EHRMAN, *A Brief Introduction to the New Testament*, 327.

¹⁷⁹ *Isto*, 327.

¹⁸⁰ William F. BROSEND II, *The Letter of Jude: A Rhetoric of Excess or an Excess of Rhetoric?*, 300-301.

¹⁸¹ „Krivi su za lijenost ('sanjari', r. 8), požudu ('slijedbenici neprirodne požude', r. 7; 'oni ugađaju vlastitim požudama', r. 16), ljutnju ('bombastičan govor', r. 16).), ponos ('odbacuju autoritet', r. 8), zavist ('gundala i nezadovoljnici', r. 16), proždrljivost ('blaguju s tobom bez straha, hraneći se', r. 12) i pohlepu ('laskanje ljudima u vlastitu korist', r. 16 i 'zarad dobiti', r. 11).“ *Isto*, 303-304.

kome se radi. Što se točno krije iza svih tih optužbi, teško je zaključiti, smatra autor i zbog toga se ispomaže opisom povezanim s tradicijom, autoritetom i čistoćom.

Autor Judine poslanice bio je duboko uronjen u tradiciju vjere i snažno se na nju oslanjao u svojoj obrani. U skladu je s njegovim čitanjem i primjenom predaja da su njegovi protivnici 'odavna već zapisani za ovaj sud' (r. 4), tako da je i sama njihova osuda u skladu s tradicijom. Stoga se prema zadanim postavkama mora smatrati da su odbacili i same te tradicije, od Henoka do apostola, koje ih osuđuju. Autor pažljivo okuplja i primjenjuje tradicije na načine koji suptilno i manje suptilno postavljaju protivnike izvan tradicije. U gotovo svakoj usporedbi protivnici su prikazani uz one na margini ili izvan granica tradicije. Neke reference su grube i oštre, kao kada se protivnici uspoređuju s vragom (r. 9); ponekad je to više stvar tumačenja, na primjer referenca na Bileama u r. 11, koji je kao neizraelac bio izvan tradicije, ali čija je zloća bila više stvar midraša nego biblijskog teksta. Nije nam rečeno koje tradicije protivnici ne uspijevaju održati, samo da one 'izopačuju milost našega Boga ... i nijeću našeg jedinog Gospodara i Gospodina, Isusa Krista' (r. 4).

Među mnogim optužbama protiv njegovih protivnika, postoji jedna, uvučena u redak 8 između oskvrnjivanja tijela i klevetanja slavni, koja bi mogla biti najrječitija— protivnici 'odbacuju autoritet' (*kuriotèta de athetousin*). Ova tema se nalazi u mnogim analogijama, od onih koji nakon izbjavljenja iz Egipta ne vjeruju, do anđela koji napuštaju svoje 'pravo prebivalište' i Korahove 'pobune'. Pretpostavlja se da se osporava autoritet autora, autoritet koji nije proizašao iz toga što je bio među apostolima iz redaka 17, već na temelju toga što je bio Kristov sluga i Jakovljevi brat, i, toliko poznat u zajednici da ne treba spominjati da je Gospodinov brat. Upućivanje na Isusa kao 'našeg jedinog Gospodara i Gospodina' (*ton monon despotèn kai kurion hēmōn*, r. 4) ukazuje na razinu autoriteta izvedenu iz ove identifikacije. Odbacujući autoritet autora, protivnici nijeću Krista.

Česta su, i kontroverzna, mnoga spominjanja nemoralnosti i nečistoće protivnika. Protivnici 'izopačuju Božju milost u razuzdanost' i 'ljage su na vašim agapama, koji 'ugađaju svojim požudama'. Za njih se kaže da 'prljaju tijelo', i dok je zajednica pozvana na milosrđe, svi moraju mrziti 'haljinu oskvrnjenu njihovim tijelima' (r. 23). U cijeloj Poslanici, čak i u završnoj doksologiji, očituje se briga za čistoću, i hvali onoga tko može 'stajati bez ijedne mrlje' u Božjoj prisutnosti.¹⁸²

Može se zaključiti kako je vjerojatno da su željeli biti, ili su bili, vođe zajednice ali im je nedostajala bitna kompetencija – briga za druge.¹⁸³ Tko su oni točno bili, Brosend ne može zaključiti.

15. Peter H. Davids

Za oznaku Judinih protivnika autor najčešće upotrebljava naziv 'lažni učitelji'. Slično kao i autori prije njega, Davids je također skeptičan oko stereotipnog opisa lažnih učitelja. Njegov je stav da opis trebamo uskladiti s kulturom onog vremena. Lažne učitelje opisuje ovako:

¹⁸² *Isto*, 301-302.

¹⁸³ William F. BROSEND II., *The Letters of James and Jude*, 178.

- vjerojatno su bili putujući proroci ili učitelji koji su imali drugačiji pogled na vjeru (r. 4);
- bili su bezbožnici zato što nisu htjeli slijediti Božji moral jer je to zbog Božje milosti bilo nepotrebno, što su više griješili, to se više očitovala milost (r. 4);
- njihovo grješno ponašanje i neposlušnost bili su uzrok poricanja Krista kao Spasitelja i Gospodara (r. 4, 8);
- lažni proroci koji su svoje djelovanje opravdavali proročkim vizijama (r. 8);
- prepuštali su se razuzdanosti (**nedopuštenim seksualnim praksama**) i ružno govorili o Božjim anđelima (r. 8);
- govorili su da imaju posebno znanje o duhovnom svijetu i zbog toga su klevetali anđele, ali je realnost bila da im je duhovni svijet bio nepoznat i jedino što su poznavali bile su njihove instinktivne želje (r. 10);
- vodila ih je požuda i financijska korist, druge su uvodili u grijeh, suprotstavljali su se crkvenom učenju i njihovim vođama zbog čega su osuđeni na pakao (r. 11);
- bili su opasni za zajednicu, pogotovo za vrijeme naučavanja i izlaganja proročkih riječi na gozbi (r. 12);
- uvijek su gledali na svoju korist, bez straha od Boga, puno su obećavali u svom naučavanju ali ništa nisu ispunjali, bili su nemirni, nedosljedni u djelima i riječima, njihova čast je zapravo sramota, okrenuli su se od Boga i njegovih uputa (r. 12, 13);
- govorili su protiv Krista kada su se žalili na njegovo učenje i moralne zahtjeve, također su govorili protiv Boga i slijedili grijeh (r. 16);
- svoje učenje su prilagođavali situaciji kako bi dobili financijsku potporu, iskrivljavali su kršćanski moral kako bi dobili potporu bogatih (r. 16);
- u želji za vodećim položajem stvarali su frakcije (r. 19);
- bili su neduhovna bića koja su slijedila svoje prirodne instinkte, bez Duha i stoga nekvalificirana da budu učitelji ili Kristovi sljedbenici (r. 19).¹⁸⁴

Glavne karakteristike lažnih učitelja su nemoral (r. 4, 8, 11, 12, 13, 16, 18 i 19) i pobuna (r. 8, 10, 16, 19). Zbog toga je autor mišljenja da se radi o ignoriranju kršćanskog morala, a ne o napadu na kršćansku doktrinu ili kristologiju. „Ono što imamo, dakle, jest neki oblik antinomizma u kojem učitelji kojima se Juda suprotstavlja slijede stil života za koji on vjeruje

¹⁸⁴ Peter H. DAVIDS, *The Letters of 2 Peter and Jude*, 43-91.

da ga karakterizira neobuzdana žudnja i čiji položaj je izazov časti vodstva Isusova pokreta i svetih anđela¹⁸⁵.

16. Ruth A. Reese

Reese Judine protivnike označava nazivom 'drugi' i o njima kaže sljedeće:

- u zajednicu su došli neopazice i s oprezom (r. 4);
- koristili su Božju milost kao dozvolu za nemoralna djela, tjelesne užitke i opravdanje svoga grješnog ponašanja (r. 4, 8);
- odbacili su Isusovu moć i autoritet i nisu ga željeli prihvatiti za svog gospodara (r. 4, 8, 11);
- snovima (lažne vizije) su željeli opravdati i učvrstiti svoj položaj na koji inače nisu imali pravo (r. 8);
- ružno su govorili o anđeoskim slugama Gospodina (r. 8);
- pokretao ih je iracionalni instinkt, zbog toga nisu spoznali svoje granice nego su ružno govorili o stvarima koje nisu razumjeli (r. 10);
- umjesto mudrosti i znanja, oni slijede instinkt koji ih vodi u uništenje (r. 10);
- oni su bez samokontrole, nisu se željeli podrediti ni Kristu ni Bogu, išli su u smjeru zadovoljstva i koristi, druge su poučavali i uvodili u svoj način života, poticali su druge da se uključe u pobunu i time stvarali podjelu u zajednici (r. 11);
- predstavljali su se kao vođe i unosili (skrivenu) opasnost u zajednicu, na gozbi su razdvajali zajednicu i nisu imali ljubavi za druge što je suprotno od onoga što čini bit gozbe (r. 12);
- besplodni su, bez kontrole, nepouzđani, opasni (r. 12-13);
- bezbožno su govorili, bili su puni samohvale i iskorištavali druge za svoju korist (r. 16);
- svojim učenjem o slobodi grijeha radili su podjelu u zajednici (r. 19).¹⁸⁶

U Poslanici nema nikakvih naznaka da protivnici pripadaju gnosticima, na što autorica više puta o svojoj knjizi upozorava. Oni su bili bezbožni ljudi za koje je rečeno da su odbacili autoritet i iskorištavaju Božji oprost kako bi vodili život idući za svojim željama, ne brinući za samokontrolu, čistoću i pobožnost za što su ljubljani brinuli. Bezbožnici su bili „skupina ljudi koja čini tajni dio ljubljenih. Drugim riječima, dok poslanica snažno argumentira razliku

¹⁸⁵ Isto, 22.

¹⁸⁶ Ruth A. REESE, *2 Peter and Jude*, 38-65.

između nas, ljubljenih, i njih, bezbožnika, ona također ukazuje da se takva podjela događa upravo unutar skupine ljudi kojima je poslanica upućena, tj. ljubljenih.“¹⁸⁷

17. Ben Witherington III

Autor za opis protivnika najčešće koristi naziv 'lažni učitelji' i kaže da su za njih bile značajne sljedeće karakteristike:

- bezbožnici koji su u Božjoj milosti vidjeli priliku za grijeh (r. 4);
- nijekali su Krista, odbacivali Božji zakon i anđeoski autoritet, odbacivali su zapravo svaki autoritet koji je ograničavao njihovu slobodu (r. 4, 8);
- svoje postupke su argumentirali svojim vizionarskim iskustvom (r.8);
- na njih grijeh nije imao utjecaja jer su bili toliko duhovni (r. 8);
- imali su veći autoritet od anđela, zbog toga su ih vrijeđali (r. 9);
- njihov autoritet je bio lažan, njihovo znanje nije nadilazilo tjelesne spoznaje zbog toga su klevetali ono što nisu razumjeli (duhovne stvari) (r. 10);
- skrenuli su u zabludu, zlouporabili su kršćansku velikodušnost, zbog svojih grijeha će nestati (r. 11);
- oni su egocentrični, brinu se samo za sebe i na gozbama ljubavi su predstavljali duhovni brodolom (r. 12);
- puno su obećavali a ništa nisu ispunili, vjernici nisu imali nikakve koristi od njih, samo su radili štetu, ponašali su se kao nerazumne životinje, zalutali su na pogrešan put (r. 12, 13);
- govorili su protiv Boga, njegove riječi i njegova Zakona, i protiv svijeta jer su uvijek bili nezadovoljni, vodili su se svojim željama (r. 15, 16);
- bili su spremni previdjeti grijehe pokrovitelja kako bi zadobili njihovu naklonost (r. 16);
- laskali su bogatim vjernicima i tako stvarali raskole a moguće je i da su oko sebe stvarali elitnu (duhovnu) grupu vjernika (r. 19);
- nisu imali duhovnu narav nego samo *psychikoi*, bili su bez Duha i zbog toga nekršćani (r. 19).¹⁸⁸

¹⁸⁷ Isto, 24.

¹⁸⁸ Ben WITHERINGTON III, *Letters and Homilies for Jewish Christians. A Socio-Rhetorical Commentary on Hebrews, James and Jude*, 604-629.

Judina glavna optužba protiv lažnih učitelja jest ona za bezbožnost – odbacuju zapovjedi, autoritet, Božju riječ, moralne i etičke pretpostavke. Witherington zaključuje da se Judine optužbe lažnih učitelja „odnose i na njihovu etiku i na njihovu teologiju: oni su antinomisti ili libertinci u ponašanju i heterodoksni u svom poricanju Isusa Krista. Također će biti optuženi za jedan od najvećih društvenih grijeha toga doba – kršenje i zlouporabu gostoljubivosti zajednice. Analogija sa zvijezdama lualicama vjerojatno sugerira da su oni bili putujući proroci ili učitelji, više poput onih opisanima u *Didahé* 11,3-12; 13,1-3, koja također upozorava židovske kršćane na takve osobe. “¹⁸⁹

18. Gene L. Green

Green za opis Judinih protivnika najčešće koristi nazive 'lažni učitelji', 'grešnici' i 'heretici'. Njegov opis heretika je sljedeći:

Juda ukazuje da su ovi heretici donijeli novi vjetar u doktrinu milosti promičući teologiju da milost oslobađa osobu od moralnih ograničenja (r. 4). Poznavali su kršćansko učenje a moguće je i da su bili pod utjecajem Pavlova nauka. Činjenica da su se gostili s vjernicima na agape pokazuje da ih je Crkva priznala kao učenike (r. 12). Juda navodi da su zaniijekali Gospodina (r. 4)... Juda ne razvija ideju da su imali manjkavu kristologiju, što sugerira da je poricanje o kojem govori praktično. Njihovo je ponašanje zapravo bilo poricanje njegova gospodstva. Zapravo, čini se da su ti grešnici odbacili bilo kakav oblik autoriteta nad svojim ponašanjem (r. 8a) i bili su posebno bombastični u svom odbijanju 'slave' (r. 8b), referenca na anđele. ... Judin poziv da se drže tradicije (r. 4) i da se sjećaju apostolskog proročanstva (r. 17) može implicirati da su također odbacili apostolski autoritet, ali to je manje sigurno. Heretici su sa svoje strane tvrdili da je njihovo učenje božanski nadahnuto budući da im dolazi u snovima (r. 8) što je u to vrijeme bio općepriзнat oblik božanske komunikacije. Nova, nadahnuta objava suprotstavljena je apostolskoj predaji... Juda prikazuje heretike ne samo kao one koji su u zabludi (r. 11b, 13) nego i kao pokvarene. Posebna se pozornost pridaje njihovoj neobuzdanoj seksualnosti (r. 4-8, 12, 16, 18). ... Zablude su motivirane pohlepom (r. 11) i karakterizira ih i ohola verbalna pretjeranost dok hule na anđele, kleveću, gundaju, govore arogantno i rugaju se (r. 8-10, 15-16, 18). Ti se ljudi nemoralno ponašaju bez imalo srama i djeluju bez ikakve samokontrole (r. 13). Oni su doista bezbožni (r. 4, 15, 18). Ono što ih pokreće nije Duh (r. 19), izvor kršćanske kreposti; umjesto toga, pokreću ih tek niski, životinjski instinkti (r. 10). Oni su duševni, a ne duhovni (r. 19), čak su lišeni racionalnosti u svojim postupcima i opsjednuti neznanjem (r. 10). U isto vrijeme heretici namjeravaju nagovoriti druge da im se pridruže. Potajno su se infiltrirali među članove Crkve i vjerojatno su putujući propovjednici, učitelji ili proroci (r. 4). Ponašaju se kao prijatelji, ali nisu ništa više od laskavaca koji traže vlastitu korist dok 'napasaju sami sebe' (r. 12). Bili su priznati kao vođe i, poput Kajina, Bileama i Koraha, aktivno su loše utjecali na druge (r. 11). Dok uživaju na gozbi ljubavi među vjernicima, ne pokazuju strah od Boga. Učinkoviti su u uvjeravanju članova Crkve da slijede njihove puteve, iako njihovu pogrešku nisu u

¹⁸⁹ *Isto*, 604.

potpunosti prihvatili svi koji su bili u iskušenju (r. 22-23). Njihov je trud djelovao uvjerljivo i uzrokovao podjele među vjernicima (r. 19), a one su izgleda proizlazile i iz uobičajenih sukoba koji su nastajali oko heretika.¹⁹⁰

Green zauzima stav da je opisano krivovjerje „antinomizam, koji je svoju teološku osnovu pronašao u pogrešnom tumačenju nauka o milosti kako ga poučavaju Pavao i drugi“¹⁹¹. On priznaje da ima puno sličnosti između opisa heretika i sljedbe karpokratovaca, ali da se Juda ne bori protiv njih. „Identitet heretika ne može se precizno utvrditi. Naša je najveća nada da ih možemo locirati unutar strukture trendova koji su aktualni oko sredine prvog stoljeća.“¹⁹²

19. Lewis R. Donelson

Lewis koristi naziv 'uljezi' za opis protivnika. Po njemu je za protivnike značajno sljedeće:

- bili su autsajderi, bezbožnici, ponašali su se nemoralno (seksualni nemoral ili opća nepravедnost) i pretvarali su milost u razuzdanost (r. 4, 8);
- nijekali su i odbacivali autoritet Krista (ali ne u kristološkom smislu) i Boga (r. 4, 6, 8, 16);
- moguće je da su svoje ponašanje i naučavanje temeljili na snovima (r. 8);
- moguće je da su mislili kako se nalaze iznad anđela ili da negiraju anđeosku ulogu u primanju Zakona (r. 8);
- njihovo se razumijevanje stvari bazira na instinktu a ne na razumu zbog čega ružno govore o nebeskim bićima i nemoralno se ponašaju (r. 10);
- heretici su koji idu za novcem i bune se protiv vlasti, doživjeti će istu sudbinu kao Korah (r. 11);
- opasni su za zajednicu jer su se predstavljali kao dobri kršćani, kao predvodnici ali su zapravo radili štetu jer su umjesto o drugima brinuli samo o sebi (r. 12);
- bili su beskorisni, radili su nered, tradicija im ništa nije značila, ponašali su se sramotno i nisu se željeli pokoriti Božjem poretku (r. 12, 13);
- arogantno su govorili, slijedili su vlastite želje i bili pristrani prema bogatašima od kojih su mogli imati koristi (r. 16);
- stvarali su podjele i smatrali su se kršćanima ali im je za to nedostajao Duh (r. 19).¹⁹³

¹⁹⁰ Gene L. GREEN, *Jude and 2 Peter*, 19-20.

¹⁹¹ *Isto*, 17.

¹⁹² *Isto*, 26.

¹⁹³ Lewis R. DONELSON, *I and II Peter and Jude: a Commentary*, 176-195.

Donelson opis protivnika često bazira na pretpostavkama jer Judino pisanje nije dovoljno precizno da bi se mogao napraviti detaljniji profil protivnika. Juda uz to koristi klasične negativne opise karakteristične i za drugu židovsku literaturu. „Sve optužbe u Judinoj poslanici mogu se čitati na nekoliko načina i uklopiti u različite teološke profile. Stoga je poželjno suzdržati se od bilo kakvog pouzdanog opisa ovih protivnika. Pridjev koji sažima, poput gnostički ili antinomistički, treba izbjegavati.“¹⁹⁴

Ono što možemo zaključiti iz Judinog opisa protivnika, prema Donelsonu je sljedeće.

Protivnici sudjeluju u gozbama ljubavi i tako su dio zajednice. Oni stvaraju podjele i kontroverze. O tome svjedoči i sama Poslanica. Čini se da odbijaju tradicionalne autoritete u zajednici. Međutim, teško je znati što to znači. U Poslanici se ne navodi tko, ili koji autoriteti u zajednici, se propituju. Optužba za nijekanje Isusa Krista ne mora značiti da oni to doista čine. Budući da su optuženi da su se uvukli u zajednicu, prikazani su kao autsajderi. Opet, teško je znati što to znači. Svatko u zajednici je u nekom trenutku bio autsajder. Stoga je svaki pokušaj rekonstruiranja lica protivnika osujećen retorikom Poslanice.¹⁹⁵

20. Robert H. Gundry

Autor za opis Judinih protivnika najčešće koristi naziv 'heretici'. Nigdje ih ne identificira s nekom od heretičkih skupina poznatih u ono vrijeme. Za protivnike je bilo karakteristično sljedeće:

- Božju milost shvaćali su kao poticaj na činjenje grijeha, posebice seksualnih (r. 4);
- nisu pripadali Kristu (r. 4);
- u snovima su dobili nova otkrivenja koja su im poslužila za odbacivanje Kristova autoriteta i nastavak homoseksualne prakse (r. 8);
- o anđelima su govorili da neće biti prisutni na Gospodinovu sudu (r. 8);
- klevetali su dobre anđele što ukazuje na njihovu moralnu neukost a usporedba s nerazumnim životinjama ukazuje na njihovo nagonsko djelovanje i nemoralno ponašanje te vječnu propast (r. 10);
- činili su zlo iz pohlepe za novcem, žalili su one koji se drže moralnog zakona i zbog toga će zauvijek nestati (r. 11);
- predstavljali su opasnost za zajednicu jer su naučavali otpadništvo i nemoralno ponašanje (r. 12);

¹⁹⁴ *Isto*, 164.

¹⁹⁵ *Isto*, 164.

- išli su za novcem i nemoralnim zadovoljstvima, moguće je da su putovali od jedne zajednice do druge, ali osim svoje besramne nemoralnosti nisu imali ništa što bi mogli prenijeti drugima (r. 12);
- zašli su na put koji ih je vodio daleko od kršćanskog vjerovanja i ponašanja (r. 13);
- žalili su se na svoju sudbinu kako bi dobili milostinju, zbog novca su bili pristrani prema bogatima i sve što su govorili bilo je usmjereno pridobivanju financijske koristi (r. 16);
- sa svojim su sljedbenicima uzrokovali podjele unutar zajednice i za razliku od pravih kršćana bili su bez Duha (r. 19).¹⁹⁶

21. Klaus Berger

O Judinim protivnicima iz Bergerovog komentara možemo zaključiti samo ovo:

- govorili su protiv anđela i anđeoskih sila;
- proklinjali su sile koje su vladale svijetom;
- nijekali su Krista i druge vlasti;
- zlorabili su Božju milost;
- bili su bez Duha;
- bili su fenomen posljednjih dana.¹⁹⁷

Protivnici se nisu slagali s tim da se Krista naziva Gospodinom (κύριον) jer nisu baš najbolje razumjeli kristologiju, odnosno ono što je u njoj važno. „Protivnici Jude polemiziraju s bilo kakvim prijenosom titule *Kyrios* radi monoteizma i zbog toga ne razumiju dio kristologije.“¹⁹⁸ Berger još spominje da bi to mogli biti kršćani koji hule na 'slavu' i proklinju anđela smrti što Juda striktno zabranjuje.¹⁹⁹

22. David A. deSilva

Judine protivnike deSilva naziva 'uljezima'. Za njega su protivnici imali sljedeće značajke:

- bili su bezbožni (r. 4, 14-15);

¹⁹⁶ Robert H. GUNDRY, *Commentary on the New Testament: Verse-by-verse Explanations with a Literal Translation*, 992-994.

¹⁹⁷ Klaus BERGER, *Kommentar zum Neuen Testament*, 977-982.

¹⁹⁸ *Isto*, 978.

¹⁹⁹ Očito je to bila bitna tema koja se spominje u Jd i 2 Pt. “Ali tko god huli na moći i vlasti (2 Pt i Jd), traži krivnju u njima, a ne u ljudima. Svatko tko krivi njih, na kraju će okriviti Boga što ih je stvorio. Tko psuje vlasti, dovodi u pitanje cijeli postojeći sustav svijeta i njegov poredak.“ Uz to postoji opasnost da se izrečeno prokletstvo vrati kao bumerang. *Isto*, 980.

- pretvarali su se da su kršćani jer su imali svoj tajni plan kojeg su htjeli ostvariti (r. 4);
- milost su koristili kao izgovor za promicanje i sudjelovanje u grješnom samozadovoljavanju koje je vrijeđalo Boga (r. 4);
- nisu željeli slijediti etično ponašanje što ga je naučavao Isus i nisu mu željeli ni služiti ni priznati njegov autoritet (r. 4);
- svoj autoritet su opravdavali svojim viđenjima i ekstatičnim iskustvima (r. 8);
- odbijali su moralni red i moralna ograničenja kako bi mogli slijediti svoju slobodu i biti moralni autoritet i sebi i drugima u zajednici (r. 8);
- imali su arogantan stav prema božanskom poretku i anđeoskim bićima a taj stav je bio posljedica njihovog neznanja o božanskim stvarima (r. 10);
- njihovo znanje dolazilo je iz zadovoljavanja žudnje, instinkta i samodestruktivnog ponašanja (r. 10);
- nadilazili su tradicionalni kršćanski moralni kodeks i željeli zadovoljiti potrebe za običnim materijalnim dobrima i seksualnim zadovoljstvima (r. 4, 8, 10, 12, 16, 18);
- pretvarali su se da su kršćanski proroci kako bi mogli živjeti na račun zajednice (r. 8, 11);
- radili su u svoju korist zbog čega su i naučavali nemoral i željeli zaraditi na račun religije (r. 11);
- odbacivali su tradicionalno učenje i moralni autoritet Zakona jer su imali vlastito znanje o Bogu (r. 11);
- predstavljali su opasnost na gozbama ljubavi jer su se ušuljali u zajednicu s tajnim planom i vlastitim interesima (r. 12);
- brinuli su se za svoje potrebe, bili su beskorisni, jalovi, bez samokontrole, težili su samougađanju, nalazili su se na pogrešnom putu, čekala ih je Božja osuda (r. 12-13);
- služili su vlastitim željama, za svoj jad su krivili sudbinu, divili su se drugim članovima kako bi od njih dobili ono što su željeli (r. 16);
- bili su bez Duha, i svojim su učenjima stvarali razdore u zajednici (r. 19).²⁰⁰

Juda za opis protivnika bira najnegativnije slike. DeSilva misli da su protivnici mogli biti lokalni učitelji²⁰¹ koji su prakticirali i naučavali moralnu raspuštenost. „Možda su uljezi bili samo pozeri, karizmatične pijavice, ljudi koji su tvrdili da imaju duhovnu moć i pretvarali se

²⁰⁰ John PAINTER - David A. DESILVA, *James and Jude*, 193-223.

²⁰¹ *Isto*, 190.

da je koriste, čineći se moćnima govoreći s prezirom o duhovnim bićima (vidi retke 8-10a), cijelo vrijeme iskorištavajući kršćansku gostoljubivost i intimnost (r. 10b, 12-13, 16).²⁰²

23. Simon J. Joseph

Simon J. Joseph u svom članku Judine protivnike također naziva 'uljezima'. Njihove su karakteristike bile sljedeće:

- prikrali su se u zajednicu gdje su Kristovu milost preokrenuli u razuzdanost (r. 4);
- bili su bezbožni, odali su se bludu (r. 5-7);
- sanjari, koji su prljali tijelo, odbacivali autoritet i klevetali slavne (r. 8);
- brinuli su se samo za sebe i za svoju korist (r. 12);
- radili su što su željeli, nisu pokazivali poštovanja prema autoritetu, oholo su govorili, rogoborili (r. 16);
- laskali su ljudima kako bi zadobili moć (r. 16);
- stvarali su podjele u zajednici i bili su lišeni Duha (r. 19).²⁰³

Autor primjećuje da je Judin opis protivnika iskrivljen njegovim preuveličavanjem njihovih slabosti.²⁰⁴ Zbog toga je teško identificirati tko su zaista bili ti protivnici. „Ako je Judina poslanica napisana prije 70. godine n. e. (kada je glavne podjele unutar pokreta izazvao Pavao), tada bismo trebali ozbiljno razmotriti mogućnost da se Juda suprotstavlja učiteljima pod Pavlovim utjecajem.“²⁰⁵

24. Alicia J. Batten

Autorica se u svom članku usredotočuje na opis²⁰⁶ karakteristika protivnika. Kod napada na protivnike, Juda koristi klasičnu grčko-rimsku retoriku oštrog napada na protivnike. Protivnici su po njezinu shvaćanju:

- osuđeni na kaznu (r. 4);

²⁰² Isto, 184.

²⁰³ Simon J. JOSEPH, Seventh from Adam' (Jude 1:14-15): Re-Examining Enochic Traditions and The Christology of Jude, u: *The Journal of Theological Studies*, 64 (2013.), 465-466.

²⁰⁴ Isto, 465.

²⁰⁵ Isto, 468.

²⁰⁶ Autorica opisuje protivnike tako što njihov opis uspoređuje s grčko-rimskim uvredljivim frazama koje su se koristile u svrhu promicanja pojedinih vrsta morala. Ona zagovara stav da „Juda dijeli ovu upotrebu uvredljivih fraza upravo zato što nastoji potkopati svoje protivnike, baš kao što su to pokušavali učiniti grčko-rimski pisci. Juda se usredotočuje na posebnu i stereotipnu vrstu optužbe da su lažni učitelji feminizirani, što je bio označitelj, moglo bi se reći, za sve vrste nemoralna i dekadencije.“ Alicia J. BATTEN, The Letter of Jude and Graeco-Roman Invective, u: *HTS Teologiese Studies/Theological Studies*, 70 (2014.), 2.

- na pogrešnom su mjestu jer im nije bilo mjesto u zajednici (r. 4);
- Kristovu milost izokrenuli su u razuzdanost i razvrat i nijekali su Krista (r. 4);
- bili su povezani sa seksualnom grešnošću (r. 8);
- grdili su sve što nisu razumjeli i uništavali se onime što su kroz instinkte upoznali (r. 10);
- bili su nerazumne životinje kojima je nedostajalo (samo)kontrole (r. 10, 19);
- bili su senzualisti koji su gozbe shvaćali kao puke bankete i prepuštali se razuzdanosti i proždrljivosti (r. 12);
- pokazivali su interes za svoje potrebe i za svoju dobrobit, bili su izvan kontrole (r. 12);
- živjeli su odvratno i razuzdano²⁰⁷ (r. 13);
- činili su bezbožna djela i oštro govorili protiv Gospodina (r. 15, 16);
- bili su pristrani s ciljem da za sebe steknu neku koristi, a za dobrobit drugih nisu marili (r. 16);
- bili su bezbožni i osuđeni na kaznu (r. 14, 15, 17, 18).²⁰⁸

Batten misli da je spominjanja nedostatka kontrole Judinih protivnika slično glavnim tematskim naglascima unutar grčko-rimske retorike oštrog napada na protivnike. „Nedostatak samokontrole, bilo da se odnosio na govor, seks ili želju za bogatstvom, bio je siguran znak ženstvenosti. Karakterizirajući svoje protivnike kao razvratne i izvan kontrole, Juda je upotrijebio učinkovito retoričko oružje dok nastoji neutralizirati potencijalni utjecaj na svoje slušatelje.“²⁰⁹ Ovakav opis njihovog nemoralnog ponašanja uvijek bi rezultirao njihovim prepoznavanjem.

25. Rodolfo G. Estrada III

Autor u svom članku o Judinim protivnicima kaže sljedeće:

- bili su vrlo karizmatični i imali su velik utjecaj unutar zajednice;
- bili su nemoralni i živjeli neprihvatljivim stilom života;
- bili su karizmatični i povezani s nadnaravnima bićima;
- imali su duhovna otkrivenja putem snova ili vizija i tvrdili da im je Duh nadahnuo snove (r. 8);

²⁰⁷ Autorica se ovdje nadovezuje na grčki mit o Afroditinom podrijetlu kojega su s „pjenom vlastite sramote“ povezali Oleson i Charles. Protivnici bi mogli biti povezani sa silovanjem, incestom, preljubom i razvratom. *Isto*, 6.

²⁰⁸ *Isto*, 5-6.

²⁰⁹ *Isto*, 7.

- sudjelovali su bez straha na euharistijskom bogoslužju (r. 12);
- poricali su Isusovo gospodstvo ali su svejedno sudjelovali u životu zajednice;
- bili su bezbožni i arogantni, ali im je govor bio bombastičan zbog čega su postali dio zajednice i toleriralo ih se;
- rogozorili su, govorili oholo i bili nezadovoljni (r. 16);
- slijedili su vlastite požude (r. 16, 18) i laskali ljudima radi koristi (r. 16);
- bili su bez Duha.²¹⁰

Estrada misli da su protivnici zbog bombastičnog govora i pozivanja na vizije imali u zajednici velik utjecaj pa ih zajednica nije prepoznala kao opasnost. Zbog toga ih autor ubraja među putujuće karizmatičke proroke koji su u ono vrijeme bili česti. „Ovo nije bio samo lokalni problem Judine zajednice, bio je to problem koji se pojavljivao i drugdje zbog širenja putujućih karizmatičkih proroka koji su lovili nesposobnost kršćana da razaznaju valjanost svojih snova. Tako da Juda ne piše samo zajednici, kako bi ih podsjetio da se bore za vjeru, nego i razotkriva svjetovne ljude unutar svoje sredine kao lažne karizmatike.“²¹¹

26. Ger de Koning

Autor u svom djelu Judine protivnike naziva 'ti ljudi' i 'otpadnici'. Prema njegovu mišljenju, otpadnici su imali sljedeće oznake:

- nevjernici koji uništavaju vjeru i nemaju straha pred Bogom (r. 4);
- zlorabe milost za ispunjenje vlastitih tjelesnih požuda te odbacuju i preziru autoritet Krista (r. 4);
- imaju prljave fantazije, ispunjenje snova nalaze u seksualnim grijesima, bune se protiv Boga i odbacuju svaki oblik njegovog autoriteta (r. 8);
- bogohule nad svim što nosi i predstavlja Božju čast (r. 8);
- ljudi bez uma, slijede svoju prirodu ponašajući se poput životinja u ispunjavanju svojih samouništavajućih požuda (r. 10);
- lažni štovatelji, lažni proroci i lažni svećenici (r. 11);
- na gozbama misle samo o sebi, nemaju kršćanske ljubavi i osjećaja za zajedništvo (r. 12);
- brinu se samo o svojim potrebama, govore lijepe ali prazne riječi, ponašaju se nedosljedno, njihovo učenje nema ni smisla ni koristi (r. 12);

²¹⁰ Rodolfo G. ESTRADA III, The Spirit in Jude 19–20, u: *Journal of Pentecostal Theology*, 25 (2016.), 47-52.

²¹¹ *Isto*, 53.

- oni su bez samokontrole, sve što nude su besramna djela (r. 13);
- Boga krive za vlastitu sudbinu, nikad nisu zadovoljni, uvijek teže zadovoljenju svojih strasti (r. 16);
- govore arogantno i licemjerno, laskaju ljudima kako bi se osobno okoristili (r. 16);
- formiraju skupine unutar zajednice unutar kojih mogu prakticirati svoj nemoral (r. 19);
- preziru druge, a sebe vide kao superiornije, no zapravo su vođeni svojim osjećajima i lišeni Duha (r. 19).²¹²

Ger de Koning u svom djelu ne kaže tko su bili ti Judini protivnici, odnosno kojoj skupini heretika su možda mogli pripadati. Sve što nam iznosi samo je njegovo razumijevanje Judina opisa protivnika.

27. Jörg Frey

Za Judine protivnike Frey koristi nazive 'protivnici' i 'lažni učitelji'. Problem kojega autor vidi pri opisu protivnika jest to što Juda za njihov opis upotrebljava polemičke tvrdnje²¹³. Njihov bi opis prema tome (mogao) biti sljedeći:

- možda su bili putujući propovjednici, autsajderi koji su se tajno uvukli u zajednicu (r. 4);
- bezbožnici koji su živjeli u razuzdanosti i nijekali Kristovu suverenost (ne žele priznati Krista za svog gospodara) (r. 4);
- možda su Božju milost shvaćali kao oslobođenje od propisa (libertinizam), što im je omogućilo razuzdano ponašanje (r. 4);
- njihovo gledište nije bilo u skladu s tradicionalnim apostolskim naučavanjem (r. 4, 8);
- svojim govorom omalovažavali su čast i dostojanstvo anđeoskih bića (r. 8) i time kršili uspostavljeni Božji poredak (r. 5-7);
- ponašali su se bahato, mislili su da su iznad anđeoskih bića općenito, no bili su neznalice, oni koji ne znaju ništa o duhovnim stvarima (r. 10, 19);
- bili su na razini nerazumnih životinja, duševni, ne pneumatici, i nisu bili vođeni Božjim duhom, njihovo ponašanje bit će njihova propast (r. 10, 19);

²¹² Ger de KONING, *The Letter of Jude: An Explanation of This Letter Especially for You*, 140-153.

²¹³ „Problemi se ovdje temelje na stereotipnosti autorove polemike zbog koje je teško odrediti koji se navodi uistinu odnose na nauk i ponašanje protivnika, a koji su samo polemički topos, kako u biblijskim paradigmama, tako i u polemičkim optužbama.“ Frey J., *The Letter of Jude and the Second Letter of Peter: A Theological Commentary*, str. 33.

- bili su lažni proroci, neuki ljudi, poricatelji Boga, druge ljude su navodili na grijeh, nevjeru i pobunu (r. 11);
- njihovu prisutnost na gozbama Juda vidi kao čin besramnosti i sebičnosti (r. 12);
- ako su svoja stajališta i vizije širili na gozbama, predstavljali su opasnost drugim vjernicima (r. 12);
- njihovo naučavanje služilo je njihovoj dobrobiti i lagodnom životu a ne spasenju zajednice (r. 12);
- njihovo učenje baziralo se na neznanju i prevari i zbog toga su njihova obećanja bila lažna (r. 12);
- bili su bez nade u spasenje, lutalice (r. 13);
- žalili su se na svoju sudbinu, govorili nevjerničke i oštre riječi protiv Krista i Boga (r. 16);
- možda su u bogatim članovima vidjeli mogućnost za stjecanje neke koristi za sebe (r. 16);
- dolazilo je do razdvajanja između njih i istinskih vjernika jer njima od samog početka nije bilo mjesto u zajednici (r. 19).²¹⁴

Frey za Judu kaže da mu je svrha bila prikazati živote protivnika kao neprihvatljive, da bi se vjernici lakše od njih distancirali. Jedini opis koji nas približava profilu protivnika jest da su oni sanjari, koji hule $\delta\acute{o}\zeta\alpha\iota$ (vjerojatno anđeoske moći) iz retka 8.²¹⁵ „Niz argumenata podupire lociranje sukoba oko priznavanja anđeoskih moći unutar okvira povijesti utjecaja (Wirkungsgeschichte) Pavlove teologije.“²¹⁶

28. Felix Opoku-Gyamfi

Autor u svojim člancima šturo opisuje protivnike bez identificiranja s nekom skupinom krivovjeraca. Prema njegovu tumačenju, glavni je problem protivnika bio pogrešno shvaćanje milosti i odbacivanje autoriteta. Uz to, živjeli su bezbožno, razuzdano (r. 6-8, 10) i sami sebe smatrali prorocima (vizije). Vizijama su opravdali svoje nemoralno ponašanje i predstavljali prijetnju apostolskom učenju. Opoku-Gyamfi ih opisuje kao „protivnike istinitog apostolskog

²¹⁴ *Isto*, 72-139.

²¹⁵ *Isto*, 35.

²¹⁶ *Isto*, 42. Opis njegovih argumenata nalazi se na stranicama 42-44.

učenja“ i „učitelje laži“. ²¹⁷ S pozivanjem na Kajina, Bileama i Koraha protivnicima se pripisuje puno različitih grijeha protiv Boga i čovjeka i zbog toga su osuđeni na Božju kaznu. ²¹⁸

29. William E. Wenstrom Jr.

Wenstrom u Judinim protivnicima vidi židovske zelote koji su se pobunili protiv cara i pokušavali uvjeriti druge Židove/kršćane da im se pridruže u pobuni protiv Rima. ²¹⁹ Wenstrom slijedi stav kojega je zagovarao Herbert Bateman IV. „Juda nigdje ne opisuje te pojedince koje u ovoj Poslanici osuđuje kao učitelje koji su poučavali pogrešnu doktrinu, niti igdje u Poslanici opisuje prirodu tog takozvanog učenja“ ²²⁰.

Za Judine protivnike Westrom kaže:

- odbacuju Isusa kao svog kralja i Spasitelja i njegov drugi dolazak;
- infiltrirali su se u zajednicu i naučavali o bezbožnom životu i pobuni protiv rimske vlasti (r.4);
- nisu se obratili odnosno bili preporođeni (r. 5-16);
- odbacuju ili kleveću anđeoski autoritet (r. 8-10);
- pobunili su se protiv civilnih vlasti i apostolskog autoriteta;
- sudit će im se (r. 5-19). ²²¹

Glavni grijeh za kojeg optužuje zelote bio je prema Wenstromu pobuna protiv civilnih vlasti što je u konačnoj fazi značilo pobunu protiv samog Boga. ²²² „Problem s kojim se Juda bavio bili su zeloti, ili sikariji, židovski revolucionari koji su se oštro protivili rimskoj vladavini u Judeji i pokušavali uvjeriti sve Židove, uključujući židovsku kršćansku zajednicu u Judeji, da slijede njihovu pobunu protiv Rima.“ ²²³ Opis Judinih protivnika odgovara skupini zelota.

30. Thomas L. Constable

Constable Judine protivnike naziva 'lažni učitelji' i opisuje ih kako slijedi:

- kršćani, ali bezbožnici zato što su se odbili podložiti Božjem autoritetu te su iskrivljujući istinu Božje riječi zanijekali Isusa Krista (r. 4);

²¹⁷ Felix OPOKU-GYAMFI, *Literary Issues in the Letter of Jude*.

²¹⁸ Felix OPOKU-GYAMFI, *The use of Scripture in the Letter of Jude*, 86.

²¹⁹ William E. WENSTROM Jr., *Introduction to the Epistle of Jude*, 35.

²²⁰ *Isto*, 2.

²²¹ *Isto*, 2-3, 35-36, 98, 110.

²²² *Isto*, 110.

²²³ *Isto*, 35.

- oslobođenje od Mojsijeva zakona uzeli su kao priliku za nepristojno ponašanje i senzualno prepuštanje (r. 4);
- nisu željeli slušati Boga, odbili su ga slaviti i služiti, prakticirali su nemoral i nemoralne spolne prakse (r. 5-7);
- moguće je da su im vizije služile za opravdanje vlastitog ponašanja ili za božanski autoritet koji su mislili da imaju (r. 8);
- vjerojatno su bez razumijevanja grdili aspekte Božje objavljene volje (r. 10);
- instinktivno su znali zadovoljiti tijelo što ih je vodilo u uništenje (r. 10);
- bili su na putu nasilja, požude, bezboštva, pohlepe i idolopoklonstva, duhovnost im je služila za materijalnu dobrobit, bunili su se protiv Boga i apostola (r. 11);
- mogli su biti destruktivni i uništiti lokalnu zajednicu, neki od njih bili su vjernici jer su sudjelovali na gozbi (r. 12);
- sebični i egoistični, donosili su razočarenje, bili su neproduktivni (r. 12);
- širili su svoje nekontrolirano nemoralno ponašanje, bili su nepouzdana i varljivi (r. 13);
- slijedili su put požude i dobitka (r. 4, 8, 10, 11);
- govorili su protiv Boga i proturječili apostolskoj objavi te laskali ljudima za vlastitu korist (r. 16);
- radili su raskol u zajednici (grupa koja je ostala vjerna apostolskom učenju i grupa koja je od njega odstupila), širili su gledište nevjernika i bili bez Duha (r. 19).²²⁴

Constable je u svom članku zaključio da Judine protivnike možemo identificirati s pripadnicima početnog gnosticizma²²⁵.

2.4. Zaključak poglavlja

U ovom poglavlju naglasak je bio stavljen na nazive koje su autori koristili za označavanje Judinih protivnika, na njihov opis i identifikaciju protivnika. Autori su najčešće koristili naziv 'lažni učitelji' kako bi već samim nazivom prikazali protivnike kao učitelje. Iako Juda u svojoj poslanici nigdje izričito ne spominje (za razliku od 2 Pt) da je riječ o učiteljima. Druga su dva naziva koja autori često koriste 'protivnici' i 'uljezi'.

²²⁴ Thomas L. CONSTABLE, Dr. Constable's Notes on Jude, 15-32.

²²⁵ *Isto*, 4.

O opisu protivnika najviše nam govore reci 4, 8, 10, 11, 12, 13, 16, 19. Razlike kod autora u opisu protivnika dolaze iz različitih razumijevanja tih redaka. Većina autora Judine protivnike optužuje da su svojim ponašanjem u praksi nijekali Krista dok ih malo manji broj misli da postoje i doktrinarna pogrešna shvaćanja o Kristu.

Drugi opis oko kojeg autori najčešće nisu ujedinjeni oko značenja jest Judino spominjanje slave u 8. retku. Često autori slavu interpretiraju kao anđele. Ali ni to ne rješava dilemu jer je pitanje koje iz toga proizlazi na koje anđele se misli – na dobre, na zle ili na sve? Zbog manjka informacija autori donose različite zaključke, što ima za posljedicu različite opise ponašanja protivnika.

Kod razlika u opisu dolazi i kod interpretacije 11. retka gdje je Juda također previše općenit a da bi autori mogli jednoznačno protumačiti opisane karakteristike protivnika. Problematičan je i 19. redak gdje su autori podijeljeni oko mišljenja kako ga interpretirati. Govori li tu Juda o gnosticizmu i podjeli ljudi na kaste, ili opisuje situaciju sličnu onoj u Korintu, ili nešto treće?

Nema jednoznačnog odgovora. Judin je tekst za današnje vrijeme premalo specifičan da bi se sa sigurnošću mogao napraviti profil Judinih protivnika a još ih je teže identificirati s nekom grupom heretika iz onog vremena. Unatoč tome, većina autora prije 1987. godine teži tome da Judine protivnike poveže s nekim oblikom gnosticizma. Obično to bude rani gnosticizam, koji je u Judino vrijeme bio na svojim počecima. Glavni argument za to bio je da protivnici dijele ljude na *pneumatikoi* i *psychikoi* (r. 19). Ostali bi argumenti bili još i: gnostička kristologija i postojanje demijurga u 4. retku, odbijanje nebeskih bića (r. 8), sakramentalna magija (r. 12), antinomijske težnje. Međutim, nakon 1987. godine autori se više-manje distanciraju od te identifikacije. Kao što R. Bauckham kaže, nema osnove da ih se poistovjeti s gnosticima. Nakon te godine postoji sve više autora koji odbijaju identificirati protivnike na temelju Judina korištenja polemičkog jezika, odnosno jezika koji onemogućuje realnu sliku protivnika. Neki od autora (primjerice Lewis Donelson) idu tako daleko da kažu da ništa ne možemo uzeti ozbiljno, ili donijeti neke zaključke o tome što je bila njihova praksa ili tko su oni bili.

Od 1900. godine pa do danas postoji dosta velik broj komentatora koji pokušavaju vidjeti korelaciju između protivnika i Pavlova učenja o slobodi (Rim 6). Protivnici bi mogli biti dio libertinističkog pokreta i/ili antinomizma ali bez poveznice s gnosticizmom.

Ima i nekoliko autora koji se ne odlučuju za prije spomenute opcije. Tako William Wenstrom misli da su protivnici bili zeloti. Ben Witherington, Ralph Martin i Rodolfo Estrada govore o putujućim prorocima sličnim onima koji su opisani u spisu *Didahé*. Daniel Harrington

zaključuje da su bili radikalni sljedbenici Pavla. Za Jerome Neyreya su oni zagovornici pretjerano realizirane eshatologije.

Judin preopćenit i jednostran opis ne daje nam dovoljno informacija da bismo mogli sa sigurnošću potvrditi tko su bili protivnici i što je za njih bilo karakteristično. Pitanje, dakle, ostaje otvoreno.

3. PITANJE VREMENSKOG OKVIRA JUDINE POSLANICE

Vremenski okvir u koji se smješta pisanja Judine poslanice ovisi o različitim elementima. Glavni utjecaj, ili argument, za neki datumski okvir bazira se na identifikaciji autora Poslanice i krivovjerja protiv kojega se bori. Ali uz to postoje i drugi, različiti argumenti koji pomažu datirati Poslanicu unutar jednog vremenskog okvira. Neki od autora kod datiranja uzimaju više podataka u obzir, drugi manje.

Datacija Judine poslanice može ovisiti o:

- a) identifikaciji autora Poslanice,
- b) identifikaciji protivnika odnosno njihovog krivovjerja,
- c) tumačenju redaka Poslanice,
- d) Pavlovu učenju,
- e) odnosu s Drugom Petrovom poslanicom,
- f) smrti brata Jakova,
- g) padu Jeruzalema,
- h) 'ranom katolicizmu',
- i) i drugom.

3.1. Identifikacija autora Poslanice

O identifikaciji autora Judine poslanice dosta je bilo napisano u prvom poglavlju rada pa zbog toga ovdje nećemo ulaziti u detalje, nego ćemo iznijeti samo osnovnu ideju. Autori koji pretpostavljaju da je autor Poslanice Juda, brat Jakovljevi i Isusov, datiraju Poslanicu u vrijeme Judina života. Problem koji se tu pojavljuje jest taj da još uvijek ne znamo točnu godinu Judine smrti. „Obično se kao zadnji mogući datum, *terminus ad quem*, uzimaju devedesete godine prvog stoljeća“¹. Sve do tih godina Juda bi mogao biti autor Poslanice. Većina stručnjaka koji se zalažu za pseudonimnost Poslanice datiraju Poslanicu u kasnije vrijeme, obično na kraj prvog ili u drugo stoljeće.

¹ Kalina WOJCIECHOWSKA - Mariusz ROSIK, *A Structural Commentary on the So-called Antilegomena: Volume 2: the Letter of Jude: Expecting for the Mercy*, 39.

3.2. Identifikacija protivnika odnosno njihovog krivovjerja

Identifikacija protivnika također utječe na vremenski okvir Judine poslanice i obrnuto. Identifikacija protivnika bila je detaljnije predstavljena u prethodnom poglavlju i zbog toga ćemo ovdje također sažeto iznijeti samo osnovnu ideju. Ako se protivnike identificira sa sljedbenicima gnosticizma iz 2. stoljeća, obično se u to razdoblje datira i Judina poslanica. Ako pretpostavimo da su to bili antinomisti, poznati već u Pavlovo vrijeme, poslanicu možemo datirati puno ranije, u razdoblje od sredine 1. stoljeća nadalje.

Nekima je od autora koji su se bavili pitanjem vremenskog okvira Poslanice identifikacija autora i protivnika dovoljan argument za određenje vremenskog okvira. Drugi uzimaju u obzir više činjenica. U sljedećem dijelu poglavlja prikazani su ostali kriteriji za određenje vremenskog okvira pisanja Poslanice i neki od argumenata koje autori navode u svojim djelima.

3.3. Tumačenje redaka Poslanice

Pojedinačni reci u Judinoj poslanici mogu utjecati na pretpostavku o vremenskom okviru. Sve zapravo ovisi o tome kako ih se tumači.

a) „vjeru koja je jednom zauvijek predana svetima“ (r. 3) i „presvetoj vjeri“ (r. 20)

Ovo su dva retka koja stručnjake dijele u dva tabora. Jedni se zalažu za to da Juda ovdje govori o vjeri kao doktrini, što bi ukazivalo na kasnije razdoblje, a drugi se protive takvom shvaćanju vjere.

Sljedeći autori pretpostavljaju da se u recima 3 i 20 radi o formuliranoj vjeri:

- Knoch koji kaže da je „(t)radicija vjere već razvijena i postala je obvezujuća doktrina vjere koju treba držati, braniti i naviještati, što je osobito slučaj s izrazima 'vjera koja je jednom zauvijek predana' (*hapax paradotheisē*) (r. 3) i 'presveta vjera' (r. 20). Vjera je ovdje jasno shvaćena kao *fides, quae creditur*, kao doktrinarna cjelina u koju se vjeruje i koja se predaje na obvezujući način.“²

² Otto KNOCH, *Der Erste und Zweite Petrusbrief. Der Judasbrief*, 158.

- Barclay misli da „Juda govori o vjeri koja je jednom predana svetima (redak 3). Čini se da takav način govora definitivno gleda daleko unatrag i da dolazi iz vremena kada je postojalo tijelo vjerovanja koje je bilo pravovjerje.“³
- Donelson smatra da Juda upućuje na „vjeru kao ustaljenu tradiciju.“⁴
- Jülicher kaže: „Pisac također svojim poimanjem vjere pokazuje da je čovjek kasnijeg vremena; naša 'presveta vjera' je stvar koja se može predati jednom zauvijek (reci 3, 20), i stoga je objektivno pravovjerna vjera.“⁵
- Cone misli da je kasno datiranje Poslanice prikazano „načinom na koji se o 'vjeri' govori kao o objektivnoj tradicionalnoj doktrini, umjesto o nečemu što je pitanje subjektivnog poimanja i razumijevanja (reci 3, 20).“⁶
- Sidebottom smatra da je „riječ 'podsjetnik' tipična za vrijeme koje gleda unatrag u prošlost (2 Tim 2,14; Tit 3,1; 2 Pt 1,12). 'Vjera jednom predana svetima' (redak 3 i usp. 20) ima kasniji prizvuk; život onih koji su vođeni Duhom Božjim (Rim 8,14) je kodificiran i otvrdnuo u pravilo vjere, pravovjerja.“⁷
- Schelkle u recima 3 i 20 promatra kako se „crkveni zakon vjere već uspostavio kao jasno definirana cjelina.“⁸
- Horrell smatra da riječi 'vjeru koja je jednom zauvijek predana svetima' iz 3. retka „ne samo da impliciraju da je početno doba apostolskog navještaja prošlost, nego također odražavaju kasnije razdoblje u kojem se pojavljuje sve veći naglasak na 'vjeri' kao tijelu tradicije, kao onome u što treba vjerovati i što treba čuvati“⁹.
- Seethaler kaže: „Opomena 'da vojujete za vjeru koja je jednom zauvijek predana svetima' (r. 3) pretpostavlja dulje razdoblje tradicije vjere, a također i čvrsto oblikovano znanje vjere. ... Izraz 'presveta vjera' (r. 20) također je plod dugog razmišljanja o vjeri i koje je moguće zamisliti tek u kasnijem razdoblju.“¹⁰
- Schneider smatra da je potrebno „uzeti u obzir da izrazi poput 'presvetoj vjeri svojoj' (r. 20) i 'vjeru koja je jednom zauvijek predana svetima' (r. 3) upućuju na kasnije vrijeme“¹¹.

³ William BARCLAY, *The Letters of John and Jude*, 196-197.

⁴ Lewis R. DONELSON, *I and II Peter and Jude: a Commentary*, 165.

⁵ Adolf JÜLICHER, *An Introduction to the New Testament*, 231.

⁶ Orello CONE, *The Epistles To The Hebrews, Colossians, Ephesians, And Philemon, The Pastoral Epistles, The Epistles Of James, Peter, And Jude: Together With A Sketch Of The History Of The Canon Of The New Testament*, 344.

⁷ Ernest M. SIDEBOTTOM, *James, Jude, 2 Peter: Based on the Rev. Standard Version*, 77-78.

⁸ Karl H. SCHELKLE, *Die Petrusbriefe. Der Judasbrief*, 138.

⁹ David G. HORRELL, *The Epistles of Peter and Jude*, 106.

¹⁰ Paula-Angelika SEETHALER, *1. und 2. Petrusbrief, Judasbrief*, 126.

¹¹ Johannes F. SCHNEIDER, *Die Briefe des Jakobus, Petrus, Judas und Johannes: die katholischen Briefe*, 123.

- Hauck misli da to što se Juda poziva „na crkveno učenje kao na čvrstu tradiciju vjere (r. 3) ukazuje barem na kraj apostolskog razdoblja.“¹²
- Leaney kaže: „Poslanica je napisana da vrati članove Crkve (ne samo određene Crkve, nego sve 'one koje je Bog pozvao') natrag u 'obranu vjere, vjere koju je Bog jednom zauvijek povjerio svom narodu'. To implicira da je kršćanska Crkva postojala dovoljno dugo da se najprije ustali u svom učenju, a potom potpadne pod utjecaje nekih ljudi čija su učenja ne samo pogrešna, već i zla i opasna.“¹³
- Grundmann kaže da „pisanje Poslanice u vrijeme rane Crkve proizlazi iz razumijevanja vjere. To je postala tradicija koja se prati do apostola. Juda govori o 'vjeri koja je jednom zauvijek predana svetima' i naziva je 'presvetoj' (reci 3, 20). Odnosi se na riječi koje su navijestili apostoli našeg Gospodina Isusa Krista.“¹⁴
- Love smatra da Judina poslanica predstavlja „Crkvu iz vremena kada je 'vjera' postala tradicija, zalog onoga što su rani kršćani vjerovali, vjera moćna za život, ali još uvijek određena istina koja se može izgovoriti i za koju se može boriti. Bilo je to nešto što je bilo „jednom zauvijek predano svetima“ (r. 3).“¹⁵
- Frankemölle također kaže da se „vjera shvaća kao stalna, tradicionalna i trgovačka vrijednost, kao stalan zbroj formula vjere (*depositum fidei*). Pomalo polemički, ovo se shvaćanje često naziva ranokatoličkim. Ipak, statično razumijevanje je nepogrešivo.“¹⁶
- Vögtle o 20. retku kaže: „Prvo i jedino novozavjetno označavanje *fides objectiva* kao 'presvete' vjere, kao i činjenica da se ta nepovrediva vjera shvaća kao temelj koji osigurava postojanje i jedinstvo zajednica, ne upućuje samo na poslije apostolsko razdoblje nego; ova oznaka zaloga vjere također ima za cilj osuditi napad na njega kao svetogrđe.“¹⁷

Među autorima koji se protive shvaćati 'vjeru' u doktrinarnome smislu nalaze se:

- Bigg koji misli da vjeru o kojoj Juda govori možemo pronaći i na drugim mjestima u Novom zavjetu, primjerice u Pavlovim poslanicama – Gal 1,23; 6,10; Rim 10,8.¹⁸

¹² Friedrich HAUCK, *Die Briefe des Jakobus, Petrus, Judas und Johannes: Kirchenbriefe*, 103.

¹³ Alfred R. C. LEANEY, *The Letters of Peter and Jude: a Commentary on the 1. Letter of Peter, a Letter of Jude and the 2. Letter of Peter*, 82.

¹⁴ Walter GRUNDMANN, *Der Brief des Judas und der zweite Brief des Petrus*, 16.

¹⁵ Julian P. LOVE, *The First, Second, and Third Letters of John; The Letter of Jude; The Revelation to John*, 31.

¹⁶ Hubert FRANKEMÖLLE, *1. Petrusbrief, 2. Petrusbrief, Judasbrief*, 132.

¹⁷ Anton VÖGTLE, *Der Judasbrief. Der zweite Petrusbrief*, 101.

¹⁸ Charles BIGG, *A Critical and Exegetical Commentary on the Epistles of St. Peter and St. Jude*, 314.

- Bauckham smatra da je „postojala tendencija da se sličnom jeziku koji se koristi u Pavlovim djelima i u Judi u Pavlovim djelima daje jedno značenje, a u Judi drugo.“¹⁹
- Peter Davids navodi kako se „čini da česta spominjanja 'vjere' dolaze kasno u razdoblju Novog zavjeta. Takve se reference pojavljuju u Dj 13,8 i 14,2; ali i u 1 Kor 13,16; 2 Kor 13,5; Gal 1,23. U Poslanicama iz zatvora taj je izraz rijedak (Fil 1,27 i Kol 2,7 jedini su mogući primjeri). Izraz se pojavljuje u Heb 4,14 (a možda i u 1 Pt 5,9), a potom otprilike trinaest puta u Pastoralnim poslanicama. ... Zaključujemo da pozivanje na 'vjeru' nije siguran pokazatelj datuma nakon 60. godine, ali teži tome da se ovo djelo grupira s Pastoralnim poslanicama.“²⁰
- Martin je mišljenja da je Juda proširio pojam vjere ali „*pistis* (vjera) još uvijek zadržava svoj eshatološki karakter, dok uključuje dodatnu dimenziju vrline postojanosti i odanosti (slično 2 Pt 1,15-17) — osobina koju također nalazimo u Pavlovim i drugim poslanicama Novog zavjeta. (na primjer, 1 Kor 16,13; Gal 3, 23.25; 6,10, Fil 1,25; Kol 1,23; Heb 3,6.14; 4,14; 10,23).“²¹

b) *ušuljali se neki* (r. 4)

Protivnici su još uvijek bili dio zajednice. Autor Werdermann zbog toga zaključuje da ovo upućuje na neko ranije vrijeme jer se „u kasnijim vremenima takvo krajnje libertinističko gledište više nije moglo uspješno približiti kršćanskoj zajednici, kako se pretpostavlja u našim poslanicama.“²²

c) *milost Boga* (r. 4)

Berger kaže: „Govor o milosti u 4. retku ne ovisi o doktrini opravdanja (slično Iv 1,17).“²³

d) *sjetite se riječi što ih prorekoše apostoli Gospodina našega Isusa Krista* (r. 17)

Postoji razlika u tome kako autori shvaćaju ovaj redak, osobito riječ '*apostoli*'. Oni koji smatraju da riječ označava širu skupinu misionara pozvanu da propovijeda evanđelje (djelatnost) datiraju Poslanicu u ranije vrijeme. Drugi koji u riječi vide uže značenje (titulu) za 12 apostola i Pavla stavljaju Poslanicu u kasnije vrijeme.

¹⁹ Richard J. BAUCKHAM, *Jude and the Relatives of Jesus in the Early Church*, 171.

²⁰ Peter H. DAVIDS, *The Letters of 2 Peter and Jude*, 15.

²¹ Andrew CHESTER - Ralph P. MARTIN. *The Theology of the Letters of James, Peter and Jude*, 77.

²² Hermann WERDERMANN, *Die Irrlehrer des Judas- und 2. Petrusbriefes: Erlangung der Lizentiatenwurde*, 122.

²³ Klaus BERGER, *Kommentar zum Neuen Testament*, 978.

U prvu skupinu ubrajamo sljedeće autore:

- Davids pretpostavlja da ako Judina poslanica datira iz drugog stoljeća, onda 'apostoli' označavaju dvanaesticu i Pavla, odnosno neku strogo definiranu skupinu. Autoru u tom slučaju nedostaje uz apostole pridjev 'sveti', ili neki sličan pridjev, kojeg bi se tu očekivalo. Ako se radi o Poslanici iz prvoga stoljeća, 'apostoli' bi označavali mnoge misionare (primjerice Rim 16,7).²⁴ Misionarski život bio je opasan ali „izraz u Judi ne znači nužno da su apostoli mrtvi. Konačno, čak i ako Juda govori o apostolima koji su mrtvi, a ne o apostolima koji su otišli, nema razloga zašto bi zbog te činjenice trebalo datirati Judu nakon 70. godine poslije Krista.“²⁵
- Witherington misli da Juda piše zajednici koju nije osnovao i stavlja Poslanicu u vrijeme prije 62. godine jer su Petar i ostali apostoli mrtvi nakon 60. godine.²⁶
- Bigg kaže: "Opet, redak 17 ne treba shvatiti kao da implicira da je apostolsko doba sasvim prošlo. Juda nam govori da on sam nije bio apostol; i to mu ide u prilog, jer Tertulijan mu daje naslov, a krivotvoritelj iz drugog stoljeća vjerojatno bi učinio isto. ... Iz Judinih riječi možemo zaključiti jednu od dvije stvari, ili da su oni (ili neki od njih) bili mrtvi, ili da su bili raspršeni na takav način da njihov glas u to vrijeme nisu mogli čuti oni kojima je Poslanica bila upućena.“²⁷
- Lenski smatra da nas „(n)ačin na koji Juda piše o onome što su vam apostoli 'govorili' navodi na pomisao da je Petar već umro, te da je Juda pisao nakon 64. godine.“²⁸
- Wolff²⁹ i Cranfield³⁰ pretpostavljaju da je većina apostola bila raspršena ili je preminula.
- Bauckham kaže: „Nisu u pitanju sami apostoli, nego njihova misionarska djelatnost u osnivanju tih posebnih Crkava koje pripadaju prošlosti. Judina izjava potpuno je paralelna mnogim Pavlovim izjavama u kojima on svoje čitatelje upućuje natrag na učenje koje im je dao kad je utemeljio njihovu zajednicu (1 Kor 15,1-3; Gal 1,9 i 1 Sol 4,1-2), s tom razlikom da, budući da on očito nije bio jedan od misionara utemeljitelja zajednice(a) kojoj piše, govori o učenju apostola, a ne o vlastitom

²⁴ Peter H. DAVIDS, *The Letters of 2 Peter and Jude*, 15-16.

²⁵ *Isto*, 16.

²⁶ Ben WITHERINGTON III, *Letters and Homilies for Jewish Christians. A Socio-Rhetorical Commentary on Hebrews, James and Jude*, 577.

²⁷ Charles BIGG, *A Critical and Exegetical Commentary on the Epistles of St. Peter and St. Jude*, 314.

²⁸ Richard C. H. LENSKI, *The Interpretation of the Epistles of St. Peter, St. John and St. Jude*, 600.

²⁹ Richard WOLFF, *General epistles of James & Jude*, 92.

³⁰ Charles E. B. CRANFIELD, *I and II Peter and Jude. Introduction and Commentary*, 146.

učenju (ali usp. Rim 6,7; 16,17). Ustvari, reci 17-18 ne postavljaju donju nego gornju granicu datacije, jer 'rekoše vam' (ἔλεγον ὑμῖν, redak 18) implicira da je većina izvornih obraćenika još živa.³¹

- Martin je također mišljenja da u Judi nemamo nikakvih natuknica o organiziranoj i strukturiranoj zajednici. „Predviđanja apostola' (17) odnose se na predaje koje su proizašle iz Gospodinovih predstavnika, a ne na apostole koji su imali formalnu službu ili položaj učitelja. Situacija je sličnija onoj u 1 Kor nego kod apostolskih otaca poput Ignacija i 1 Klementa.³²
- Brosend također navodi da se radi o prošlom događaju sličnom Pavlovom spominjanju njegovog učenja u 1 Sol 4,1-2; Gal 1,9; 1 Kor 15,1-3.³³
- Constable kaže: „Reference na lažne učitelje i apostole u tekstu (reci 3-5, 17) sugeriraju stanje u Crkvi nekoliko godina nakon dana Pedesetnice.“³⁴

Autori koji misle da riječi ukazuju na kasniji datum:

- Grundmann kaže: „Apostoli više nisu glasnici u većem broju nego što su bili u Pavlovo vrijeme, već se ograničavaju i definiraju kao dvanaestorica, ili barem kao samostalan krug koji je postao nositelj apostolske norme. Apostolsko razdoblje je završilo i postalo povijesna prošlost.“³⁵
- Peake kaže da „doba apostola pripada prošlosti (reci 17, 18), a oni se nazivaju kolektivnim tijelom.“³⁶
- Leaney misli da u apostolima treba prepoznati autoritet Crkve.³⁷
- Seethaler smatra da se u 17. retku „apostoli pojavljuju kao kolegij koji pripada prošlosti. Lažni učitelji koje su naviještali (usp. Mk 13,22) već su se pojavili.“³⁸
- Schelkle kaže: „Početna ozbiljnost i žudnja davno su nestali. Sve dok je zajednica bila pod nadzorom i brigom apostola utemeljitelja, poput Pavla, takvi su uvjeti bili teško zamislivi. Redak 17sl također pokazuje udaljenost od vremena apostola.

³¹ Richard J. BAUCKHAM, *Jude, 2 Peter*, 13.

³² Andrew CHESTER - Ralph P. MARTIN. *The Theology of the Letters of James, Peter and Jude*, 77.

³³ William F. BROSEND II., *The Letters of James and Jude*, 6.

³⁴ Thomas L. CONSTABLE, Dr. Constable's Notes on Jude, u:

<https://www.planobiblechapel.org/tcon/notes/html/nt/jude/jude.htm> (pristupljeno 15.01.2024), 2.

³⁵ Walter GRUNDMANN, *Der Brief des Judas und der zweite Brief des Petrus*, 16.

³⁶ Arthur S. PEAKE, *A Critical Introduction to the New Testament*, 100.

³⁷ Alfred R. C. LEANEY, *The Letters of Peter and Jude: a Commentary on the 1. Letter of Peter, a Letter of Jude and the 2. Letter of Peter*, 82.

³⁸ Paula-Angelika SEETHALER, *1. und 2. Petrusbrief, Judasbrief*, 126.

Postoji veća vremenska udaljenost između njihova prijašnjeg predviđanja i sadašnjeg konačnog vremena.“³⁹

- Malý na osnovi 17. retka misli da su „apostoli koji su evangelizirali zajednice kojima se obraća umrli, što ukazuje na to da je prva kršćanska generacija prošla.“⁴⁰
- Cone misli da riječi iz 17. retka ne odgovaraju „apostolskom, nego poslije apostolskom vremenu.“⁴¹
- Jülicher⁴², Neyrey⁴³ i Hauck⁴⁴ također misle da je vrijeme apostola u prošlosti.
- Knoch kaže: „Na vrijeme apostola i prvih svjedoka vjere već se osvrće kao na vrijeme koje je bilo odlučujuće za vjeru (reci 3, 17).“⁴⁵
- Sidebottom smatra da su „predviđanja apostola Gospodina našega Isusa Krista' koja se odnose na Judino vlastito vrijeme smještena u relativno daleku prošlost: ono što su rekli bilo je doista upućeno čitateljima, ali oni očito više nisu dostupni da to i dalje govore (r. 17sl). Ono što su rekli treba zapamtiti. Najraniji datum na koji to upućuje jest datum nakon pada Jeruzalema 70. godine po Kr. Ovo je doba osvrtnja na početke kršćanskog pokreta, doba kada vjernici moraju biti pozvani na izvore svoje vjere.“⁴⁶
- Frankemölle kaže: „Autor se osvrće na krug apostola kao na autoritete prošlosti; kao teolog poslije apostolskog doba, on čitatelja podsjeća na apostolsku (r. 17) ili čak na crkvenu (r. 3b) tradiciju u cjelini (nasljedstvo apostola, *successio apostolica* je – ako se r. 17 shvati u kontekstu r. 3b – element *successio apostolica ecclesiae*, kako ga do danas shvaćaju pravoslavne Crkve).“⁴⁷
- Barclay zaključuje da Juda u recima 17 i 18 „potiče svoj narod da se prisjeti riječi apostola Gospodina Isusa Krista koje su prethodno izgovorene. Čini se da to dolazi iz vremena kada apostola više nema i kada se Crkva osvrnula na njihovo naučavanje. ... Istina je da se Juda osvrće na apostole; ali također je istina da su, s izuzetkom Ivana, svi apostoli bili mrtvi do 70. godine po Kr.“⁴⁸

³⁹ Karl H. SCHELKLE, *Die Petrusbriefe. Der Judasbrief*, 138.

⁴⁰ Eugene H. MALÝ, *The Epistles of Saints James, Jude, Peter*, 25.

⁴¹ Orello CONE, *The Epistles To The Hebrews, Colossians, Ephesians, And Philemon, The Pastoral Epistles, The Epistles Of James, Peter, And Jude: Together With A Sketch Of The History Of The Canon Of The New Testament*, 344.

⁴² Adolf JÜLICHER, *An Introduction to the New Testament*, 231.

⁴³ Jerome H. NEYREY, *2 Peter, Jude: A New Translation with Introduction and Commentary*, 30.

⁴⁴ Friedrich HAUCK, *Die Briefe des Jakobus, Petrus, Judas und Johannes: Kirchenbriefe*, 103.

⁴⁵ Otto KNOCH, *Der Erste und Zweite Petrusbrief. Der Judasbrief*, 158.

⁴⁶ Ernest M. SIDEBOTTOM, *James, Jude, 2 Peter: Based on the Rev. Standard Version*, 78.

⁴⁷ Hubert FRANKEMÖLLE, *1. Petrusbrief, 2. Petrusbrief, Judasbrief*, 140.

⁴⁸ William BARCLAY, *The Letters of John and Jude*, 197.

e) *U posljednje će vrijeme* (r. 18)

Neki od autora (primjerice Bauckham i Sidebottom) već su zajedno dali svoju interpretaciju 17. i 18. retka i zbog toga ih ovdje nećemo još jednom spominjati.

Spomenut ćemo troje autora koji u retku vide argument za raniji datum.

- Brosend misli da je „ono što se ističe osjećaj da se nalazimo u 'posljednjim vremenima' (r. 18) kada se čitatelji trebaju 'nadati milosrđu našega Gospodina Isusa Krista koje vodi u vječni život' (r. 21) – drugim riječima, očekivanje koje se obično poistovjećuje s najranijim kršćanstvom.“⁴⁹
- Hillyer kaže: „Ali redak 18, 'rekoše ti', je presudan jer implicira da je većina prvotnih obraćenika bila živa u vrijeme kad je Juda pisao.“⁵⁰
- Green u poslanici ne vidi da je „apostolska era u dalekoj prošlosti budući da su čitatelji čuli same apostole“⁵¹.

f) *Reicke Bo*

Ovdje ćemo još iznijeti donekle drugačiju interpretaciju redaka koju daje autor Reicke.

On na temelju istraživanja Judine poslanice dolazi do sljedećeg zaključka:

Bolji dokaz za datiranje podatak je iz Poslanice da je trenutni val otpadništva djelo zavodnika za plaću stranih gospodara. Iz toga se mogu izvesti dva zaključka. Prvi jest taj da je kršćanska zajednica morala postati donekle važna da bi bila privlačna magnatima Rimskog Carstva. Zašto bi se inače uložili iznimni naponi da se kršćani odvrte od njihove vjere? Drugi jest činjenica da su postojali brojni mlaki članovi zajednice koji su podlijegali utjecaju onih koji su se ušuljali u zajednice i ona ukazuje na to da je kršćanska zajednica prilično narasla od vremena Pavlovih poslanica. Zaključujemo da Juda pripada kasnijoj fazi crkvene povijesti, najvjerojatnije zadnjim desetljećima prvog stoljeća. Politički i društveni čimbenici ukazuju na godine oko 90. po Kr. i situaciju pod Domicijanom.⁵²

3.4. Pavlovo učenje

Kod različitih autora pojavljuju se dvije različite pretpostavke po pitanju Pavlova utjecaja. Jedna je da je autor Jude bio upoznat s Pavlovim poslanicama a druga da su protivnici pogrešno razumjeli Pavlovo učenje. Što se tiče pitanja Judinog poznavanja Pavlovih djela, autori

⁴⁹ William F. BROSEND II., *The Letters of James and Jude*, 6.

⁵⁰ Norman HILLYER, *1 and 2 Peter, Jude*, 17.

⁵¹ Gene L. GREEN, *Jude and 2 Peter*, 17.

⁵² Bo REICKE, *The Epistles of James, Peter, and Jude: Introduction, Translation, and Notes*, 191-192.

Bauckham⁵³ i Berger⁵⁴ smatraju da Juda ne ovisi o Pavlovu učenju. Bauckham to argumentira na sljedeći način:

Većina komentatora ponavlja sada već dobro utemeljenu znanstvenu tradiciju da je Juda dužnik Pavlovim idejama i terminologiji. Ali ta tvrdnja ne podnosi dobro detaljniju istragu. Ona se temelji na pretjerano preuzetnoj pretpostavci da su ideje i terminologija koju Pavao koristi izrazito pavlovske, pa tako i drugi pisci koji ih koriste moraju biti ovisni o Pavlu ili "paulinizmu". Zapravo, kao što je pavlovsko učenje, naravno, pokazalo i kako bi trebalo u svakom slučaju, Pavao je preuzeo mnogo toga od zajedničkih tradicija primitivnog kršćanstva, i potrebna je velika pažnja u razlikovanju ideja i terminologije koje su tako izrazito pavlovske da moraju potjecati od Pavla. Nijedan navodni slučaj "paulinizma" u Judi ne može se doista potkrijepiti. Svi kontakti s pavlovskim jezikom pripadaju uobičajenom rječniku rane Crkve.⁵⁵

Autori Peak, Jülicher i Bennett razmišljaju u drugom smjeru. Peak kaže: „Još teže možemo pretpostaviti da pisac ne bi upotrijebio Pavlovu poslanicu s kojom je sigurno bio upoznat.“⁵⁶ U tom duhu razmišlja i Jülicher koji zaključuje: „Činjenica da on ipak citira rečenice kršćanskog podrijetla, iako možemo stalno osporavati njegovo poznavanje Pavla, a posebice Pastoralnih poslanica, dokazuje da nije pripadao prvim dvjema kršćanskim generacijama.“⁵⁷ Za Bennetta rječnik Judine poslanice „podrazumijeva poznavanje Pavlova nauka, ako ne i njegovih spisa“.⁵⁸

Činjenica da su protivnici pogrešno razumjeli Pavlovo učenje značila bi prema autorici Wojciechowski „da se njihovo djelovanje dogodilo šezdesetih godina prvog stoljeća, nakon pisanja i širenja Poslanice Rimljanima. Juda će reagirati na njihovu aktivnost oko 65. godine. Međutim, osim općih izjava o bezbožnosti i izvrtanju milosti u razuzdanost, nema naznaka da su protivnici bili upoznati s Pavlovom teologijom. Ni autor Jude ne raspravlja s njima na temelju ove teologije.“⁵⁹ Također, Bauckham nije sasvim siguran u to. "Mora ostati neizvjesno je li Pavlovo učenje imalo utjecaja na njih. Možda su otišli u krajnost i pogrešno protumačili Pavlovo učenje o milosti i Zakonu.“⁶⁰

3.5. Druga Petrova poslanica i Judina poslanica

⁵³ Richard J. BAUCKHAM, *Jude, 2 Peter*, 13.

⁵⁴ Klaus BERGER, *Kommentar zum Neuen Testament*, 978.

⁵⁵ Richard J. BAUCKHAM, *Jude, 2 Peter*, 8.

⁵⁶ Arthur S. PEAKE, *A Critical Introduction to the New Testament*, 100.

⁵⁷ Adolf JÜLICHER, *An Introduction to the New Testament*, 231.

⁵⁸ William H. BENNETT (ur.), *The General Epistles: James, Peter, John and Jude*, 92-93.

⁵⁹ Kalina WOJCIECHOWSKA - Mariusz ROSIK, *A Structural Commentary on the So-called Antilegomena: Volume 2: the Letter of Jude: Expecting for the Mercy*, 46.

⁶⁰ Richard J. BAUCKHAM, *Jude and the Relatives of Jesus in the Early Church*, 168.

Zbog sličnog teksta u Judinoj (3-18) i Drugoj Petrovoj poslanici (1,5; 2,1-18) uvijek se pojavljuje pitanje koji je autor ranije pisao. Problem je što ni za jednu od njih ne znamo tko ih je točno i kada napisao. Ovdje ćemo u obzir uzeti samo dva moguća scenarija iako ih postoji više. Prvi slučaj je da Juda piše prije Petra, a drugi da Petar piše prije Jude.

1) Judin primat

Ako pretpostavimo da je autor Druge Petrove uzeo tekst iz Judine poslanice, onda bi Judina poslanica trebala biti napisana nešto prije Druge Petrove. U tom smjeru razmišlja autor Davids kada pretpostavlja da ako je Šimun Petar autor Druge Petrove poslanice „onda je vjerojatno napisana prije 68. godine po Kr., prije smrti rimskog cara Nerona, pretpostavljajući točnost tradicije da je Petar mučenički umro pod Neronom. ... To bi Judu stavilo najkasnije u vrijeme oko 60. godine po Kr., s obzirom na to da bi Petar poslanicu morao dobiti i pročitati prije nego što bi je mogao upotrijebiti.“⁶¹ U slučaju da je Druga Petrova napisana nakon Petrove smrti, onda bi vrijeme pisanja Petrove i Judine poslanice moglo biti nekoliko desetljeća kasnije. „Čak se i to moglo dogoditi za vrijeme Judina života, jer iako nemamo podataka o tome koliko je dugo živio, moguće je zamisliti da je u toj dobi, u svojim kasnim 70-ima ili 80-ima, čovjek mogao napisati ovakvu Poslanicu, iako mnogi to zapravo nisu učinili.“⁶² Richard Bauckham također vidi poteškoću u nepoznavanju autora Druge Petrove no ako ona pripada kasnijem vremenu prvog stoljeća to samo potvrđuje raniji datum Judine poslanice.⁶³ Autor Frey kaže: „Nasuprot tome, *terminus ad quem* je sastavak Druge Petrove poslanice, koji se oslanjao na ‘pobijanje krivovjераца’ u Judi“⁶⁴. Green također pretpostavlja da je Judinu poslanicu „koristio autor Druge Petrove poslanice, što je još jedan pokazatelj njezinog ranog datiranja“⁶⁵. Autori koji također pretpostavljaju da se Druga Petrova oslanja na Judinu poslanicu su: Barclay, Bennett, Brown, Cantinat, Cone, Cranfield, Donelson, Ehrman, Frankemölle, Grundmann, Harrington D. J., Horrell, James, Kelly, Klijn, Knoch, Kugelman, Leaney, Love, Maly, Mayor, Moffatt, Paulsen, Perkins, Schelkle, Schneider, Schrage, Sidebottom, Stoll, Stöger, Vögtle, Wenstrom i Willmering.

Ako pretpostavimo da je Juda pisao prije Petra, i da se Petar služi njegovim djelom, onda nam Druga Petrova poslanica predstavlja gornju granicu vremenskog okvira za Judinu poslanicu.

⁶¹ Peter H. DAVIDS, *The Letters of 2 Peter and Jude*, 12.

⁶² *Isto*, 12.

⁶³ Richard J. BAUCKHAM, *Jude, 2 Peter*, 13.

⁶⁴ Jörg FREY, *The Letter of Jude and The Second Letter of Peter: a Theological Commentary*, 32.

⁶⁵ Gene L. GREEN, *Jude and 2 Peter*, 17.

Nažalost, zbog nepoznavanje vremena nastanka Druge Petrove poslanice, pretpostavka da Petar koristi Judinu poslanicu ne pomaže nam puno u datiranju Jude.

2) Petrov primat

Pretpostavkom da je Petar napisao svoju Drugu poslanicu prije Jude dobivamo okvirni datum prije kojeg Juda nije mogao napisati svoju Poslanicu – donju granicu vremenskog okvira. U tom smjeru razmišljali su sljedeći autori. Kelcy kaže: „Budući da je Judina napisana nakon Druge Petrove, to nije moglo biti prije 66. ili 67. godine po Kr. Nije moglo biti dugo nakon toga; nema značajne promjene u heretičkim učenjima, samo je pojačana prijetnja koju ona predstavljaju.“⁶⁶ Slično o vremenu pisanja Judine poslanice misli i Hiebert. „Ako je istina, kao što mi vjerujemo, da je Druga Petrova prva napisana, onda datum ne može biti prije 65. godine.“⁶⁷ Autori Wohlenberg⁶⁸ i Felten⁶⁹ također u svojim djelima zagovaraju Petrov primat. Lawlorova pretpostavka je da „ako vjerujemo da je Juda napisao svoju Poslanicu nakon Druge Petrove, tada datum ne bi bio raniji od 64.-65. godine po Kr., što je tradicionalno datum koji se daje Drugoj Petrovoj.“⁷⁰ Slično tome Thiessen kaže: „Ako je istina da je Judina napisana nakon Druge Petrove, onda ne može biti prije 66. ili 67. godine.“⁷¹ Autor Wolff također pretpostavlja da je Druga Petrova vjerojatnije bila napisana prije Judine poslanice ali oprezno kaže da „(v)jerojatno nije sigurno koristiti odnos između ta dva odjeljka za određivanje datuma.“⁷²

Autoru Biggu također se čini najvjerojatnijom pretpostavka da je Petar pisao prije Jude. O tome kaže: „Daleko najlakše i najvjerojatnije objašnjenje činjenica jest ono koje je već izneseno, da zablude koje se osuđuju u objema Poslanicama potječu iz Korinta, da se nered širio, da se sveti Petar zabrinuo i napisao svoju Drugu poslanicu, šaljući primjerak svetom Judi s upozorenjem na hitnost opasnosti, i da je sveti Juda odmah izdao slično pismo Crkvama za koje je osobno bio zainteresiran.“⁷³

3.6. Smrt brata Jakova

⁶⁶ Raymond C. KELCY, *The Letters of Peter and Jude*, 167.

⁶⁷ David E. HIEBERT, *Second Peter and Jude: an Exegetical Commentary*, 203.

⁶⁸ Gustav WOHLBERG, *Der erste und zweite Petrusbrief und der Judasbrief*, xlv.

⁶⁹ Joseph FELTEN, *Die zwei Briefe des heiligen Petrus und der Judasbrief*, 252.

⁷⁰ George L. LAWLOR, *Translation and exposition of the epistle of Jude*, 7.

⁷¹ Henry C. THIESSEN, *Introduction to the New Testament*, 296.

⁷² Richard WOLFF, *General Epistles of James & Jude*, 92.

⁷³ Charles BIGG, *A Critical and Exegetical Commentary on the Epistles of St. Peter and St. Jude*, 316.

Uz pretpostavku da je Jakov bio vrlo poznati brat Jude, i vodeća osoba jeruzalemske zajednice, možemo ograničiti vrijeme kada bi Judina poslanica mogla biti napisana. Jakovljeva smrt se tradicionalno datira u 62. godinu po Kr. Oni autori koji uzimaju ovu činjenicu u obzir kada određuju datum Poslanice dijele se u dvije skupine. U jednoj skupini su autori koji uzimaju Jakovljevu smrt kao gornju granicu vremenskog okvira pisanja Jude, a to su:

- Witherington koji kaže: „Jd 1,1 sugerira da je Jakov još uvijek živ, a to stavlja Judu u vrijeme prije 62.“⁷⁴
- Hillyer pretpostavlja da bi Jakovljevo ime nakon njegove mučeničke smrti vjerojatno nosilo dodatne pridjeve, primjerice 'pravedan' ili 'dobar'.⁷⁵ „Neukrašeni način na koji se brat Jakov spominje (r. 1) bio bi u skladu s time da je on još uvijek bio živ kad je Juda pisao.“⁷⁶

U drugoj skupini imamo autore koji uzimaju Jakovljevu smrt kao donju granicu vremenskog okvira pisanja Jude. A to su:

- Stoll koji kaže: „Čini se sigurnim da je Poslanica napisana nakon smrti svetog Jakova (62. po Kr.), jer Hegesip izjavljuje da nije bilo krivovjerja ili razdora među kršćanima Palestine sve dok je živio sveti Jakov (Euzebij, Hist. Eccl., IV, 22).“⁷⁷
- Felten također misli slično kao Stoll. „Tijekom Jakovljeva života jedva bi se bilo koji drugi apostol osim njega obratio židovskim kršćanima takvom Poslanicom. Osim toga, tijekom njegova života jeruzalemska je Crkva bila netaknuta, tj. slobodna od hereze (usp. Hegesip u Euz. H. E. 4, 22, 4). Tek nakon njegove smrti, kao rezultat spletke Tebutida, koji se uvrijedio što nije on, nego Šimun izabran za jeruzalemskog biskupa i koji je 'opustošio' Crkvu, u Jeruzalemu su izbili raskolnički događaji koji su također otvorili vrata herezi (Hegesip br. 5 sq.). U svakom slučaju, Poslanica je napisana tek nakon 62. godine, u kojoj je Jakov umro.“⁷⁸
- Wenstrom misli da „iako je moguće, ali malo vjerojatno, Juda nikada ne bi napisao ovu Poslanicu koja nosi njegovo ime da je njegov brat Jakov još živ jer, kao što smo primijetili, Jakov, koji je umro 62. godine poslije Krista, je bio jedan od stupova zajednice u Jeruzalemu. ... Da je došlo do problema, kao kod ovih zelota koji su se infiltrirali na kršćanske sastanke, Jakov bi se s njima nosio. Naravno, Jakovljeva smrt

⁷⁴ Ben WITHERINGTON III, *Letters and Homilies for Jewish Christians. A Socio-Rhetorical Commentary on Hebrews, James and Jude*, 577.

⁷⁵ Norman HILLYER, *1 and 2 Peter, Jude*, 17.

⁷⁶ *Isto*, 17.

⁷⁷ Raymond F. STOLL, *The Epistle of St. Jude*, 649.

⁷⁸ Joseph FELTEN, *Die zwei Briefe des heiligen Petrus und der Judasbrief*, 252.

bi stvorila prazninu u vodstvu judejskih zajednica. Judina poslanica je možda bila sredstvo za popunjavanje te praznine (redak 3). ... Nadalje, izvješće manjine pretpostavlja da je Juda napisao svoju Poslanicu nedugo nakon Jakovljeve smrti 62. godine i neposredno prije potpunog izbijanja judejskog rata s Rimom 66. godine.“⁷⁹

- Willmering također stavlja Poslanicu u vremenski okvir određen Jakovljevom i Petrovom smrću.⁸⁰

3.7. Pad Jeruzalema

Velik događaj za Židove koji se zbio u prvom stoljeću bio je pad Jeruzalema u 70. godini po Kr. Zbog toga što se radi o izuzetno važnom događaju za Židove, i posljedično kršćane, neki autori smatraju da bi to moglo (ili moralo) utjecati na autora Judine poslanice. Među njima su sljedeći autori:

- Stoll kaže: „Datum pisanja ne može se smjestiti nakon uništenja Jeruzalema (70. g. po Kr.), jer su ratovi koji su prethodili ovom događaju uzrokovali raspad kršćanskih zajednica u Palestini, i nije vjerojatno da bi sveti Juda izostavio spomenuti ovaj primjer Božanske prosudbe.“⁸¹
- Lawlor također pretpostavlja da je malo „vjerojatno da bi datum pisanja bio kasniji od vremena uništenja Jeruzalema, 70. godine po Kr., i jer se ta velika katastrofa već dogodila prije nego što je Juda napisao svoju Poslanicu, čini se vjerojatnim da bi on to spomenuo u Poslanici koju piše kao netko tko je židovskog podrijetla i tko piše čitateljima od kojih su neki bili židovski vjernici.“⁸²
- Mayor o tome piše: „Tvrđilo se da je ova Poslanica morala biti napisana prije 70. godine, inače bi sadržavala neke reference na uništenje Jeruzalema među drugim značajnim Božjim presudama. Možemo priznati da je to ono što smo trebali očekivati, ako je Poslanica napisana nedugo nakon toga, iako je čak i tada moguće mišljenje da bi se domoljubni Židov mogao suzdržati od bilo kakve daljnje aluzije na tako strašnu temu, osim pozivanja na uništenje u pustinji (r. 5); ali ova prepreka postaje manjom ako pretpostavimo da je datum Poslanice bliži 80. nego 70.“⁸³

⁷⁹ William E. WENSTROM Jr., *Introduction to the Epistle of Jude*, u: https://www.academia.edu/es/76548966/Introduction_to_Jude (pristupljeno 15.1.2024), 61-62.

⁸⁰ H. WILLMERING, *The Epistle of St Jude*, 1191.

⁸¹ Raymond F. STOLL, *The Epistle of St. Jude*, 649-50.

⁸² George L. LAWLOR, *Translation and Exposition of the Epistle of Jude*, 7.

⁸³ Joseph B. MAYOR, *The Epistle of St. Jude and the Second Epistle of St. Peter*, cxlv.

- Windisch misli da se „ἀπόλλεσεν“ iz 5. retka odnosi na uništenje Jeruzalema 70. godine po Kr.⁸⁴
- Slično Windischu, Wohlenberg također misli da bi 5. redak Judine poslanice mogao biti referenca na pad Jeruzalema.⁸⁵
- Felten o Judinoj poslanici kaže: „Ali morala je biti napisana prije uništenja Jeruzalema 70. godine jer bi se to inače u njoj posebno spomenulo među Božjim kaznama. Nije točno da postoji aluzija na ovo u 5. retku“⁸⁶.
- Brosend⁸⁷ misli da je Poslanica pisana prije pada Jeruzalema.
- Witherington smatra da bi Juda u svom tekstu sigurno spomenuo pad Jeruzalema ako je pisao nakon tog događaja.⁸⁸
- Michl, s druge strane, kaže: „Činjenica da se uništenje Jeruzalema ne spominje u kaznenim prosudbama (reci 4-7; 13-15) ne mora biti pokazatelj da je Poslanica napisana prije 70. godine; autor se također može ograničiti na tradicionalne prosudbe.“⁸⁹

S druge strane imamo neke autore koji misle da je pad Jeruzalema nerelevantan događaj za Judu. Tako autor Wolff o tome kaže: „Pozivalo se na to da bi Juda spomenuo presudu koja je pala na Jeruzalem 70. godine po Kr. da je svoju Poslanicu sastavio nakon ovog događaja. Argumenti za šutnju nemaju težinu. On ne spominje uništenje Jeruzalema koje se dogodilo 586. godine prije Krista, niti potop.“⁹⁰

3.8. Znakovi 'ranog katolicizma'

Na datiranje Judine poslanice ima utjecaja mišljenje o 'ranom katolicizmu'⁹¹ – *frühkatholizismus*. Ovdje će biti spomenuti autori i njihovi argumenti koji se ne slažu s time da

⁸⁴ Hans WINDISCH, *Die katholischen Briefe. Dritte, stark umgearbeitete Auflage von Herbert Preisker*, 40-41.

⁸⁵ Gustav WOHLBERG, *Der erste und zweite Petrusbrief und der Judasbrief*, xliv.

⁸⁶ Joseph FELTEN, *Die zwei Briefe des heiligen Petrus und der Judasbrief*, 252.

⁸⁷ William F. BROSEND II., *The Letters of James and Jude*, 6.

⁸⁸ Ben WITHERINGTON III, *Letters and Homilies for Jewish Christians. A Socio-Rhetorical Commentary on Hebrews, James and Jude*, 577.

⁸⁹ Johann MICHL, *Die katholischen Briefe*, Regensburg, 74.

⁹⁰ Richard WOLFF, *General Epistles of James & Jude*, 92.

⁹¹ Harrington o 'ranom katolicizmu' kaže da je „u nizu eseja iz 1950-ih i 1960-ih njemački protestantski novozavjetni učenjak Ernst Käsemann tvrdio da se korijeni ranog katolicizma mogu naći mnogo ranije - u kasnijim knjigama sadržanim u novozavjetnom kanonu: u Lk i Dj, u Ef, 1 i 2 Tim, Tit, Jd i 2 Pt... Druga Petrova služila mu je kao glavni primjer ranog katolicizma u novozavjetnom kanonu. Judina poslanica je postala dio ove kontroverze uglavnom kroz svoju povezanost s Drugom Petrovom poslanicom.“ Daniel J. HARRINGTON, *Jude and 2 Peter*, 164-165.

u Judinoj poslanici imamo elemente 'ranog katolicizma' (crkvena hijerarhijska struktura, zanemarivanje paruzije i formiranje vjere).

- Hillyer smatra da „upućivanje na paruziju (reci 1, 14, 21, 24) odražava očekivanja prvog stoljeća, a ne drugog.“⁹²
- Bauckham odgovora na sve tri karakteristike 'ranog katolicizma'. O paruziji kaže da je ona još uvijek prisutna i izražena u Poslanici (r. 1, 14, 21, 24). Nadalje kaže da Poslanica ne spominje crkvene dužnosnike, niti je njihova uloga uspostaviti red kojeg su svojim opasnim djelovanjem narušili lažni učitelji. Nema formalizirane vjere u 3. retku, Juda samo potiče svoje čitatelje da se suprotstave devijantnom učenju i ostanu vjerni evanđelju. Zbog svega toga nema razloga da se Poslanicu smjesti u poslije apostolsko vrijeme.⁹³
- Witherington kaže: „Ona u svakom slučaju odiše atmosferom najranijeg židovskog kršćanstva u regiji s lažnim učiteljima, ali s nedovoljno apostolskih likova koji bi izravno kontrolirali situaciju. U ovom dokumentu nema ničega što bi se približilo ranim katoličkim strukturama monarhijskih biskupa.“⁹⁴
- Frey pretpostavlja da u Judinoj poslanici nema „nikakve pretpostavke utvrđene ispovijesti vjere ili čak utvrđenog pisanog oblika tradicionalne vjere. Iako je jasno da su specifične tradicije – osobito one angelološkog sadržaja – posebno bliske autorovu srcu, glavno pitanje ovdje je dinamičan proces borbe oko izvornog identiteta kršćanske vjere u kontekstu specifičnih izazova i s obzirom na eshatološku situaciju u kojoj se autor nalazi. ... tvrdnja o 'ranokatoličkom' načelu tradicije stoga ne može opstati.“⁹⁵
- Brown o tome kaže da nije „relevantan argument da Judina poslanica predstavlja 'rani katolicizam' zato što u recima 3 i 20 uči kako je vjera zbir nauka, učenja. Taj fenomen ne samo da se ne može precizno datirati nego jednako tako Judinoj poslanici nedostaju značajke koje bibličari pripisuju 'ranom katolicizmu', npr. zanemarivanje paruzije (suprotno recima 14, 21 i 24) te inzistiranje na autoritativnoj crkvenoj strukturi.“⁹⁶

⁹² Norman HILLYER, *1 and 2 Peter, Jude*, 17.

⁹³ Richard J. BAUCKHAM, *Jude, 2 Peter*, 8-9.

⁹⁴ Ben WITHERINGTON III, *Letters and Homilies for Jewish Christians. A Socio-Rhetorical Commentary on Hebrews, James and Jude*, 577.

⁹⁵ Jörg FREY, *The Letter of Jude and the Second Letter of Peter: A Theological Commentary*, 46.

⁹⁶ Raymond E. BROWN, *Uvod u Novi zavjet*, 764-765.

- Reese spominje da kontekst Poslanice nigdje ne potvrđuje da „bi se moglo govoriti o 'vjeri' kao kodificiranoj cjelini“⁹⁷ a time se gubi i argument za smještanje Poslanice u drugo stoljeće.

3.9. Drugo

a) *Hegesipova priča*

Hegesipova priča o Judinim unucima više se navodi kod argumentacije autorstva nego za argumentaciju datiranja Judine poslanice. Ali neki od autora svejedno je uzimaju i u tu svrhu. Tako primjerice Wolff piše: „Priča koju prenosi Euzebije ukazuje na to da su se samo Judini unuci pojavili pred Domicijanom, koji je došao na prijestolje 81. godine. Vjerojatno njihov otac i djed (Juda) više nisu bili živi.“⁹⁸ Slične riječi koristi i Grundmann „Hegesipovo izvješće kod Euzebija sugerira da Juda više nije bio među živima u vrijeme ispitivanja njegovih unuka pred Domicijanom.“⁹⁹

b) *Apokrifna literatura*

Upotreba apokrifne literature u Judinoj poslanici ne pomaže nam oko njezina datiranja. Problem leži u tome što nemamo dovoljno informacija o Henokovoj knjizi ili Uzašašću Mojsija. Ali nije uvijek bilo tako. Bigg spominje da je postojalo vrijeme kada se Henokova knjiga uzimala kao argument kod datiranja. „Donedavno su mnogi znanstvenici smatrali da Henokova knjiga nije postojala prije vremena Bar Kohbe. To je mišljenje sada općenito napušteno, a s njim nestaje i jak argument za kasni datum Poslanice.“¹⁰⁰

c) *Pobuna zelota*

Wenstrom piše o tome da je Judina poslanica „napisana oko rastuće napetosti i pobune zelota koji su doveli do židovskog rata protiv Rima 66. godine.“¹⁰¹

⁹⁷ Ruth A. REESE, *2 Peter and Jude*, 19.

⁹⁸ Richard WOLFF, *General Epistles of James & Jude*, 92.

⁹⁹ Walter GRUNDMANN, *Der Brief des Judas und der zweite Brief des Petrus*, 16.

¹⁰⁰ Charles BIGG, *A Critical and Exegetical Commentary on the Epistles of St. Peter and St. Jude*, 312.

¹⁰¹ William E. WENSTROM Jr., *Introduction to the Epistle of Jude*, u:
https://www.academia.edu/es/76548966/Introduction_to_Jude (pristupljeno 15.1.2024), 61-62.

3.10. Tablični prikaz autora

Nakon svih prije prikazanih autorovih argumenata i zaključaka iz 1. i 2. poglavlja, pretpostavljeni vremenski okviri različitih autora predstavljeni su u tablici ispod.

Tablica 2: Vremenski okviri različitih autora.

Autor	Datiranje
Martin P. Ralph	rano palestinsko kršćanstvo
Bauckham J. Richard	50.
Berger Klaus	50.–55.
deSilva A. David	najranije za vrijeme najranijih Pavlovih djela i najkasnije 80.–85.
Witherington Ben III	rana 50. godina ili 60.–61.
Green L. Gene	druga polovina 50.-ih ili prva polovina 60.-ih
Bigg Charles	60.–65.
Klijn F. J. Albertus	60. –70.
Hillyer Norman	prije 62.
Wenstrom E. William Jr.	62.–66.
Willmering Henry	62.–67.
Stoll F. Raymond	62.–70.
Lenski C. H. Richard	poslije 64.
Green Michael	65.–80.
Wolff Richard	65.–80.
Lawlor L. George	66.–68.
Kelcy C. Raymond	poslije 66./67.
Maier Friedrich	oko 66.
Hauck Friedrich	kraj apostolskog, početak poslije apostolskog razdoblja
Michl Johann	kraj apostolskog razdoblja ili u poslije apostolskom razdoblju
Schelkle H. Karl	kasno apostolsko ili poslije apostolsko razdoblje oko 90. godine
Cone Orello	poslije apostolsko razdoblje
Perkins PHEME	poslije apostolsko razdoblje
Hiebert E. David	67./68. ili 72.–75.
Felten Joseph	67.–70.
Constable L. Thomas	67.–80.
Brosend F. William II	prije 70.

Joseph J. Simon	prije 70.
Davids H. Peter	prije 70. godine a moguće i kasnije
Wohlenberg Gustav	početak 70.
Maly H. Eugene	70.–80.
Mayor B. Joseph	70.–80. (bliže 80.)
Schneider F. Johannes	70.–80. ili nakon 1. stoljeća
Knoch Otto	70.–90.
Reese A. Ruth	70.–90.
Roberts J. W.	70.–90.
Bennett William	oko 75.
Thiessen C. Henry	75.
James R. Montague	75.–80.
Horrell G. David	75.–90.
de Boor Werner	zadnja trećina 1. stoljeća
Brown E. Raymond	zadnja trećina 1. stoljeća (vjerojatnije 90.–100.)
Harrington J. Wilfrid	oko 80.
Werdermann Hermann	oko 80.
Vögtle Anton	u posljednja dva desetljeća 1. stoljeća ili oko prijelaza stoljeća
Kelly N. D. John	80.– kraj 1. stoljeća
Barclay William	80.–90.
Knopf Rudolf	80.–100.
Paulsen Henning	80.–120.
Cantinat Jean	85.–95.
Grundmann Walter	oko 90.
Reicke Bo	oko 90.
Donelson R. Lewis	oko 90. ili 80.–110.
Windisch Hans	90.–100.
Kugelman Richard	90.–110.
Leaney R. C. Alfred	oko 100.
Harrington J. Daniel	kasno 1. stoljeće
Cranfield E. B. Charles	prije kraja 1. stoljeća ili nakon 70.–80.
Ehrman D. Bart	blizu kraja prvog stoljeća
Moffatt James	kraj 1. stoljeća
Hartin J. Patric	kraj 1. stoljeća
Beckham Joel	1. stoljeće

Schrage Wolfgang	na prijelazu iz 1. u 2. stoljeće
Seethaler Paula-Angelika	na prijelazu iz 1. u 2. stoljeće
Frey Jörg	100.–120.
Jülicher Adolf	100.–180.
Neyrey H. Jerome	rano 2. stoljeće
Sidebottom M. Ernest	nešto prije 120.
Gunther J. John	120.–131.
Peake S. Arthur	2. stoljeće (prije 2 Pt)

3.11. Zaključak

Kao što je u tablici prikazano, između autora ne postoji slaganje oko pitanja datiranja Judine poslanice. Datum može varirati od druge polovine 1. stoljeća pa sve do 2. stoljeća. Autori često uzimaju u obzir dva kriterija kada određuju vremenski okvir Poslanice a to su identifikacija autora i identifikacija krivovjerja u Judinoj poslanici. Ako su autori najprije identificirali autora Judine poslanice ili herezu, a tek kasnije datum, onda je datumski okvir usko vezan ili ograničen na rezultat autorstva ili hereze. S druge strane imamo autore koji uzimaju u obzir više činjenica.

Na raniji datum (prije 90. godina) utječu činjenice da je Poslanica autentično djelo koje se bori protiv krivovjerja 1. stoljeća, u kojoj nema naznake o formuliranoj vjeri, o zatvorenom krugu apostola (dvanaestorica + Pavao) o tome da bi svi apostoli mogli biti već mrtvi ili da čitatelji više ne očekuju paruziju. Na kasniji datum upućuje pseudonimnost Poslanice, gnosticizam, elementi ranog katolicizma, mrtvi apostoli i zatvoren krug apostola. Pavlovo učenje, Judin primat nad Petrom, smrt brata Jakova, pad Jeruzalema i Hegesipova priča služe autorima kao gornja ili donja granica vremenskog okvira. Ni tu, naravno, nema složnosti među autorima, jer uvijek postoje dvije suprotstavljene struje.

Zbog svih različitih hipoteza i svih nejasnosti koje Poslanica donosi vrlo je teško odrediti čiji argument nosi veću težinu. Očekivali bismo da je vjerodostojnost autora koji uzimaju u obzir više čimbenika veća. Ali među takvim autorima imamo one koji su zagovornici rane datacije kao i one koji zagovaraju kasniju. Imamo, naravno, i autore koji uopće ne navode vremenski okvir pisanja Poslanice (primjerice H. Will, G. de Koning, A. Stöger, i drugi.).

Sve to pokazuje koliko je pitanje vremenskog okvira Judine poslanice kompleksno ako ga proučavamo samostalno, bez prethodnih zaključaka o autorstvu ili herezi koji bi mogli pogrešno utjecati na zaključke. Da bi se to izbjeglo, potrebno je napraviti razliku između onoga što Poslanica sadrži i onoga što čitatelj Poslanici nameće. Međutim, zbog kompleksnosti Judine poslanice tu je razliku ponekad teško ustanoviti.

4. BIBLIJSKO-TEOLOŠKA ANALIZA JUDINE POSLANICE

U zadnjem poglavlju bit će prikazana biblijsko-teološka analiza Judine poslanice. Poslanica, iako kratkog sadržaja, služi kao podsjetnik da je primljenu vjeru potrebno čuvati i braniti pred napadima krivog učenja. Teološke teme koje se mogu pronaći u Poslanicu su: (presveta) vjera, apostolska tradicija, Božji sud i kristologija.

Juda započinje svoju Poslanicu klasičnim uvodom, glavni dio Poslanice ima oblik upozorenja na napade protivnika i poticanja na vjernost i pomoć onima koji su pali pod utjecaj protivnika. Na kraju slijedi završna doksologija.

4.1. Uvodni pozdrav (Jd 1-2)

Judina poslanica u skladu je s osnovnim uvodnim modelom drevnog pisma – identifikacija pošiljatelja, identifikacija primatelja i pozdrav.

- a) Pošiljatelj za sebe kaže da je Juda (gr. Ἰούδας). Uz to dodaje još dva opisa – '*sluga Isusa Krista*' i '*brat Jakovljevi*'. Prvi opis dolazi od židovskog naziva 'Božji sluga' što je bio počasni naziv za vođe. U vrijeme ranog kršćanstva '*sluga Isusa Krista*' označava svakog kršćanina ali izraz također može označavati one koji su bili pozvani da djeluju za Krista, da budu sluge Gospodina kao što su to bili Pavao, Timotej i Jakov.¹ Predstavljajući se kao '*brat Jakovljevi*', Juda sebe stavlja među Isusovu braću. Klement Aleksandrijski prvi je poistovjetio Judu s Isusovim bratom.² Popis Isusove braće imamo u Mk 6,3 i Mt 13,55 gdje se Juda nalazi na trećem odnosno četvrtom mjestu. Nadovezivanje na brata umjesto na oca nije bilo česta praksa. Juda time vjerojatno želi istaknuti izvanredan položaj Jakova koji je bio vođa jeruzalemske zajednice i koji je kao i ostala Isusova rodbina u njega povjerovao nakon uskrsnuća. U ranoj Crkvi Isusova rodbina bila je dobro poznata u Jeruzalemu. To što u identifikaciji pošiljatelja nedostaje opis '*brat Gospodnji*' nije znak poniznosti nego pokazatelj da rodbinske veze s Isusom nisu bile temelj za stvaranje autoriteta, odnosno autoritet nije temeljen na krvnom odnosu s Isusom.³

¹ Richard J. BAUCKHAM, *Jude, 2 Peter*, 23.

² Jörg FREY, *The Letter of Jude and the Second Letter of Peter: A Theological Commentary*, 59.

³ Richard J. BAUCKHAM, *Jude and the Relatives of Jesus in the Early Church*, str. 129.

- b) U Judinoj poslanici nema precizne oznake kome je poslana. U Poslanici ne nalazimo poimence navedene primatelje ili mjesto kojem se šalje. No primatelji Judine poslanice svejedno su identificirani sljedećim opisom: *'ljubljenima u Bogu, Ocu, čuvanima za Isusa Krista – pozvanima'*. Oni su pozvani jer ih je Otac ljubio i zbog toga pozvao. On će ih također čuvati od toga da se ne udalje od Isusa i paziti da mu ostanu vjerni.⁴ „Sljedeći ranokršćanske običaje, Juda ih ovdje primjenjuje i na Crkvu kao eshatološki Božji narod.“⁵ Kod identifikacije primatelja Juda također objašnjava ulogu Boga i Krista. „Božja ljubav je ishodište kršćanskog života i vječni život s uskrslim Kristom u punini Božjeg kraljevstva je njegov cilj ili kraj. U međuvremenu, Božja briga puna ljubavi omogućuje izdržati opasnosti koje predstavljaju 'uljezi'.“⁶ Poslanica je poslana određenoj zajednici (ili zajednicama) u specifičnoj situaciji koja je opisana u recima 3 i 4.⁷
- c) Pozdrav nema potpuno klasičan židovsko-kršćanski oblik jer se sastoji od tri umjesto od dva elemenata. Prva dva elementa su tipično židovska dok je dodatak, ljubav, kršćanski. Također, pozdrav ima oblik kratke molitve ili blagoslova.⁸ „Ovim blagoslovom autor izražava svoje uvjerenje da će primatelji i u situaciji u kojoj su se zatekli doživjeti Božje spasenjsko djelovanje i izdržati opasnost opisanu u ostatku Poslanice.“⁹

4.2. Svrha i povod Poslanice (Jd 3-4)

Reci 3 i 4 odgovaraju uvodnom dijelu glavnog dijela grčkog teksta.

- a) Primatelji Poslanice su oni koji žive u Božjoj ljubavi, oni su ljubljani. Juda za njih želi da se bore za *'vjeru koja je jednom zauvijek predana svetima'* koju su protivnici napali. Iako je Juda kanio pisati o njihovom zajedničkom spasenju, zbog opasnosti od protivnika on sad potiče i motivira ljubljene da se bore za očuvanje vjere. Ta im je vjera bila predana od njihovih učitelja, apostola, i ništa ne može promijeniti njezinu bit.¹⁰ Judin poziv da se bore za vjeru ne razvija se dalje sve do redaka 20-23, u kojima je

⁴ Peter H. DAVIDS, *The Letters of 2 Peter and Jude*, 38.

⁵ Richard J. BAUCKHAM, *Jude, 2 Peter*, 25.

⁶ Daniel J. HARRINGTON, *Jude and 2 Peter*, 188.

⁷ Jörg FREY, *The Letter of Jude and the Second Letter of Peter: A Theological Commentary*, 60.

⁸ Peter H. DAVIDS, *The Letters of 2 Peter and Jude*, 39.

⁹ Jörg FREY, *The Letter of Jude and the Second Letter of Peter: A Theological Commentary*, 64.

¹⁰ Peter H. DAVIDS, *The Letters of 2 Peter and Jude*, 42.

detaljnije objašnjeno što to uključuje. U tom pogledu Judino je upozorenje o očuvanju vjere također povezano s temom zajedničkog spasenja o kojem je htio pisati.¹¹

- b) Povod za pisanje je dolazak Judinih protivnika – dolazak 'nekih', koji nisu bili dio izvorne zajednice nego su se kasnije u nju potajno uvukli. U Poslanici se nigdje ne navodi tko su oni točno bili, ali su za zajednicu predstavljali veliku opasnost. Juda najprije napada njihov moralni život. Bili su bezbožnici koji su zlorabili Božju milost za razuzdanost i nijekali 'jedinoga gospodara i Gospodina našega Isusa Krista'. Dar Božje milosti služio im je kao dozvola za grijeh, i kao izgovor da se ne pridržavaju nijednog propisa. Živjeli su u bludu i razvratu, puštali da ih vode urođeni instinkti i požude što Juda osuđuje u recima 8, 16, 18. Zadnji dio 4. retka tekstualno je i kritički nesiguran. Međutim, Bauckham, kao i većina komentatora, predlaže da se naziv δεσπότην odnosi samo na Isusa Krista.¹² Juda naglašava 'visoku' kristologiju time što božanski naslov μόνοσ δεσπότησ povezuje s κύριος Isusa Krista.¹³ Nije sasvim jasno što su oni točno pogrešno radili jer Juda donosi samo svoj pogled na situaciju i uz to za opis koristi polemički jezik.

4.3. Osuda bezbožnika (Jd 5-16)

Vjernici su se često sretali s napadima koje Juda opisuje i protiv kojih se bori. U recima 5-16 on navodi sve čega se čitatelji trebaju prisjetiti – Bog će suditi i kazniti svakoga, čak i Božji narod, ako zgriješi. Juda izmjenično navodi tekstove iz Biblije i tekstove kojih u njoj nema, te njihovu primjenu na protivnike.¹⁴

- a) Jd 5-7 Tri primjera božanske kazne

Juda se koristi primjerima iz povijesti Izraela da bi pokazao kako je presuda prokletstva već određena za ljude poput protivnika i da postoji više primjera u izraelskoj povijesti kako je presuda prokletstva zadesila one koji su bili krivi za istovjetne prijestupe.¹⁵ To bi ljubljene trebalo motivirati da se distanciraju od protivnika i prisjete da su i oni jednom bili spašeni, ali zbog nedostatka vjere mogu biti uništeni.

¹¹ Jörg FREY, *The Letter of Jude and the Second Letter of Peter: A Theological Commentary*, 68.

¹² Svoj zaključak donosi na osnovi izvještaja Julija Afrikanaca, gdje za Isusa stoji opis ó δεσπότησ. Više o tome vidi Richard J. BAUCKHAM, *Jude, 2 Peter*, 39. Da je ispravno čitanje referenca na Isusa misle i William BARCLAY, *The Letters of John and Jude*, 212; Jörg FREY, *The Letter of Jude and the Second Letter of Peter: A Theological Commentary*, 77; Anton VÖGTLE, *Der Judasbrief. Der zweite Petrusbrief*, 31.

¹³ Jörg FREY, *The Letter of Jude and the Second Letter of Peter: A Theological Commentary*, 85.

¹⁴ Daniel J. HARRINGTON, *Jude and 2 Peter*, 201.

¹⁵ Jörg FREY, *The Letter of Jude and the Second Letter of Peter: A Theological Commentary*, 79.

Prvi primjer kojeg Juda navodi jest priča o Izraelu u pustinji. U primjerima nailazimo na tekstualne poteškoće s pitanjem tko je izbavio Izraelce iz Egipta. Najviše podrške ima čitanje κύριος ali je opet pitanje odnosi li se to na Krista ili na Boga. Od toga da se κύριος odnosi na Krista u prethodnom retku i recima 17, 21, 25, kristološko tumačenje nije isključeno, osobito zato što Juda želi naglasiti ulogu Isusa kao Spasitelja i sudca.¹⁶ Gospodin ih je izbavio iz Egipta, ali ih je i uništio zbog njihove nevjere.

Drugi primjer kojeg Juda navodi su anđeli koji su napustili svoju dužnost i svoj dom, napustili su svoje mjesto i zbog toga će ih Bog zatvoriti da pričekaju '*sud velikoga Dana*'.

Treći primjer je Božje uništenje Sodome i Gomore i okolnih gradova zbog njihovih seksualnih prijestupa. Njihova kazna je vječna vatra bez ikakvih mogućnosti da zadobiju život vječni.

Glavni grijesi koje Juda naglašava u ova tri primjera su nevjera, nered i blud. Nevjera i nered mogu se povezati s Judinom optužbom protivnika da niječu Krista (r. 4) i odbacuju autoritet (r. 8). Za blud ih optužuje u recima 4 (razuzdanost) i 8 (oskrvnjivanje tijela). Ti primjeri služe kao dokaz o stvarnosti suda.

b) Jd 8 Primjena

U 8. retku Juda protivnike imenuje '*oni*' (gr. οἱ) i za njih kaže da su sanjari (gr. ἐνυπνιαζόμενοι). Glagol ἐνυπνιαζομαι može označavati pozitivan oblik komunikacije (objave) od Boga čovjeku, a također može imati negativnu konotaciju, kao što bi to bio primjer kod Jude.¹⁷ Za Judu je gledište protivnika lažno, i, što je najvažnije, razlikuje se od vjere koja im je bila predana (r. 4).¹⁸ Za protivnike su njihove vizije postale osnova za njihova djela – *skvrne tijelo, zabacuju Veličanstvo, pogrđuju Slave*. Oni skrnave svoja tijela, odbacuju Isusovo gospodstvo i hule anđele. Tri optužbe ponavljaju tri primjera opisana u recima 5-7.

c) Jd 9-10 Primjer Mihaela i đavla i primjena

Redak 10 Juda preuzima iz apokrifnog izgubljenog izvora koji bi mogao biti dio *Mojsijeva testamenta*. Juda ovdje želi naglasiti da je Bog konačni sudac. Arkandeo Mihael ne osuđuje đavla nego osudu zla prepušta Bogu. On za razliku od palih anđela u 6. retku i Judinih protivnika zna gdje mu je mjesto. Judini protivnici trebali bi se suzdržati od optuživanja anđela.

¹⁶ Richard J. BAUCKHAM, *Jude, 2 Peter*, 49.

¹⁷ Peter H. DAVIDS, *The Letters of 2 Peter and Jude*, 54-55.

¹⁸ Jörg FREY, *The Letter of Jude and the Second Letter of Peter: A Theological Commentary*, 95.

Djela protivnika opisana u 8. retku rezultat su pogrešnog shvaćanja. Njihovo neznanje dovelo ih je do bogohuljenja. Judini protivnici su mislili da su vođeni duhovnim objavama primljenima u snu, i zbog toga mogu biti superiorniji od ostalih kršćana ali ih Juda izjednačuje s nerazumnim životinjama. Njihovo ponašanje donijet će im uništenje i osudu na Božjem sudu.

d) Jd 11 Još tri primjera

U biblijskoj tradiciji (i dijelom izvanbiblijskoj) Kajin, Bileam i Korah bili su primjer grješnih ljudi. Sva trojica spominju se u Bibliji, a njihove dodatne opise možemo naći u židovskoj tradiciji. Starozavjetni opis Kajina nalazi se u Post 4,1-16. Kajin je predstavljen kao ubojica svog brata Abela. Ako ovaj opis ne uzmemo doslovno, mogao bi značiti da Kajinov zločin predstavlja ubojstvo duše. U židovskoj tradiciji za Kajina se kaže da je, uz to što je bio ubojica, druge navodio na grijeh, poricao Božju pravdu i budući sud.¹⁹ U Br 22-24 Bileam je prikazan kao pozitivna osoba, on odbija (za nagradu) prokleti Izrael. U kasnijoj tradiciji Bileam je opisan kao vrlo grješna osoba, koja je odvela Izrael u idolopoklonstvo i nemoral i prihvatila Balakovu nagradu (Br 25,1-3; 31,16; Pnz 23,3-6; Neh 13,1-2; 2 Pt 2,15; Otk 2,14).²⁰ Korah je vodio pobunu protiv Mojsija i Arona (Br 16) i na kraju su i on i njegovi sljedbenici doživjeli tragičan kraj. Zemlja se otvorila i progutala ih i oganj ih je spalio (Br 26,10). Juda navodi ovu trojicu kako bi dodatno naglasio grješnost protivnika i njihovu zavodljivost.²¹ Judini primatelji trebali su se prisjetiti da su oni koji su se pobunili protiv Boga na kraju bili osuđeni i uništeni.

e) Jd 12-13 Primjena

U recima 12 i 13 Juda koristi metaforički jezik kako bi dodatno pojasnio karakter protivnika. Protivnici predstavljaju opasnost na gozbi. Njih bi vjernici trebali izbjegavati, a ne sudjelovati s njima na gozbi. Možda Juda ovdje želi naglasiti da ih je zajednica prihvaćala, a oni su oko sebe formirali male zatvorene skupine što je unosilo raskol u zajednicu.²² Tako su narušavali harmoniju zajedništva. Oni su se, uz to, prejedali do sitosti bez obzira na ostale. Njima nije bila važna dobrobit zajednice nego su prvenstveno brinuli za vlastitu.²³ Ti ljudi daju prazna obećanja. Njihov grješni život

¹⁹ Richard J. BAUCKHAM, *Jude, 2 Peter*, 79-80.

²⁰ *Isto*, 81-82.

²¹ Jörg FREY, *The Letter of Jude and the Second Letter of Peter: a Theological Commentary*, 108.

²² Kalina WOJCIECHOWSKA - Mariusz ROSIK, *A Structural Commentary on the So-called Antilegomena: Volume 2: the Letter of Jude: Expecting for the Mercy*, 232.

²³ Jörg FREY, *The letter of Jude and the second letter of Peter: a theological commentary*, 113.

vratio ih je na stanje prije obraćenja, oni su duhovno i moralno mrtvi, bez spasa.²⁴ Sve što od njih dolazi sramotna su djela. „Poput *zvijezda lualica*, napustili su svoje pravo mjesto u stvorenom poretku (usp. r. 8-9) i tako su predodređeni za konačni sud: *mjesto rezervirano za njih je vječnost najcrnje tame*.“²⁵

f) Jd 14-15 Henokovo proročanstvo

Prorok Henok spominje se u Starom zavjetu (Post 5,21-24) gdje piše da Henok nije umro, nego ga je Bog uzeo na nebo. Juda ovdje citira apokrifno djelo 1. Henokova 1,9 gdje Henok proriče o protivnicima. Glavna tema i temelj Judine teologije je najava Božje osude koja će se sigurno dogoditi.²⁶ Bog će suditi bezbožnima i onima koji ružno o Njemu govore, dvije karakteristike koje Juda pripisuje svojim protivnicima.²⁷ Međutim, Juda naglašava još jednu stvar, a to je da će Bog suditi svim ljudima prema njihovim djelima i govoru.²⁸

g) Jd 16 Primjena

Retke 5, 11 i 16 povezuje upućivanje na rogoborenje.

To rogoborenje ima oblik 'žaljenja nad sudbinom', a izvor mu je želja za zadovoljenjem vlastitih potreba, protivno Božjoj volji. Želje se prvenstveno tiču promjene statusa uljeza u zajednici. Lažni učitelji žele zamijeniti postojeće autoritete i uvođenjem vlastitog učenja temeljenog na neprovjerenim privatnim objavama steći slavu, priznanje i poštovanje. Stoga posežu za ohološću, dovodeći u pitanje funkcioniranje zajednice i potkopavajući načela 'vjere jednom zauvijek predane svetima', te za dodvoravanjem, kako bi među članovima zajednice pridobili naklonost za sebe i svoje učenje, te tako stekli koristi koje koincidiraju s njihovom željom za slavom, poštovanjem, priznanjem.²⁹

4.4. Pozivi voljenima (Jd 17-23)

Dio drevnog pisma također je i onaj dio kada se pisac izravno obraća primateljima.³⁰ Juda u tom dijelu apelira na primatelje Poslanice. Henokovom proročanstvu Juda dodaje još i apostolsko proročanstvo o dolasku protivnika i daje upute o ponašanju vjernika te riječi ohrabrenja.³¹

²⁴ John N. D. KELLY, *A Commentary on the Epistles of Peter and of Jude*, 273.

²⁵ David G. HORRELL, *The Epistles of Peter and Jude*, 125.

²⁶ Lewis R. DONELSON, *I and II Peter and Jude: a Commentary*, 192.

²⁷ John PAINTER - David A. DESILVA, *James and Jude*, 215.

²⁸ Isto, 216.

²⁹ Kalina WOJCIECHOWSKA - Mariusz ROSIK, *A Structural Commentary on the So-called Antilegomena: Volume 2: the Letter of Jude: Expecting for the Mercy*, 321-322.

³⁰ Lewis R. DONELSON, *I and II Peter and Jude: a Commentary*, 194.

³¹ Peter H. DAVIDS, *The Letters of 2 Peter and Jude*, 85.

a) Jd 17-18 Apostolsko proročanstvo

Judini slušatelji – *vi, ljubljani* – trebali su se prisjetiti što su čuli od Kristovih apostola. Sam Juda ne ubraja se u grupu apostola koje su primatelji Poslanice čuli. Apostoli upozoravaju na pojavu podrugljivaca koji će slijediti svoje požude. Apostolsko proročanstvo više nalikuje na sažetak nego na citat o upozorenju apostola na podrugljivce.³² Pojava protivnika nije nešto neočekivano, njihov su dolazak najavili (prerekli) apostoli. Ti podrugljivci ukazuju na to da se približava kraj vremena, njihov dolazak ukazuje na eshatološki znak³³. Opis podrugljivaca koje su prerekli apostoli Juda povezuje s protivnicima u 16. retku čiju je osudu na sudu prorekao Henok.³⁴

b) Jd 19 Primjena

Juda ne kaže ništa o podjelama koje su unijeli njegovi protivnici. Čini se da su protivnici hijerarhijski podijelili zajednicu. Na vrhu su bili oni, elitna grupa, koji su se pozivali na svoje objave i koji su za sebe govorili da su u posjedu Duha. Može biti da su protivnici izrazom ψυχοί označavali vjernike koji nisu slijedili njihove prakse i koji su se borili za očuvanje vjere koja im je bila predana. Juda bi onda njihove riječi okrenuo kontra njih a može biti da ih jednostavno tako naziva.³⁵ Juda za protivnike kaže da su *sjetilnici*, lišeni Duha i kao takvi nisu bili kršćani. Oni mogu koristiti pompozne riječi, ali su njihova zla djela u suprotnosti s kršćanskom porukom.

c) Jd 20-23 Apel za milost

Primatelji su u 4. retku pozvani na očuvanje vjere i sada im Juda kaže kako da to učine. Juda svojim slušateljima poručuje kako bi trebali ispravno živjeti te daje pastoralne savjete o brizi za one koji su pali pod utjecaj protivnika. Juda apelira da se drže '*u ljubavi Božjoj*' i iskazuju milosrđe onima koji su pali pod utjecaj protivnika.³⁶

Njihov kršćanski život trebao bi se bazirati na vjeri, molitvi, ljubavi i nadi. Osnova na kojoj grade je presveta vjera, ona za koju se, kako Juda u 3. retku kaže, treba boriti. Duh sveti nastupa kao posrednik u molitvi, Božja ljubav prema vjernicima iskazuje se u ljubavi prema drugima, milosrđe Krista osnova je za nadu u vječni život.³⁷ Judini primatelji su '*ljubljeni u Bogu*' i da bi mogli tamo ostati, moraju se moliti u Duhu i ostati vjerni predaji.³⁸ Cilj im mora biti žudnja za Kristovim milosrđem koje vodi u vječni

³² Daniel J. HARRINGTON, *Jude and 2 Peter*, 219.

³³ Peter H. DAVIDS, *The Letters of 2 Peter and Jude*, 85.

³⁴ Jörg FREY, *The Letter of Jude and the Second Letter of Peter: a Theological Commentary*, 136.

³⁵ Richard J. BAUCKHAM, *Jude, 2 Peter*, 107.

³⁶ Lewis R. DONELSON, *I and II Peter and Jude: a Commentary*, 166.

³⁷ Daniel J. HARRINGTON, *Jude and 2 Peter*, 223.

³⁸ Lewis R. DONELSON, *I and II Peter and Jude: a Commentary*, 199.

život. Ako Judini primatelji budu slijedili njegove upute, bit će na putu eshatološkog spasenja, ali ako se priklone praksi protivnika i njihovom utjecaju, onda su na putu eshatološkog suda.³⁹

U recima 22-23 Juda primateljima daje upute o pastoralu. Zadaća vjernika je da pokažu milosrđe prema otpadnicima i vrate sve one koji su skrenuli s puta nazad na pravi put (slično u Mt 18,10-14). Pri tome trebaju paziti da i sami ne skrenu s pravog puta i padnu pod utjecaj protivnika. Sve dok su protivnici dio zajednice, mogu biti predmet spašavanja.

4.5. Završna doksologija (Jd 24-25)

Doksologija u Judinoj poslanici pokazuje najviše sličnosti s doksologijama u Rim 16,25-27 i Ef 3,20-21⁴⁰. Juda njome Poslanicu završava u pozivnom duhu. Glavni naglasak je na Božjem očuvanju za posljednji sud, sažeta soteriologija. Bog je taj koji može sačuvati ljubljene od grijeha i svih opasnosti koje protivnici predstavljaju. Može također besprijekorne staviti pred Božju slavu gdje će biti eshatološko slavlje. „Oslanjajući se na tradicionalni liturgijski materijal, on prikazuje posljednji dan kao eshatološku svetkovinu bogoslužja, u kojoj će ostvarenje Božjih nakana za njegov narod poprimiti oblik njegovog predstavljanja kao savršene žrtve u svom nebeskom Svetištu, prinesene na slavu Božju usred slavlja štovatelja. Sve Judine brige u Poslanici, da se bori protiv pogrešnog učenja radi dobrobiti Crkve i kršćanske poslušnosti njezinih članova, u konačnici su usmjerene na ovaj cilj: da se na kraju smatraju dostojnima da budu žrtveni prinos Bogu.“⁴¹

U zadnjem retku Juda nabraja Božje atribute koji su bili značajni za židovsku i ranokršćansku literaturu.⁴² Naglašeno je postojanje vjere u samo jednoga Boga i on je Spasitelj po Kristu. Bog je spasenje u povijesnom smislu pokrenuo po Kristu i po Kristu će biti dovršeno kad dođe drugi put.⁴³ Opisi '*slava, veličanstvo, vlast i moć*' pripadaju Bogu kako bi se naglasila njegova vječna slava i moć. Slava u smislu odavanja počasti koje je Bog vrijedan, dok moć možemo razumjeti kao snagu, a vlast u smislu ovlasti/prava za korištenje moći.⁴⁴

³⁹ Richard J. BAUCKHAM, *Jude, 2 Peter*, 117.

⁴⁰ Daniel J. HARRINGTON, *Jude and 2 Peter*, 225.

⁴¹ Richard J. BAUCKHAM, *Jude, 2 Peter*, 124.

⁴² Lewis R. DONELSON, *I and II Peter and Jude: a Commentary*, 203.

⁴³ Jörg FREY, *The Letter of Jude and the Second Letter of Peter: a Theological Commentary*, 157.

⁴⁴ Peter H. DAVIDS, *The Letters of 2 Peter and Jude*, 114-115.

Riječju 'amen' Juda upućuje na kraj doksologije i također na odgovor kojeg bi zajednica trebala dati na sažetak najvažnijih soterioloških ideja u Poslanici.⁴⁵

4.6. Zaključak

Juda primatelje svoje poslanica naziva '*ljubljenima*'. Oni su se našli u situaciji u kojoj su napadnuti od strane onih koji su se ušuljali u zajednicu. Kako bi osujetio njihov napad, Juda im šalje Poslanicu. On svoje čitatelje ohrabruje da ostanu vjerni vjeri koju su primili. Trebaju se sjetiti riječi apostola koje su čuli. Glavni dio Poslanice predstavlja napad na protivnike. On navodi primjere iz biblijske i izvanbiblijske literature kako bi prikazao sudbinu koja očekuje sve one koji iskrivljuju istinu i druge vode na pogrešan put. Takve ljude čeka Božji sud, kao što je to bilo i u prošlosti. Judina poruka je jasna – Bog će suditi svim ljudima, zbog toga je vrlo bitno da čitatelji ustraju u vjeri jer samo tako ih Bog može očuvati od grijeha i svih opasnosti koje protivnici predstavljaju. Uz to, zajednica mora pokazati milosrđe prema onima koji su na putu otpadništva.

Vrijeme u kojem se zajednica i Juda nalaze su posljednji dani. Juda očekuje Kristov ponovni dolazak i Krista kao sudca koji će kazniti njegove protivnike. Juda u Kristu vidi autoritet. On će se vratiti kao sudac (Henok). Juda također ističe njegovu ulogu u povijesti spasenja. Krist je taj koji daje pristup vječnom životu i po kojem se Bog objavio. Judina poslanica, dakle, sadrži prikaz visoke kristologije.

⁴⁵ Kalina WOJCIECHOWSKA - Mariusz ROSIK, *A Structural Commentary on the So-called Antilegomena: Volume 2: the Letter of Jude: Expecting for the Mercy*, 416.

ZAKLJUČAK

Nakon detaljne analize u prva tri poglavlja o pitanjima autorstva, protivnika i vremenskog okvira, slijede zapažanja koja možemo iznijeti o Judinoj poslanici

U prvom poglavlju bilo je spomenuto da se u Novom zavjetu spominje šest osoba koji nose ime Juda odnosno Ἰούδας. Od tih šest osoba, apostola Judu Išariotskog, Judu Galilejca i Judu iz Damaska možemo maknuti s liste kandidata za autora Judine poslanice. Prvi je već neko vrijeme mrtav, a za ostalu dvojicu osim imena nemamo drugih informacija.

Apostol Juda Jakovljev, odnosno Tadej, koji se spominje u Novom zavjetu (Lk 6,16; Mt 10,3; Mk 3,18; Iv 14,22 i Dj 1,13) dugo se smatrao autorom Poslanice. Ali većina komentatora se slaže da nema osnove za takav zaključak jer ispravno čitanje Ἰούδας Ἰακώβου bi bilo Juda sin Jakova, a ne Juda brat Jakova. Uz to Juda u 17. retku sam kaže da nije jedan od apostola.

Ako riječ ἀδελφὸς prevodimo kao 'duhovni' brat, onda bi autor Poslanice mogao biti Juda Barsaba, 'duhovni' brat Jakovljev, ali ova pretpostavka ima malo podrške od strane komentatora. Pojavljuje se, međutim, pitanje zašto bi autor Poslanice ispustio naziv 'Barsaba' ako ga autor Djela apostolskih tako identificira (Dj 15,22). Vjerojatno je također postojalo nekoliko Juda koji su u ono vrijeme bili 'duhovna' braća Jakovljeva (a ime Juda je bilo vrlo često). Time bi opis '*brat Jakovljev*' potpuno izgubio identifikacijski smisao.

Zadnja moguća osoba jest Juda, Isusov brat, o kome se govori u Mt 13,55 i Mk 6,3. Juda je uz Jakova, Josipa i Šimuna jedan od Isusove polubraće. Isusova braća su povjerovala u njega tek nakon uskrsnuća (Iv 7,5 i Dj 1,14) i osim o Jakovu, Novi zavjet je dosta škrt s informacijama o ostatku Isusove rodbine. Za Jakova kaže da je sam vidio uskrslog Isusa (1 Kor 15,7), da je bio vođa i stup jeruzalemske Crkve (Gal 1,19) i autor Jakovljeve poslanice. Prema tom opisu Jakov se u tom razdoblju ubrajao među poznatije osobe i kao takav je mogao poslužiti Judi za identifikaciju. U Novom zavjetu se jedino za Judu, Isusova brata, spominje da je imao brata Jakova, koji je bio dovoljno utjecajna osoba da ga je Juda mogao koristiti za dodatnu identifikaciju. Da u imenu Juda vidimo Jakovljevog brata i Isusovog polubrata prihvatljiva je pretpostavka i među komentatorima što je bilo razvidno iz prvog poglavlja ovog rada (Tablica 1).

Iako su komentatori složni da u Judi trebamo prepoznati Isusova polubrata Judu, nisu svi složni oko pitanja autentičnosti poslanice. Glavni kamen spoticanja jest Judino poznavanje grčkog jezika. No kako nije moguće utvrditi koliko je bio dobar njegov grčki jezik, i je li koristio usluge tajnika, ovaj argument ne bi smio imati prevelik utjecaj.

Ako je stvarno potjecao iz Isusove rodbine, zašto to izravno ne spomene? Nekim autorima njegovo izbjegavanje da se predstavi kao Isusov brat služi kao argument za pseudonimnost, dok drugi u tom vide argument za autentičnost poslanice.

Vanjski dokazi više govore u korist autentičnosti Poslanice. Judina poslanica nalazi se u Muratorijevu kanonu gdje je „pisac te spise nazvao 'svetima' i izjavio da se djela s pseudonimom ne mogu 'primiti' u Crkvu“.¹ Istog mišljenja je bio i Tertulijan. Oni su vjerovali u autentičnost kanonskih djela.

Je li Juda bio toliko poznata osoba da bi njegov pseudonim imao smisla? Staviti djelo pod ime nepoznate osobe bilo bi nelogično. U korist Judinog utjecaja govore Hegesipova priča i izvješće Julija Afrikanaca iz kojih saznajemo da je Isusova rodbina bila vrlo cijenjena među kršćanima. Da je Judino ime bilo dovoljno autoritativno govori i činjenica da je Lucifer iz Cagliarija u svom dijelu *De non conveniendo cum haereticis* (355./356.) citirao više od pola Judine poslanice kada se borio protiv arijanaca.² Da poslanica nije imala takav autoritet (i autentičnost), teško bi ga Lucifer koristio za obranu. Prema tome bi Juda, kao pripadnik Isusove obitelji, mogao biti dovoljno utjecajan da netko njegovo ime koristi kao pseudonim.

Na pitanje tko su točno bili Judini protivnici, teško je odgovoriti. Autor poslanice protivnike nigdje eksplicitno ne imenuje. Za njihovo imenovanje samo upotrebljava naziv '*neki ljudi*' (gr. *τινες ἄνθρωποι*) i '*oni*' (gr. *οἱ*), što je bilo sasvim dovoljno da njegovi čitatelji znaju o kome je riječ. Ali nama ova oznaka ne govori puno o njima. Uz to u Poslanici imamo samo Judin prikaz protivnika, dakle njegov pogled na protivnike, što može biti netočno, na što primjerice u svojim djelima upozoravaju neki od autora. Ako tome dodamo još i to da Juda koristi polemičku retoriku kako bi diskreditirao svoje protivnike, onda je njegov opis protivnika doista upitan.

¹ Andreas KÖSTENBERGER - Scott L. KELLUM - Charles L. QUARLES, *The Cradle, the Cross and the Crown: An Introduction to the New Testament*, Nashville, 2009., 7.

² Wolfgang GRÜNSTÄUDL - Tobias NICKLAS, *Searching for Evidence: The History of Reception of the Epistles of Jude and 2 Peter*, u: Eric F. MASON - Troy W. MARTIN (ur.) *Reading 1–2 Peter and Jude: A Resource for Students*, Society of Biblical Literature, 2014., 219.

Dugo se Judine protivnike ubrajalo među sljedbenike gnosticizma. Međutim, protuargument koji se pojavljuje u literaturi jest da u Poslanici nedostaje kozmološki dualizam koji je bio srž gnosticizma. Također, gnostička literatura iz Nag Hammadija prema Sellinu više govori o njihovu prakticiranju asketizma nego libertinizma. Prema tome, nema razloga da se gnostici smatraju protivnicima.

No tko su onda bili protivnici? Uz pretpostavku da je opis Judinih protivnika povijesno korektan, njihov opis ima sličnosti s Pavlovim opisom protivnika u 1 Korinćanima. Judin opis razuzdanosti protivnika u 4. retku i dalje sličan je Pavlovom shvaćanju milosti kao dozvole za sve (1 Kor 5,1-5; 6,12-20; 10,23). Njihovo huljenje anđela u 8. retku možda je posljedica Pavlovih riječi u 1 Kor 6,3 na pravo suđenja anđelima. U 12. retku Juda upozorava primatelje na opasnost od protivnikovih egoističnih sklonosti, proždrljivost i elitizma. Situacija se čini slična Pavlovom opisu u 1 Kor 11,17-22. Pavlovim riječima u 1 Kor 2,6-16 slična je Judina opaska da su protivnici *psyhikoi*, dakle bez Duha, i oni koji svojim načinom života ukazuju na njihovo potpuno nepoznavanje *duhovnih*. Možemo, prema tome, pretpostaviti da se Juda bori protiv slične skupine s kojom se susreće i Pavao u Korintu. Do istog su zaključka došli i neki od autora spomenutih u 2. poglavlju (primjerice Daniel J. Harrington).

U 3. poglavlju bilo je spomenuto da se Judina poslanica najranije smješta u 50-te godine, a najkasnije negdje u 2. stoljeće. Glavni čimbenici koji utječu na datiranje su autentičnost poslanice i identifikacija Judinih protivnika. Ali uz njih imamo i neke druge čimbenike koji također mogu utjecati na odluku o vremenu pisanja poslanice.

Nekoliko argumenta može se izvući iz samih redaka poslanice. Redak koji je vrlo bitan za argumentiranje ranijeg ili kasnijeg datuma jest razumijevanje Jd 3 (i također 20.). Ako bismo mogli determinirati kako Juda gleda na vjeru, onda bi nam to možda moglo pomoći oko datiranja Judine poslanice. Ako vjeru shvaća kao osobno uvjerenje, onda se Poslanica može smjestiti u apostolsko razdoblje. Ako na vjeru gledamo kao na čvrsto tijelo tradicije, onda bi Poslanica imala više zajedničkog s poslije apostolskim razdobljem. Pritom treba uzeti u obzir da većina komentatora odbija bilo kakvo iščitavanje vjere u duhu Käsemannovog 'ranog katolicizma'.

Sljedeći redak koji nam također može sugerirati vrijeme nastanka jest Jd 17sl. U 17. retku stoji '*sjetite se riječi što ih prorekoše apostoli Gospodina našega Isusa Krista*'. Informacija koju nam taj redak daje jest ta da Juda nije osnovao te zajednice. Apostoli koji su osnovali zajednicu nisu

bili u mogućnosti srediti nastale situacije i tu dužnost sada preuzima Juda. Što se dogodilo s osnivačima? Može biti da su bili već mrtvi (apostolski život bio je opasan). A može biti da su bili na nekom drugom, udaljenom, mjestu. Od toga da ima ljudi u zajednici koji su i sami čuli riječi apostola (Jd 18), obje opcije su moguće što nam nije velika pomoć kod datiranja iako bi kasniji datum iz te perspektive bio malo vjerojatan.

Za razliku od Druge Petrove u Judi nema izražene problematike oko drugog Isusovog dolaska. Vjeronanje u paruziju još je uvijek prisutno (primjerice r. 21 *'iščekujući milosrđe Gospodina našega Isusa Krista za vječni život'*) što ukazuje na karakteristiku ranijeg vremena. Zapravo, skoro cijeli glavni dio Poslanice (Jd 5-19) govori o tome kako će Isus kada dođe kao sudac suditi Judinim protivnicima.

Hegesipova priča može poslužiti kao gornja granica za datiranje Poslanice. Kada su Judini unuci dovedeni pred cara Domicijana, Juda više nije bio među živima. Domicijan je vladao od 81. do 96. Negdje u tom periodu unuci su bili dovedeni pred njegov sud, a Juda bi prije 96. sigurno bio mrtav. Više od toga iz Hegesipove priče ne saznajemo.

Druga Petrova poslanica može također omeđiti datiranje Judine poslanice. Pretpostavka da je Juda pisao nakon Petra ima malo podrške među komentatorima (to se mišljenje u 20. stoljeću preokrenulo). Trenutačno većina komentatora podupire pretpostavku da je Juda prvi pisao. Zbog puno nedorečenih stvari oko Druge Petrove, taj podatak nam pri datiranju nije od velike koristi.

Ako pretpostavimo da Judini protivnici nisu pripadali sljedbenicima gnosticizma, onda se poslanica dobro uklapa u apostolsko vrijeme. Pavao je u Korintu imao probleme slične onima koji su opisani u Judinoj poslanici.

Prema već prethodno opisanome, Judina poslanica daje uvid u život zajednice u apostolsko vrijeme. Preko teoloških tema koje se spominju u Poslanici, tekst možemo povezati s drugim poslanicama u Novom zavjetu. Vjernici su pozvani da se čuvaju i ostanu duhovno čisti, što je također primjer u 1 Sol ili 1 Kor. Oni pri tome trebaju očuvati ispravnu vjeru i prepoznati opasnost koju donose lažni kršćani. Slična opomena nalazi se primjerice u 1 Tim. Temu nade u konačni sud i kazne za grješnike Judina poslanica dijeli s Otk i Mt 24. Da je Isus Gospod (κύριος) svjedoče i Pavlova pisma (primjerice Rim).

Ono što se u Judinoj poslanici razlikuje od ostalih tekstova Novog zavjeta jest citiranje izvanbiblijske literature. Time se daje novi uvid u život kršćanske/ih zajednice/a kojoj/kojima se autor obraća i u kojoj je očito Henok imao veliku ulogu. Ali Henok nije bio bitan samo za čitatelje Poslanice nego i za samog autora. Međutim, još uvijek je otvoreno pitanje koliko utjecaja je imala i Henokova odnosno Henokova tradicija na autora Poslanice.

Kako glavni dio Poslanice predstavlja proročki nadahnut napad na protivnike, biblijska i izvanbiblijska literatura služe mu za prikaz sudbine koja očekuje sve one koji iskrivljuju istinu i druge vode na pogrešan put. Charles u svom članku navodi „(a)ntiteza je važan element ne samo u Judinoj poslanici već i u starozavjetnoj proročkoj i židovskoj apokaliptičnoj literaturi općenito“³. Autor Poslanice ne samo da navodi proročanska proricanja Staroga zavjeta, apostola i Henoka, on također očekuje njihovo ispunjenje u vremenu u kojem živi. Situacija s kojom su se čitatelji Poslanice sreli nije nešto novo. Njihovu tadašnju borbu za vjeru autor „smješta u povijesni i teološki kontekst Božjeg saveznog naroda i njihove kasnije proročke tradicije“⁴ kako bi prikazao da su njegovi čitatelji dio iste priče a protivnike čeka isti božanski sud. Autorova poruka je jasna – Bog će suditi svim ljudima. Iščekivanje Kristovog ponovnog dolaska bilo je za njih aktualna tema. Za autora, Krist je onaj po kome se Bog objavio, on je gospodar (δεσπότης) i sudac.

Iako je Judina poslanica kratka, ona sadrži važnu poruku o biti kršćanstva i bitan prikaz zajednice koja se treba oduprijeti iskrivljenju istinske vjere. Iskrivljenje do kojeg dolazi iznutra, iz same zajednice, i koje djeluje prikriveno, tako da ga ni sami vjernici ne primjećuju, predstavlja veliku opasnost koju autor prepoznaje i protiv koje se tako oštro bori. Da je Poslanica bila prepoznata kao koristan tekst govore prva stoljeća kršćanstva kada je služila za obranu pred napadima krivovjerja. I svakako bi kao takva trebala služiti i danas.

³ Daryl J. CHARLES, *Polemic and Persuasion: Typological and Rhetorical Perspectives on the Letter of Jude*, u: Robert L. WEBB - Peter H. DAVIDS (ur.) *Reading Jude with New Eyes: Methodological Reassessments of the Letter of Jude*, LNTS 383; London, 2007., 87.

⁴ Darian LOCKETT, *Objects of Mercy in Jude: The Prophetic Background of Jude 22-23*, u: *The Catholic Biblical Quarterly*, 77 (2015.) 2, 329.

LITERATURA

Komentari

BARCLAY, William, *The Letters of John and Jude*, The Saint Andrew Press, Edinburgh, 1973.

BAUCKHAM, Richard J., *Jude, 2 Peter*, Word Books, Waco, 1983.

BALZ, Horst - Wolfgang SCHRAGE, *Die „Katholischen“ Briefe*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1993.

BENNETT, William H. (ur.), *The General Epistles: James, Peter, John and Jude*, T. C. & E. C. Jack, Edinburgh, n.d.

BERGER, Klaus, *Kommentar zum Neuen Testament*, Gütersloher Verlagshaus, Gütersloh, 2011.

BIGG, Charles, *A Critical and Exegetical Commentary on the Epistles of St. Peter and St. Jude*, T. & T. Clark, Edinburgh, 1961.

BROSEND, William F. II, *The Letters of James and Jude*, Cambridge University Press, Cambridge, 2004.

CHESTER, Andrew - Ralph P. MARTIN, *The Theology of the Letters of James, Peter and Jude*, Cambridge University Press, Cambridge, 1994.

CONE, Orello, *The Epistles To The Hebrews, Colossians, Ephesians, And Philemon, The Pastoral Epistles, The Epistles Of James, Peter, And Jude: Together With A Sketch Of The History Of The Canon Of The New Testament*, G.P. Putnam, New York, 1901.

CRANFIELD, Charles E. B., *I and II Peter and Jude. Introduction and Commentary*, SCM Press, London, 1960.

DAVIDS, Peter H., *The Letters of 2 Peter and Jude*, William B. Eerdmans Publishing Company, Grand Rapids, 2006.

DONELSON, Lewis R., *I and II Peter and Jude: a Commentary*, Westminster John Knox Press, Louisville, 2010.

FELTEN, Joseph, *Die zwei Briefe des heiligen Petrus und der Judasbrief*, G. J. Manz, Regensburg, 1929.

FRANKEMÖLLE, Hubert, *1. Petrusbrief, 2. Petrusbrief, Judasbrief*, Echter, Würzburg, 2011.

FREY, Jörg, *The Letter of Jude and the Second Letter of Peter: A Theological Commentary*, Baylor University Press, Waco, 2018.

GREEN, Gene L., *Jude and 2 Peter*, Baker Academic, Grand Rapids, 2008.

GREEN, Michael, *2. Petrova, Judina*, Dobra vest, Novi Sad, 1984.

- GRUNDMANN, Walter, *Der Brief des Judas und der zweite Brief des Petrus*, Evangelische Verlagsanstalt, Berlin, 1979.
- GUNDRY, Robert H., *Commentary on the New Testament: Verse-by-Verse Explanations with a Literal Translation*, Hendrickson, Peabody, 2010.
- HARRINGTON, Daniel J., *Jude and 2 Peter*, The Liturgical Press, Collegeville, 2003.
- HARTIN, Patrick J., The General Epistles, u: Patrick GRAY (ur.), *The Cambridge Companion to the New Testament*, Cambridge University Press, Cambridge, 2021., 290-312.
- HAUCK, Friedrich, *Die Briefe des Jakobus, Petrus, Judas und Johannes: Kirchenbriefe*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1949.
- HIEBERT, David E., *Second Peter and Jude: an Expository Commentary*, Unusual Publications, Greenville, 1989.
- HILLYER, Norman, *1 and 2 Peter, Jude*, Hendrickson Publishers, Peabody, 1992.
- HOLMER, Uwe - Werner de BOOR, *Die Briefe des Petrus und der Brief des Judas erklärt*, Brockhaus, Wuppertal, 1976.
- HORRELL, David G., *The Epistles of Peter and Jude*, Epworth Press, Peterborough, 1998.
- JAMES, Montague R., *The Second Epistle General of Peter and the General Epistle of Jude*, Cambridge University Press, Cambridge, 1912.
- KELCY, Raymond C., *The Letters of Peter and Jude*, R. B. Sweet Co., Austin, 1972.
- KELLY, John N. D., *A Commentary on the Epistles of Peter and of Jude*, Harper & Row, New York, 1969.
- KNOCH, Otto, *Der Erste und Zweite Petrusbrief. Der Judasbrief*, Friedrich Pustet, Regensburg, 1990.
- KNOPF, Rudolf, *Die Briefe Petri und Judä*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1912.
- KONING, Ger de, *The Letter of Jude: An Explanation of This Letter Especially for You* (2016.), u: <https://www.oudesporen.nl/Download/OS2748.pdf> (15.1.2024).
- KUGELMAN, Richard, *James and Jude*, Veritas Publication, Dublin, 1980.
- LAWLOR, George L., *Translation and Exposition of the Epistle of Jude*, Presbyterian and Reformed Publishing, Nutley, 1972.
- LEANEY, Alfred R. C., *The Letters of Peter and Jude: a Commentary on the 1. Letter of Peter, a Letter of Jude and the 2. Letter of Peter*, Cambridge University Press, Cambridge, 1967.
- LENSKI, Richard C. H., *The Interpretation of the Epistles of St. Peter, St. John and St. Jude*, Augsburg Publishing House, Minneapolis, 1966.
- LENSKI, Richard C. H., *The Interpretation of the Epistle to the Hebrews and the Epistle of James*, Augsburg Publishing House, Minneapolis, 1966.

- LOVE, Julian P., *The First, Second, and Third letters of John; The Letter of Jude; The Revelation to John*, John Knox Press, Richmond, 1967.
- MALY, Eugene H., *The Epistles of Saints James, Jude, Peter*, The Liturgical Press, Collegeville, 1960.
- MAYOR, Joseph B., *The Epistle of St. Jude and the Second Epistle of St. Peter*, Macmillan and Co., London, 1907.
- MICHL, Johann, *Die katholischen Briefe*, Verlag Friedrich Pustet, Regensburg, 1968.
- MOFFATT, James, *The General Epistles: James, Peter, and Judas*, Hodder & Stoughton, London, 1928.
- NEYREY, Jerome H., *2 Peter, Jude: A New Translation with Introduction and Commentary*, Doubleday, New York, 1993.
- PAINTER, John - David A. DESILVA, *James and Jude*, Baker Academic, Grand Rapids, 2012.
- PAULSEN, Henning, *Der zweite Petrusbrief und der Judasbrief*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1992.
- PERKINS, Pheme, *First and Second Peter, James, and Jude*, John Knox Press, Louisville, 1995.
- REESE, Ruth A., *2 Peter and Jude*, William B. Eerdmans Publishing Company, Grand Rapids, 2007.
- REICKE, Bo, *The Epistles of James, Peter, and Jude: Introduction, Translation, and Notes*, Doubleday & Company, New York, 1964.
- ROBERTS, J. W., *I and II Peter and Jude*, R. B. Sweet Co., Austin, 1963.
- SCHELKLE, Karl H., *Die Petrusbriefe. Der Judasbrief*, Herder, Freiburg, 1988.
- SCHNEIDER, Johannes F., *Die Briefe des Jakobus, Petrus, Judas und Johannes: die katholischen Briefe*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1961.
- SEETHALER, Paula-Angelika, *1. und 2. Petrusbrief, Judasbrief*, Verlag Katholisches Bibelwerk, Stuttgart, 1985.
- SIDEBOTTOM, Ernest M., *James, Jude, 2 Peter: Based on the Rev. Standard Version*, William B. Eerdmans Publishing Company, Grand Rapids, 1982.
- STOLL, Raymond F., The Epistle of St. Jude, u: Henry J. GRIMMELSMAN - John F. MCCONNELL - Joseph J. TENNANT (ur.), *A Commentary on the New Testament Prepared By the Catholic Biblical Association Under the Patronage of the Episcopal Committee of the Confraternity of Christian Doctrine*, William H. Sadler, Inc., New York, 1942., 649-654.
- STÖGER, Alois, *Der Brief des Apostels Judas*, Patmos, Düsseldorf, 1962.
- VÖGTLE, Anton, *Der Judasbrief. Der zweite Petrusbrief*, Benziger, Solothurn, 1994.

WENSTROM, William E. Jr., *Introduction to the Epistle of Jude* (2022.), u:
https://www.academia.edu/es/76548966/Introduction_to_Jude (15.1.2024).

WERDERMANN, Hermann. *Die Irrlehrer des Judas- und 2. Petrusbriefes: Erlangung der Lizentiatenwurde*, C. Bertelsmann, Gütersloh, 1913.

WILL, Harold E., *1 Peter – Jude* (1998.), u:
https://books.google.si/books?id=htdBHBLwIGsC&printsec=frontcover&hl=sl&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false (15.1.2024).

WILLMERING, H., The Epistle of St Jude, u: Bernard ORCHARD - Edmund SUTCLIFFE - Reginald C. FULLER - Ralph RUSSELL (ur.), *A Catholic Commentary on Holy Scripture: with a foreword by the Cardinal Archbishop of Westminster*, Thomas Nelson & Sons, New York; Toronto; Edinburgh, 1954., 1191-1192.

WINDISCH, Hans, *Die katholischen Briefe. Dritte, stark umgearbeitete Auflage von Herbert Preisker*, J. C. B. Mohr, Tübingen, 1951.

WITHERINGTON, Ben III, *Letters and Homilies for Jewish Christians. A Socio-Rhetorical Commentary on Hebrews, James and Jude*, IVP Academic, Downers Grove, 2007.

WOHLENBERG, Gustav, *Der erste und zweite Petrusbrief und der Judasbrief*, A. Deichert'sche Verlagsbuchhandlung, Leipzig, 1915.

WOJCIECHOWSKA, Kalina - Mariusz ROSIK, *A Structural Commentary on the So-called Antilegomena: Volume 2: the Letter of Jude: Expecting for the Mercy*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 2021.

WOLFF, Richard, *General Epistles of James & Jude*, Tyndale House, Wheaton, 1969.

Uvodi u Novi zavjet

BROWN, Raymond E., *Uvod u Novi zavjet*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2008.

CANTINAT, Jean, IV. Judovo pismo, u: Augustin GEORGE - Pierre GRELOT (ur.), *Uvod v Sveto pismo nove zaveze*, Mohorjeva družba, Celje, 1982., 519-526.

EHRMAN, D. Bart, *A Brief Introduction to the New Testament*, Oxford University Press, New York, 2016.

HARRINGTON, Wilfrid J., *Uvod u Novi zavjet: spomen ispunjenja*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1993.

HIEBERT, David E., *An Introduction to the New Testament. The non-Pauline Epistles and Revelation, Volume 3*, Moody Press, Chicago, 1977.

JÜLICHER, Adolf, *An Introduction to the New Testament*, Smith, Elder & Co., London, 1904.

KLIJN, Albertus F. J., *An Introduction to the New Testament*, Brill, Leiden, 1980.

KÖSTENBERGER, Andreas - Scott L. KELLUM - Charles L. QUARLES, *The Cradle, the Cross and the Crown: An Introduction to the New Testament*, Nashville, 2009.

PEAKE, Arthur S., *A Critical Introduction to the New Testament*, Duckworth & Co., London, 1909.

THIESSEN, Henry C., *Introduction to the New Testament*, Eerdmans Publishing Company, Grand Rapids, 1954.

Monografije i članci

BAUCKHAM, J. Richard, *Jude and the Relatives of Jesus in the Early Church*, T&T Clark, Edinburgh, 1990.

BATTEN, J. Alicia, The Letter of Jude and Graeco-Roman Invective, u: *HTS Teologiese Studies/Theological Studies*, 70 (2014.), 1-7. <http://dx.doi.org/10.4102/hts.v70i1.27502014> (16.01.2024.).

BECKHAM, Joel, The Apocalyptic Hermeneutic of the Primitive Church: How 1 Enoch Shaped Jude's Christology and its Implications for the Church, u: https://www.academia.edu/14777597/THE_APOCALYPTIC_HERMENEUTIC_OF_THE_PRIMITIVE_CHURCH_HOW_1_ENOCH_SHAPED_JUDES_CHRISTOLOGY_AND_ITS_IMPLICATIONS_FOR_THE_CHURCH (15.01.2024.).

BROSEND, William, The Letter of Jude: A Rhetoric of Excess or an Excess of Rhetoric? u: *Interpretation*, 60 (2006.), 292-305.

CHARLES, J. Daryl, Polemic and Persuasion: Typological and Rhetorical Perspectives on the Letter of Jude, u: Robert L. WEBB - Peter H. DAVIDS (ur.) *Reading Jude with New Eyes: Methodological Reassessments of the Letter of Jude*, LNTS 383; London, 2007., 81-108.

CONSTABLE, Thomas L., Dr. Constable's Notes on Jude, u: <https://www.planobiblechapel.org/tcon/notes/html/nt/jude/jude.htm> (15.01.2024.).

COUNET, Chatelion P., Pseudepigraphy and the Petrine school: Spirit and tradition in 1 and 2 Peter and Jude, u: *HTS*, 62 (2006.) 2., 403-424. <http://hdl.handle.net/2263/2902> (15.01.2024.).

DESJARDINS, Michel, The Portrayal of the Dissidents in 2 Peter and Jude: Does it Tell us More About the 'Godly' than the 'Ungodly'?, u: *Journal for the study of the New Testament*, 30 (1987.), 89-102.

ESTRADA, G. Rodolfo III, The Spirit in Jude 19–20, u: *Journal of Pentecostal Theology*, 25 (2016.), 43-57.

EUZEBIJE Cezarejski, *Hist. eccl. III 19:1-20:8*, u: <https://www.newadvent.org/fathers/250103.htm> (10.03.2024.).

GUNTHER, John J., The Alexandrian Epistle of Jude, u: *New Testament Studies*, 30 (1984.), 549-562. doi:10.1017/S0028688500013230 (15.01.2024.)

GRÜNSTÄUDL, Wolfgang - Tobias NICKLAS, Searching for Evidence: The History of Reception of the Epistles of Jude and 2 Peter, u: Eric F. MASON - Troy W. MARTIN (ur.) *Reading 1–2 Peter and Jude: A Resource for Students*, Society of Biblical Literature, 2014., 215–228. <https://doi.org/10.2307/j.ctt1287n6r.18>. (22.02.2025.).

JOSEPH, J. Simon, Seventh from Adam' (Jude 1:14-15): Re-Examining Enochic Traditions and The Christology of Jude, u: *The Journal of Theological Studies*, 64 (2013.), 463-481.

LOCKETT, Darian, Objects of Mercy in Jude: The Prophetic Background of Jude 22-23, u: *The Catholic Biblical Quarterly*, 77 (2015.) 2, 322-336.

OPOKU-GYAMFI, Felix, Literary Issues in the Letter of Jude, u: https://www.researchgate.net/publication/332621610_LITERARY_ISSUES_IN_THE_LETTER_OF_JUDE (15.01.2024.).

OPOKU-GYAMFI, Felix, The use of Scripture in the Letter of Jude, u: *Ilorin Journal of Religious Studies*, 5 (2015.) 1, 73-102.

PLESSIS, P. L. du, The Authorship of the Epistle of Jude, u: *Neotestamentica*, (1966.), 191-199.

SELLIN, Gerhard, Die Häretiker des Judasbriefes, u: *Zeitschrift für die neutestamentliche Wissenschaft*, 77 (1986.), 206-225. <https://doi.org/10.1515/zntw.1986.77.3-4.206> (20.2.2024.).

SHEARER, S., The 'Brethren of the Lord', u: Bernard ORCHARD - Edmund SUTCLIFFE - Reginald C. FULLER - Ralph RUSSELL (ur.), *A Catholic Commentary on Holy Scripture: with a foreword by the Cardinal Archbishop of Westminster*, New York; Toronto; Edinburgh, 1954., 844-846.

Bilješka o autorici

Blažka Riosa rođena je 18. listopada 1987. godine u Novom Mestu u Sloveniji. U Šentjerneju je završila osnovnoškolsko obrazovanje a 2006. godine Gimnaziju u Novom Mestu. Godine 2006. upisuje studij teologije na Teološkom fakultetu „Matija Vlačić Ilirik“ u Zagrebu gdje je 2013. i diplomirala. Godine 2009. godine paralelno upisuje prvi stupanj studija, a kasnije i drugi, na Pedagoškom fakultetu u Ljubljani, smjer matematika i tehnika, te 2016. godine stječe magisterij. Nakon završetka studija radi kao profesorica matematike i tehnike u osnovnim i srednjim školama. Poslijediplomski studij teologije na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Zagrebu upisala je 2018. godine, modul *Sustavna teologija pred znakovima vremena*; pod mentorstvom prof. dr. sc. Marija Cifraka.